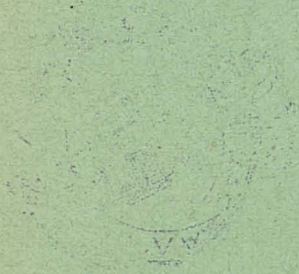

16
12

1612

B 4

T&M

Γ 612

77. 2. 673.

B12

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΣ ΕΙΣ ΟΜΟΙΟΜΟΡΦΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΤΕΥΧΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ἐκ τῶν κ.κ. **Ι. Π ΔΟΑΝΙΔΟΥ** προέδρου, **Κ ΑΜΑΝΤΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΩΚΡΑΤ. ΚΟΥΓΕΑ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΤΙΑΠ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μελῶν, καὶ **ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ** γραμματέως.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 42

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ίδρυθείς τῷ 1899 ὑπὸ Δ. Βιζέλα

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

1

1

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Τὸ κέντισμα εἶναι γλέντισμα καὶ ἡ ρόκα τὸ σεργιάνι
καὶ αὐτὸς ὁ δόλιος ἀργαλεὺς σιλαβιά τῶν κοριτσῶνε.

ΚΕΝΤΡΙΚ ἩΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

1927

1812

ΑΕ 673

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ κ. Δ. Λουκόπουλος ἀκολουθῶν τὴν παρακίνησιν, τὴν ὁποίαν ἔλαθε παρὰ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ τοῦ αἰτωλικοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ μᾶς ἔδωκε πρό τινας τὰς οἰκῆσεις, τὰ σκεύη καὶ τὰς τροφάς του¹, μᾶς δίδει τώρα καὶ τὰ ἐνδύματα. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου δὲν εἶναι σημερινόν. Εἶχεν ἀπὸ ἐτῶν συνταχθῆ τῇ παρακίνησει τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ ὑποβληθῆ εἰς αὐτὸ πρὸς δημοσίευσιν. Δυστυχῶς ὅμως τὰ ἀνεπαρκῆ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ Ἀρχείου, καθὼς καὶ ἡ ἀταξία, εἰς ἣν περιέπεσεν ἡ λειτουργία αὐτοῦ ἔνεκα τῆς καταργήσεως τῆς ἐπιτροπῆς του, τῶν ἐπανελημμένων οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀνωμαλιῶν, τὰς ὁποίας ἐξαπέλυσε κατὰ τῶν ἐλληνικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων ἢ πολιτικῆ ἀκαταστασία τῶν τελευταίων ἐτῶν, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν δημοσίευσιν ταύτην. Εἶναι δὲ εὐτύχημα ἢ παρὰ τῇ Συλλόγῃ πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων βιβλίων ἴδρυσις τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης τῇ δωρεᾷ φιλογενοῦς δωρητοῦ, διότι ὄχι μόνον τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Λουκοπούλου καθιστᾷ δυνατὴν τώρα τὴν δημοσίευσιν, ἀλλ' ἐξασφαλίζει καὶ διὰ τὸ μέλλον τὴν ἀπόσκοπον συνέχισιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ κ. Λουκόπουλος δὲν εἶναι βέβαια ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὸ ἐνδυμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐνδυμασία ἀποτελεῖ σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν παρουσιάζει χαρακτηριστικὰς διαφορὰς καὶ ἰδιόρρυθμίας, εἶναι τὸ πρῶτον σχεδόν, τὸ ὁποῖον προσελκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ξένου εἴτε περιηγητῆς εἶναι εἴτε ἀπλοῦς ταξειδιώτης. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον εἰς ὅλα σχεδόν τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰς ἀφηγήσεις ταξειδιῶν τῶν περιηγητῶν, τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον θὰ εὔρωμεν σχεδόν ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι ἢ σύντομος ἢ διεξοδικὴ περιγραφή τοῦ ἐνδύματος, τὴν ὁποίαν ὄχι σπανίως συνοδεύει καὶ εἰκὼν. Οὕτω διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἢ ὁποία ἠτύχησε κατὰ

¹ Δημ. Λουκοπούλου, Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Ἐν Ἀθήναις 1925. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 5.

τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας νὰ ἔχη πολλοὺς ἐπισκέπτας, ἔχομεν διὰ τοὺς χρόνους τούτους πολυαρίθμους πληροφορίας καὶ εἰκόνας καὶ διεξοδικὰς πολλακίς περιγραφὰς εἰς τοὺς λεγομένους περιηγητάς, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουσι ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ περιηγηταὶ οὗτοι ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἀνατολὴν εἴτε ὡς ἀκόλουθοι πρεσβειῶν εἴτε ὡς ἄπλοὶ ταξειδιῶται εἴτε καὶ ὡς φυσιοδίφαι ἐρευνηταὶ ἀκολουθοῦντες τὸ ἐξερευνητικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων τῶν φιλοτιμοῦνται νὰ δώσουν καὶ δίδουσι πράγματι ποικίλας καὶ σπουδαιοτάτας περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πληροφορίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς τὴν πρώτην θέσιν εὐρίσκονται αἱ περιγραφαὶ τῶν ἐνδυμάτων του. Εἶναι δὲ πολλακίς αἱ περιγραφαὶ αὗται πολῦτιμοι, διότι συνοδεύονται καὶ ἀπὸ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰς αἰσθητοποιοῦν καὶ τὰς σαφηνίζουσι. Ἦδη εἰς τὰ ταξίδια τοῦ Belon, τοῦ Nicolai, τοῦ du Fresne-Canaye, περιηγητῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, εὐρίσκομεν περιγραφὰς ἐνδυμάτων καὶ εἰκόνας. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ πλεῖστον καταρτίζει τὸ περιγραφικὸν τοῦ ἔργου ὁ Dapper χωρὶς νὰ παραλείψῃ καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' ἔχομεν τὸν Tournefort, τοῦ ὁποίου αἱ περιγραφαὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, τὰς λεπτομερεῖς πληροφορίας καὶ τὰς εἰκόνας, ἀποτελοῦσι πράγματι πολῦτιμον μνημεῖον διὰ τὸ ἐνδυμα τῶν νήσων κατὰ τὸν ἀνωτέρω αἰῶνα. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, οἱ ὅποιοι ἐπίσης δὲν εἶναι φειδωλοὶ εἰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνδύματος, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' ἔχομεν τὸ ταξίδιον τοῦ Dodwell καὶ ἰδίᾳ τὴν ὥραιαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐργασίαν τοῦ Stackelberg (*Costumes et usages des peuples de la Grèce moderne. Rome 1825*)¹.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἔπαυσαν νὰ δημοσιεύωνται εἰς ταξίδια καὶ βιβλία εἰκόνας καὶ περιγραφαὶ ἐνδυμάτων, εἰς δὲ τὰ ξένα ταῦτα ἔργα ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ προστίθενται καὶ ἑλληνικά. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλονότι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Τούρκων οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπιθυμοῦντες νὰ καταρτίψουν τὰς θεωρίας τοῦ Fallmerayer παρέχοντες ἀποδείξεις περὶ τῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ σημερινοῦ λαοῦ ἤρχισαν νὰ συλλέγουν καὶ νὰ δημοσιεύουν ποικίλα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ μνημεῖα. Εἰς

¹ Τὸ αὐτὸ γερμανιστί ὑπὸ τὸν τίτλον *Trachten und Gebräuche der Neugriechen. Berlin 1831.*

τάς συλλογὰς ταύτας, τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται εἶναι γλωσσικαί, παρέχονται πληροφορίαι καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐνδύματων, ἔτι δὲ καὶ περιγραφαί, ὅχι βεβαίως ὑποδειγματικαί, ἀλλ' ὅπωςδῆποτε ἀρκετὰ χρήσιμοι. Ἐπίσης ἀρκετὰς πληροφορίας καὶ κάπου κάπου καὶ εἰκόνας εὐρίσκομεν εἰς διαφόρους τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἱστοριογεωγραφικὰς πραγματείας, αἱ ὁποῖαι πολυάριθμοι ἐδημοσιεύθησαν διὰ διαφόρους νήσους καὶ πόλεις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἣτις συνετελέσθη κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχομεν πᾶν ὅ,τι χρειάζεται διὰ τὸ ἐνδύμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ αἱ εἰκόνες καὶ αἱ πληροφορίαι καὶ αἱ περιγραφαί, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν, εἶναι ὅλαι ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἀτελεῖς. Σχεδὸν ὅλαι περιορίζονται εἰς τὸ ἔτοιμον καὶ ἀπηρτισμένον ἤδη ἐνδύμα, μερικαὶ δὲ καὶ εἰς μόνον τὸ ὀνοματολόγιον αὐτοῦ, πολὺ δὲ σπανίως δίδονται πληροφορίαι καὶ περὶ τῶν προκαταρτικῶν σταδίων, τῆς προπαρασκευῆς δηλονότι τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν ἐνδυμασίαν ὑφάσματος, ὀλίγαι δὲ καὶ διὰ τὴν διακόσμησιν καὶ αὐταὶ ἀτελεῖς. Ἐδημοσιεύθησαν βέβαια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μερικαὶ ἔρευναι καὶ μελέται καὶ διὰ τὰ ὑφαντικὰ ἐργαλεῖα, τὸν ἀργαλειὸν κυρίως, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ περιορισμέναι καὶ ἀνεπαρκεῖς. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισαν τὰ πράγματα ταῦτα νὰ σπουδάζωνται μετὰ τῆς δευτέρας προσοχῆς καὶ μεθόδου. Οὕτως εἰς τὸν κ. Π. Φουρίκην ὀφειλομεν πολυτίμους καὶ συστηματικὰς πληροφορίας διὰ τὴν ταλασιουργίαν καὶ ἰστουργίαν ἐν Μεγάραις¹, εἰς δὲ τὴν Κ^{αν} Χατζημιχάλη διὰ τὸ ἐνδύμα τῆς Σκύρου.² Καὶ ἡ Κ^α Χατζημιχάλη δὲν παρεγνώρισε βέβαια τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ γνῶσιν τῆς ὑφαντουργίας, καὶ ἀφιέρωσεν ἴδιον κεφάλαιον διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῆς Σκύρου, τὸ κεφάλαιον ὅμως αὐτὸ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἑπαρκές, διότι καὶ αἱ περιγραφαί του εἶναι σύντομοι καὶ ἀνεπαρκεῖς, στερεῖται δ' ἐντελῶς εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ τοιαῦτα εἶναι πλέον ἢ ἀπαραίτητοι. Ὁ κ. Λουκόπουλος εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην συνδυάζει καὶ τὰ δύο ἄφ' ἐνός

¹ Π. Φουρίκη, Μεγαρικά μελετήματα ἐν Λεξικογραφικῇ ἀρχεῖῳ τ. Β' σ. 210 κέ. ζ' σ. 388 κέ. Ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων ξένων διὰ ἐνδύματα πρέπει νὰ μνημονευθῆ τὸ ἔργον τῆς κ. Magda H. Ohnefalsch-Richter, Griechische Sitten und Gebräuche auf Cypern. Berlin 1913 διὰ τὴν Κύπρον καὶ τῶν Wace-Thompson, The Nomades of the Balkans. London 1914 διὰ τοὺς Βλάχους. Ἀμφότερα τὰ ἔργα εἶναι ἀξιολογώτατα, κοσμοῦνται δὲ καὶ ὑπὸ ὤραων εἰκόνων. Εἰκόνας ὠραιστάτας εὐρίσκει κανεὶς καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Salvator.

² Ἀ γ γ. Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκύρος. Ἀθήναι 1925.

μὲν μᾶς δίδει πλήρη καὶ συστηματικὴν περιγραφὴν ὅλων τῶν προκαταρκτικῶν σταδίων ἀπ' αὐτῆς τῆς προπαρασκευῆς τῆς πρώτης ὕλης, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐξετάζει λεπτομερῶς ὅλα τὰ ἐνδύματα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, ὡς καὶ τὰ παραρτήματα αὐτῶν, μὴ περιοριζόμενος εἰς ἓνα μόνον τόπον, ἀλλ' ἐπεκτεινόμενος συγκριτικῶς καὶ εἰς γειτονικὰς περιοχάς. Εἶναι δ' ἄξια προσοχῆς αἱ συγκριτικαὶ παρατηρήσεις του διὰ τὴν ἱστορίαν ἐν γένει καὶ τὴν γενικὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος. Δὲν παραλείπει ἔπειτα νὰ δώσῃ λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίες καὶ περὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων κατὰ τάξεις, περιστάσεις καὶ ἡλικίας, μολονότι αἱ τελευταῖαι αὐταὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν διεξοδικώτεραι, λεπτομερέστεραι καὶ σαφέστεραι. Ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι ὅσα λέγονται καὶ διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἔνδυμα καὶ ἰδίως τοὺς ραφτιάδους. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου, ἐφωδιασμένον καὶ μὲ τὰς ἀναγκαίας, ἀρκετὰ πολυπληθεῖς εἰκόνας, ὀφειλομένης εἰς τὴν γραφίδα τῆς εἰδικωτάτης περὶ τὰ τοιαῦτα καλλιτέχνιδος Κας Χατζημιχάλη, ἀποτελεῖ ἂν ὄχι τὴν ὠραιότεραν πάντως ὅμως τὴν πληρεστέραν μελέτην ἀπὸ ὅσας ἔχομεν ἕως σήμερον διὰ τὸ ἔνδυμα ἐνὸς ἐλληνικοῦ τόπου. Ἐὰν ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λουκοπούλου εὖρη μμητὰς καὶ ἴδωμεν καὶ ἄλλας παρομοίας μελέτας δημοσιευόμενας, μὲ τὰς ἐργασίας αὐτὰς καὶ μὲ τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ παρελθόντες αἰῶνες, δὲν θὰ ἦτο πλέον ἀδύνατος ἡ γενικὴ μελέτη τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἐντεῦθεν.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΤΗ

Τὰ ύλικά.

Ἡ Αἰτωλία ἔχει κτηνοτροφία, μεγάλη μάλιστα. Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ τάξη ἀνθρώπων πού ζοῦνε ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ τσοπάνηδες, ἢ ὅπως εἶναι γνωστοί, οἱ βλάχοι. Αὐτοὶ ἔχουν κύριο καὶ μόνο ἔργο τὴν περιποίηση τῶν ζώων. Ἀλλὰ τὴ μεγαλύτερη κτηνοτροφία τὴν ἔχουν οἱ γεωργοί, ἐπικουρική τῆς γεωργίας γιὰ τὴ λίπανση τῶν χωραφιῶν τους.

Τὸ πρῶτο εἶδος τῆς κτηνοτροφίας ἀκμάζει στὰ ὄρεινά, τὰ καὶ ἄγρονα γιὰ γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις, ὅπως τέτοια τόπια εἶναι οἱ πλαγιὲς τῶν Βαρδουσιῶν καὶ τῶν διακλαδώσεων αὐτῶν, οἱ δμάλιες καὶ χωματοπλαγιὲς τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Ὁξυᾶς, τὸ Βελούχι τοῦ Καρπενησιοῦ, τὰ ψηλὰ Ἄγραφα, τὰ πλάγια καὶ τὰ ὀμαλὰ τῆς Καλλιανκούδας καὶ τῆς Χελιδόνας. Ὅλα τὰ παρὰ πάνω ὁμορφοβούνια ἔχουν ὠραία «λιθάδια» καλοκαιρινά, ὅπου πολλὲς χιλιάδες πρόβατα βόσκουν σκορπίζοντας τὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐτυχία στοὺς ὄρεινοὺς πληθυσμοὺς.

Οἱ τσοπαναραῖοι ἢ βλάχοι γνωρίζουν δυὸ πατρίδες, τὴν καλοκαιρινὴ καὶ τὴ χειμωνιάτικη ἢ ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στὴ γλῶσσα τους λένε, τὰ β(ου)νά καὶ τὰ χ(ει)μαδιά. Ἀπὸ τὸ μῆνα Ἀπρίλη — (τ' Αἰ-Γιωργιοῦ συνήθως, καὶ μάλιστα τοῦ παλιοῦ) — ὡς τέλος τοῦ Ὀχτώβρη ἢ καὶ μέσα τοῦ Νοέμβρη — (τς Ἀπουκρὲς τοῦ Σαρανταήμερου) — μένουν στὰ ὄρεινά χωριά τους, τὴν καθ' αὐτὸ πατρίδα «στὸ χωριό τους», ὅπως λένε. Τὰ ὄρεινά αὐτὰ χωριά εἶναι χτισμένα στὰ ὁμορφα καὶ συνήθως δασωμένα πλάγια τῶν βουνῶν, ὅπου, ἐνῶ «ἡ λαύρα τσούζει στοὺς κάμπους», σκορπίζεται ἄφθονη ἢ δροσιὰ ἀπὸ τὰ παγωμένα νερά!¹ τῶν ἀμέτρητων βελουχιῶν (=πηγῶν) καὶ τῶν ὀπωροφόρων δέντρων. Αὐτὰ τὰ «κρύα νερά» καὶ «τὸ καθαρὸ ἀ(γ)έρι» εἶναι τὰ ἰδανικά πού κρατᾶνε πάντα αἰχμάλωτη τὴν ψυχὴ τοῦ ὄρεινοῦ Αἰτωλοῦ στὸ ἀπόκεντρο καὶ μέσ' στὶς κακοτοπιὲς κρυμμένο χωριουδάκι του. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ «χωριό» του, στὴ ράχη, πού χρονικῆς παρουσιάζουν οἱ δμάλιες ἀπὸ τὸ πολὺ χορτάρι, ἔχει τὸ λιθάδι του, ἀποκλειστικά σχεδὸν δικό του, ξεχωριστὸ ἀπὸ τ' ἄλλα λιθάδια μὲ «σύνορα» καὶ μὲ ὄνομα χαρακτηριστικό: — «ὁ Λάκκος», «ὁ Κέδρος», «οἱ Σοῦφρες», οἱ Πόρτες», «τ' Ἀλῆ ὁ κάμπος», «τὰ Νεράκια», «ἡ Λιθαρόστρουγκα» καὶ ἕνα σωρὸ

¹ Ματαφημένη, βρύση τῆς Ὁξυᾶς μὲ νερὸ 7⁰ C. Κουφόλακα Βαρδουσιῶν 6⁰ C. καὶ ἄλλα νερά ἀπὸ 8⁰ — 12⁰ C.

ἄλλα ὀνόματα ζωντανὰ πού μποροῦσαν νὰ πιάσουν δλόκληρο βιβλίον, ἂν ἐπιχειροῦσε κανένας νὰ μάθῃ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν λιβαδιῶν τῶν βουνῶν. Ἐδῶ στήνει τὴ στρούγκα του γιὰ τὰ πρόβατα καὶ κοντά, στὴ ρίζα κανενὸς βράχου ἢ ἀπὸ κάτω ἀπὸ γεροέλατο «τὸ κονάκι» του. «Β γ ἦ καν οἱ στάνες στὰ βουνά». Ὁ βίος τοῦ καλοκαιριοῦ εἶναι τὸ βόσκημα τῶν προβάτων: «ὁ σκάρος», τὸ ἄρμεγμα, ἢ τυροκομία. Σπάνια νὰ κατεβῇ στὸ χωριὸ τοῦ ὁ τσοπάνης. «Φέρνουν ψωμὶ στὰ πράματα» οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ χωριά ἓνα ἢ δύο «πλαστάρια» καλαμποκίσιας κολουῦρες καὶ κάποτε πίττες, πού τόσο ἀγαποῦν οἱ τσοπάνηδες. Αὐτὸ γίνεται κάθε μέρα.

Τὶς Κυριακάδες, κάποτε, κατεβαίνει ἀπ' τὸ βουνὸ ὁ καταλερωμένος ἀπὸ τὰ χῶματα τσοπάνης ν' ἀλλάξῃ καὶ πάῃ στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ του. Καὶ μάλιστα «στὸ παγγύρι»¹ καὶ τότε μένουν τὰ πράματα ἀφύλαχτα. Ὅλοι οἱ ποιμένες θὰ κλησιαστοῦνε στὸ ξωκλήσι πού συνήθως «λειτουργάει ὁ παπάς» τὴ μέρα τοῦ παγγυριοῦ. Θὰ χορέψουν, ἅμα τελειώσῃ ἡ λειτουργία καὶ θὰ γυρίσουν στὸ χωριὸ νὰ πιάσουν χορὸ στὸ χοροστάσι καὶ ψήσουν σφαχτὸ νὰ περιποιηθοῦν τὴν «ξενούρα», τοὺς ξένους, πού ἀπὸ τὰ γύρω χωριά ἔρχονται νὰ «παγγυριστοῦνε». Τί σκηνὲς ἀληθινῆς εὐτυχίας!

Ὅταν ὅμως κοντοζυγώσῃ ὁ χειμῶνας καὶ τὸ κρύο ἀρχίζει νὰ τσοῦζῃ, ἅμα ἀσπρίσουν οἱ κορυφᾶδες τῶν βουνῶν ἀπὸ τὸ πρῶτο χιονάκι, σὲ διώχνουν τὰ βουνά. Εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἐτοιμασίας, «συναρίζονται» οἱ τσοπάνηδες γιὰ τὰ χειμαδιά. Ὅλα τὰ ριζοβούνια τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδας, ὁ κάμπος τῆς Λεπενούσας, τὰ χαμηλῶματα τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Μεσολογγοῦ, καὶ τῆς Κατοχῆς ὁ κάμπος, ἐκεῖ κάτω ὅπου μεγαλωμένος φτάνει ὁ Ἀσπροπόταμος, ἔχουν τὰ λιβάδια, ὅπου ξεχειμάζουν τὰ «πράματα» οἱ ὄρεινοὶ Αἰτωλοὶ. Ἐδῶ φκειαίνουν καλύβες ἀρχέγονες, συνήθως στοργυλὲς καὶ μὲ καλάμια πλεμένες, ὅπου ζοῦνε μιὰ ζωὴ σκληρὴ βέβαια καὶ δύσκολη: ἀλλὰ μὲ τὴ γλυκιὰ ἐλπίδα πῶς πάντα ζυγώνει ἡ μέρα πού θὰ ξαναπᾶνε στὰ βουνά, μετριάζουν τὴν πίκρια τῆς.

Βελούχι μου, παράμορφο κι Ὁξυὰ Ζωγραφισμένη,
Καὶ σεῖς Βαρδούσια μου ψηλὰ καὶ παλιό—Καταβόθρες,
Λειῶστε τὰ χιόνια γρήγορα, νὰ χορταριάσῃ ὁ τόπος,
Νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν κι οἱ βλαχοπούλες,
Νάβγῃ τ' Ἀλέκου ἢ ἀδερφή καὶ τοῦ Νταβέλη ἢ μάννα.

Πέτρα τὴν πέτρα περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι.

— Πέτρα μ', τὰ ποῦν τὰ πρόβατα τὰ ποῦναι καὶ τὰ γίδια;

— Λύκος ἔφαε τὰ πρόβατα καὶ τσάκαλος τὰ γίδια.

Τέτοια ζωὴ ζοῦνε οἱ ὄρεινοὶ τσοπάνηδες τῆς Αἰτωλίας. Ἄλλ' ἡ μεγαλύτερη κτηνοτροφία, ὅπως εἶπαμε, βρῖσκεται στὰ χέρια τῶν μικροῖδιοκτητῶν γεωργῶν πού ζοῦνε

¹ Ὅλα τὰ παγγύρια τῶν ὄρεινῶν χωριῶν γίνονται ἀπὸ τῆς Ἀγ. Μαρίας, 17 Ἰουλίου, ὡς τοῦ Ἀϊ — Γιαννιοῦ 29 Αὐγούστου.

μέ τὰ χωραφάκια, πόχουν στὰ χωριά τους. Γιὰ νὰ κάμουν πιὸ καρπερὸ τὸ μικρὸ καὶ πλαγερὸ χωράφι τους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν κοπριά τῶν ζώων. Δέκα καὶ δεκαπέντε πρόβατα ἢ γίδες εὐκόλα διατηροῦνται καὶ τὸ χειμῶνα ἀκόμα σὲ ὄρεινὰ χωριά. Ἡ πλοῦσια βλάστηση τοῦ ἔλατου εἶναι ἀρκετὴ νὰ θρέψῃ ἰδίως γίδια καὶ στίς πιὸ δύσκολες ἡμέρες, πού τὸ χιόνι τᾶχει ὅλα σκεπασμένα. Στὴν ἄκρη τοῦ χωράφι του φκειάνει τὸ μαντρί ὁ προνοητικὸς χωρικός γιὰ νὰ ἔχῃ ἀπὸ τὸνα μέρος τὰ ἔλατα κοντὰ κι' ἀπὸ τᾶλλο τὴν κοπριά ἐκεῖ στὸν τόπο καὶ μὴν ἀναγκάζεται νὰ τὴν κουβαλᾷ ἀπ' τὸ σπίτι του, πού καμιά φορὰ εἶναι καὶ πολὺ μακρὰ ἀπ' τὸ χωράφι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξασφαλίζει «τὸ καλαμποκάκι τοῦ», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ λέει.

Ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ κτηνοτροφία παίρνει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς τυροκομικῆς τυρί, βούτυρο, καὶ τὰ μαλλιά, τὴν ὕλη δηλ. πού φκειάνει τὰ ὑφάσματά του ὁ Αἰτωλός. Δυστυχεῖς θεωροῦνται ὅσοι δὲν ἔχουν δικὰ τους γίδαπρόβατα κι' ἀναγκάζονται ν' ἀγοράσουν μαλλιά ἀπὸ τοὺς βλάχους τὸ καλοκαίρι. Ὁ κοῦρος γίνεται τμηματικά. Στὸ τέλος τοῦ Μαρτιοῦ ἢ ἀρχῆς τ' Ἀπρίλη κουρεῖται ὁ τσοπάνος τὰ κοντόμαλλα πού σκεπάζουν τοὺς μηροὺς καὶ τὴν κοιλιὰ τῶν προβάτων «κουλουκρίζει», ὅπως λέει, κι ἔχει τὴν πρώτη εἰσοδεῖα, «τὰ κουλόκρα».

Τέλος τοῦ Μαΐου κι ὡς τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου γίνεται ὁ ταχτικός κοῦρος «κουρεῦνι» τὰ πράματα. Μαλλιά εἶναι διαφόρων εἰδῶν. Τὰ μαλλιά, πόχουν μακρὺς τρίχες, τὰ πιὸ ἐκλεκτά, λέγονται μάτρα· τὰ κοντὰ ροῦντα. Ὅσα μαλλιά εἶναι σκούρα, μαυροφέρνουν, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ κολλήσῃ ἄλλη βαφή ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαύρη λέγονται σίβα· καὶ τὰ φυσικὰ μαῦρα λέγονται λάϊα μαλλιά, γιὰτὶ κουρεῖνται ἀπὸ τὰ λάϊα πρόβατα. Νησίτσα εἶναι τὰ μαλλιά πού ψαλλιδίζονται ἀπὸ τὸ τομάρι κανενὸς «σφάμενου» ἢ κανενὸς ψώφιου προβάτου, δηλ. τὰ κοντομαλλάκια, πού δύσκολα γνέθονται καὶ γι' αὐτὸ ἀνακατεῦνται μὲ ἄλλα μακρὰ μαλλιά γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ γνεστοῦν τὰ ὑφάδια. Ἀρνοῦπόκια¹ ἢ ἀρνοκόκια ἢ ἀρνόκρα λέγονται τὰ μαλλιά τῶν ἀρνιῶν. Κι αὐτὰ μπαίνουν μέσα στὰ ὑφάδια μὲ τὰ ὅποια φκειάνουν βελέντζες.

Τὰ μαλλιά πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ γίδια λέγονται μὲ τὸ γενικὸ ὄνομα τραόμαλλα, καὶ εἶναι τὰ λάϊα τὰ τραόμαλλα καὶ τ' ἄσπρα². Τὰ πρῶτα ἔχουν μεγαλύτερη πάντοτε ἀξία ἀπὸ τὰ δευτέρα, γιὰτὶ μ' αὐτὰ γίνονται οἱ πιὸ συνηθισμένες λάϊες κάππες.

Τὰ μαλλιά τῶν προβάτων τὰ μαζώνουν σὲ σφαῖρες ἀπὸ μία τρακοσιάρια δραμ. ἴσαμε δυὸ ὀκτάδες τὴ μία καὶ τὰ λένε ποκάρια· κι' ἔτσι τὰ πωλοῦν οἱ τσοπάνηδες. Τὰ τραόμαλλα σὰν κοντὰ καὶ ἀριά πού εἶναι, δὲ γίνονται ποκάρια καὶ γι' αὐτὸ ἔτσι χύμα στουπώνονται στὰ σακκιά. Ὅσα προβατίσια μαλλιά βγαίνουν ἀπὸ καραμάνικα πρόβατα κι' εἶναι «ψιλοῦλια», δηλ. λεπτὰ καὶ μαλακά, λέγονται καραμάνικα, τ' ἄλλα ἄδρια.

¹ Ἔτσι στὴν Ἀμπρακιά τῆς Τριχωνίας.

² Τὰ λένε καὶ γρίβα.

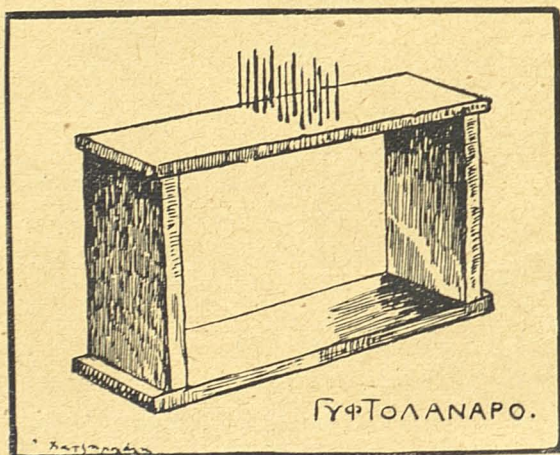
Κατεργασία τῶν μαλλιῶν

Προβάτων.

Ἀπὸ τὴν κατεργασία: τὸ φκειάσιμο, τῶν μαλλιῶν ἀρχίζει ἢ αἰτωλικὴ ὑφαντικὴ: σ' αὐτὴ εἶναι εἰδικὴ ἢ νοικοκυρὰ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἢ γυναῖκά του. Λύνει τὸ ποκάρι, τὸ τινάζει νὰ πέσουν τυχὸν χῶματα ἢ λιθάρια καὶ τὸ βουτᾶ σὲ καζάνι, λεβέτι, ποὺ βράζει καθαρὸ νερὸ μέσα· τὰ βάνει στὸ θερμό. Σὲ λίγο μὲ ξύλο τὰ βγάνει ἀπὸ μέσα, τὰ βάνει ἀπάνω σὲ πέτρα καὶ τὰ κοπανίζει μὲ τὸν κόπανο. Τὸ θελὸ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν μαλλιῶν νερὸ ποὺ μένει στὸ καζάνι, λέγεται πῖνος. Τὸν φυλάει ἢ νοικοκυρὰ τὸν πῖνο, γιατί εἶναι χρήσιμος στὴ βαφικὴ. Ἄμα ἀναλύση ἀνάλογο λουλάκι καὶ βουτήξει κι ἀφήση κάμποση ὥρα μέσα σ' αὐτὸν γνέματα ἄσπρα, παίρνουν τὸ γαλάζιο χρῶμα, γίνονται παλιογάλαζα. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος, γιατί δὲν ξεβάφουν πιά. Στὰ παλιότερα χρόνια μέσα στὸν πῖνο πλύνανε καὶ τὲς μάλλινες ἀντρίκειες κορμοφάνελλες, ὅπως καὶ τὲς σιάλτσες γιὰ νὰ ἀσπρίζουνε.

Ἄς ἔρθουμε καὶ πάλι στὰ μαλλιά. Ὑστερα ἀπ' τὸ κοπάνισμα τὰ μαλλιά ξεβγάνονται. Τὰ φέρνουν σὲ ποτάμι, σὲ ρέμα ἢ σὲ βρύση, ποὺ εἶναι μπόλιχο τρεχοῦμενο νερὸ καὶ τὰ ρίχνουν μέσα. Ἐδῶ τ' ἀνοίγουν μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ ξεπλύνουν γιὰ τελευταία φορά: ἔπειτα τὰ βγάνουν καὶ τὰ ξαπλώνουν σὲ χαλικόστρωτο (ἀπάν' στὰ χαλίκια) πάντοτε ἔδαφος γιὰ νὰ στεγνώσουν στὸν ἥλιο.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ στέγνωμα ἔρχεται τὸ λανάρισμα. Λαναρίζουν τὰ μαλλιά, λένε.

ΓΥΦΤΟΛΑΝΑΡΟ.

Σχ. 1.

Λανάρι ἢ χοντρολάναρο ἢ καὶ γύφτολάναρο, ἐπειδὴ τὸ φκειάνουν οἱ γύφτοι¹, εἶναι τέσσαρα σανίδια συνήθως ἀπὸ δέντρινο ξύλο (δρυός),

¹ Γύφτους ἐνοσοῦν τοὺς αἰθρουργούς.

δυο μακρύτερα και δυο κοντότερα καρφωμένα έτσι πού να φκειάνουν πλαίσιο μικρού παραθυριού. Στη μέση του άπάνω σανιδιού είναι μπηγμένα σε τέσσερες σειρές τα σιδερένια δόντια του λαναριού. Αυτό το όργανο το φκειάνουν ειδικοί τεχνίτες στα χωριά, όχι όποιος κι όποιος. Το λανάρισμα γίνεται έτσι: Κάθεται κάτω στο πάτωμα ή γυναίκα πού θα λαναρίση, περνάει τα πόδια της ανάμεσα από το πλαίσιο των σανιδιών, τα κάμπει ώστε οί κνήμες να γυρίζουν προς τα πίσω και τα γόνατα να κρατούν ακίνητο το λανάρι, και βάνει με το δεξι χέρι κομμάτι μαλλιά στα δόντια. Με τα δυο της χέρια κρατώντας τα από δω κι' από κει τα πιέζει τότε να μπλεχτούν καλά ανάμεσα στα λαναρόδοντα και από τή δεξιά άκρη τραβάει ίσια πέρα το μαλλί. "Αμα αποκοπή, το ξαναμπλέκει στα δόντια, το ξανατραβάει κι' αυτό το κάνει πολλές φορές, ώσπου να ξαστούν τα μαλλιά. "Αφήνει τήν πρώτη άπάλα¹ κάτω, κι' έξακολουθεί να ξαίνη με τον ίδιο τρόπο και τάλλα μαλλιά ώσπου να τελειώση. Το ξασμένο αυτό μαλλί λέγεται μακρύδι, μακρυμαλλίδι ή σκλιίδα και στοιβάζεται κάτω στο πάτωμα. "Υστερα από δυο τρεις ξασιές απομένει ανάμεσα στα δόντια ένα στουπωμένο πράμα από κοντά μαλλιά, και πρέπει να βγή από κει για να έξακολουθήση το ξάσιμο ή ξάστρα. Αυτό πρέπει να μπαίνει χωριστά από το μακρύδι και λέγεται κοντίδι ή ξεστούπι ή και αποστούπι².

"Από τις άπάλες, χεριές μακρύδι, καθώς είπαμε πού βάνει σιγά σιγά ξαίνοντας κάτω γίνεται στοιβα ξασμένων μαλλιών. Παίρνει λοιπόν τήν πρώτη στοιβα, τή σφίγγει στα χέρια, τή μαζεύει σε κύλιντρο και φκειάνει τήν πρώτη τουλούπα· φκειάνει τή δεύτερη, τήν τρίτη και τέλος όλες τις τουλούπες πού χρειάζονται για το στημόνι.

Τα κοντόμαλλα, ό άλλος σωρός τ' αποστούπια, θα ξαστούν δεύτερη τώρα φορά. αλλά με τα λαναράκια ή τα ψιλά λανάρια.

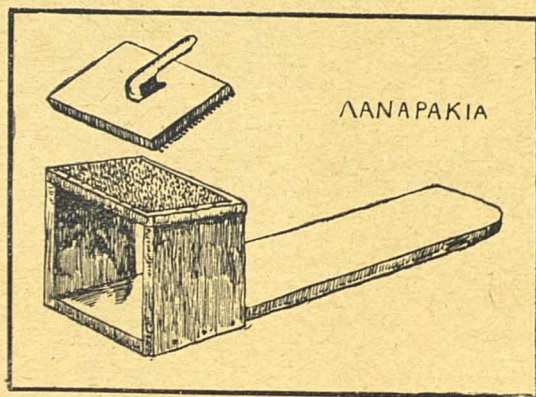
Αυτά είναι δυο σανίδια σχεδόν τετράγωνα (0,20 X 0,30)· στήν μιá τους επιφάνεια έχουν στρωμένο και καλά καρφωμένο δέρμα, στο όποιο είναι έφαρμοσμένα κοντά δοντάκια από λεπτό σύρμα φκειασμένα. Δάσος όλόκληρο από τέτοια δοντάκια σκεπάζουν απ' άκρη σ' άκρη το δέρμα. "Αμα άκουμπήση κανείς τή δοντωτή επιφάνεια του ένός λαναριού άπάνω στήν άλλη του άλλου, τα δόντια τους μπλέγονται. Το κάτω λαναράκι είναι καρφωμένο σε μακρυά σανίδα· σ' αυτή άπάνω κάθεται ή γυναίκα, άμα θα λαναρίση, για να μη κουνιέται. Στο άπάνω είναι καρφωμένη μιá ξύλινη λαθή, πού τή λένε χερούλι ή χερολάθη.

¹ Έτσι λέγεται κάθε χεριά μαλλιά.

² "Αμα γίνεται παγγύρι, γάμος ή καμιά χαρά στήν "Αμπρακιά και ύστερα κατά το συνήθιο δημόσιος χορός, όποιος δέν παραξέρει να χορέψη, μπαίνει τελευταίος κι' από τις γυναίκες και σύρει το χορό τή στιγμή πού απ' το κούρασμα πολλοί λίγοι προσέχουν. Αυτόν τον ειρωνεύονται οί χωρατατζήδες: πήγες καημένε να μαζέψης το άποστούπι, του λένε. Κι' έννοούν τις τρίχες πού πέσανε τάχα από το άπόκρυφο μέρος των γυναικιών.

Τὰ λαναράκια τὰ φκειάνουν ντόπιοι τεχνίτες, πού λέγονται λαναράδες. Αὐτοὶ βγαίνουν συνήθως ἀπὸ τὴ Δομνίστα καὶ τὰ Σέλιτσα, δύο ὄρεινὰ χωριά τῆς Εὐρυτανίας στὸ πλάι τῆς Καλλιακούδας. Γυρίζουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τῆς Αἰτωλίας καλοκαιριοῦ μέρες, στήνουν τὸ τσαρδί τους κοντὰ στὴν ἐκκλησιά ἢ τὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ, φκειάνουν τὸ ἔμπορευμά τους καὶ ὕστερα τὸ περιφέρουν καὶ τὸ διαλαλοῦν στὰ στενοσόκακα, ἔπαι τοὺς ἀλυχοῦν τὰ σκυλιά.

Τὸ λανάρισμα γίνεται ἔτσι: Βάνει κάμποσα ἀποστούπια ἀνάμεσα στὰ δόντια ἀπὸ τὸ κάτω λαναράκι ἢ γυναῖκα. Πιάνει ἔπειτα μὲ τὰ δύο τῆς χέρια ἀπὸ τὰ

Σχ. 2.

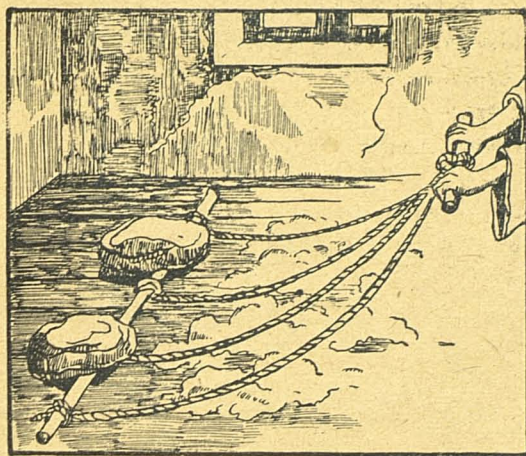
χέρια τὸ ἀπάνω λαναράκι καὶ ἀκουμπάει τὰ δόντια του στὰ δόντια τοῦ κάτω. Τὸ σέρνει κατόπι κρατώντας το ἀπὸ τὴ χερολάδη κατὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Τὰ ἀποστούπια πού βρίσκονται μπλεγμένα ἀνάμεσα στὰ δόντια, ξαίνονται ὕστερα ἀπὸ κάμποσες τραβηξιές καὶ ἔτσι γίνεται ἓνα λεπτὸ στρώμα ἀπὸ μαλλιά, μιὰ ἀπάλα. Τὴν πιάνει μὲ τὰ δύο χέρια ἀπὸ ὄω καὶ ἀπὸ κεί καὶ τὴν ἀπιθώνει στὸ πάτωμα. Τὸ ἴδιο κάνει ὥσπου νὰ ἀποξάνῃ ὅλα τὰ ἀποστούπια. Ἄμα ὅμως λίγο λίγο συμμαζευτοῦν ἀρκετὰ ξασμένα μαλλιά φκειάνει τίς τουλοῦπες. Ἀπὸ τοῦτες γνέθεται ἔπειτα τὸ ὑφάδι.

Γιδιών.

Τὰ γίδια τὰ κουρεύουν οἱ γιδαραῖοι τὸν Ἰούνιο καὶ Ἰούλιο. Γιὰ νὰ γνεστοῦν τὰ τραύμαλλα, ἀνάγκη νὰ πάρουν κάποια κατεργασία. Αὐτὴ λέγεται βέργισμα¹ καὶ γίνεται ὅπως παρακάτω γράφω. Τέσσερα σκοινιά καννάβινα δένονται ἀπὸ κοντὰρι ξυλένιο πού εἶναι μακρὸ περισσότερο ἀπὸ $1\frac{1}{2}$ μέτρο καὶ σὲ ἴσες ἀποστάσεις. Τὰ σκοινιά πρέπει νὰ εἶναι μακρὰ ἐνάμισυ σχεδὸν μ. καὶ ὄχι πολὺ χοντρά γιὰ νάχουν τὴν ἀπαιτούμενη εὐκαμψία. Οἱ λεύτερες ἄκρες τους δένονται σὲ ξύλο μακρὸ ὄχι πε-

¹ Βεργίζονται τὰ τραύμαλλα.

ρισσότερο από 0,30 του μέτρου όλες μαζί. Τα σκοινιά αυτά λέγονται *θεργόσκοινα*. Για να *θεργίση* ή *γυνάικα*, πλακώνει το κοντάρι που κρατεί τα *θεργόσκοινα* με δύο βαρύνες πέτρες ώστε να στέκη ακίνητο απάνω στο πάτωμα. Πιάνει με τα δύο της χέρια το άλλο κοντό ξύλο που κρατεί δεμένα τα τέσσερα σκοινιά και *στεκάμενη*

Σχ. 3. Βεργόσκοινα.

ὀρθή, αφού σκορπίση κάτω κάμποσα τραύμαλλα, τα δέρνει με δύναμη τέτοια, ώστε νομίζει κανείς πως ακούει μπατσιόσματα. Τα μαλλιά σκορπίζονται, ξεπετιούνται ἐδῶ ἐκεῖ, ἀνοίγουν τέλος. Τότε ἀφίνει κάτω τα σκοινιά συμμαζεύει τα μαλλιά και φκειάνει τουλοῦπες, ὅσες εἶναι δυνατόν. Ξαναρχίζει ἔπειτα τὸ θέργισμα και ἐξακολουθεῖ ὡσποῦ νὰ τελειώση.

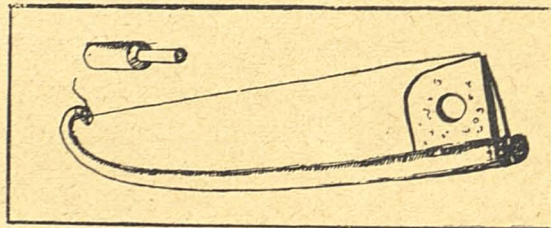
Οἱ λέξεις *θεργίω* και *θέργισμα* ἐπεκράτησαν θεβαίως ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερο τρόπο τῆς κατεργασίας, ποῦ γινότανε ὄχι με σκοινιά, ἀλλὰ με θέργες μακρυές· μ' αὐτὲς φαίνεται χτυποῦσαν παλιότερα τὸ σωρὸ τὰ τραύμαλλα γιὰ νὰ ξαστοῦν.

Προμήθεια και κατεργασία βαμπακιού.

Σπανιώτατα γίνεται ἢ τὸ σωστότερο εἶναι πὼς ἐντελῶς δὲ γίνεται σήμερα κατεργασία βαμπακιού στὴν Αἰτωλία. Θὰ ἦταν παράλειψη ὅμως ἀπὸ μέρους μου νὰ μὴ κάμω λόγο ἐδῶ γι' αὐτή, γιατί σὲ παλιότερη ἐποχή, ὄχι μάλιστα μακρυνή, στὴν παιδική μου ἡλικία, ἦταν πολὺ συνηθισμένη και ἀκόμα πρωτύτερα πάγκοινη, καθὼς διηγοῦνται. Τὸ πὼς στὴν παλιά ἐκείνη ἐποχή σπέρνανε βαμπάνια οἱ Αἰτωλοὶ γιὰ νὰ ἔχουν πρώτη ὕλη γιὰ ὕφασμα πανιών, και ἡ παράδοση τὸ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ και τὸ πλῆθος τῶν τοπωνυμίων. Σ' ὄλα σχεδὸν τὰ αἰτωλικά χωρία ἀκούονται θέσεις «Βαμπακιά», «Βαμπακούλα». Βαμπακῆστρες», «Βαμπακάλωνο». Τὰ τοπωνύμια ἐπίσης μᾶς προδίδουν πὼς και λιναριοῦ σπορὰ γινόταν τότε. «Στὰ λι-

νάρια», «Λιναροχώραφο» και άλλα τέτοια τοπωνύμια που άκούει κανείς γυρίζοντας τὰ χωριά, τί άλλο μαρτυροῦν παρά τὸ πὼς κάποτε ἐκεῖ γινόταν φυτεία λιναριοῦ; Ἐνῶ σήμερα μόλις κατ' ὄνομα εἶναι γνωστὸ τὸ λιναρί σὲ τούτα τὰ μέρη.

Ἄλλὰ τὸ βαμπάκι πὺ ἐθγανε τότε ὁ τόπος δὲν ἐπαρκοῦσε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν Αἰτωλῶν, καὶ γινόταν ἀνάγκη νὰ προμηθεύωνται μεγάλες ποσότητες ἀπὸ τὰ συνεχῶς καὶ μέχρι σήμερα ἀκόμα βαμπακοφόρα μέρη τῆς Λιθαδίας. Κι οἱ πῖο ἀγράμματοι στὴν Αἰτωλία ἔχουν ἀκουσμένα τὸ ὄνομα «Λιθαδιά» ἀπὸ τοὺς παλιότερους, πὺ εἶχαν ἐμπορικές σχέσεις μ' αὐτή. Καὶ στὶς δικές μου μέρες ἀκόμη θυμοῦμαι ζωηρὰ πὼς πολλοὶ Αἰτωλοὶ χωριάτες πήγαιναν μὲ τὰ φορτιάρικά τους ζῶα κι' ἀγόραζαν βαμπάκι στὴ Λιθαδιά: «θὰ πάω γιὰ βαμπάκι στὴ Λιθαδιά!». Ἦταν ἡ ἐποχὴ ὅπου τὸ ἐμπόριο δὲν εἶχε ἀκόμα φέρει ἀπὸ τὸ νέον κόσμον τὸ «ἀμερικανικο πανι» καὶ τὸ χασέ, πὺ σήμερα ἡ χρῆση τους εἶναι ἡ μόνη καὶ ἀποκλειστικὴ γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις. Ὅπως ὅποτε λοιπὸν κάθε αἰτωλικὸ σπῆτι κοντὰ στὰ μαλλιά καὶ τὰ τραύμαλλα πὺ χρειαζότανε, ἔπρεπε νὰ κἀνη καὶ προμήθεια βαμπακιοῦ γιὰ τὸ ὕφασμα τῶν ἀναγκαίων πανικῶν. Καὶ κοντὰ στὸ νοῦ εἶναι πὼς καὶ ἰδιαιτέρη γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ βιοτεχνία ἦταν ἀναγκαία. Γιὰ τὴν προεργασία του ἦταν εἰδικοὶ τεχνίτες, γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα «χαλάτζηδες», σὰν αὐτοὺς πὺ βλέπεις σήμερα μὲ τὸ δοξάρι στὸν ὦμον νὰ γυρίζουν τοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας καὶ νὰ φωνάζουν πὼς ξέρουν νὰ ξανοίξουν βαμπάκι γιὰ νὰ γεμίζουν παπλώματα καὶ στρώματα. Οἱ χαλάτζηδες¹ ἔθγαιναν σχεδὸν ὅλοι ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Ναυπακτίας Νεχωρί. Ἀπὸ πατέρα σὲ παιδὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ γιὰ ἐπάγγελμα εἶχαν αὐτὴ τὴν τέχνη, πὺ εἶχε τότε μεγάλη πέραση καὶ τοὺς ἔδινε πόρο ζωῆς. Ἄμα ἐρχόταν ὁ καιρὸς τοῦ ταξιδιοῦ, ἀπὸ χινοπώρου μέρες, ἔπαιρναν τὸ δοξάρι στὸν ὦμον οἱ Νεχωρίτες καὶ γύριζαν τὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας γιὰ νὰ στοιβάσουν τὰ σοδιασμένα βαμπάκια, δηλ. νὰ τὰ ξεκαθαρίσουν ἀπὸ τοὺς σπόρους καὶ τὰ ξάνουν.

Σχ. 4. Δοξάρι.

Τὸ δοξάρι εἶναι πράγματι σὰν ἀρχαῖο τόξο μὲ μόνη τὴ διαφορά πὼς στὴ μιὰ ἄκρη του ἔχει πλατυὰ ὀπισθοῦν σανίδα. Στὴ σανίδα αὐτὴ ἀπάνω σκαλίζανε διάφορα γλυπτὰ κοσμήματα. Ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἄκρες του εἶναι τεντωμένη ἡ κὸρδα, μιὰ

¹ ἢ στοιθαχτηδες.

χορδή ὅπως οὖν χοντρή ὡστε ν' ἀντέχη στὰ χτυπήματα. Γιὰ νὰ φκειάση τὸ βαμπάκι ὁ χαλάτζης κάθεται σταυροπόδι στὴ μέση ἀπὸ τὸ πάτωμα τῆς κάμαρης τοῦ σπιτιοῦ. Στὸ πλευρό του ἔχει στοιβασμένο τὸ βαμπάκι ποὺ θὰ στοιβάση. Τὸ δοξάρι τὸ κρατεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι ἔτσι ὥστε ἡ κάρδα νὰ βρίσκεται ὀριζόντια πρὸς τὰ ἐπάνω. Μὲ τὸ στοιβανόχερο:¹ ἓνα ξύλο ποὺ μοιάζει πολὺ σὰν τὸ γουδοχέρι χτυπᾷ ρυθμικὰ τὴν κάρδα τοῦ δοξαριοῦ κρατώντας το στὸ δεξιό.² Ἀπὸ τὰ ἀδιάκοπα χτυπήματα ποὺ κάνει ὁ στοιβαχτής ἀπάνω στὴν κάρδα γίνεται τρέμουλο καὶ παράγεται ἦχος: τάνκ τάνκ τάνκ... Τὴν τρεμουλιασμένη κάρδα τὴ ζυγώνει στὴ στοιβὰ τὸ βαμπάκι ποὺ βρίσκεται κοντὰ του. Ἀρκετὴ τότε μᾶζα ἀπ' αὐτὸ τὴν ξεσηκώνει καὶ τὴ βλέπεις νὰ χορεύη σὰ χιόνι κάμποση ὦρα κι' ἔπειτα νὰ σκορπιέται κάτω. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξανοίγεται τὸ βαμπάκι. Οἱ τριχοῦλες ξεχωρίζουν, καθὼς λιχνίζονται κάτω, ἐνῶ οἱ σπόροι καὶ τὰ ἄλλα ψίχουλα πέφτουν χωριστά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο παίρνει ἔπειτα ἄλλο κι' ἄλλο κομμάτι βαμπάκι κι ἀδιάκοπα χτυπώντας μὲ τὸ στοιβανόχερο τὴν κάρδα γιὰ νὰ κάμη τὸ τρέμουλο τὸ ξεκαθαρίζει, ὥσπου νὰ ξεκαθαρίση καὶ ξανοίξη ὅλο τὸ βαμπάκι. Μὲ ἓνα ξυλαράκι ἔπειτα σιγὰ σιγὰ φκειάνει ὀλοστρόγγυλες κουλοῦρες ἀπὸ τίς ξεκαθαρισμένες καὶ ξεχωρισμένες τρίχες τοῦ βαμπακιοῦ. Αὐτὰ εἶναι τὰ σκαμάγγια. Ἡ δουλειὰ λέγεται σκαμάγγιασμα. Τώρα πιά εἶναι ἔτοιμο τὸ βαμπάκι γιὰ γνέσιμο. Γυναῖκες «χρυσοχέρεις», ποὺ λέγανε, δηλ. ἐπιδέξιες ἔβαναν κάθε σκαμάγγι στὴ ρόκα καὶ τὸ ἐγνεθαν φιλό φιλό καὶ ὕστερα ὕφαιναν στοὺς ἀργαλειοὺς τὸ χειρίσιο πανί. Ἔτσι τὸ ὠνόμαζαν γιὰ ἀντίθεση πρὸς τὸ πανί τοῦ ἐμπορίου ποὺ σιγὰ σιγὰ μπήκε στὸν τόπο. Τὸ ὕφασμένο πανί τὸ τυλίγανε καὶ τὸ φκειάνανε κύλιντρο ποὺ τὸν λέγανε θρούμπα στὸ Μεσολόγγι τὸν ὠνόμαζαν βλάρι.

Σήμερα, ποὺ τὸ ἐμπόριο ἔμπασε καὶ στὰ πιὸ ἀπόκεντρα χωριὰ τὸ πανί τῆς βιομηχανίας καὶ τὰ νήματα τῆς μηχανῆς ἢ τέτοια κατεργασία τοῦ βαμπακιοῦ εἶναι ἄγνωστη καὶ μονάχα οἱ γεροντότεροι τὴν ἀναφέρουν χάριν τῆς ἱστορίας. Ἡ τέχνη τῶν χαλάτζηδων δὲν περνάει πιά. Ἐλάχιστοι Νεχωρίτες χαλάτζηδες ποὺ ἴσως βρίσκονται ἀκόμα στὴ ζωή, πωλοῦνε τὴν τέχνη τους στὰ μέρη τῆς Βοιωτίας, ὅπου ταξιδεύουν, ἅμα ἔρθη ἢ κατάλληλη ἐποχή. Μιάς κι ἔπαψε ἡ ἀνάγκη ποὺ ἔκανε τοὺς τεχνίτες, ἔλειψαν κι' αὐτοὶ κι ἡ τέχνη τους.

¹ λέγεται καὶ λα(γ)οὺδ' (ι).

² Μονολογοῦν τὸ εὐτράπελο πὼς τάχα μιὰ γριά ἔστησε τὸ πρᾶμα . . . τῆς ἀπέναντι στὸ χαλάτζη καὶ ἔγινε ὁ διάλογος.

Τάγκ τάγκ τοῦ λαοῦδ'
 Κι' τσὴ γριάς τοῦ πιταροῦδ'.
 Τοῦ εἶδς μα.
 Τοῦ εἶδς μα.
 Τοῦ εἶδς, μαῦρι συντροφι!
 Σὰν τοῦ εἶδα
 τί νὰ κάμω!
 τί νὰ κάμω
 Εἶν' ἄλάργα κι' δὲ φτάνου!

Χρήση βαμπακιού κατεργασμένου σὲ σκαμάγγια¹ γίνεται καὶ σήμερα στὴν Αἰτωλία. Φκειάνουνε φυτίλια γιὰ κηριά—στὰ ὄρεινὰ ἰδίως χωριά τὰ κηριά τὰ φκειάνουν μετὸ χέρι στὸ σπῖτι τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῖ· τὰ παίρνουν καὶ μ' αὐτὰ ἔρχονται στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τ' ἀνάβουν—ἐπίσης φυτίλια γιὰ λαδολύχνους, ποὺ δὲν ἔλειψαν λότελα κι αὐτοὶ ἀκόμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ, φυτίλια γιὰ τὰ καντήλια στὶς ἐκκλησιές καὶ κονίσματα τῶν σπιτιῶν· ἐπίσης μετὰ σκαμαγγίσιο βαμπάκι σηκώνουν βεντούζες. Ἄλλὰ τὸ κατεργασμένο αὐτὸ βαμπάκι τὸ φέρνει τὸ ἐμπόριο.

Τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν.

Εἶπαμε παραπάνω, πὼς τὰ μαλλιά μετὸ διπλὸ λανάρισμα—χοντρολάνα ρολανάρακια—προπαρασκευάζονται καὶ γίνονται ἔτοιμα γιὰ γνέσιμο. Κοντὰ στὶς ἄλλες δουλειές ποὺ πρέπει νὰ ξέρη μιὰ καλὴ Αἰτωλὴ νοικοκυρά, εἶναι καὶ τὸ γνέσιμο. Ἐννοεῖται πὼς δὲ λείπουν καὶ ἰδιαίτερες γνέστρες ἀπὸ κάθε χωριό, ποὺ γνέθουν ξένα μαλλιά μετὰ «πλέρα».

Κάπως ἰδιαίτερη δεξιότητα ἀπαιτεῖ τὸ γνέσιμο τοῦ στημονιοῦ ποὺ εἶναι ἡ βάση, νὰ ὑφαίνωνται τὰ μάλλινα ὑφάσματα. Βλέπεις, πρέπει νὰ εἶναι «φιλό» (= λεπτό) τὸ γνέμα καὶ κρουστό, ἰσόμετρα γνεσμένο, ὄχι ἀλλοῦ χοντροῦ κι' ἀλλοῦ λεπτότερο. Καὶ σ' ἀδεξιότερες κάπως γυναῖκες εἶναι εὐκολο νὰ γνέθουν τὸ χοντροτέρο, κι ὄχι ἰσόμετρο ὑφάδι ποὺ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς τέτοιο χοντροκαμωμένο χρειάζεται νὰ εἶναι, γιὰ νὰ γίνετα ὅσο πρέπει χοντροῦ τὸ ὑφασμα.

Τρία πράγματα χρειάζεται ἡ γνέστρα γιὰ νὰ γνέση: τὴ ρόκα, τὸ ἀδράχτι καὶ τὸ σφοντύλι.

Ρόκες φκειάνουν συνήθως οἱ τσοπάνηδες ποὺ περπατοῦν στὰ βουνὰ μέσα στοὺς ἐλατιάδες. Ἐκεῖ διαλέγουν ἐλατοκορφές ἀπὸ κάπως πιανούμενα λατσούδια². Τὶς κόβουν σὲ τέτοια θέση ὥστε νάχουνε μᾶκρος ἀπάνω κάτω μέτρο καὶ παραπάνω. Ἀποκόβουν καὶ τὴν πολὺ λεπτὴ κορυφή τους, ποὺ λυγáει καὶ καθαρίζουν ὅλα τὰ κλαδιὰ ποὺ βγαίνουν σταυρωτὰ ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ ἐκτός ἀπὸ δύο ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν κορυφή. Ξεφλουδίζουν ἔπειτα μετὰ ἐπιμέλεια ὅλο τὸ ἀπόκομμα. Λυγάνε κατὰ τὰ πάνω τὰ δυὸ σταυρωτὰ κλαδιὰ (δ) ποὺ ἀφήκαν ἄκοθα καὶ σφηνώνουν τὶς ἄκρες τους στὶς τρύπες ποὺ ἀνοιξαν τὴ μιὰ πολὺ κοντὰ στὴν ἄλλη. Ἡ ρόκα εἶναι ἔτοιμη. Τὴν ἀφίνουν στὸν ἥλιο καὶ ξηραίνεται.

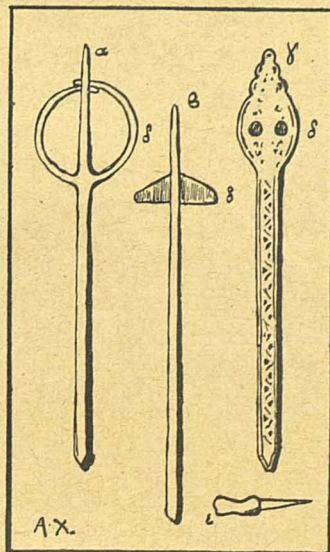
Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλατίσια λεγόμενη πολὺ ἀπλὴ καὶ συνηθισμένη ρόκα(α). Φκειάνουν ὅμως καὶ ρόκες (β) σὰ σταυρό. Περνοῦν δηλαδὴ καὶ στερεώνουν σὲ τρύπα μιὰ σανιδίτσα (δ) μετὰ τριγωνικὸ κάπως σχῆμα. Αὐτὴ εἶναι κάπως τεχνικώτερη ρόκα καὶ γίνετα μετὰ στερεώτερο ξύλο ἀπὸ πλατάνι, κρानιὰ ἢ κάτι ἄλλο τέτοιο. Ἐνα τρίτο εἶδος ρόκας (γ) εἶναι τὸ πιὸ τέλειο καὶ χρειάζεται τέχνη μεγάλη νὰ γίνη. Τὴ φκειάνουν τσοπάνηδες πολὺ δεξιοί. Γίνετα μονοκόματη ἀπὸ σκληρὸ ξύλο καὶ σκαλίζεται

¹ Τὸ ρῆμα εἶναι σκαμαγγιάζω τὸ βαμπάκι.

² =ἐλατούδια ὑποθέτω. Πιανούμενα=κάπως ἀνεπτυγμένα.

μέ κοπίδι, πού τὸ λένε μπινέλι (ε). Αὐτὸ τὸ φκειάνουν μόνοι τους οἱ τσοπάνηδες ἀπὸ παλιὰ ξυράφια λεπτύνοντάς τα τόσο πολὺ μὲ τὸ τρόχημα πού τοὺς κάνουν σὲ ἀκονιές, πού ψάχνουν καὶ τίς βρῖσκουν στὶς ποταμιές. Ἐπειτα τὰ μανικίωνουν μὲ σκληρὰ ξύλα.

Καὶ τὰ τρία εἶδη τῆς ρόκας ἔχουν αὐτιά (δ), ἀλλὰ τὰ αὐτιά πόχει ἡ τρίτη, ἡ

Σχ. 5. Ρόκες.

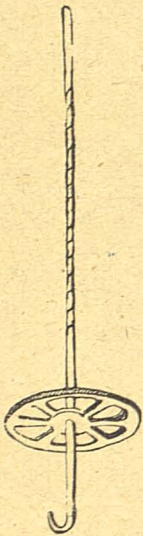
πιὸ τεχνικώτερη, εἶναι ἡ πλατωσιὰ πού γίνεται στὸ ἴδιο τὸ ξύλο. «Τὰ τσοπανοῦδια», πού ξέρουν νὰ πελεκούν καλὰ μὲ τὸ μπινέλι καὶ νὰ σκαλίζουν ὄχι μονάχα ρόκες, ἀλλὰ καὶ βλάχικες γλιτσοές, χουλιάρια, τάσια κι ἄλλα τέτοια λεπτὰ πράματα, λέγονται πελεκάνοι. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ σκαλίζουν πουλάκια, φίδια, λουλούδια, σταυρούδια, τριγωνάκια κι ἄλλα τέτοια. Κάνουν καὶ γλυπτὰ κι ἀνάγλυφα κεντίδια: ἔπειτα τὰ βάφουν κόκκινα ἢ μαῦρα ἀνάλογα μὲ τὴ φαντασία πού ἔχουν. Πολλὰ τσοπανοῦδια «στορίζουν καὶ ἀνθρώπους» ἀπάνω σ' αὐτὰ πού εἶπαμε παραπάνω «σὰ νὰ σοῦ κραίνου», ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι σπάνιοι πελεκάνοι. Γιὰ κόκκινο χρῶμα μεταχειρίζονται τὸ κελαρμενί, γιὰ μαῦρο τὰ κηκίδια ἀπὸ τὰ δέντρα, κι ἅμα θέλουν καὶ γαλάζιο, λουλάκι, ἀπὸ κεῖνο πού βάφει τὰ ὑφάσματα. Μὴ φανταστήτε ὅμως πῶς οἱ πελεκάνοι, πού γράφω ἐδῶ πέρα, ἔχουν ἐπάγγελμα τὸ σκάλισμα. «Εἶναι ἓνα μεράκι κι αὐτὸ» (εἶναι τεχνίτες ἐρασιτέχνες) καὶ ὅ,τι σκαλίζουν, τὸ σκαλίζουν γιὰ ντιφαρίκι καὶ τὸ κρατοῦν γιὰ ἐπίδειξη ἢ τὸ χαρίζουν σὲ φίλους τους. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ σκαλιστὲς ρόκες σπανίζουν. Πρέπει νὰ πετύχῃς καλὸν πελεκάνο, νὰ τὸν παρακαλέσης, νὰ τοῦ ἔρθῃ τὸ μεράκι, νὰ σὲ περιποιηθῇ καὶ τότε μπορεῖ ν' ἀποχτήσης ρόκα τεχνική.

Ἄδράχτι εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ γίνη, καὶ τὸ φκειάνει ὅποιος δῆποτε. Ἄν πελεκήση ἓνα ξύλο ὡς 0,40 μ. μακρὺ καὶ τὸ κάμη κυλινδρικό μὲ μυτερές τις δυὸ ἄκρες καὶ ἐλαφρὴ κοιλιὰ στὴ μέση, ἔχει τὸ ἀδράχτι.

Τὸ σφοντύλι (α) εἶναι κάπως δυσκολώτερο στὴν κατασκευή. Γι' αὐτὸ χρειάζεται πολὺ σκληρὸ ξύλο καὶ ἐργαλεῖο κατάλληλο γιὰ νὰ πελεκηθῆ καὶ γίνη ὀλοστρόγγυλο.

Γιὰ νὰ γνέση ἡ γυναίκα, πρέπει νὰ τουλουπιάση. Παίρνει δηλ. μιὰ τουλούπα ἀπὸ μακρῶδι, ἄς ποῦμε, καὶ τὴ δένει ἀνάμεσα στ' αὐτιὰ τῆς ρόκας. Χώνει τὴ νουρά τῆς ἔπειτα ἀπὸ κάτω στὴν ἀριστερὴ μασκάλῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ σεγγούνα ἢ καὶ τὴ φανέλλα τῆς, τὴν ἐξωτερικιά, ὥστε νὰ στέκεται λίγο γυρτῆ πρὸς τὰ μπροστά καὶ καταπιάνει τὸ γνέμα¹. Πιάνει δηλ. μιὰ ἀρχὴ ἀπὸ τὰ μαλλιά τῆς τουλούπας μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα καὶ στρίβει τις τρίχες, ἐνῶ συγχρόνως τραβάει τὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι πιὸ κάτω ὥστε νὰ συναντήσῃ τὸ δόντι τοῦ ἀδραχτιοῦ, δηλ. μιὰ ἀδλακιά κουδελωτῆ. Στὸ δόντι αὐτὸ πιάνει μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τὴν ἄκρα ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιστρέφει τὸ ἀδράχτι καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ νὰ τεντώνῃ τις τρίχες ἀπὸ τὴν τουλούπα. Ἄμα γνεστή κάμποση κλω-

στή, τὴν περιτυλίγει στὴν κοιλιὰ τοῦ ἀδραχτιοῦ καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτσι τὸ γνέσιμο ὥσπου νὰ γίνη ἓνας ὄγκος ἀπὸ γνέμα. Ἐγενεε ἓνα ἀδράχτι, λέει. Τὸ ἀφήνει καὶ παίρνει ἄλλο. Τὸ γεμίζει καὶ αὐτὸ, καὶ ἔτσι προχωρεῖ ἡ ἐργασία. Τὸ γνέσιμο γίνεται σύγχρονα μὲ ἄλλες δουλειές. Ἐἴτε στέκονται ὀρθές καὶ κουβεντιάζουν οἱ γυναῖκες, εἴτε πᾶνε στὴ βρύση γιὰ νερό, ἢ πᾶνε τὸ ἄλεσμα στὸ μύλο βαδίζοντας ἢ στέκοντας γνέθουν διαρκῶς. Ἄλλὰ ὁ καταλληλότερος χρόνος γιὰ γνέσιμο εἶναι οἱ μακρὺς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Τότε γίνονται τὰ νυχτέρια καὶ πολλὰ φορὲς μάλιστα γίνεται παρακαλιὰ. Μαζεύονται πολλὲς γειτόνισσες γυναῖκες καὶ πολλὰ γειτονοκόριτσα καὶ βοηθοῦν στὸ γνέσιμο. Αὐτὸ εἶναι ἡ παρακαλιὰ.

Σχ. 6. Σιδερένιο ἀδράχτι.

Λίγο διαφορετικὰ ὑφαίνεται τὸ ὑφάδι. Σὲ ἀδράχτι μακρύτερο, ποῦ ἡ γυναίκα τὸ κρατᾷ μὲ ὄλη τὴν παλάμη τῆς στὸ δεξι, στρίβει ἔχοντας ἀπάνω τὸ σφοντύλι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ τραβάει τὸ μαλλί, καὶ τὸ φκειάνει χοντρὸ νῆμα. Τοῦτο τὸ γνέθει ἀπὸ τουλούπες φκειασμένες ἀπὸ τὰ κοντίδια. Τὸ ἀδράχτι αὐτὸ ὀνομάζεται δροῦγα: ἔγνισα μιὰ δροῦγα ὑφάδι, λέει, ἅμα τὸ γέμισῃ ἀπὸ γνέμα. Τὸ γνέσιμο τοῦ ὑφადιοῦ δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλη δεξιότητα, ὅπως εἴπαμε, καὶ γι' αὐτὸ τὸ γνέθουν πρὸ πάντων τὰ κορίτσια, ποῦ ἀρχίζουν νὰ πρωτομαθαίνουν γνέσιμο.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ὑφαίνεται καὶ τὸ τραομαλλίσιο γνέμα, στημόνι καὶ ὑφάδι, γιὰτι ἀπ' αὐτὰ ὑφαίνονται ὑφάσματα χοντρὰ ποῦ δὲν τὰ διακρίνει καμιὰ καλαισθησία.

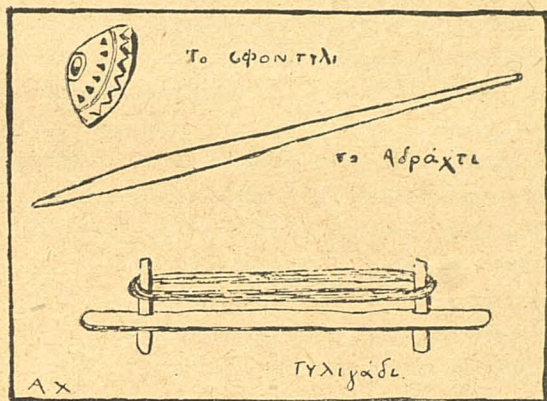
¹ Ὅταν κάθηται σταυροπόδι νὰ γνέση, τὴ ρόκα τὴν κρατεῖ μὲ τὰ δυὸ σκέλια τῆς.

Τὸ βαντάκιασμα, τὸ βάψιμο, τὸ κουβάριασμα.

Ἐποὺ γνεστοῦν τὰ μαλλιά καὶ ἀδραχτιαστοῦν, ὅσα πρόκειται νὰ βαφοῦν, πρέπει νὰ βαντακιαστοῦν. Οἱ βάντες¹ γίνονται μὲ τὸ τυλιγάδι ἢ καὶ μὲ τὰ γόνατα. Τὸ τυλιγάδι εἶναι ραβδί ξύλινο ἴσιαμε 0,60—0,70 μ. μακρὺ. Στις δυὸ τοῦ ἄκρες εἶναι μπηγμένα κάθετα καὶ ξεπέχουν ξύλινα σουφλάκια καλὰ στερεωμένα.

Μὲ τὸ ὄργανο αὐτὸ τυλιγαδιάζεται τὸ γνέμα εἴτε στημόνι εἶναι εἴτε ὑφάδι, ἔτσι: Δένει τὴν ἄκρα ἀπὸ τὸ γνέμα στὸ ἓνα σουφλάκι ἢ γυναῖκα. Κρατεῖ τὸ τυλιγάδι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μέση, ὅπως κρατεῖ τὸ μπαστοῦνι ἓνας ποῦ θέλει νὰ τὸ παίξη στὸ χέρι του· τὸ γυρίζει κατὰ τὸ ἓνα μέρος γιὰ νὰ πιαστῇ τὸ γνέμα καὶ ἀπ' τὸ ἄλλο σουφλάκι, τὸ ξαναγυρίζει νὰ πιαστῇ ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ ἔτσι τὸ γνέμα ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι καὶ τυλίγεται στὸ τυλιγάδι. Ἐποὺ τελειώσει τὸ ἓνα ἀδράχτι κομποθιάζει τὸ γνέμα δευτέρου ἀδραχτιοῦ ἢ καὶ τρίτου ἀναλόγως, ὥσπου νὰ μαζευτῇ κάμποσο γνέμα καὶ ἔπειτα τὸ βγάνει ἀπὸ τὰ σουφλάκια καὶ τὸ περιδένει ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ μπερδεύεται καὶ νὰ βρῖσκαται εὐκολὰ ἢ ἀρχῇ. Ἐγινε λοιπὸν ἡ πρώτη βάντα ἢ βαντάκι, ὅπως ἀδιαφόρως λένε. Ἐξακολουθεῖ ἔπειτα τὸ τυλιγμα ὥσπου νὰ τυλιγαδιαστῇ ὅλο τὸ ἀδραχτιασμένο γνέμα.

Καμιὰ φορὰ λείπει τὸ τυλιγάδι καὶ τότε τὸ βαντάκιασμα γίνεται μὲ τὰ χέρια, ἅμα ὑπάρχει βοηθὸς ἢ καὶ μὲ τὰ γόνατα. Ἀπλώνει ἢ μιὰ γυναῖκα ὀριζόντια τὰ χέ-

Σχ. 7.

ρια τῆς ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ πέρα σὲ ἀπόσταση τοῦ πλάτους περίπου τοῦ στήθους. Δεύτερη γυναῖκα ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα ποῦ ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι στὰ χέρια τῆς πρώτης σὰν σὲ τυλιγάδι ὥσπου νὰ φκειάσῃ τὴ βάντα.

Ἡ, ἅμα δὲν ὑπάρχει βοηθὸς, κάθεται κάτω στὸ πάτωμα ἢ γυναῖκα καὶ ὀρθῶ-

¹ Κάμποσο γνέμα φκειασμένο σὰ μεγάλη κουλούρα. Βάντα στὴν Αἰτωλία λένε καὶ τὸν κλαδισκο: μιὰ βάντα κεράσια, μήλα, βασιλικό...

νει τὰ γόνατα της σὲ κάποια ἀπόσταση σὰν δυὸ παλούκια. Μὲ τὰ χέρια της τότε ξετυλίγει ἀπὸ τ' ἀδράχια κι' ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα ὥσπου νὰ φκειάση τὴ βάντα.

*
* *

Ἄλλη εἰδικότητα χρειάζεται ἔπειτα γιὰ τὸ βάψιμο, κι αὐτὴ λίγες γυναῖκες τὴν ἀποχοῦνε, καὶ μάλιστα οἱ ἡλικιωμένες πόχουν πιδ πολλὴ πείρα. Ἰδιαίτεροι βαφιάδες δὲν ὑπάρχουν στὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας. Ἡ τέχνη τοῦ βαψίματος μαθαίνεται κατὰ παράδοση ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ· οἱ νεώτερες γυναῖκες διδάσκονται νὰ βάφουν ἀπ' τὶς παλιότερες κι ἂν καμιά φορά λείπει κάθε ἰδέα ἀπὸ βαψίμι, μὲ πολλὴ προθυμία ἔρχεται σὲ βοήθεια ὅποια γνωρίζει νὰ δώσῃ, χωρὶς πλέρα, τὰ φῶτα της.

Οἱ μπογιές πού σὲ σκόνῃ πωλοῦνται σήμερα στὸ ἐμπόριο ἀπὸ τενεκεδένια κουτιά καὶ μπῆχαν καὶ στὰ πιδ ἀπόκεντρα χωριά σὲ χρῆση, - ἄς εἶναι καλὰ οἱ γυρολόγοι πού τὶς φέρουν, - ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια πίσω μας ἦτανε ἄγνωστες. Σήμερα, μπορεῖ νὰ πῶ, πὼς ἡ χρῆση τους εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστική. Σὲ ἀναλογία νεροῦ πού καὶ γραφτὲς ὀδηγίες ἀκόμα τὴν ὀρίζουν, διαλυοῦνε τὴν κάθε μπογιὰ καὶ βάφουν γνέματα καὶ ὑφάσματα μέσα σὲ λεθέτια πού τὰ βράζουν σὲ φωτιά. Παλιότερα μόνον φυτικές βαφές ἦτανε γνωστές, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες πού ἔφερνε τὸ ἐμπόριο, ὅπως ἡ κ α ρ α μ π ο γ ι ἄ, δηλ. θεϊκὸς σίδηρος.

Τὸ ριζάρι πρώτη καὶ κυριώτερη κόκκινη βαφή ἦτανε φυτὸ πού δὲν ἔλειπε ἀπὸ κανέναν κῆπο, ὅπως καὶ τὰ κρεμμύδια. Οἱ φλοῦδες τῆς καρυᾶς εἶχαν μεγάλη πέραση γιὰ τὰ μαῦρα βαψίματα πέρα γιὰ πέρα, γιὰτὶ ἡ καρυὰ δίνει μαῦρο χρῶμα πού ποτὲ δὲ χύνει, δὲν ξεβάφει στὴν πλύση δηλ. οὔτε καὶ σκιοτῶνει¹ στὸν ἥλιο. Ὁρατο χτυπητὸ μαῦρο χρῶμα φκειάκανε κι ἀπὸ τὰ κηκίδια τοῦ δέντρου (τῆς δρυός), τοὺς γνωστοὺς σὰ σφαιρίδια μεγάλους καρπούς, ὅπως κι ἀπ' τὶς κακατσίδες², σφαιρικοὺς καρπούς τοῦ δέντρου πού εἶναι μεγάλες σὰ μῆλα μέτρια³. Ἐπίσης μαῦρο χρῶμα φκειάκανε καὶ μὲ τὸ μαῦρο μπακάμι, τὸ γνωστὸ στὸ ἐμπόριο πού ἀκόμα καὶ σήμερα εἶναι σὲ μεγάλη χρῆση.

Κόκκινα βαψίματα ἔκαναν μὲ τὸ ροδάμι τοῦ προυναριοῦ, δηλ. τὰ τρυφερὰ σφαιρικὰ σπειράκια μαζί μὲ τὶς κοκκινωπὲς κορφαδοῦλες πού βγάνει τὸ χαμπούρνι⁴ τὸν Ἀπρίλη μὲ τὸ κόκκινο μπακάμι πού τὸ φέρνει τὸ ἐμπόριο, καὶ μὲ τὸ γκρεμέζιο.

¹ Δὲν ξασπρίζει κάπως.

² Λογοπαϊχτική παροιμιώδης ἔκφραση: "Ἄμα μὲ ματαϊθῆς, κακατσίδα νὰ μὲ εἰπῆς. Ὑπάρχει καὶ ἐπώνυμο Κακατσίδας.

³ Ἀπὸ τὰ κηκίδια παλαιότερα φκειάκανε καὶ τὶς ὄρατες ἀνεξίτηλες μαῦρες μελάνες. Ἐβραζαν κάμποσα κηκίδια σὲ νερὸ τόσση ὄρα ὥσπου μὲ τὴν ἐξάτμιση ἔμεινε ἐλάχιστη ποσότητα. Αὐτὸ τὸ ἀπομεινάρει ἦταν ἡ πιδ καλὴ μελάνη ἐν σχέσει μὲ τὴν πετρομέλανη, (φκειασμένη ἀπὸ πετροκάρβουνα).

⁴ Τὸ πουρνάρι πού εἶναι θάμνος.

Τὸ πράσινο χρῶμα γίνονται μὲ τὰ φύλλα καὶ τὰ κλαδιά τοῦ μελιού¹. Σήμερα τὰ βαψίματα τὰ βουτοῦν μόνον μέσα σὲ νερὸ ποῦ ἔθρασε μελιὸς γιὰ νὰ πάρουν, ὅπως λένε, ὕστερα τὰ γυρίζουν μὲ τὴ μπογιὰ στὸ πράσινο.

Τὸ κίτρινο τὸ ἐφκειαναν μὲ ἀγζιές, τὰ γνωστὰ βρωμοχόρταρα ποῦ γεμίζουν τὶς ἄκρες ἀπὸ τὰ σοκάκια καὶ τὰ χέρσα τῶν κήπων στὰ χωριά καὶ βγάνουν ἀνθη ἄσπρα ὅμοια μὲ τὰ φροξυλάνθια τὰ ὁποῖα τὸ χινόπωρο καταντοῦν νὰ γίνωνται σὰ σταφύλια μὲ πολὺ μικρὲς ραγούλες.

Τὰ χρώματα θάχυναν, θὰ ξάσπριζε δηλ. σιγὰ σιγὰ τὸ ὕφασμα ἢ ἀπὸ τὸ πλῆσιμο ἢ ἀπὸ τὴ χρήση, ἀν δὲ στυψιάζονταν τὰ βαψίμα. Στύψιασμα εἶναι, νὰ βάλῃς κάτι ποῦ ἔθαψες μέσα σὲ νερὸ ποῦ ἔχει διάλυση ἀπὸ στύψη. Παλιότερα ποῦ καὶ οἱ στύψεις λείπανε ἀπ' τὸ ἐμπόριο, βουτοῦσαν τὰ βαψίμα σὲ νερὸ ποῦ ἔθραζαν μέσα ἀγριοκόρομπλα καὶ τὸ ἔκαναν ξυνό. Ἐπεκρατεῖ ἡ γνώμη πὼς τὸ ξυνὸ στερεώνει τὴ μπογιὰ κι ἔτσι δὲ χύνει τὸ χρῶμα. Ἐπίσης γιὰ στερέωση, τὰ γαλαζιά βαψίμα τὰ ἀφήναν βουτηγμένα στὸν πῖνο κάμποσες μέρες, ὅπως καὶ παραπάνω εἶπαμε. Πρὶν ὅμως τὰ βάλουν στὸν πῖνο, τὰ βράζανε σὲ καζάνι μὲ νερὸ ποῦ εἶχε καὶ λάπατα μέσα, τὰ γνωστὰ λαχανικά: τὰ λαπατιάζουμε πρῶτα κι ὕστερα τὰ βάνουμε στὸν πῖνο γιὰ νὰ βάψουν γαλάζια. Ἄλλες ἐνέργειες στὴ δημῶδη βαφικὴ ἐκφράζονται μὲ τὰ ρήματα: κηκιδιάζω, κακατσιδιάζω, στυψιάζω, ξυνίζω.

Ἐνα σωρὸ γνώσεις² ἀπαιτοῦνται γιὰ τὸ βάψιμο κι ὁ κάθε χρωματισμὸς ἔχει δική του τέχνη. Πολύπλοκα καὶ πολυποίκιλα φκειασίματα χρειάζονται γιὰ νὰ πετύχη. Ὅλες αὐτὲς τὶς μικροδουλειές, ἀν ἐπιχειροῦσε κανένας νὰ τὶς περιγράψῃ ἐρευνώντας τὰ καθέκαστα μὲ λεπτομέρεια, θὰ ἀπαιτοῦνταν ἴσως ὀλόκληρὴ πραγματεία. Γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ βιβλίου τούτου νομίζω πὼς ἀρκετὰ εἶναι ὅσα μπορέσαμε νὰ γράψουμε σχετικὰ μὲ τὴ βαφικὴ. Μονάχα προσθέτουμε τὰ πιὸ συνηθισμένα στὸν τόπο χρώματα: μαῦρο, κόκκινο, τριανταφυλλί, κεραμιδί, κρεατί, τοῦ φεσιοῦ, ριζαρίσιο κόκκινο, βυσσινί, κερασί, μηλί, γκρεμιζί, φυστικί, κίτρινο, λαδί, τσιγαλί, (σὰν τὸ χρῶμα τοῦ τσίγαλου, τοῦ τρυφεροῦ μύδαλου), φυτρί, (σὰν τοῦ φύτρου ἀσπροπράσινο), γαλάζιο, οὐρανί, θαλασσί, σταχτί, ρόζ, μπλέ, πράσινο, πόρτοκαλλί. Τέτοια χρώματα δίδουν στὰ γνέματα κι' ἐπομένως καὶ στὰ ὑφάσματα ποῦ μ' αὐτὰ ὑφαίνουν.

Ἦστερα ἀπὸ τὸ βάψιμο ξεβγάνονται τὰ γνέματα, πλαίνονται μὲ ἀφθονο νερὸ δηλαδὴ τόσο, ὥστε νὰ μὴν ξεχύνουν ἄλλη πιά μπογιὰ ἀπὸ ὅσο πρέπει. Ἐπειτα ἀπλώνονται καὶ στεγνώνουν.

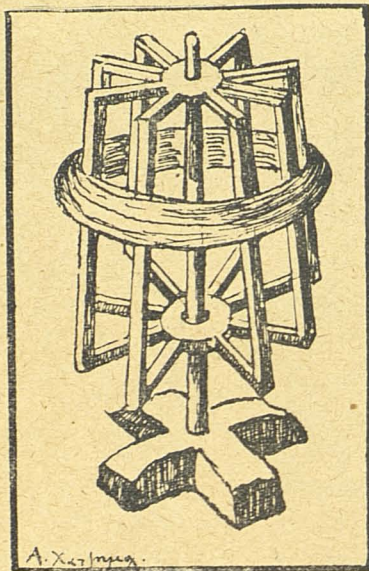
¹ Φράσ. θὰ πάγω γιὰ μελιό (ἢ) γιὰ μέλεγο νὰ βάψω· ἀκουα τὶς γυναῖκες νὰ λένε παλιότερα. Καὶ πήγαιναν σὲ μέρη ποῦ βρισκανε μελιούς.

² Στὴν Ἀρτσότινα ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψη πὼς οἱ μπογιὲς δὲν πιάνουν, ἀμα βάψῃ ὕφασμα γυναῖκα πόπιασε λείφανο (νεκρὸ). Γιὰ νὰ πιάνῃ ἡ βαφή ἀπ' τὶς σαράντα κι ὕστερα κοντὰ ἀπ' τὸ θάνατο, πρέπει νὰ βουτήξῃ τὰ χερίά της σὲ βαφή καὶ ὕστερα νὰ τὰ βάψῃ· τότε πιάνει, λέει, ἡ βαφή στὸ ὕφασμα ποῦ θέλει νὰ βάψῃ.

*
* *

Οί βαμμένες βάντες ἢ βαντάκια ἀνάγκη νὰ κουβαριαστοῦν, γιὰ νὰ γίνουν χρήσιμες στὴν ὑφαντική. Τὸ κουβάριασμα γίνεται, ἀφοῦ μποῦν οἱ βάντες στὴν ἀνέμη ἢ τὸ ἀνεμίδι.

Ἡ ἀνέμη εἶναι ἕνας στύλος ξύλινος στηριγμένος σὲ βάθρο πόχει τὸ σχῆμα σταυροῦ. Ἐνα κυλινδρικό ξύλινο κλουδί—ὡς τὸ πῶ ἔτσι—ποῦ γίνεται ἀπὸ 4—5 τελάρια ξύλινα καρφωμένα σταυρωτὰ τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο, περιστρέφεται γύρω στὸν ἄξονα αὐτὸν μὲ τὴν παραμικρότερη δύναμη. Μιὰ βάντα γνέμα τὴν ἀνοίγουν καὶ τὴ βάνουν, ὅπως τὸ στεφάνι στὸ βαρέλι, γύρω στὴν ἀνέμη. Πιάνουν τὴ μιὰ, ἐξωτερικιά, ἄκρα τῆς βάντας καὶ ἀρχίζουν νὰ τὴν περιτυλίγουν σὲ κάτω, μικρὸ ξυλαράκι ἢ σφαιρικό χαρτάκι. Γυρίζει ἡ ἀνέμη γρήγορα γρήγορα καὶ τὸ γνέμα τυλίγεται μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ μιὰ σφαῖρα ἀρκετὰ μεγάλη, μεγαλύτερη πολλὰς φορὲς ἀπὸ μεγάλο πορτοκάλλι. Αὐτὸ εἶναι τὸ κουβάρι. Ἐνῶ τελειώσῃ τὸ κουβάριασμα, καταπιάνεται ἡ κοψιά ἀνάμεσα στὶς κλωστές. Ἐτσι κουβαριάζεται σιγὰ σιγὰ ὅλο τὸ γνέμα σσημόνι καὶ ὑφάδι καὶ τὰ κουβάρια συγκαταρρίζονται χωριστὰ κάθε εἶδος καὶ κρεμιούνται ἀπὸ κάπου. Τὸ ἄσπρο γνέμα ποῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ βαφῆ, δὲ βαντιάζεται, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἀδράχτια κουβαριάζεται. Βλέπεις, τὸ ἄβαφο δὲν εἶναι ζγαντζιασμένο, ὅπως τὰ βαμμένα. Γι' αὐτὸ ἡ ἀνέμη εἶναι ἀχρηστῆ. Πιάνουν τὴ μιὰ ἄκρη ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιτυλίγουν τὸ κουβάρι, ἐνῶ στριφογυρίζει τὸ κάτω στὴ γῆ ἢ πάτωμα ἀφημένο ἀδράχτι. Ἐτσι λοιπὸν σιγὰ σιγὰ κουβαριάζεται ὅλο τὸ ἀδραχτιασμένο γνέμα καὶ γίνεται ἔτοιμο γιὰ ἴδιασμα.

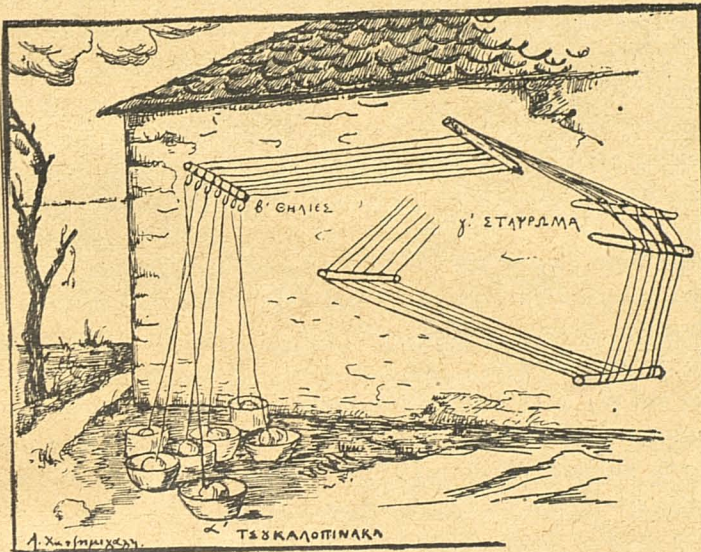
Σχ. 8. Ἡ ἀνέμη.

Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα.

Ἐνῶ τὰ γνέματα κουβαριαστοῦν, εἶναι πιά ἔτοιμα γιὰ ἴδιασμα.

Ἐπ' ὄξω ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ ἢ σὲ κάποιον ἄλλο τοῖχο μπήγουν παλουκάκια ἔτσι ποῦ νὰ ξεπέχουν κάμποσο. Στὸ πρῶτο παλούκι φκειάνουν μὲ σκοινὶ τίς θηλιές. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ στὸ ἔδαφος τοποθετοῦν τὰ τσουκαλοπίνακα: δηλ. κακάβια, τσουκάλια, γαβάθες κλπ. Ἡ σκάθουν μικρὲς γοῦρνες ἀντὶς γι' αὐτά. Αὐτοῦ μέσα βάνουν τὰ κουβάρια γιὰ νὰ μὴν ξεμακραίνου, τὴ στιγμὴ ποῦ θὰ ξετυλίγεται τὸ γνέμα. Πιά-

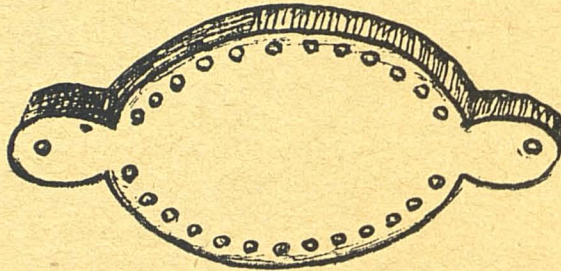
νον λοιπόν τις άκρες τών κουβαριών όλες μαζί και ξετυλίγοντας τις φέρνουν στις θηλιές. Περνούν μία μία από κάθε θηλιά και έπειτα εξακολουθητικά ξετυλίγοντας τα κουβάρια, ενώ κρατούν τις άκρες και προχωρούν στο πιο άκρινό παλούκι, τις αναδιπλώνουν. Προχωρώντας τις αναδιπλώνουν πάλι σε άλλον πάσσαλο που βρίσκεται κατά τις θηλιές και σ' άλλον ή άλλους ανάλογα στο μάκρος που θέλουν να δώσουν στο διασίδι. Τελευταία σέρνουν τις άκρες σε δυο παλούκια πούναι παράλληλα και κοντά το ένα με τ'άλλο μπηγημένα. Έδω γίνεται ή σταύρωση. Τα γνέματα σταυρώνονται δύο δύο έτσι που να φκειάνουν ένα Χ και για να διατηριέται το σταύρωμα βάνουν ανάμεσα δυο καλαμίδες, τή μία από το ένα άνοιγμα και τήν άλλη από το άλλο. Έπειτα οι άκρες τραβιούνται και αναδιπλώνονται στο πρώτο παλούκι, στο δεύτερο, στο τρίτο κλπ., όσα κι αν είναι, ώσπου τις ξαναφέρνουν πάλι στη σταύρωση, όπου γίνεται νέο σταύρωμα κι έτσι εξακολουθεί ή δουλειά όσο να σωθούν τα κουβάρια, κι αν είναι ανάγκη, στις τελευταίες άκρες δένουν τις άκρες άλλων κουβαριών και ξετυλίγονται και ιδιάζονται και αυτά, όπως και τ'άλλα. Το μάκρος λοιπόν του ιδιασίδιου κανονίζεται από τα παλούκια που μπήγονται στον τοίχο· το πλάτος του όμως από τα ζευγάρια που σταυρώνονται στα καλάμια. 25 ζευγάρια, ήτοι πενήντα κλωστές κάνουν ένα δεμάτι ή κεφάλι.

Σχ. 9. Το ιδιασμα.

Φκειάνουν θηλιές στο πρώτο παλούκι για να περνούν μέσα τα γνέματα να μη μπερδεύονται, όπως είπαμε παραπάνω· αλλά και μ' αυτόν τον τρόπο το μπερδεμα δεν ξεφεύγεται όλως διόλου, γι' αυτό πολλές φορές μεταχειρίζονται και τήν ιδιάστρα.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ σανιδίτσα μὲ σχῆμα γεωμετρικῆς ἔλλειψης καὶ λαβὲς στὶς δυὸ ἄκρες. Στὸ περιθώριό της ἔχει τρυπίτσες κι ἀπὸ κάθε μιὰ περνοῦνε κι ἓνα γνέμα, λίγο πέρα ἀπὸ τὸ παλούκι ποὺ βρίσκονται οἱ θηλιές. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο βασιτοῦν-

Σχ. 10. Ἡ ἰδιάστρα.

ται σὲ ἀπόσταση τὰ γνέματα καὶ δὲ μπερδεύονται. Ἄν τύχη νὰ φκειαῖσουν ἰδιασίδι μὲ διάφορα χρώματα, τότε μεταχειρίζονται χωριστὴ ἰδιάστρα γιὰ κάθε χρωματισμό.

Στὴ σταύρωση γίνεται τὸ στόμα τοῦ ἰδιασιδιοῦ. Ἐδῶ ἀνοί, ὅπως λένε. Δηλ. κόβονται οἱ κλωστὲς λίγο πέρα ἀπὸ τὴ σταύρωση καὶ κομποθιάζονται δυὸ δυὸ καὶ κατὰ τὸ μέρος τῶν καλαμιδιῶν καὶ κατὰ τὸ ἄλλο, τὸ ἀντίθετο. Τὸ ὄλο διασίδι τότε ξεδιπλώνεται ἀπὸ τὰ παλούκια καὶ πλέκεται ὅπως οἱ γυναῖκες πλεξίδες, γιὰ νὰ γίνῃ ἔτοιμο γιὰ τὴν τυλίχτρα.

Τὰ διασίδια γίνονται μὲ 4 μὲ 5 ἢ καὶ μὲ περισσότερα δεμάτια ἢ κεφάλια (ἀπὸ 25 ζευγάρια κλωστὲς τὸ καθένα) καὶ γι' αὐτὸ συνηθισμένες ἐρωτήσεις τῶν γυναικῶν εἶναι: «πόσα δεμάτια ἢ κεφάλια τὸ ἔρριξες;» — «Τὸ ἔρριξα μὲ 4 μὲ 5 κλπ.»¹

Τὸ ἴσιωμα ὅπου γίνεται τὸ τύλιμα τὸ λένε τυλίχτρα. Τέτοια ἰσιώματα κατάλληλα γιὰ τύλιμα, λίγα εἶναι σὰ χωριά καὶ γι' αὐτὸ ἐκεῖ τυλιοῦνε ὅλες οἱ γυναῖκες. Ἐδῶ λοιπὸν ἔρχεται τὸ διασίδι. Τὴ μιὰ ἄκρη του τὴ δένουν σ' ἓναν τρίποδα ξυλένιον, ποὺ τὸν λένε σθάρινα, καὶ γιὰ βάρος βάνουν ἀπάνω μιὰ πέτρα πλακερή. Τὸ ξεπλέκουν καὶ τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν καταπαίνουν στὸ ἀντί· δηλ. μέσα στὴν αὐλακιά τοῦ ἀντιοῦ, καὶ τὴ στερεώνουν μὲ μιὰ βέργα², γκαρδιόβεργα, ποὺ χωραεῖ ἴσια κι ἴσια στὴν αὐλακιά. Μὲ τὸ χέρι ἢ κτάβα γυρίζουν τὸ ἀντί καὶ περιτυλίγεται τὸ διασίδι, ἐνῶ σιγὰ σιγὰ ξεσέρνουν πέρα τίς καλαμιδες καὶ ἔτσι τὸ σταύρωμα προχωρεῖ κατὰ τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ τρίποδας λοιπὸν μὲ τὸ βάρος του ὄλο καὶ πλησιάζ-

¹ Στὴν Ἀρτοτίνια τὸ Σάββατο δὲν ἰδιάζουν, γιὰ τὸ ὕφασμα ποὺ θὰ γίνῃ ἀπ' τὸ διασίδι τοῦ Σαββάτου, γίνεται σὰ θανὸ πεθαίνει κάποιος ἀπ' τὸ σπῆτι.

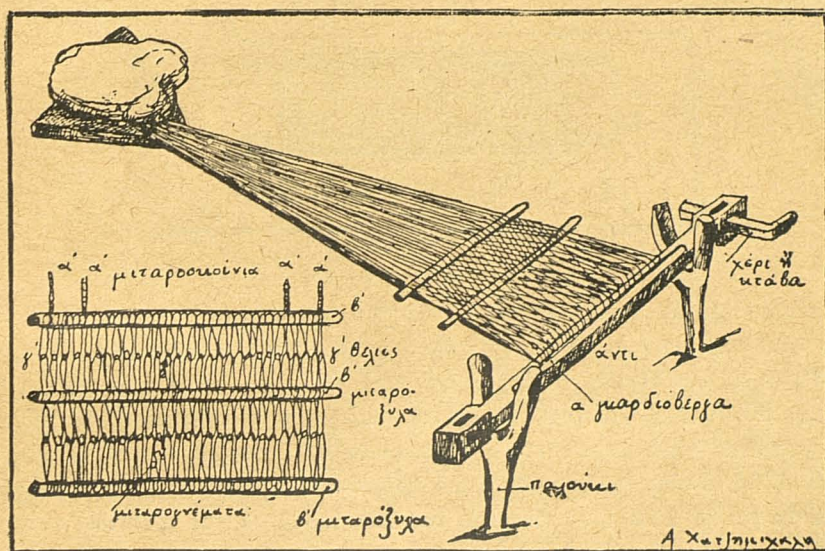
² Ἐπίσης γυναῖκα γκαστρομένη δὲν κάνει νὰ ἰδιάσῃ, γιὰ τὴ δύσκολα γεννάει τὸ παιδί, ἅμα λεχωνεύη.

³ Ἡ γκαρδιόβεργα μπαίνει στὸ ἀλλάκι καὶ δαγκώνει τὸ διασίδι γιὰ νὰ γκαρδιώγεται = τεντώνεται.

ζει πρὸς τὸ ἀντί, ὥσπου νὰ τυλιχτῆ ὁλόκληρο τὸ διασίδι καὶ ἡ σταύρωση μετατοπιστῆ στὴν ἄλλη ἄκρη πούναι δεμένη στὸν τρίποδα.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ τυλίγμα κι ἀμέσως συνέχεια ἀρχίζει τὸ μίτιασμα. Τοῦτο γίνεται μὲ τὰ μιτάρια.

Δυὸ κυλινδρῖκα ραβδιὰ¹ μὲ μᾶκρος ἑνὸς μέτρου τὸ καθένα καὶ γνέματα βαμπακερὰ δίστριφτα² χρειάζονται γιὰ νὰ φκειαστοῦν τὰ μιτάρια. Δένουν τεχνικὰ μιὰ ἀράδα θηλιές ὡς 0,15 τοῦ μέτρου μακρυές ἀπὸ τὸ ἓνα ραβδί. Ἀπ' τὶς θηλιές τούτες περνοῦν ἄλλες τόσες δένοντάς τες ἐπίσης τεχνικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο ραβδί πὸν κρέμεται. Τὸ πρῶτο ραβδί τὸ κρεμοῦν ἀπὸ κάπου ἀφοῦ τὸ δέσουν μὲ δυὸ σκοινιά³ στὶς δυὸ του ἄκρες κι ἔτσι ἔχουν τὸ μιτάρι. Τὰ μιτάρια τὰ φκειάνουν λίγες γυναῖκες ἐπιδέξιες, πὸν γνωρίζουν ἀπὸ ἀργαλειό, ὑφάματα καὶ ἐν γένει ἀπὸ ὑφαντικῆ.

Σχ. 11. Τὸ τυλίγμα καὶ μίτιασμα.

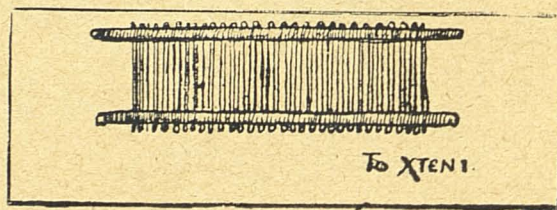
Γιὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν τὸ μίτιασμα ἢ μιτάρωμα χρειάζονται δυὸ γυναῖκες. Ἐπίσης καὶ τὸ εἶδος τὸ ὑφασμα πὸν πρόκειται νὰ ὑφαθῆ κανονίζει ἀν δυὸ, ἢ τέσσερα μιτάρια θὰ χρειαστοῦν. Ἄν πρόκειται νὰ ὑφαθῆ ἀπολυτὸ σκουτί, ἀρχοῦν τὰ δύο μιτάρια, ἀν ὁμως ἀδίμιτο ἢ ψευταδίμιτο, τότε ἀπαιτοῦνται τέσσερα. Οἱ δυὸ γυναῖκες πὸν θὰ μιτώσουν κáθονται ἀντιμέτωπες. Ἡ μιὰ ἔχει μπροστὰ της τὸ ἀντὶ μὲ τυλιμένο τὸ διασίδι. Ἀπὸ πάνω μπροστὰ στὰ μάτια της εἶναι κρεμασμένα

¹ Πὸν λέγοντα μιταροβύζα.

² Μιταρογνέματα.

³ Μιταροσκοινία.

ἀπὸ κάπου τὰ μιτάρια τόσο ψηλά ὥστε νὰ μὴν ἐγγίξουν κάτω. Πιάνει ἓνα νῆμα, τὸ πρῶτο στὴ σειρά τοῦ διασιδιοῦ καὶ τὸ περνάει στὴ θηλιά τοῦ πρώτου μιταριοῦ ἀντίπερα ὥστε νὰ τὸ πιάσῃ ἢ ἀντιμέτωπη γυναῖκα, ἢ ὁποῖα τὸ παίρνει καὶ τὸ περνάει καὶ στὴ θηλιά τοῦ δευτέρου μιταριοῦ. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μιτάρωμα λέγεται στὰ δυὸ καὶ εἶναι γι' ἀπολυτὸ ὕφασμα. Γίνεται ὁμως κι ἄλλο μιτάρωμα, ποὺ λέγεται στὰ τέσσερα, ἅμα πρόκειται νὰ ὑφαθῇ δίμιτο σκουτί. Δηλ. θὰ περαστῇ τὸ νῆμα ἀπὸ τέσσερα μιτάρια. Ἐποὶ λοιπὸν περαστοῦν ὅλα τὰ νήματα πέρα γιὰ πέρα ἀπ' τὰ μιτάρια, φέρνουν καὶ τοποθετοῦν τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειὸ πιά. Τὸ ἀντὶ μὲ τὸ τυλιγμένο ἰδιασίδι τοποθετεῖται πάνω στὶς φουρκες τοῦ ἀργαλειοῦ ποὺ βλέπει ἀντίκρυα τῆς ἢ ὕφαντρα. Τὰ μιτάρια πόχουν περασμένα τὰ νήματα, κρεμιούνται ἀπὸ τὰ κάρελλια, (=τροχαλίες). Τώρα μένει ἀκόμα νὰ περαστοῦν ὅλες οἱ ἄκρες τῶν νημάτων στὸ χτένι.

Σχ. 12.

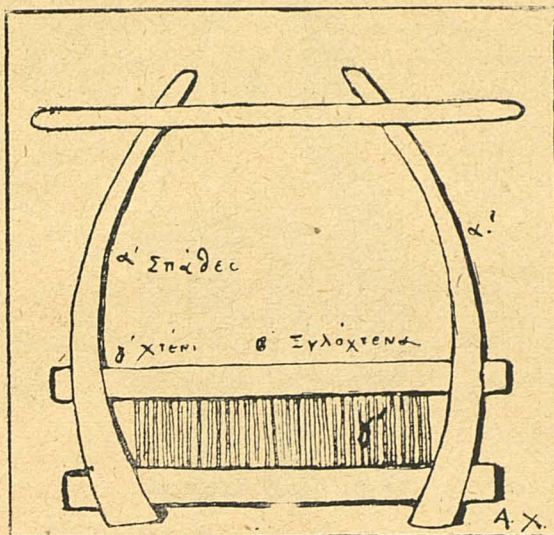
Χτένια εἶναι διάφορα εἶδη: τὸ πανόχτενο, τὸ ἀπολυτόχτενο, τὸ διμιτόχτενο, τὸ κυλιμόχτενο· δηλ. γιὰ κάθε εἶδος ὕφασμα καὶ διαφορετικὸ χτένι. Τὰ φκειάνουν τεχνίτες ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ παλιοῦ δήμου Εὐρυτάνων τῆς Εὐρυτανίας, καὶ γυρίζουν καὶ τὰ πωλοῦν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Γιὰ νὰ φκειαστῇ χτένι, ἀπαιτοῦνται δυὸ λεπτὰ ραβδιά, μακροὺς ὡς ἐνὸς μέτρου, ὥστε νὰ παίρνουν τὸ πλάτος τοῦ ἰδιασιδιοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ὑφαθῇ. Σὲ μικρὰ μικρὰ διαστήματα τὰ ραβδιά αὐτὰ τρυπιοῦνται μὲ ἐργαλεῖο καὶ μέσα στὶς τρυπίτσες αὐτὲς σφηνώνονται τὰ δόντια, δηλ. ξυλαράκια ποὺ φκειάνουν σκίζοντας νεροκάλανο (=καλαμίδες) ὡς 0,12 τοῦ μέτρου μακρῆ. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ξυλαράκια ἀφήνουν ἓνα κενὸ ὥστε νὰ περνᾷ τὸ νῆμα. Αὐτὸ τὸ κενὸ λέγεται θύρα. Γιὰ νὰ μὴ κινῶνται τὰ χτενόδοντα τὰ περισφίγγουν στὰ ραβδιά μὲ σπάγγια.

Ἐπὸ τὶς θύρες αὐτὲς περνοῦν πάλι σὲ δυὸ τὰ νήματα κι ἀπὸ κεῖ τραβῶντας τα τὰ προσκολλάνε στὴν ὀλοτρύπητη αὐλακιά τοῦ ἀντιοῦ ὅπου θὰ τυλίγεται τὸ ὕφασμα. Τὸ χτένι μὲ περασμένα τὰ νήματα τὸ τοποθετοῦν ἀνάμεσα στὶς σπάθες¹, ποὺ κρέμονται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ στέγασμα τ' ἀργαλειοῦ καὶ αἰωροῦνται, ἀλλὰ τὸ περισφίγγουν πάνω καὶ κάτω μὲ δυὸ ξυλένιες σανίδες ποὺ λέγονται ξυλόχτενα.

* * *
Ἐποὶ ἀργαλειὸς στηρίζεται σὲ τέσσερα ὀρθὰ πόδια. Δυὸ εἰδῶν ἀργαλειοὶ εἶναι

¹ ἢ ὀρθὰ τοῦ ξυλόχτενο.

γνωστοί στην Αιτωλία. Τοῦ ἐνὸς τὰ πόδια καρφώνονται στὰ σανίδια τοῦ πατώματος τοῦ σπιτιοῦ καὶ στερεώνονται καὶ στὸν τοῖχο, γιατί πάντα κοντὰ ἐκεῖ στήνεται ὁ ἀργαλεῖός, καὶ τοῦ ἄλλου εἶναι κινητά. Ἔτσι κινεῖται ὅλος ὁ ἀργαλεῖός σὰν τραπέζι

Σχ. 13.

καὶ τοποθετεῖται ὅπου δὴποτε καὶ γι' αὐτὸ λέγεται περπατάρικος· τοῦτος εἶναι καὶ ὁ τελειότερος. Πλατυὲς καὶ χοντρές σανίδες¹ συνδέουν τὰ τέσσερα πόδια ἀπαράλλαχτα ὅπως γίνεται στὴν καρέκλα μετὰ τὴ διαφορά πὺς ἐδῶ τοποθετοῦνται δίπλα. Ἐπίσης ἄλλα ξύλα² συνδέουν τοὺς ὀρθοὺς στὴν κορυφή καὶ ἄλλα τοποθετοῦνται σταυρωτά, ὥστε νὰ φκειάνουν μιὰ στέγη (ὡς ποῦμε ἔτσι). Τὰ ὀρθὰ στηρίγματα, τὰ ξύλα ποὺ συνδέουν τοῦτα στὴν κορυφή τους καὶ τὰλλα ποὺ σταυρώνουν καὶ κάνουν τὴ στέγη λέγονται ψαλλίδια ὅλα μαζί. Ἀπὸ τὸ μεσιανὸ ψαλλίδι κρέμονται κατακόρυφα, ὅπως εἶπαμε οἱ σπάθες ποὺ κρατοῦν τὸ χτένι. Πιὸ πίσω ἀπὸ ἄλλο ὀριζόντιο ψαλλίδι κρέμονται οἱ καρελλομάνες. Εὐλινες δηλ. σανίδες μετὰ δυὸ κόρυφους ἢ κάθε μιὰ ἀπὸ κάτω ὅπου σιδερένιο ραβδάκι κρατεῖ τὰ καρέλλια περασμένα ἀνάμεσα. Τὰ καρέλλια ἔχουν στὸ γύρο τους αὐλακιά, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν αὐλακιά περνάει τὸ σχοινὶ ποὺ κρατᾷ τὰ μιτάρια. Ἀνεβαίνοντας ἢ καρελλομάνα μετὰ τὰ καρέλλια τὴς γυρίζει ἀνάποδα καὶ τὰ σχοινιά ὅπου κρατοῦν τὰ μιτάρια. Ἔτσι ἀνεβάζει τὸ ἓνα μιτάρι καὶ κατεβάζει τὸ ἄλλο. Τὰ μιτάρια εἶναι δεμένα μετὰ κάποιο σχοινί³. Στὴν ἀντίθετη ἄκρη τοῦ σχοινοῦ κάτω εἶναι κρεμασμένη πλάγια κάπως ἢ παττή-

¹ Ποὺ λέγονται ἀπ(ο)κατάρια.

² Πανάρια τ' ἀργαλειοῦ.

³ Τὸ καρελλόσκοινο.

θρα' μιὰ σανίδα δηλ. γιὰ νὰ πατάη τὸ πόδι καὶ τραβάη κάτω τὸ ἓνα μιτάρι, ὅταν ἀνεδαίνη τὸ ἄλλο. Οἱ παττηθρες εἶναι ὅπως καὶ τὰ μιτάρια, δύο ἢ τέσσερες.

Σχ. 14. Ἡ καρβλομάννα.

Πίσω ἀπὸ τὸ ἀντὶ πού τυλίγεται τὸ ὑφασμα εἶναι φκειασμένο κάθισμα γιὰ νὰ κάθεται ἡ ὑφάντρα. Τὸ κάθισμα εἶναι μιὰ πλατιά σανίδα καὶ λέγεται πάτος.

Εἶπαμε πὼς οἱ ἄκρες τοῦ διασιδίου κρατιοῦνται σὲ μιὰ αὐλακιά πόχει τὸ ἀντὶ μὲ ἓνα κυλινδρικό ραβδάκι, πού λέγεται γκαρδιόβεργα. Παραπάνω ἀπὸ τὸ ἀντὶ, ὅπου τυλίγεται τὸ σκουτὶ σὲ κάποια ἀπόσταση, μπαίνει ἄλλο κυλινδρικό ξύλο πού λέγεται πανάντι. Τὸ ἀντὶ πόχει τυλιγμένο τὸ διασίδι γυρίζεται μὲ κινητὸ μακρὸ χερούλι γιὰ νὰ ξετυλιχτῆ κάμποσο. Ἄμα γίνῃ τὸ γύρισμα, τὸ κρατεῖ στὴ νέα του θέση κινήτῃ βέργα, πού περνώντας τὴν τρυπημένη ἄλλη ἄκρά του, ἀκουμπᾷ κάτω. Ὑφαίνεται κάμποσο ὑφασμα καὶ ἐπαναλαβαίνεται τὸ γύρισμα τ' ἀντιοῦ, γιὰ νὰ ξετυλιγεται διασίδι. Τὸ χερούλι λέγεται σηκώστρα. Τὰ μέρη τ' ἀργαλειοῦ βιδώνονται ἢ καλύπτονται με ξυλοκάρφια πού λέγονται καρφώματα.

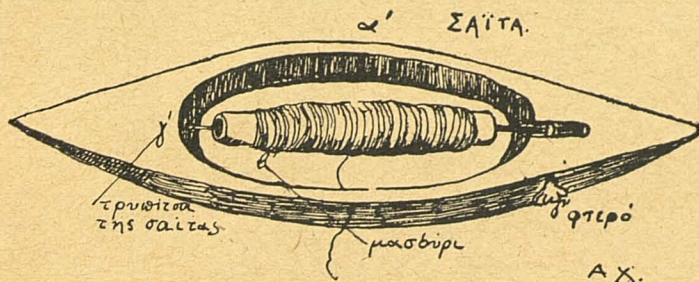
Τὸ διασίδι, ὅπως εἶπαμε, γίνεται ἀπὸ τὸ στημόνι. Τώρα πρέπει ν' ἀρχίσῃ τὸ ὑφασμα, ἀφοῦ μπῆκε τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειό. Ἐθαλα διασίδι στὸν ἀργαλειό¹, λέει συνήθως ἡ ὑφάντρα, κι ἐννοεῖ θ' ἀρχίσω νὰ ὑφάνω. Γιὰ ν' ἀρχίσῃ

¹ Τραγοῦδι τ' ἀργαλειοῦ.

Μάννα μ' τὴν κόρη πού εἶδα γὼ στὸν ἀργαλειό πού ὑφαίνει,
Χάιδω μου, κι' χαϊδεμένη.

χρειάζεται και ύφαδι κουβαριασμένο σε κουδάρια κι αυτό. Για να ύφαθη όμως το ύφαδι, πρέπει να ξετυλιχτή απ' τα κουδάρια και να γίνη μασούρια σε καλάμια, να μαζευτή δηλ. στα καλάμια απαράλλαχτα όπως στο αδράχτι. Μ' αυτόν τον τρόπο γίνονται πολλά μασούρια και για να ύφαθούν, μπαίνουν στη σαίτα.

Σιδερένιο ραβδάκι περινέεται ανάμεσα στο καλάμι που έχει μαζεμένο το γνέμα σε μασούρι, αυτό λέγεται βελόνα¹, και ή μιὰ της άκρη στηρίζεται στη μιὰ (γ') τρυπίτσα τής σαίτας. Από την άλλη άκρη μπαίνει ή βελόνα σε μιὰ αυλακιά που είναι χαραμένη στη σαίτα και στερεώνεται με ένα φτερό (δ').

Σχ. 15.

Όλα τὰ μέρη του άργαλειού τάχουν μετρημένα. Είναι έβδομήντα δύο. Ο άργαλειός έχει έβδομήντα δύο κομμάτια και το φτερό.

Τόποι που φκειάνουν συνήθως τους άργαλειούς είναι το κατώγει, το παλκόνι (λόντζα) ή και δωμάτιο κάποτε του σπιτιού, αλλά πάντοτε σε θέση που να πέφτη φως από παραθύρι εκεί κοντά. Απαραίτητος είναι ο άργαλειός σε σπίτι πόχει κορίτσια που έχουν ανάγκη να φκειάσουν τὰ προικιά τους. Τὰ προικιά στην Αιτωλία ύφαινονται συνήθως από τὰ χέρια τής μέλλουσας νύφης. Σε σπίτια όμως που δεν έχουν κορίτσια, ο άργαλειός δεν είναι και τόσο αναγκαίος: τὰ δσα χρειάζονται ύφάσματα τὰ δίνουν και τὰ ύφαινουν οι ύφάντρες. Μια και δυο ύφάντρες καλές έχουν πόρο ζωής σε κάθε αιτωλικό χωριό. Άντρες πουθενά δεν ύφαινουν στην Αιτωλία. Στα

¹ ή αδράχτι.

- Πόχει άσημένιον άργαλειό κι' φιλιτσένιο χτένι,
Χάυδω μου, κι χαΰδεμένη.
- Που ύφαινε μιταξουτά, που ύφαινει τὰ βελούδα,
Χάυδω μου, κι χαΰδεμένη.
- Παρασκιβή κουμπόθιαξι, Σαββάτο τὰ ύφαινει,
Χάυδω μου, κι χαΰδεμένη.
- Τήν Κυριακή τὰ φόρισι κι στο παγγύρι πάει,
Χάυδω μου, κι χαΰδεμένη.
- Κι ούτι σταυρό δεν έκανι ούτε καπέλοβγάξει,
Χάυδω μου, κι' χαΰδεμένη.

παλιὰ χρόνια ὅμως φαίνεται, πὼς ὑφαίναν ἰδίως σακκιά. Αὐτὸ καὶ ἡ παράδοση τὸ μαρτυρεῖ, ὅπως π. δ. χ. λένε γιὰ τὸν Πάτερ Κοσμᾶ, πὼς τὰ πρῶτα τοῦ χρόνια ποὺ ζοῦσε στὸ χωριουδάκι Ταξιάρχης, τὰ πέρασε ὑφαίνοντας σακκιά, καὶ τὰ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀκουόμενα ἐπωνύματα Ὑφαντῆς τὸ ἴδιο μᾶς λένε. Τὸ ἐπάγγελμα τῆς ὑφάντρας τὸ ἔχουν συνήθως φτωχὲς γυναῖκες στὰ χωριά, γι' αὐτὸ κι ἅμα θέλουν νὰ παραστήσουν πὼς ἡ φτώχεια δέρνει καμιὰ χήρα ἰδίως, λένε: ξενοῦ φαίνει γιὰ νὰ ζήση· τόση φτώχεια ἔχει!

Ὡς βιοτεχνία ἡ ὑφαντικὴ μονάχα στὴν Ἀμπλιανῆ τῆς Εὐρυτανίας ἀπαντιέται, γιὰτὶ τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶναι ἐντελῶς τσοπανοχώρι κι ἔχει ἄφθονα τὰ πρῶτα ὑλικά. Ἐδῶ βρίσκονται ἀργαλειοὶ ποὺ ὑφαίνουν μονοκόμματα ὑφάσματα. Μ' αὐτοὺς φκειάνουν βελέντζες, σκαλτσόσκουτια, σαμαροσκουτια, καπποσκουτια κλπ. καὶ τὰ φέρνουν στὰ παζάρια, (ὅπως τῆς Ὑπάτης, Λαμίας, Μεσολογγίου, Κεφαλοδρύσου) καὶ τὰ πωλοῦν.

Τὰ περισσότερα ὑφάσματα στὰ ὄρεινὰ χωριά γίνονται τὸ Σεπτέμβριο, ὅταν ἀρχίζη καὶ ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ κατεδασμα στὰ χειμαδιά. Τότε ὑφαίνονται τὰ λευκὰ μάλλινα δίμιτα, ποὺ τοὺς χρειάζονται γιὰ ντυμασιά· τὰ ἀπολυτὰ γιὰ τὰ γυναῖκια φουστάνια· τὰ καππόσκουτια, ὑφάσματα ἀπὸ τραγόμαλλα χρήσιμα γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς καππότας καὶ τοῦ καπποτιοῦ. Τὰ σκαλτσόσκουτια γιὰ τὶς ἀντρίκειες σκάτσες. Τὸ σαμαρόσκουτο, ἀπολυτὸ μάλλινο ὑφασμα, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ βάνουν στὸ μέσα μέρος ἀπὸ τὰ σαμάρια τῶν ζώων· τὰ τσόλια, ἀπολυτὰ ὑφάσματα μὲ τραγομαλλίσια γνέματα φκειασμένα, ποὺ χρειάζονται γιὰ σκεπάσματα κλπ.

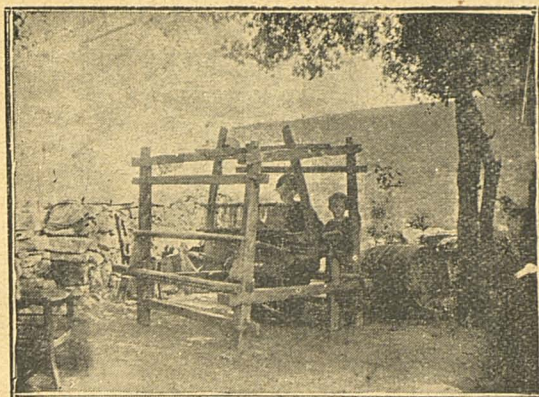
Σ' ὅλες τὶς ἄλλες ἐποχὲς ὅμως τοῦ χρόνου ὑφαίνεται σκουτὶ χρήσιμο γιὰ μαντανιές, γιὰ κυλίμια, γιὰ χεράμια (ἢ χράμια), γιὰ βελέντζες, γιὰ τσέρρες κτλ. Βαμπακερὰ ὑφάσματα ὑφαίνονται μονάχα ὅσα χρειάζονται γιὰ σεντόνια. Κι ἀπ' αὐτὰ ὅμως δὲ λείπει ὀλότελα τὸ μάλλινο ὑφάδι καὶ νά, γιὰτὶ τὰ σεντόνια αὐτὰ λέγονται καὶ μαλλινοσέντονα.

Πολλὰ ἀπ' τὰ ὑφάσματα δὲ βγαίνουν ἔτοιμα ἀπὸ τὸν ἀργαλειό, ὅπως τὰ βελέντζόσκουτια, τὰ σκαλτσόσκουτια, τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ πατατούκες καὶ σεγγούνια. Πρέπει μετὰ τὸ ὑφασμα νὰ φουσκώσουν ἢ νὰ ψηθοῦν, ὅπως χαρακτηριστικὰ λένε. Τὸ φούσκωμα καὶ τὸ ψήσιμο αὐτὸ γίνεται στὴ νεροτριβιὰ ἢ ντριστίλα καὶ στὰ μαντάνια.

Ἀφοῦ ποῦμε διεξοδικὰ ἀκόμα πὼς γίνεται τὸ ὑφασμα, τότε θὰ κάμουμε λόγῳ ἀμέσως γιὰ τὶς νεροτριβιὰς καὶ τὰ μαντάνια.

Κάθηται λοιπὸν ἡ ὑφάντρα στὸν πάτο, ποὺ παμε παραπάνω. Κάτω καὶ δεξιὰ τῆς σ' ἓνα κανίσκι μέσα ἔχει τὰ μασούρια τοῦ ὑφαδιοῦ. Παίρνει ἓνα, τὸ περνάει στὴ βελόνα (ἀδράχτι) καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴ σαῖτα, κατὰ ποὺ εἶπαμε. Πιάνοντας τότε τὴν ἐξωτερικιὰ ἄκρη τοῦ ὑφαδιοῦ ξετυλίγει κάμποσο ἀπὸ τὸ μασούρι. Πατάει τὴ μιὰ ἢ τὶς δύο, (ἅμα τὸ ὑφασμα θὰ γίνη δίμιτο), πατηθῆρες, καὶ τότε οἱ μισὲς κλωστὲς ἀπὸ τὸ διασίδι ὑψώνονται κι οἱ ἄλλες μισὲς χαμηλώνουν κι ἔτσι γίνεται τὸ στόμα τοῦ διασιديوῦ. Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄνοιγμα πετάει μὲ τὸ δεξιὸ τῆ σαῖτα κατὰ τὴν ἀντί-

θετη πλευρά, και περιμένοντας την τήν πιάνει με τὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἀμέσως ξαναπατάει, τὶς παττήθρες κλείνει τὸ πρῶτο στόμα κι ἀνοίγει ἄλλο με τὸ σταύρωμα ποὺ κάνουν οἱ κλωστὲς τοῦ διασιδιοῦ. Σύγχρονα ὅμως, χτυπάει καὶ τὸ χτένι γιὰ νὰ σφιξῆι καὶ ἰσάσῃ τὴν κλωστή ποὺ πέρασε με τὴ σαῖτα. Ἔτσι καταπιάνει τὸ ὕφαιμα.

Σχ. 16. Ὁ ἀργαλειός.

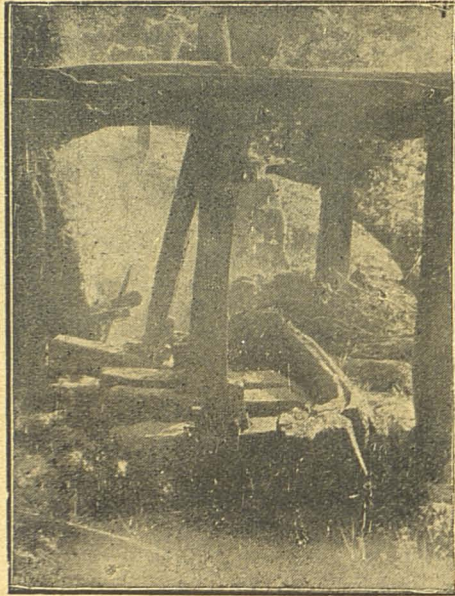
Περνάει ἔπειτα τὴ σαῖτα με τὸ ἀριστερὸ χέρι ἀντίθετα περιμένοντας την με τὸ δεξι. Πατάει τὶς παττήθρες καὶ φκειάνει νέο στόμα με τὸ διασταύρωμα τῶν κλωστῶν. Πατάει ξανά τὴ σαῖτα. Ξαναπατάει τὶς παττήθρες καὶ διασταυρώνει τὸ ὕφαιδι· χτυπάει πάλι με τὸ χτένι. Καὶ ἔτσι πατώντας τὶς παττήθρες γιὰ νὰ φκειάνῃ πάντα νέο στόμα καὶ τὴ σαῖτα με τὸ μασοῦρι τοῦ ὕφαιδιου καὶ βαρώντας τὸ χτένι ὕστερα ἀπὸ κάθε σαῖτιὰ ἐξακολουθεῖ τὸ ὕφαιμα. Τόσο γρήγορα δὲν πάει ἡ δουλειά, ἀν στὸ ὕφαισμα γίνεται καὶ κέντημα, ὅπως στὰ κυλίμια. Ἀνάγκη, νὰ περάσῃ καὶ ξαναπεράσῃ τὰ χρωματισμένα νήματα ἢ ὕφαιντρα ἀνάμεσα στὶς κλωστὲς τοῦ ἰδιασιδιοῦ γιὰ νὰ φκειάσῃ τὰ κεντίδια. Ἐστερα λοιπὸν ἀπὸ τοῦτο ἀργοπορεῖ κάπως τὸ ὕφαιμα.

Τὰ μαντάνια· οἱ νεροτριβιές.

Στὶς ἄκρες τῶν ποταμιῶν ἢ τῶν ρεματιῶν κοντὰ στὰ αἰτωλικά χωριά κιοῦνται οἱ νερόμυλοι, ὅπου φκειάνουν τ' ἀλεύρι τους οἱ χωρικοί. Λίγο διάστημα πρὸ πέρα ἀπὸ τοὺς μύλους, καὶ πρὸ κάτω κατὰ τὸ πλάγι ὥστε νὰ ὑπάρχῃ τόπος νὰ γίνετι κρέμαση στὸ νερό, ποὺ ξεπετιέται ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου, φκειάνονται οἱ νεροτριβιές καὶ στήνονται τὰ μαντάνια. Ὁ ρυθμικὸς βρόντος ποὺ κάνουν τὰ μαντανόξυλα χτυπώντας τὰ ὕφαισματα γιὰ νὰ τὰ φουσκώσουν, γερμίζει ἀπὸ εὐθυμη ζωὴ τὶς ἐρημικὲς καὶ ἥσυχες ἄκρες τῶν ξεμακρυσμένων αἰτωλικῶν ποταμιῶν.

Τὸ μαντάνι τὸ βάνει σὲ κίνηση ἢ δύναμη τοῦ νεροῦ, ποὺ με αὐλάκι ἔρχετι ἀπὸ

τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου καὶ πέφτει σχεδὸν κάθετα ἀπὸ τὴν κἀναλη¹ ἢ κἀλανη. Αὐτὴ τὴ φκειάνουν ἢ κυλινδρική, ἀκριβῶς σὰν ἓνα μακρὸ βαρέλι, ἢ καὶ σὰν στενόμακρο χωνὶ πρισματικὸ μὲ σανίδια καρφωμένα σιμὰ κοντά, ὥστε νὰ μὴν ξετρέχη ἀπ' τὶς χαραμάδες τὸ νερό. Ἡ κἀλανη αὐτὴ στὴν κορυφὴ εἶναι πλατυὰ κι ὅσο πηγαίνει πρὸς κάτω στενεύει, ὥσπου τελειώνει σὲ κυκλικὴ τρύπα μὲ διάμετρο 0,20 τοῦ μέτρου,

Σχ. 17. Τὸ μαντάνι.

ποῦ λέγεται σιφούνι. Ἡ φουντάνα² πέφτει μὲ ὀρμὴ στὴ φτερωτὴ τοῦ μαντανιοῦ. Φτερωτὴ εἶναι τροχὸς ξυλένιος ποῦ γύρα γύρα του σὲ ἴσες ἀποστάσεις ἔχει σφηνωμένα σὰν ἀχτίνες φκυαράκια ποῦ λέγονται χουλιάρια, (γιατὶ μοιάζουν ἔτσι), ἢ φτερά—(ἀπὸ τὰ φτερά: φτερωτὴ).

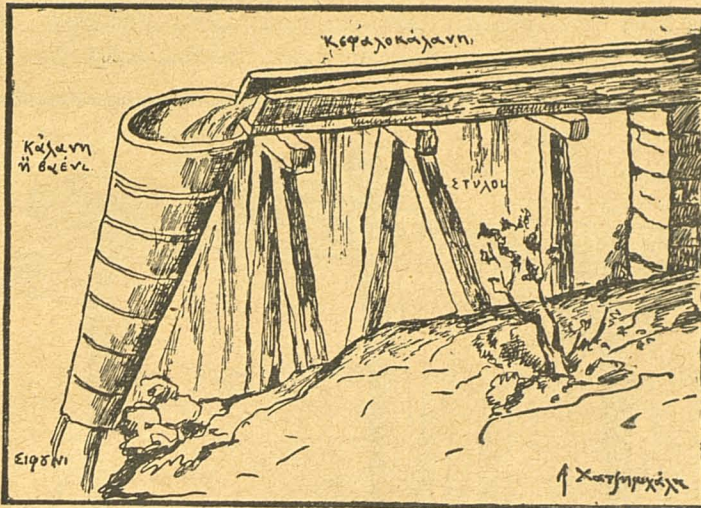
Ὁ τροχὸς αὐτὸς στὸ κέντρο του ἔχει μιὰ τρύπα· κι ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ περνάει ξυλένιος κύλινδρος σφηνωμένος καλὰ μὲ ξύλινες σφήνες, ποῦ λέγεται ἀδράχτι.

Τὸ ἀδράχτι στὶς δύο του ἄκρες εἶναι κυλινδρικό· στὴ μέση εἶναι πρισματικὸ μὲ τέσσερες προσόψεις. Σὲ κάθε πρόσοψή του ἔχει σφηνωμένο κάθετα παχὺ σανίδι ποῦ δὲν ξεπέχει καὶ τόσο πολὺ. Τὰ τέσσερα αὐτὰ σανίδια, ποῦ δὲν εἶναι στὴν ἴδια γραμμὴ

¹ Στὰ ὀρεινὰ χωριὰ ἡ κἀναλη λέγεται βαένι· αὐτὸ εἶναι ξυλένιο καὶ ρίχνει τὸ νερὸ στὴ φτερωτὴ ἀπάνω. Τὸ ἀπὸ πάνω αὐλάκι στὰ πεδινὰ λέγεται κεφαλοκἀλανη.

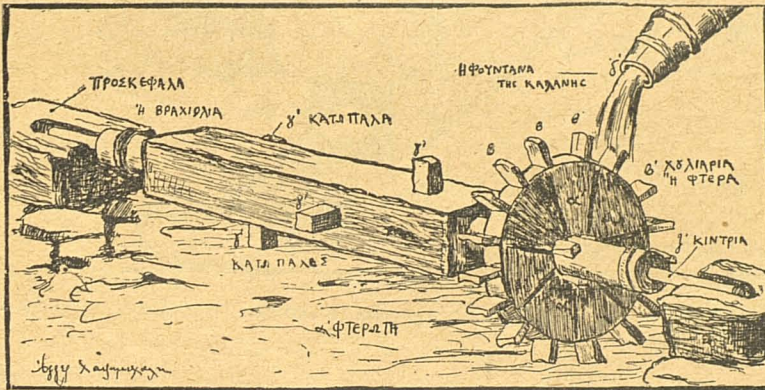
² Φουντάνα λέγεται ἡ ὀρμητικὴ κρέμαση τοῦ νεροῦ, ποῦ πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνι καὶ βαρεῖ στὴ φτερωτὴ.

σφηνωμένα, λέγονται κάτω πάλες ή παλαμίδες (γ')¹. Από τή μιὰ και τήν ἄλλη ἄκρη τοῦ ἀδραχιοῦ ἀκριβῶς στό κέντρο τῆς κυκλικῆς πρόσοψης τῶν κυλίνδρων

Σχ. 18. Κεφαλοκάλανη.

περνάει σιδηρένιο ραβδί ἀρκετὰ χοντρὸ γιά νὰ μὴ λυγᾷ, κυλινδρικό κι αὐτό. Τὰ δυὸ αὐτὰ σίδερα λέγονται κεντριά (ζ') κι ἀκουμπῶνε σ' αὐλάκια χαραμμένα

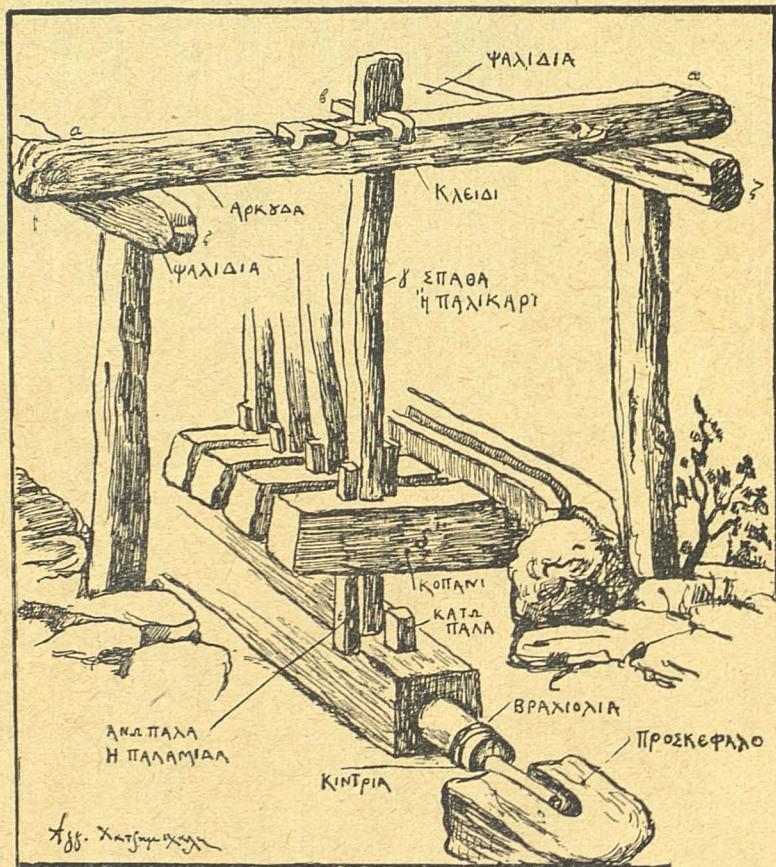

Σχ. 19. Ἡ φτερωτή.

ἀπάνω σὲ κούτσουρα ἀπὸ πλατάνια. Αὐτὰ τὰ αὐλάκια λέγονται προσκέφαλα (ε'). Τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ ἀπὸ τὰ πλάγια δὲν τὸ διακρίνει κανεὶς διόλου, γιὰτὶ

¹ Καὶ παταριές.

τὸ κρύβε τὸ σακαμμένο κοίλωμα τῆς γῆς, καθὼς εἶναι ἐκεῖ μέσα ὀριζόντια τοποθετημένο. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ κοίλωμα αὐτὸ ὀρθώνονται τέσσερες δέντρινες κολῶνες, τὰ ποδαρικά τοῦ μαντανιοῦ. Οἱ κορυφές τους συνδέονται μὲ τέσσερα ψαλλίδια δέντρινα ἢ πλατανίσια ὅπως στὸν ἀργαλειό. Ἀνάμεσα στὸ ὀριζόντιο αὐτὸ τελάρο, πού σχηματίζεται ἔτσι σὰν στέγη, περνοῦν κι ἄλλα ὀριζόντια ψαλλίδια. Κάθε ψαλλίδι ἀπ' αὐτὰ

Σχ. 20. Ἀρκούδα. Παλικάρι.

ἔχει τὸ ὄνομα ἀρκούδα¹. Ἀπὸ τίς ἀρκούδες, πῶχουν τρύπα στὴ μέση, κρεμιοῦνται κατακόρυφα ξύλα πρισματικά λίγο καμπύλα καὶ φτάνουν ὡς κάτω στὸ ἀδράχτι. Τὰ ξύλα αὐτὰ εἶναι τέσσερα καὶ βαστιοῦνται ἀνάμεσα στις ἀρκούδες μὲ ὀριζόντια ξύλα, τὰ κλειδιά, καὶ λέγονται σπάθες ἢ παλικάρια. Στὸ κάτω μέρος τῆς σπάθας σφηνώνεται κάθετα τὸ κοπάνι, μιὰ παχύρην δέντρινη ἢ πλατανίσια σα-

¹ ἢ μαγγούρα.

νίδα σκαλοκοφτή στη μιὰ της στενή άκρα. Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κοπάνι ξεπέχει ἀρκετὰ μιὰ παχυὰ σανίδα, ἢ ἀπάνω πάλαι ἢ ἀπάνω παλαμίδα. Οἱ κολῶνες πὸν βαστοῦνε τὸ μαντάνι ἔχουν ὕψος 1,50 μ., τὰ κοπάνια 1,40.

Οἱ σκαλοκομμένες πλευρές τῶν κοπανιῶν ἀκουμποῦν ἀπάνω σὲ σκαφτὸ πλατανίσιο-κούτσουρο πὸν λέγεται *κουρήτα*, γιὰτὶ μοιάζει κάπως σὰ σκάφη=(κουρήτα). Οἱ ἀρκοῦδες ἔχουν μῆκος 1,50 μ. Οἱ σπάθες 2 μ. Οἱ ἀπάνω καὶ κάτω πάλες ξεπέχουν 0,80 μ., καὶ τὸ ὄλο μᾶκρος τοῦ ἀδραχτιοῦ εἶναι 4 μέτρα.

Ἀπὸ *καλανάκι* σὲ κλῶνο πλατανιοῦ σχαμμένο τρέχει λίγο νεράκι ξεκλεμένο ἀπ' τὴν κάλανη καὶ στάζει ἀπάνω στὴν *κουρήτα* γιὰ νὰ υγραίνῃ τὸ ὕφασμα πὸν εἶναι κεῖ. Ἐνα ἄλλο ξύλο μὲ πλατυὰ σανίδα στὴ μιὰ ἄκρη χρειάζεται γιὰ νὰ μπαίνει ἀνάμεσα στὸ σιφόνι καὶ στὴ φτερωτὴ καὶ μποδίζει τὸ νερὸ νὰ πέφτῃ ἀπάνω στὰ φτερά. Αὐτὸ λέγεται *σταματήρα* καὶ τὸ βάνουν ἐκεῖ, ἅμα θέλουν νὰ σταματήσουν τὸ ἀργαστήρι.

Ἄς δοῦμε τώρα, πῶς μπαίνει σὲ κίνηση τὸ μαντάνι. Γεμίζει ἢ *κἀναλη* ἀπὸ τὸ μπόλιχο (ἕνα *μυλαύλακο*) νερὸ πὸν φέρνει τὸ αὐλάκι. Τότε πετιέται μὲ μεγάλη δύναμη μιὰ κρέμαση νεροῦ ἀπὸ τὸ σιφόνι καὶ πέφτει ὀρμητικὰ στὰ *χουλιάρια* τῆς φτερωτῆς. Χτυπώντας τα τὸ νερὸ βάνει σὲ περιστροφικὴ ἀδιάκοπη κίνηση τῆ φτερωτῆ, γιὰτὶ διαδοχικὰ πέφτει ἀπὸ *χουλιάρι* σὲ *χουλιάρι*. Τέτοια γρήγορη εἶναι ἡ κίνηση, ὥστε θαμπώνει τὸ μάτι νὰ τὴ βλέπῃ. Ἡ φτερωτὴ βάνει σὲ περιστροφικὴ κίνηση καὶ ὄλο τὸ ἀδράχτι, πὸν στηρίζεται μὲ τὰ *κεντριά* τοῦ *στά προσκέφαλα*. Γυρίζοντας ἔτσι τὸ ἀδράχτι φέρνει ἀπὸ πάνω πότε τὴ μιὰ καὶ πότε τὴν ἄλλη *πάλα* ἢ *παλαμίδα*. Αὐτὴ βρίσκει (ἢ ὅπως λένε, *πιάνει*) τὴν *παλαμίδα* τοῦ πρώτου κοπανιοῦ. Τὴ σπρώχνει ὄξω, ὅταν γυρίζῃ, καὶ μὲ τὸ σπρώξιμο ἀπομακρύνεται τὸ κοπάνι ἀπὸ τὴν *κουρήτα*. Μὲ τὴν περιστροφή ξεμυτᾶει πάνω ἢ δευτέρη *πάλα*, σπρώχνει κι αὐτὴ κατὰ τὰ ὄξω τὸ δευτέρου κοπάνι· ἀλλ' ὥσπου νὰ γίνῃ ἡ δευτέρη αὐτὴ κίνηση, τὸ πρῶτο κοπάνι ξαναπέφτει ὀρμητικὰ ἀπάνω στὸ ὕφασμα πὸν εἶναι βαλμένο στὴν *κουρήτα*, γιὰ νὰ γίνῃ. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν τρίτη *πάλα*, ἐνῶ σύγχρονα πέφτει ἀπάνω στὸ ὕφασμα τὸ δευτέρου κοπάνι. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει τὸ τέταρτο κοπάνι εὐθὺς μὲ τὸ πέσιμο τοῦ τρίτου. Τὸ ἕνα λοιπὸν κοντὰ στὸ ἄλλο χτυποῦν τὰ κοπάνια τὸ ὕφασμα πὸν βρίσκεται στὴν *κουρήτα* μὲ κάποιον μονότονο ρυθμὸ: *τράκ τράκ... τράκ τράκ—τράκ τράκ... τράκ τράκ!*¹

Τὸ ὕφασμα, πὸν κάποτε κάποτε τὸ γυρίζει ὁ *μυλωνάς* μὲ μακρὸ ξύλο, ἀναμαλλιᾶζει, γίνεται, ὅπως λένε ἢ *μαντανίζετα*: (*πάω νὰ μαντανίσω τὰ σκουτιὰ*). Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ ὕφασμα, πρέπει νὰ χτυπιέται στὸ μαντάνι, τοῦλάχιστο ἕνα ἡμερονύχτιο. Ἐτσι ὄχι μονάχα ἀναμαλλιᾶζει, ἀλλὰ καὶ *φαίνεται*. Πρὶν μπῆ τὸ σκουτὶ στὸ μαντάνι, πρέπει νὰ συρραφῆ μὲ *χοντρά* *ράμματα* ἔτσι, πὸν νὰ νομίζεις πῶς βλέπεις ἕνα μεγάλο *σακκί*. Κι ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι νὰ τὸ *ρίξῃ*

¹ Ἡ παράδοση λέει, πῶς πρὶν νὰ θρεθῇ τὸ μαντάνι, χτυποῦσαν τὰ ὕφασματα μὲ τὸν κοινὸ ὀπανο γιὰ νὰ ἀναμαλλιᾶσουν.

κανείς πρώτα στη νεροτριδιά για λίγη ώρα να νεροτριδιστή, και κατόπι για το τελειωτικό γένωμα να το βάλει στο μαντάκι.

Κάθε τόπος δὲν εἶναι καὶ κατάλληλος γιὰ μαντάνια. Ἡ θέση τοῦ μαντανιοῦ εἶναι κοντὰ στὸ μύλο καὶ τῆ νεροτριδιά, ὅπου τρέχει τὸ νερό, πού δίνει τὴ δύναμη καὶ στὰ τρία ἀργαστήρια διαδοχικά. Ἐνα μυλαύλακο καλοφκειασμένο φέρνει τὸ νερό ἀπὸ τὸ ποτάμι ἢ ἀπὸ κανένα κεφαλόβρυσο ὡς στὸ πλαγιτὸ μέρος πού εἶναι φκειασμένος ὁ μύλος. Μὲ τὴ δύναμη, πού παράγει ἡ πτώση του, τὸ νερό βάνει σὲ κίνηση τὸ μυλολίθαρο· ἔπειτα ξεπετιέται ἀπὸ τὸ ζωριὸ καὶ πιάνεται σὲ ἄλλο μυλαύλακο πού τὸ φέρνει ἐκεῖ κοντὰ σὲ ἄλλη κεφαλοκάλανη πού εἶναι χτισμένη πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ μύλο. Ἀπ' αὐτὴ πέφτει σὲ ἄλλη κάλανη, πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνι βάνει σὲ κίνηση τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ καὶ πάλι ξεφεύγει γιὰ νὰ πιαστῆ σ' ἄλλο μυλαύλακο παρακάτω. Αὐτὸ θὰ τὸ φέρη στὴ νεροτριδιά πού πάντα συντροφεύει ἓνα μαντάκι.

Ἄν τὸ νερό πού βγαίνει ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ κίνηση καὶ τὰ δυὸ ἀργαστήρια, σύγχρονα κι ὄχι διαδοχικά, μπορεῖ νὰ μοιραστῆ σὲ δυὸ αὐλάκια καὶ τότε μαντάκι καὶ νεροτριδιά ἐργάζονται παράλληλα.

Ἡ νεροτριδιά ἢ ντρισιλία¹ γίνεται ἔτσι. Στὸ κάτω μέρος μιᾶς σχεδὸν κάθετης πλαγιάς, ὅπου στήνεται κάλανη πού δέχεται τὸ νερό ἀπ' τὸ μυλαύλακο, σκάβεται μιὰ λακκούβα 1,80 τοῦ μέτρου βαθυά. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐπάνω γίνεται κυκλικὸ μὲ διάμετρο 1,80, ἀλλὰ ὅσο προχωρεῖ σὲ βάθος, τόσο στενεύει, καὶ τέλος καταπᾶ σὲ στένος 0,10 τοῦ μέτρου, στὸν ἀφαλό τῆς². Τὰ τοιχώματα τῆς λακκούβας αὐτῆς στρώνονται μὲ σανίδες τόσο μακρὺς ὥστε νὰ ξεπέχουν λίγο ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ νὰ κάνουν, ἄς ποῦμε, τὰ χεῖλη. Ἐνα σιδερένιο στεφάνι περισφίγγει τὰ χεῖλη αὐτά, γιὰ νὰ μὴν ταράζονται ἀπ' τὴν ὀρμὴ τοῦ νεροῦ. Βλέποντάς τα κανένας, νομίζει πὼς κάποια κρασοκάδη εἶναι χωμένη μέσα στὴ γῆ. Τρύπες ἀνοιγμένες ἀπὸ διάστημα σὲ διάστημα τῶν χειλιῶν, πού λέγονται σκάλες³, χρειάζονται, γιὰ νὰ βρῖσκη ἔξοδο τὸ νερό πού πέφτει στὴ νεροτριδιά, καθὼς ξεπετιέται ὀρμητικὰ ἀπὸ τὸ σιφούνι τῆς ἀποπάνω, ὅπως εἴπαμε, στημένης κάλανης.

Καθὼς μὲ ὀρμὴ πέφτει κάτω τὸ νερό, γερμίζει τὴ λακκούβα καὶ ξεχειλίζει. Κι ἐπειδὴ ἐξακολουθητικὰ πέφτει γίνεται δίνη⁴ ἀδιάκοπη. Εὐκόλα τώρα μπορεῖ νὰ καταλάβη κανεὶς, πὼς γίνεται τὸ νεροτριβισμα. Τὰ ὑφάσματα συρραμμένα σὰ σακιά, ὅπως καὶ γιὰ τὸ μαντάνισμα, ρίχνονται μέσα στὴ δίνη τῆς νεροτριβιάς. Ἡ ὀρμὴ κι ἡ δύναμη τοῦ νεροῦ πού πέφτει ἀπὸ τὸ σιφούνι, τὰ στρώγει βαθυά κάτω στὸν ἀφαλό τῆς νεροτριβιάς. Ἀπὸ κεῖ, σὰν ἀλαφριά πού εἶναι, σηκώνονται ξανά καὶ φτάνουν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ. Πάλι ξαναθυθίζονται, καὶ ξανασηκώνονται. Αὐτὸ ἐξα-

¹ Στὴ Μακεδονία ντρισιτέλα.

² Πυθμένα.

³ Λέγονται σκάλες, γιατί ἐδῶ βρῖσκει σκάλα: (ἐμπόδιο) τὸ ὑφασμα πού νεροτριβίζεται καὶ δὲν τὸ πετάει τὸ νερό ὄξω.

⁴ Ἡ δίνη λέγεται κοινῶς ντρισιλία. «Μόρχιτι τὸν μυαλό μ' γυρβουλιὰ σὰ ντρισιλία»

κολουθεῖ ἰσόχρονα. Ἔτσι λοιπὸν κάποτε τὰ βλέπεις στὴν ἐπιφάνεια καὶ κάποτε τὰ χάνεις, γιὰτὶ ἐξαφανίζονται στὸν ἀφαλὸ τῆς νεροτριβῆς. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξακολουθήσῃ ὀλόκληρο ἡμερόνυχτο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ρίξῃ μαλλὶ τὸ ὕφασμα, νὰ φουσκώσῃ. Ἐννοεῖται, ὅτι μπορεῖ νὰ γίνωνται συγχρόνως καὶ δύο καὶ τρία καὶ περισσότερα ὕφασματα στὴ νεροτριβῆ. Ἀφοῦ περάσῃ ὁ κανονισμένος χρόνος, ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ νεροτριβιστῇ τὸ ὕφασμα, ὁ μυλωνάς μὲ μιὰ ἀγκούτσα μακρὰ, ξυλένια, τὴν ἀγκλιδέρα¹ πιάνοντάς το τὸ τραβάει ὄξω ἀπὸ τὴ δίνη καὶ τὸ ἀπλώνει νὰ στεγνώσῃ.

Ἐφάσματα ποῦ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ νεροτριβὴ εἶναι: οἱ βελέντζες, οἱ τσέργες, οἱ μαντανιές, τὰ τσόλια καὶ τὸ ὕφασμα τῆς κάππας².

Σὲ λίγα χωριά τρέχει τὸ νερὸ ἄφθονο ἀπὸ ποτάμι ἢ κεφαλόδρυσσο, καὶ γι' αὐτὸ σὲ λίγα μπορεῖ νὰ λειτουργήσουν τέτοια ἀργαστήρια. Ἀμα τὸ χωριὸ γιὰ κακὴ του τύχη δὲν ἔχη μαντάνι καὶ νεροτριβῆ, εἶναι ἀναγκασμένες οἱ γυναῖκες νὰ φορτώνουν σὲ ζῶο ἢ νὰ φορτώνωνται κι ἀπάνω τους ἀκόμα τίς πιὸ περισσότερες φορὲς τὰ σκουτιὰ καὶ νὰ τὰ φέρνουν σὲ ξενοχώρια, ὅπου ἔχουν μαντάνια καὶ νεροτριβιές γιὰ νὰ τὰ μαντανίζουν καὶ νεροτριβίζουν.

Πολλὲς γυναῖκες ντόπιες καὶ ξενοχωρίτισσες ἀπὸ γειτονικὰ χωριά μαζεύονται στὰ ἀργαστήρια καὶ περιμένουν τὴν ἀράδα τους γιὰ νὰ φκειάσουν τὰ σκουτιὰ. Δυὸ μέρες καὶ περισσότερες πολλὲς φορὲς εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμένουν ἐκεῖ στὴν ἐξωχὴ γιὰ νὰ χαζιρέψουν τὴ δουλειὰ τους. Γιὰ νὰ μὴν περνᾷ ὁ καιρὸς ἄδικα, ὅταν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ περιμένουν, γνέθουν ἢ μολογᾶν παραμύθια ἢ καὶ κοτσομπολεύουν μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα ζητήματα τοῦ χωριοῦ τους. Ἔτσι μύλος καὶ ἀργαστήρια στὰ αἰτωλικὰ χωριά καὶ ἰδίως στὰ ὄρεινὰ καταντοῦν δημόσια κέντρα ἀναψυχῆς ὕστερα ἀπ' τὴ βαρὺν δουλειάν, ποῦ ἀδιάκοπα καταγίνονται οἱ χωριάτισσες γυναῖκες.

Σκεπάσματα καὶ στρώματα.

Τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ στρώματα ὁ Αἰτωλὸς τὰ ἀποχτάει ἀπ' τὴ γυναῖκα του. Τὰ παίρνει προικιό, ἅμα παντρεύεται. Ὅσοι ἔχουν κορίτσια σὲ ὦρα γάμου, ἔχουν καὶ τὰ προικιάτικα ρούχα στὸ γοῖκο³ γοικιασμένα, καὶ μ' αὐτὰ σκεπάζουν καὶ τὸν ξένο ποῦ ἔρχεται σπίτι τους. Γι' αὐτό, ἅμα τύχῃ νὰ ἔρθουν ξένοι σὲ χωριὸ καὶ πρόκειται νὰ ξενοχτήσουν, κοιτάζουν νὰ ζητήσουν ἀπρόσκλητοι φιλοξενία σὲ σπίτι πόχει κορίτσια, γιὰ νὰ βροῦνε καλὰ ρούχα νὰ σκεπαστοῦν. Τὰ προικιά τὰ ὑφαίνει ἡ νύφη στὴν Αἰτωλία. Σπάνια γονεῖς νὰ μὴ βάνουν τὰ κορίτσια τους στὸν ἀργαλειὸ γιὰ νὰ

¹ Ἐμαθὶ δυὸ τρεῖς ἀγκλιδέρες γράμματα τὸ παιδί.

² Κάποιος μυλωνάς μοῦ παράβαλε τὸ ἔργο τῆς νεροτριβῆς σὰν τὸ ἔργο τοῦ ζυμωτῆ· καὶ τὸ ἔργο τοῦ μαντονιοῦ σὰν τὸ ἔργο τοῦ φούρνου. Ἡ νεροτριβὴ ζυμώνει τὸ ὕφασμα· τὸ ἀναμαλλιάζει. Τὸ μαντάνι τὸ φάλνει, τὸ πῆζει καὶ γίνεται κρουστό σὰν τὸ ψωμί στὸ φούρνο.

³ στοῖθα προικιῶν ἢ σκεπασμάτων, στρωμάτων κλπ.

μαθαίνουν νά ύφαινουν. Καί τότε φυσικά αναγκάζονται νά αγοράσουν στά τὰ παζάρια τὰ προικιά¹. Αὐτοί ἔχουν τήν κατάχριση τῶν ἄλλων, κι οἱ νυφάδες πού δέν ύφαιναι μόνες τους τὰ προικιά δὲ θεωροῦνται ἀπ' τὶς προκομμένες.

Σκεπάσματα εἶναι διάφορα εἶδη. Τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ βελέντζα. Γίνεται ἀπὸ ἀπόλυτὸ ύφασμα μὲ στημόνι καὶ ύφάδι μάλλινο, καὶ τότε εἶναι πολὺ βαρυά· ἢ ἀπὸ στημόνι βαμπακερὸ καὶ ύφάδι μάλλινο. Ὑφαίνεται τὸ ύφασμα ἢ μὲ δλόλευκα γνέματα ἢ μὲ νερά στὶς ἄκρες, δηλ. ταινίες χρωματιστές: (κόκκινες, πράσινες, γαλάζιες κλπ.). Καμιά φορά ύφαινεται δλόκληρο τὸ ύφασμα ἀπὸ τὰ ὅποιο γίνεται ἡ βελέντζα ὅλο μὲ λευκά γνέματα καὶ βάφεται ἔπειτα μὲ κόκκινο ἢ τριανταφυλλί χρῶμα. Ἄλλὰ καὶ παρδαλὲς βελέντζες ύφαινόνται μὲ νερά διαφόρων χρωμάτων πού γίνονται ὄχι μόνον στὶς ἄκρες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν κάμπο τους. Κάποτε κεντιοῦνται καὶ χρωματιστὰ τρίγωνα σκορπισμένα στὸν κάμπο τοῦ σκεπάσματος.

Γιὰ νά γίνουν οἱ βελέντζες, κόβεται τὸ ύφασμα σὲ κομμάτια 2 μέτρων μάκρους. Τὰ κομμάτια αὐτὰ 2—3—4 καὶ περισσότερα ἀναλόγως τοῦ πλάτους πόχει τὸ ύφασμα καὶ τοῦ μεγέθους πού πρέπει νά λάβῃ τὸ σκέπασμα συρράβονται σταυροβελονιά μὲ μάλλινα ράμματα χοντρά. Τὸ ράψιμο αὐτὸ ἀπαιτεῖ πείρα καὶ εἰδικότητα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ κάνουν μόνον περασμένης ἡλικίας γυναῖκες. Ἔτσι λοιπὸν ἀναλόγως τῶν κομματιῶν πού συρράβονται λένε βελέντζα μὲ δυό, μὲ τρία, μὲ τέσσερα κλπ. φύλλα. Ὅλη ἡ βελέντζα ἔπειτα ράβεται μὲ ἀραιὲς ραφὲς σὲ ἓνα σακί χωρὶς ἀνοιγμα ἀπὸ κανένα μέρος καὶ φέρνεται στὴ νεροτριδιά. Ἄμα τὸ ύφασμα, πού προορίζεται γιὰ βελέντζα ἔχει καὶ κλόσσια = (κρόσσια), τότε τὸ σκέπασμα πού γίνεται λέγεται τσέργας· κι ἂν εἶναι μικρὴ τσεργοπούλα. Σὲ παλιότερους χρόνους οἱ τσέργες ἦταν σὲ μεγάλη χρῆση· δὲν ἔλειπαν ἀπὸ καμιά κοριτσιάτικη προίκα κι ἀπὸ κανένα σπίτι, γιατί τότε ἦταν συνήθεια νά σκεπάζωνται μὲ τὸ ἴδιο σκέπασμα ἐκτὸς ἀπ' τ' ἀντρόγυνο καὶ ὅλη ἡ φαμελιά². Τὰ κλόσσια τῆς τσέργας γίνονται ἢ ὅλα μὲ τὸν ἴδιο χρωματισμὸ ἢ καὶ μὲ διάφορα χρώματα.

Ἄμα ἡ βελέντζα εἶναι μικρὴ καμωμένη, γιὰ σκέπασμα παιδιῶν, ἢ κούνιας λέγεται βελέντζοπούλα. Καὶ ὅταν γίνεται ἀπὸ χοντρά γνέματα κι εἶναι πολὺ ψημὲνη καὶ βαρυά, λέγεται χοντροβελέντζα. Ἀπὸ τὸ «βελέντζα» καὶ «τσέργας» ἔγιναν ἐπώνυμα στὴν Αἰτωλία τά: Βελέντζας καὶ Τσεργάς.

Τὸ χεράμι³ (ἢ χράμι· στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανία) εἶναι καὶ σκέπασμα καὶ στρῶμα. Κατασκευάζεται ἀπὸ ύφασμα ἀπόλυτό· πάντοτε μὲ διάφορα χρώματα καὶ μὲ κεντίδια, πού θὰ ποῦμε παρακάτω.

Ἡ μαντανία χρησιμεύει καὶ ὡς στρῶμα καὶ ὡς σκέπασμα. Εἶναι ἀπάνω κάτω χεράμι κι αὐτὴ μὲ πλουσιώτερο χρωματισμὸ καὶ κεντήματα διάφορα. Τὰ γνωρίσματα πού ξεχωρίζουν τὸ χεράμι ὥστε νά μὴ λέγεται μαντανία δὲν εἶναι ὠρισμένα καὶ γι'

¹ Αὐτὴ ἔχει ἀγοραστὰ προικιά. (εἶναι κατηγορία).

² Τοῦτο ἐπικρατεῖ καὶ σήμερα στά Βέντζια καὶ Χάσια τῆς Μακεδονίας.

³ Καρτσίδα στὴν Ἄρτοτινα.

αὐτὸ πολλὰς φορὰς συγχέονται καὶ ὀνομάζει κανεὶς τὸ χεράμι μαντανία καὶ τὸ ἀντίθετο. Μαντανίες εἶναι: ἡ ἀπλῆ, ἡ καρραμελωτὴ μαντανία καὶ ἡ κυλιμίσιαι. Ἡ καρραμελωτὴ πῆρε τὸνομά της ἀπὸ τὶς καρραμέλες ποὺ φκειάνονται μὲ τὰ γνέματα ἀπάνω στὸ ὕφασμα. Κυλιμίσιαι πάλι λέγεται, γιατί εἶναι ἓνα ἀπλὸ κυλίμι χωρὶς κεντίδια. Καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ὑφάματος εἶναι δυὸ εἰδῶν μαντανίες: οἱ ἀδίμιτες ἀπὸ δίμιτο ὕφασμα, καὶ οἱ χεραμίσιες, ἀπὸ ἀπολυτό.

Σὲ πολλὰ ὄρεινὰ χωριά τὴ μαντανία τὴ λένε κορτσιδα = (δηλ. στρῶμα ποὺ ὑφαίνει τὸ κορίτσι γιὰ προικί). Γιὰ σκέπασμα καὶ γιὰ στρῶμα, ποὺ στρώνεται μάλιστα ἀπάνω σ' ἄλλο στρῶμα χρησιμεύει καὶ τὸ σεντόνι. Γι' αὐτό, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, γίνεται μὲ στημόνι βαμπακερὸ καὶ ὑφάδια ἐπίσης βαμπακερὰ καὶ κάποτε μάλλινα, ἀλλὰ ἐντελῶς λευκὰ. Στὰ ὄρεινὰ μέρη φκειάνουν τέτοια σεντόνια μὲ χρωματισμένα (κόκκινα, πράσινα) μάλλινα ὑφάδια στὶς ἄκρες.

Τὰ μάλλινα στρώματα γίνονται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα μὲ χρωματιστὲς ταινίες. Συρράβονται 4—5 ἢ καὶ περισσότερα κομμάτια ὑφάσματος καὶ γίνεται ἓνα φύλλο. Τὸ φύλλο τοῦτο μ' ἄλλο ἓνα ἴσιο συρράβονται στὶς ἄκρες καὶ ἔτσι γίνεται ἓνας μεγάλος σάκκος. Ἀπὸ ἓνα ἄνοιγμα τότε γεμίζεται μὲ γιομίδια (παλιόκοῦρελα) ἢ καὶ μὲ πρόδια μαλλιὰ. Κλείνεται τὸ ἄνοιγμα μὲ ράψιμο, περνοῦνται βελονιὲς ἀνάμεσα γιὰ νὰ μὴ συμμαζεῦονται τὰ γιομίδια κατὰ τὸ ἓνα μέρος, καὶ τὸ στρῶμα εἶναι ἔτοιμο.

Γιὰ στρωσίδι καὶ μόνο χρειάζεται τὸ κυλίμι (ἢ καρπίδι¹ στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας). Αὐτὸ εἶναι τὸ ὠραιότερο καὶ χρησιμότερο στρῶμα καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ δίμιτο ὕφασμα. Ὑφαίνεται μὲ στημόνι καὶ ὑφάδια δίστριφτα, (δυὸ γνέματα μαζί στριμμένα). Κάποτε ὑφαίνονται καὶ κυλίμια μὲ βαμπακερὰ δίστριφτα στημόνια, ἐνῶ τὰ ὑφάδια πρέπει νὰ εἶναι ἐξάπαντος μάλλινα, πάλι δίστριφτα ὅμως.

Τὸ κυλίμι εἶναι ὁ ντόπιος τάπητας (χαλί) καὶ χρειάζονται πολὺ πιτήδεια χέρια γιὰ νὰ τὸ ὑφάνουν.

Ἡ ὑφάντρα πρέπει πρωτότερα νὰ ἐξασκηθῆ στὸ ὕφασμα ἄλλων ἀπλούστερων ὑφασμάτων γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ κυλίμι. Γίνονται ἀπλὰ κυλίμια καὶ κεντητά. Τὰ ἀπλὰ δὲν ἔχουν καμιά δυσκολία στὸ ὕφασμα. Ἡ μιὰ χρωματιστὴ ταινία θὰ διαδέχεται τὴν ἄλλη ἀπὸ τὰ ὑφάδια, ὅπως καὶ στὰ στημόνια συμβαίνει· κι ἔτσι μὲ τὸ διασταύρωμα στημονιῶν κι ὑφάδιων γίνονται τετράγωνα χρωματιστά. Σαλοκέλιμο λέγεται τὸ μεγάλο κυλίμι ποὺ στρώνουν στὴ σάλα (ὄντας) τοῦ σπιτιοῦ.

Πολὺ δύσκολο εἶναι τὸ ὕφασμα κεντητῶν κιλιμιῶν. Ἡ ὑφάντρα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὕφασμα, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρη, πρέπει νὰ ἔχη καὶ χέρι συνηθισμένο στὸ κέντημα ὥστε νὰ μπορῆ νὰ κεντᾷ διάφορα κοσμήματα ἀπάνω στὸν κάμπο τοῦ κυλιμιοῦ. Τέτοια κεντημένα πολὺ ὠραία κυλίμια ὑφαίνονται στὸ Ἀγρίνιο μέσα καὶ στὰ γύρω χωριά. Πολλὰ εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης καὶ ἄλλοτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ποὺ εἶχε κάμει

¹ καρπίδι: ἄλλοῦ λένε εἶδος κεντίδι.

μία έκθεση «ή Ἐργάνη Ἀθηνᾶ», ἕνας σύλλογος Ἀγρινίου, ἔκαμαν ἄριστη ἐντύπωση.

Σκεπάσματα κατασκευάζονται κι ἀπὸ γίδινα μαλλιά. Ὑφαίνεται πρῶτα ὕφασμα μὲ στήμονι καὶ ὑφάδι τραγομαλλίσια. Συρράβονται ὅσα κι ἀν χρειάζονται φύλλα, νεροτριβίζονται, ὅπως παραπάνω ἔχουμε εἰπεῖ, καὶ εἶναι ἔτοιμο τὸ σκέπασμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ τσόλι ἢ τραγότσολο. Τέτοια φκειάνουν οἱ ὄρεινοί, γιατί στα βουνὰ τὸ κρῦο εἶναι πολὺ τὸ χειμῶνα καὶ χρειάζονται ζεστὰ σκεπάσματα, ὅπως εἶναι τὰ τραγομαλλίσια.

Γιὰ προικιὸ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι σὲ ὦρα γάμου στὰ ὄρεινὰ φκειάνουν καὶ σπάργανα ἢ σπαγανῆθρες, δηλ. χερμαμάκια ἢ μικρὲς μαντανίες μὲ δυὸ κομμάτια τὸ πολὺ ὕφασμα καὶ συνήθως ἀπὸ ἀπομεινάρια ὕφασματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατασκευάστηκαν ἄλλα σκεπάσματα. Οἱ σπαργανῆθρες χρειάζονται στὴ μέλλουσα μητέρα, ὅταν τὸ κορίτσι δηλ. θὰ ἔχη ἀποκατασταθῆ.

Τὰ πλεξίματα.

Κορμοφάνελλες, τσουράπια γυναίκεια κι ἀντρίκεια ὅπως καὶ κουθέρτες πλέκονται, δὲν ὑφαίνονται. Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ τὴ μικρὴ τους ἡλικία ἀκόμα ἀσκοῦνται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινο βελονάκι. Μὲ πολλὴ δυσκολία στὴν ἀρχὴ περνοῦν τίς θηλιὲς τὰ κορίτσια, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ μαθαίνουν καὶ ἡ πολλὴ ἀσκησιὴ κάνει ὅλο καὶ πιὸ εὐκολο τὸ πλέξιμο. Κατόπι γίνεται χρῆσι σιδερένιου βελονιοῦ. Οἱ βελόνες, πέντε ὅλες ὅλες, γίνονται ἀπὸ σιδερένιο συρματάκι καὶ λέγονται τσουραποθέλονες. Ἀγοράζονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο συνήθως, ἀν καὶ δὲν εἶναι σπάνιο νὰ φκειαστοῦν κι ἀπὸ ψιλὸ σύρμα. Τὸ πλέξιμο τῆς κορμοφάνελλας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ κάτω ἀνοιγμα καὶ προχωρεῖ κατὰ τὸ λαϊμό. Τὰ μανίκια πλέκονται χωριστὰ καὶ κατόπι συρράβονται. Τὰ τσουράπια τ' ἀρχίζουν ἀπὸ τίς μύτες στὰ ὄρεινὰ μέρη καὶ τὰ προχωροῦν κατὰ τὸ ἀνοιγμα. Στὰ πεδινὰ μέρη τὸ κάνουν ἀντίθετα: ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα καὶ προχωροῦν πρὸς τὴ μύτη.

Τὰ ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φκειάνουν πολὺ κοντὰ, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελλοφόρους: νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τοῦ ποδιοῦ. Μὲ ἕνα σκοινὶ μακρὸ δένονται στὸ καλάμι. Τὰ γυναίκεια τὰ φκειάνουν ὡς τὸ γόνα' αὐτοῦ τὰ δένουν μὲ τὴ σκαλοτσοδέτα, ἕνα μάλλινο σκοινί.

Τὸ γνέμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται τὸ πλέξιμο, εἶναι μάλλινο στριφτό. Στριβεται μὲ τὸν κλώστη.

Κλώστης¹ εἶναι ἕνα σιδερένιο ἀδράχτι μὲ στρίμματα (αὐλακίες ἐλικοειδεῖς) καὶ μὲ μᾶκρος ὡς 0,30 τοῦ μέτρου. Στὴν κάτω ἄκρη ἔχει ἕνα ἀγκίστρι καὶ λίγο παραπάνω ἀπ' αὐτὸ μιὰ ροδίτσα μὲ ἀχτίνες κολλημένη στ' ἀδράχτι κι ἔχει διάμετρο 0,05 τοῦ μέτρου. Στὸ τὸ ἀγκίστρι καταπιάνει τίς ἄκρες δυὸ κουβαριῶν ἢ γυναίκα. Ἐπειτα μὲ τίς δυὸ παλάμες τῆς στρίβει τὸ ἀδράχτι. Ἡ ροδίτσα δίνει περιστροφικὴ κίνησι ἀστρα-

¹ Κόϊτα στὴ σελ. 12.

πιαία και κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ δυὸ νήματα τὰ συστρέφει· ἔτσι γίνεται μιὰ δίστρι-
φτη κλωστή πού τὴν μαζεύει ἢ γυναίκα γύρω στ' ἀδράχτι. Ἐπειτα ξαναστρίβει πάλι
καὶ ξαναμαζεύει ὥσπου νὰ τελειώσῃ. Τὸ πλέξιμο¹ τῆς κουβέρτας γίνεται κομμάτια
κομμάτια, πού συρράβονται ἔπειτα, ὅπως τὰ κομμάτια τοῦ ὑφάσματος στὰ χεράμια, στίς
μαντανίες κλπ.

Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράγματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ
πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα μὲ διάφορα χρώματα. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ
νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουμιδία, κεντίδια, ὅπως λένε. Τσουράπια μὲ
χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά. Χωρὶς κεντίδια τσουράπια εἶναι τὰ ἄσπρα.
Ἄλλοῦ ὅμως βράφονται κι ὀλόμαυρα, ὀλοκόκκινα, ὀλοπράσινα κλπ., (κίτρινα ποτέ),
τὰ ἄσπρα τσουράπια

Τὰ παρδαλὰ τσουράπια συνηθίζονται γιὰ δῶρα. Ἡ νύφη π.δ.χ. προσφέρει
στοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀντρός της, τοὺς μακρύτερα ἀπὸ ἀδερφό, ἀπὸ ἓνα ζευγάρι παρ-
δαλὰ τσουράπια. Ἐπίσης ἡ μητέρα στὸ νουὸ τοῦ παιδιοῦ της χαρίζει καὶ
τσουράπια παρδαλά, (γιατὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ δίνει καὶ κοντὸ=(πουκάμισο), σῶδρακο καὶ
καπνοσακκοῦλα).

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμ-
πλια καὶ μὲ διάφορα σχήματα. Στὰ παλιότερα χρόνια συνηθισμένα κεντίδια ἦταν οἱ
καπεταναῖοι. Σειρὲς δηλ. ἀντρῶν φουστανελλοφόρων ὀλόγυρα στὸ τσουράπι φκεια-

Σχ. 21. Οἱ καπεταναῖοι.

σμένες μὲ ἓνα χρῶμα, εἴτε γαλάζιο εἴτε κόκκινο, εἴτε πράσινο, εἴτε κίτρινο²

Τὸ παλιὸ αὐτὸ κόσμημα τῶν τσουραπιῶν τῶν ἰδεῖ φκειασμένο καὶ σὲ τοξοει-
δεῖς κόχες πού φκειάνανε μιὰ φορὰ ἀπάνω ἀπὸ τὰ παραθύρια³ τῶν παλιῶν σπιτιῶν.

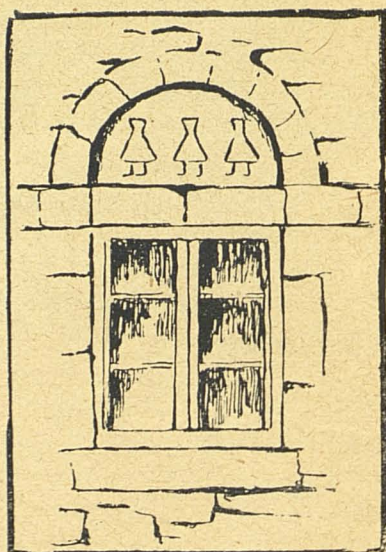
Μοῦ φαίνεται πὼς γιὰ μοτίβο τὰ τετοιανῆς λογῆς κεντίδια θὰ εἶχαν τὴ χάρτινη
φιγούρα τοῦ Βεληγκέκα κι ἄλλων καπεταναίων πού παρουσιάζονται στὸ λαϊκὸ θέα-
τρο τοῦ Καραγκιόζη, ἅμα γίνεται ἡ παράσταση τοῦ «Κατσαντώνη». Ἀπὸ δῶ θὰ
ἔλαβαν καὶ τὸ ὄνομα «καπεταναῖοι» ἀν μὴ ἀπὸ τὸ ἐντελῶς φυσικὸ πού δὲ θεωρῶ
καὶ τόσο πιθανό. Ἄλλο κόσμημα πού συνηθίζεται σὲ παρδαλὰ τσουράπια εἶναι τὰ
πουλιά.³

Παρδαλὰ τσουράπια γυναικῶν, χωρὶς πατοῦσες ὅμως, συνηθίζονται σήμερα

¹ Πλέξιμο λέγεται ὄχι μόνον ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ κεῖνο πού πλέκει κανεὶς: πὰρ' τὸ
πλέξιμό σου κι ἔλαθω! = δηλ. αὐτὸ πού πλέκεις.

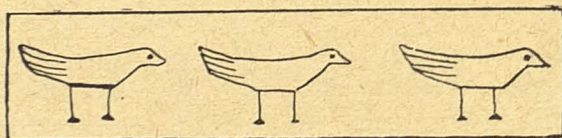
² Ἄλλα κεντίδια ἐφκειάναν τοὺς σκαρπιάδες.

³ Κοίτα σχ. 22 καὶ 23.

Σχ. 22. Παλιό παραθύρι.

στά όρεινά χωριά του δήμου Εύρυτάνων. Στα άλλα χωριά της Αιτωλίας το παρδαλό

Σχ. 23. Τά πουλιά.

έδωκε τον τόπο του στο μονόχρωμο, ιδίως στο λευκό. Άλλά και ολοκόκκινα τσουράπια, ή όλόμαυρα, ή όλογάλαζα συνηθίζονται από τις γυναίκες.

Πλέκονται τσουράπια μάλλινα για το χειμώνα και βαμπακερά για το καλοκαίρι.

Ή πλεχτική στην Αιτωλία είναι γνωστή σ' όλες τις γυναίκες. Ποτέ δέ γίνεται ξεχωριστά, αλλά έτσι σαν δουλειά για διασκέδαση, σαν ποικιλία μέσα σ' άλλες βαρειές δουλειές. Τις μακρρές νύχτες του χειμώνα («πουναι ή νύχτα χρόνος») κοντά στην πλούσια σέ ξύλα φωτιά κάνουν τα νυχτέρια τους οι γυναίκες με τα τσουράπια στα χέρια (δέν έμκι ούτι πουργόδ' στα πουδάρια μας. Θα πλέξουμε κάνα ζιουβγάρ' τσουράπια, να ζισταθούμι!). Επίσης και στο δρόμο, άμα πάνε για ξύλα, στο μύλο και σέ όποια άλλη δουλειά συνηθίζουν νάχουν μαζί τους και το πλέξιμο οι γυναίκες¹.

Άπ' το «τσουνάπι» έγινε και επώνυμο «Τσουνάπας» στην Άμπλιανη.

¹ "Άμα τό κορίτσι δείχνη τεμπελιά, ή μητέρα μαλώνει και συσταίνει: τί κάθισι, δυχατέρα μ', πάρι του τσουνάπι σ'!—Πάρ' κι του τσουνάπι σ' να πλές στού δρόμου!—Πάρι να φκειάης κανιά θλιά τσουνάπ'. Πώς θα έιχ'—μάσουμι!

Τὰ κοσμήματα πού συνηθίζονται στὰ υφάσματα.

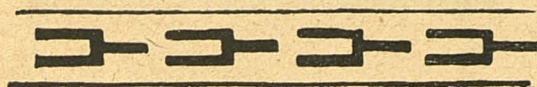
Ἀπὸ τὴν Ἀμπρακιά τῆς Τριγωνίας ἔχω τὰ παρακάτω κοσμήματα πού υφαίνονται στὶς ἄκρες τῶν χεραμιῶν, ἀλλὰ καὶ στὶς μαντανιές.

Σχ. 24. Τὰ κλειστὰ κοκκίτια.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ λέγεται κλειστὰ κοκκίτια:

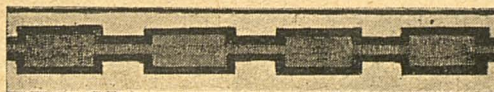
Κεντιέται μὲ νῆμα χρωματιστὸ (μ' ὅ,τι δῆποτε χρῶμα) ἀπάνω στὸ υφασμα. Τυλιούνε δηλ. τὸ νῆμα στὸ χέρι καὶ τὸ κεντάνε στὸ υφασμα πάνω.

Σχ. 25. Τὰ κλειδάκια.

Τὸ παραπάνω κόσμημα λέγεται κλειδάκια [καὶ κεντιέται στὸ υφασμα μὲ ὅποιου δῆποτε χρώματος νῆμα σὲ κάμπο ἄλλου χρωματισμοῦ. Κάμπος εἶναι τὸ φόντο, ὅπου γίνεται τὸ κόσμημα.

Ἐπίσης καὶ τὸ παρακάτω κόσμημα πού κεντιέται σὲ κάμπο μ' ὅποιου δῆποτε χρωματισμὸ λέγεται κλειδάκια:

Σχ. 26. Τὰ κλειδάκια (ἄλλο).

Φρεζούλες κόσμημα, γίνεται ἢ μὲ λευκὲς ἢ μὲ χρωματιστὲς γραμμὲς τρεῖς τρεῖς σειρές, ἢ μία μία πού χωρίζονται μὲ κάθετη γραμμή.

Σχ. 27. Φρεζούλες.

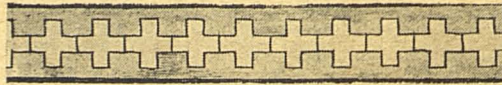
Παρόμοιο κάπως μὲ τὴ φρεζούλα εἶναι τὰ Πηρουνάκια. Πηρου-

νάκια λέγεται τὸ παραπάνω κόσμημα στὸν Ἄβαρικο τῆς Τριχωνίας=(μικρὰ περὶ-
 νια ὑποθέτω κι ὄχι πηρούνια, μὲ τὰ ὁποῖα δὲ μοιάζει.)

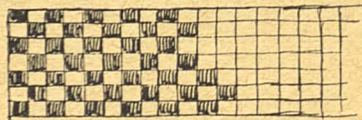
Σχ. 28. Τὰ πηρουνάκια.

Κεντιέται σ' ὅποιοδήποτε κάμπο τὸ παρακάτω κόσμημα καὶ πῆρε τὸνομά του ἀπὸ τὸ σχῆμα του: σταυρός.

Σχ. 29. Ὁ σταυρός.

Μὲ τὴ διασταύρωση ποὺ κάνουν τὰ βαμπακερὰ καὶ μάλλινα γνέματα πάνω σὲ μαντανία διάφορο χρῶμα καὶ τὸ γίνονται τετραγωνάκια λευκὰ ποὺ χωρίζονται ἀπὸ ἄλλα μὲ τὶς χρωματιστὲς γραμμές. Τὰ λευκὰ τετραγωνάκια μοιάζουν μὲ καραμέλες καὶ γι' αὐτὸ παίρνουν τὸ ὄνομά τους. Γιὰ ποικιλία δὲ γίνονται ὅλα λευκὰ τὰ τετραγωνάκια, ἀλλὰ ἓνα λευκὸ, ἄλλο γαλάζιο, πάλι λευκὸ γαλάζιο καὶ ἔτσι ὅλη ἡ γραμμὴ πέρα γιὰ πέρα. Ἡ ἀκολουθεῖ τὸ λευκὸ τριανταφυλλί τετραγωνάκι. Ἡ μαντανία ποὺ ὑφαίνεται ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς καραμέλας λέγεται καραμελωτή.

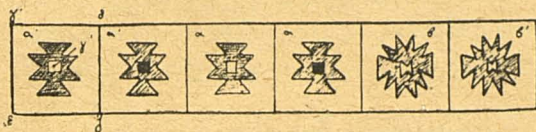
Σχ. 30. Ἡ καραμελωτή.

Σὲ παλιότερα χρόνια δὲ συνηθίζονταν οἱ καραμελωτὲς μαντανιές. Σήμερα στὴν Αἰτωλία ὅλη εἶναι τὸ μοντέρνο σχέδιο ποὺ ἔχει φτάσει καὶ στὴ φτωχότερη καλύβα.

Καὶ τὰ τέσσερα πρῶτα (α') σχήματα ὅπως καὶ τὰ δύο (β') δεύτερα, ποὺ εἶναι πιὸ συνθετώτερα κάπως, λέγονται λιθαρόπουλα ¹. Τὰ τετραγωνάκια (γ') ποὺ εἶναι

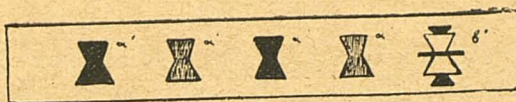
¹ Τὰ λιθαρόπουλα στὰ ὄρενά τῆς Τριχωνίας λέγονται μαστράπαδες.

στη μέση από τα σχήματα λέγονται καρδιές. Τα τετράγωνα (γ' δ' ε' ζ') που έχουν κλεισμένο το κάθε λιθαρόπολο λέγονται κουτιά. Τα λιθαρόπουλα απλά ή σύνθετα

Σχ. 31. Τα λιθαρόπουλα.

γίνονται με χρώμα κόκκινο ή άλλο, ή καρδιά όμως για να διακρίνεται έχει διαφορετικό πάντα χρώμα.

Σχ. 32. Τα σκαρπίδια.

Τα παραπάνω σχήματα, (α') και (β'), που ύφαινονται σε χεράμια με διαφόρους χρωματισμούς, π.δ.χ. όλο το κεντίδι κόκκινο, όλο κίτρινο, ή όλο πράσινο κ. λ. π. λέγονται σκαρπίδια. Πιο σύνθετο σκαρπίδι είναι το (β')

Έννοείται πως σ' ένα χεράμι δέν κεντιούνται όλο σκαρπίδια.

Γίνεται μια σειρά απ' αυτά· μετά ακολουθεί δεύτερη σειρά από λιθαρόπουλα· ύστερα τρίτη πάλι από σκαρπίδια· κατόπι τετάρτη σειρά από λιθαρόπουλα και έτσι παρακάτω.

Ο παλιός «μαϊάνδρος» είναι σε χρήση ως κοσμημα σε μαντανίες, σε χεράμια και σε κυλίμια και λέγεται σ' όλη την Αιτωλία κλειδί της πόλεως. Για το όνομά του έχω πληροφορία από τον Άβαρικο, από την Άμπρακιά, από το Κεφαλόβρυσσο, από το Άγρίνιο, από το Μεσολόγγι, από τη Δερβέρκιστα¹. Γίνεται με χρωματιστό νήμα σε κάμπο άλλου χρώματος. Σε παλιότερα χρόνια δέν το είχαν αυτό το κόσμημα σε χρήση, σήμερα όμως έχει μεγάλη διάδοση και υποθέτω πως ήρθε απ' τις πόλεις στα χωριά. Διακρίνουν απλό κλειδί της πόλεως και το κάθε αυτό, (ό πράγματι μαϊάνδρος). Στο σχήμα μας φαίνεται το απλό.

Σχ. 33. Άπλό κλειδί της πόλεως.

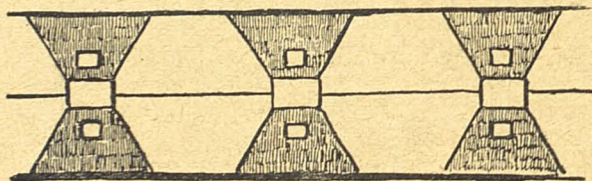
¹ Πληροφορήθηκα από πρόσφυγες, πως και στη Μικρά Άσία το κόσμημα αυτό έχει το ίδιο όνομα.

Τέτοια κοσμήματα σάν τὸ παρακάτω γίνονται σὲ χεράμια καὶ μαντανιές. Ὁ κάμπου, ὅπου κεντιοῦνται οἱ καραμέλες (α') λέγεται «ἥλιος» τὸ φόντο δηλ., πὺδ μπορεῖ γάχη ὁποιονδήποτε χρωματισμό. Στὴ μέση περνάει συνέχεια μιὰ σειρὰ σχήματα καραμέλας. Θὰ ὠνομάστηκε «ἥλιος» ὑποθέτω, γιατί γίνεται συνήθως με χρῶμα κίτρινο, δηλ. τὸ χρῶμα τοῦ ἡλιου. Αὐτὸ τὸ κόσμημα τὸ εἶδα στὸν Ἄβαρίκο.

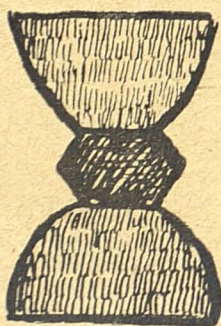
Σχ. 34 Ὁ ἥλιος.

Μπαλιάτσα στὴν Αἰτωλία λένε τὴν κανάτα¹. Μπαλιατσάκι λοιπὸν εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸ τοῦ μπαλιάτσα. Θὰ πήραν ἄρα τὸ ὄνομα τὰ κοσμήματα αὐτὰ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς μπαλιάτσας γιατί μοιάζουν με κανάτια ἀλήθεια. Κεντιόνται διπλά με τὰ

Σχ. 35. Τὰ μπαλιατσάκια.

στόμια κολλημένα σὲ δυὸ νερά, δηλ. δυὸ πλατυές ταινίες κάμπου. Γιὰ νὰ διακρί-
νωνται ἔχουν χρωματισμὸ διάφορον ἀπὸ τὸ χρωματισμὸ τῶν ταινιῶν. Στὴ Δερβέκιστα
τὰ μπαλιατσάκια γίνονται σάν τὸ παρακάτω σχῆμα πὺδ μοιάζει τὸ ποτήρι τῆς ἐκ-
κλησιαῆς πὺδ λειτουργεῖ ὁ παπᾶς.

Σχ. 36. Μπαλιατσάκι.

¹ Ἰδ., «Αἰτωλιακαὶ οἰκήσεις, σκεῦη καὶ τροφαί», σελ. 76 ἁ. Λουκοπούλου.

Στὰ νερά τῆς μαντανίας κεντιοῦνται σχήματα ὅμοια μὲ πατερίτσα. Πατερίτσα εἶναι τὸ ραβδί πού κρατεῖ ὁ δεσπότης ἢ κανένας σεβάσμιος παπᾶς: «στὴν πατερίτσα ἀκούμπησε νὰ πῆ τὴν ἄλφα βῆτα». Στὴν Αἰτωλία σὲ χωρικές ἐκκλησίες ἢ ἐξωκλήσια στήνουν στὸν τοῖχο διχαλωτὰ ξύλα γιὰ νὰ τὰ παίρνουν περασμένης ἡλικίας ἄνθρωποι κι ἀκουμποῦν τὰ χέρια καὶ τὸ στήθος, ἅμα ὀρθοστατοῦν. γιὰ ν' ἀκούσουν τὴ θεία λειτουργία. Ἔτσι δὲν κουράζονται. Κι αὐτὰ τὰ ξύλα λέγονται πατερίτσες. Ἐπὶ τὸ σχῆμα τῆς τελευταίας αὐτῆς πατερίτσας θὰ πῆρε τὸ μοτίβο ἡ πρώτη γυναῖκα πού σκέφτηκε νὰ κεντήση τέτοια κεντήματα σὲ μαντανίες ἢ χερᾶμια. Γι' αὐτὸ ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα τους. Σὲ κάθε νερὸ μαντανίας κεντιέται μιὰ σειρά πατερίτσες: μπορεῖ ἔπειτα νὰ ἀκολουθῆ κι ἄλλη σειρά τέτοια στὸ παρακάτω νερό, μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἀλλάζῃ νὰ γίνονται ἄλλου εἶδους κοσμήματα.

Σχ. 37. Οἱ πατερίτσες.

Τὸ σχέδιο αὐτὸ τῆς μαντανίας τὸ εἶδα στὸν Ἄδαρικό τῆς Τριχωνίας, ἀλλὰ εἶναι βέβαιον πὼς συνηθίζεται καὶ σ' ἄλλα αἰτωλικά χωριά.

Μὲ τὸ ὄνομα μονὴ σπάθα κεντοῦνε ἀπάνω σὲ νερά¹ κυλίμιου πού ἔχουν χρῶμα ἄσπρο, κόκκινο, τριανταφυλλί κλπ. κέντημα μὲ μαῦρο γένμα. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραῖο-

Σχ. 38. Ἡ μονὴ σπάθα.

τερα κι ὄχι τόσο πολὺ συνηθισμένα ξόμπλια. Λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὸ φκειάσουν, γιὰτὶ χρειάζεται τέχνη, κόπο καὶ ἐπιμονή. Εἶναι γνωστὸ στὸ Ἄγρινιο κι ἀπὸ κεῖ τὸ πῆραν καὶ στὸ Κεφαλόβρυσον.

Αὐτὸ τὸ κόσμημα² γίνεται πάνω σὲ κυλίμια. Ὁ γῦρος, καὶ ὁ ἄξονάς του εἶναι ἄσπρα ἢ κίτρινα, ὁ κάμπος του γαλάζιος ἢ πράσινος. Ὀνομάζεται ἔτσι, γιὰτὶ παρασταίνει τὸ λουλούδι πού λέγεται «πανσές». Ποτὲ δὲ βλέπεις φκειασμένο μοναχὸ του ἕνα, γιὰτὶ πολλὰ τέτοια λουλούδια στὴ σειρά κεντιοῦνται πάνω στὶς ντάμες τῶν διαφόρων χρωμάτων.

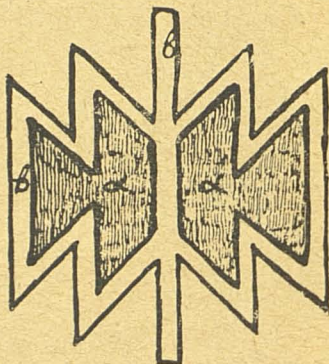
Τὸ κοντόδεντρο κεντιέται σὲ τρίφυλλο³ κυλίμι, πάνω σὲ κάμπο μὲ χρῶμα χακί, πού τὸν κλείνουν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τρεῖς ντάμες. Αὐτὲς πού εἶναι κοντὰ στὸ

¹ Τὰ νερά λέγονται καὶ ντάμες: ντάμα ἄσπρη, ντάμα μαύρη κλπ.

² Κοίτα σχ. 39.

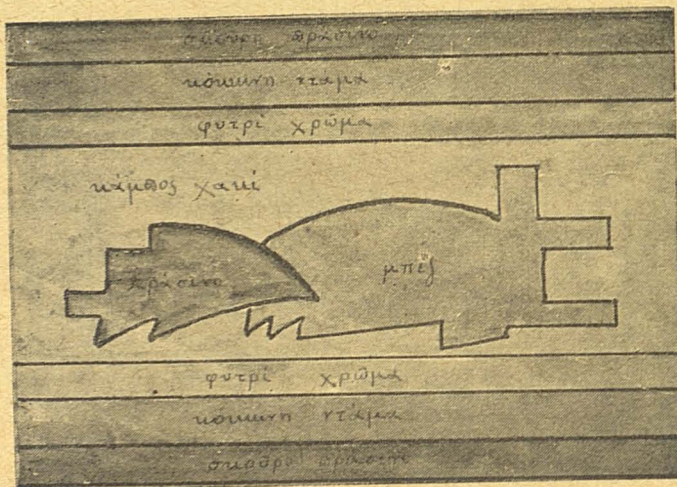
³ Γνωμὸν ἀπὸ τρία φύλλα ραμμένα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο. Κοίτα σχ. 40.

κοντόδεντρο ἔχουν χρώμα φυτρί,¹ οἱ ἀκόλουθες κόκκινο, κι ἡ πιό μακρυ-

Σχ. 39. Ὁ πανσές.

νές σκοῦρο πράσινο. Τὸ κόσμημα κεντιέται μὲ γνέμα πράσινο καὶ μπέζ. Εἶναι σκέ-
διο πολὺ γνωστὸ στὸ Ἀγρίνιο καὶ βρήκε μιμητὲς στὸ Κεφαλόβρυσο κι ἄλλοῦ.

Σχ. 40. Τὸ κοντόδεντρο.

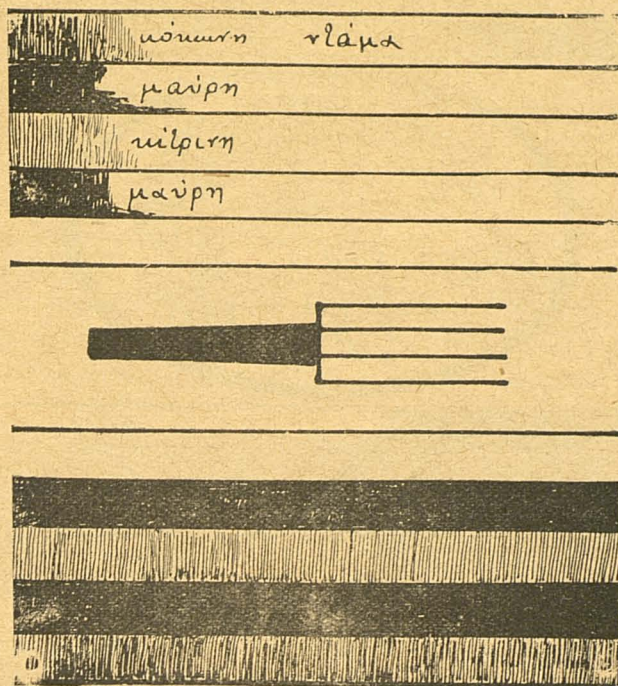
Τὸ κέντημα αὐτὸ² τὸ φκειάνουν ἀπάνω σὲ μαντανιές πρὸ πάντων. Τουλλάχιστον ἐγὼ αὐτοῦ τὸ εἶδα. Εἶναι βέβαια πιθανό, καὶ τὸ ὑποθέτω, πῶς καὶ στὰ κυλίμια θὰ κεν-
τοῦν τέτοιο κόσμημα. Γιατὶ ὅχι;

Ὁ κίχμος ποὺ κεντιέται μέσα εἶναι ἄσπρος, ἀλλ' ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κει τὸν κλεί-

¹ Τὸ χρώμα τοῦ φυτροῦ ἀνάμεσα πράσινου καὶ λευκοῦ δηλ.

² Κοίτα σχ. 41.

νουν ξεχωρισμένες με μαύρη γραμμή ντάμες άσπρες. Έπειτα ακολουθούν στη σειρά ντάμες μαύρες, κίτρινες, πάλι μαύρες κι ύστερα κόκκινες.

Σχ. 41. Τό πηρουνάκι.

Είναι πολύ συνηθισμένο στο Κεφαλόβρυσο της Τριχωνίας. Το φκειάνουν οι πιό καλές ύφάντρες και τὰ κορίτσια σέ προικιάτικα χεράμια και μαντανίες. Έδω ήρθε άπ' τὸ Ἄγρίνιο και ἔχει μεγάλη ξάπλωτη σά μοδέρινο.

Με τὸ ὄνομα δίσκος κεντιέται κόσμημα μοναδικὸ πάνω σέ σαλοκέλιμο, ἀκριβῶς στή μέση.

Ὁ κάμπος ὅπου τὸ φκειάνουν ἔχει χρῶμα χαλί. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κει κλείνεται με ντάμες ξεχωρισμένες. Οἱ πιό κοντινὲς στὸ χακένιον κάμπο ἔχουν χρῶμα μαῦρο¹ οἱ πιό ἔξω μπῆξ κι οἱ πιό παραῶξω χρῶμα χαλί.

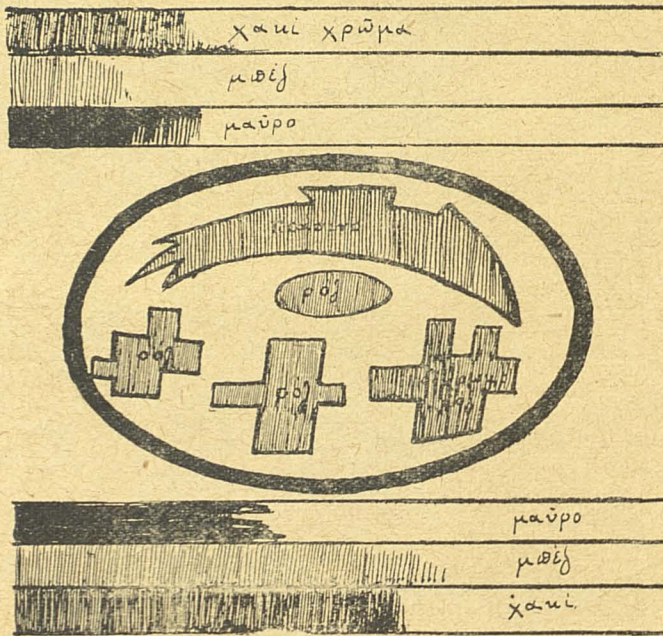
Ὁ δίσκος,¹ τὸ κέντημα, πὸ εἶναι βέβαια μίμηση δίσκου ἀπ' αὐτοὺς πὸ μεταχειρίζονται στὰ σπίτια γιὰ νὰ προσφέρουν καφέ κι ἄλλα γλυκύσματα, ἔχει μέσα κεντημένα φλυντζάνια, πιατελάκια κλπ. με χρώματα ρόζ, δίχρωμο ρόζ και πράσινο.

Κυλίμια με δίσκο φαίνονται στὸ Ἄγρίνιο· ἀπὸ κει πήραν σκέδιο και τὰ γύρω χωριά.

Ἐγὼ τέτοια εἶδα στὸ Κεφαλόβρυσο, ὅπου τὰ θεωροῦν σὰν τὰ πιό μοδέρινα.

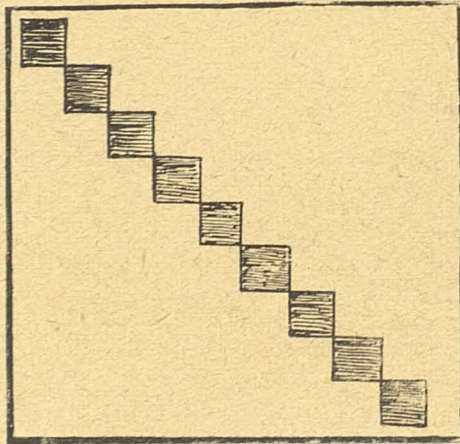
¹ Κοίτα σχ. 42,

Σχ. 42. Ὁ δίσκος.

Πῆρε τὸ ὄνομα «άλυσίδα» τὸ παρακάτω κόσμημα γιατί πραγματικά εἶναι μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ κόκκινα τετράγωνα ποὺ ἀνεβαίνουν σὰ σκάλα στημένη πλάγια πάνω στὸν

Σχ. 43. Ἡ ἀλυσίδα.

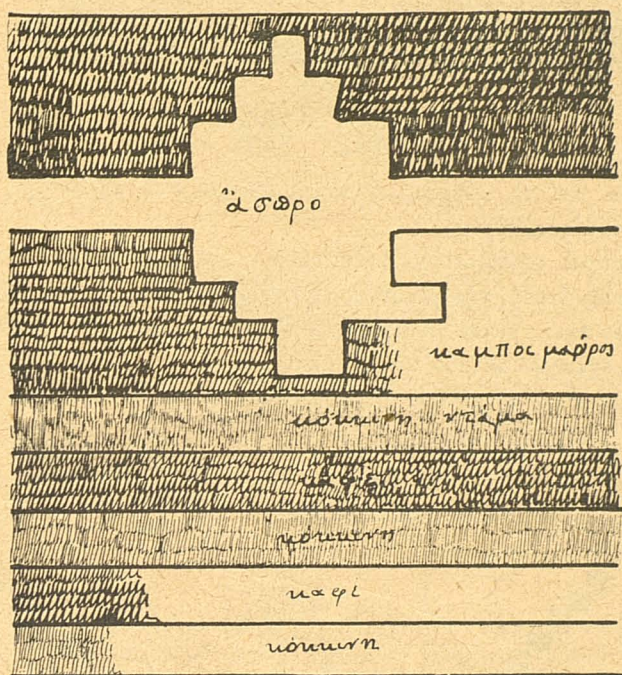
κάμπο τῆς μαντανίας ἢ τοῦ κυλιμοῦ. Κεντιέται μέσα σὲ κάμπον ὀλόμαυρο. Τὰ χρώ-

ματα αυτά είδα τουλάχιστον ἐγὼ πάνω στή μαντανία πού είδα φκειασμένη τήν ἀλυσίδα. Δὲν ἐμποδίζει ὅμως νὰ γίνεται τὸ κόσμημα καί μὲ διαφορετικὰ χρώματα πάνω σὲ κάμπους βέβαια πού νάχουν ἀντίθετα χρώματα, ὅπως συμβαίνει στὰ τσοράπια, στὶς ποδιές κ.τ.λ. ὅπου μετέφεραν καί κεντοῦνε τὸ κέντημα αὐτό.

Εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ συνηθισμένα κεντήματα κι ἀπ' τὰ παλαιότερα.

Μὲ τὸ ὄνομα «κοντόδεντρο» εἶναι γνωστὸ καί ἄλλο κόσμημα διαφορετικὸ κάπως ἀπὸ τὸ κόσμημα πού γνωρίσαμε παραπάνω στή σελίδα 42.

Κι αὐτὸ τὸ κεντοῦν σὲ μαντανίες κυλιμίσιες καί κυλίμια, (ὄχι σὲ χεράμια καί ἀπλές μαντανίες, γιατί δὲν ἀξίζει τὸν κόπον πάνω σὲ τέτοια κατώτερα ἀπ' τὸ κυλίμι στρωσίδια νὰ κεντιοῦνται τόσο σπουδαία ξόμπλια). Ὁ κάμπος ὅπου πρόκειται νὰ γίνη τὸ κεντίδι, πρέπει νὰναι μαῦρος κι αὐτὸ κάτασπρο γιὰ νὰ διακρίνεται κατακάθαρα. Ἀπὸ ὄω κι ἀπὸ κεῖ κλείνουν τὸν κάμπο ντάμες πού ἀκολουθοῦν ἢ μιὰ τήν ἄλλη μὲ σειρὰ χρώματα κόκκινο, καφέ, πάλι κόκκινο, καφέ καί ὕστερα πάλι τὰ ἴδια.

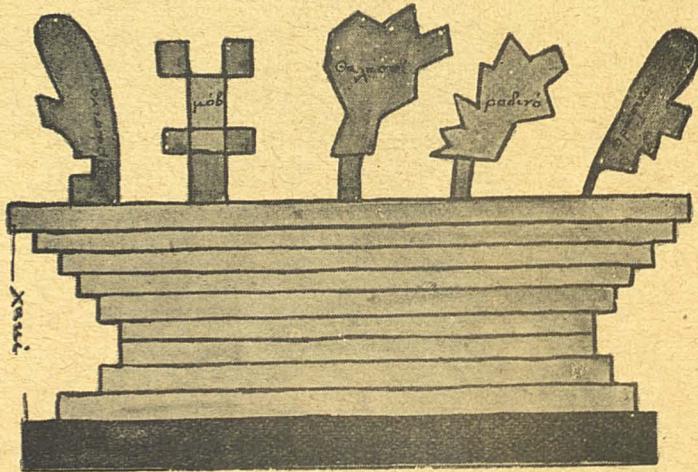

Σχ. 14. Κοντόδεντρο (ἄλλο).

Κι αὐτὸ τὸ κόσμημα εἶναι συνηθισμένο στὸ Κεφαλόβρυσο κι ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας.

Εἶναι ἀπ' τὰ δυσκολώτερα καί γι' αὐτὸ πιὸ ἀσυνήθιστα κοσμήματα πού φκειά-

νουν οι υφάντρες πάνω σε πολύτιμα κυλίμια, και ιδίως τὰ κορίτσια ὅσα εἶναι σε ὥρα γάμου.

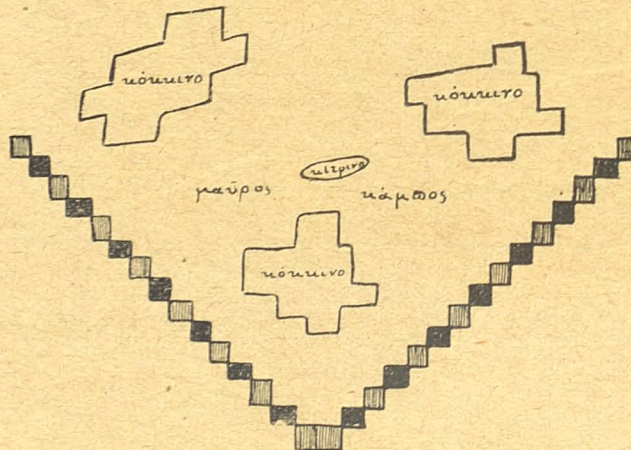

Σχ. 45. Γλάστρα με κέντημα πανσέ.

Τὸ κέντημα ἀπ' τὸ Ἀγρίνιο ξαπλώθηκε και στὰ ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Ἐγὼ τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόβρυσο.

Ἡ γλάστρα κεντιέται με γνέματα πόχουν, χρῶμα χαλί. Τὰ φύλλα ποὺ εἶναι στημένα στὶς ἄκρες τῆς γλάστρας ἔχουν, ὅπως εἶναι φυσικό, χρῶμα πράσινο. Τὸ μεσαῖο φύλλο ἔχει χρῶμα θαλασσί κι ἀπ' τὰ κεντίδια ποὺ βρίσκονται ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὸ ἓνα ἔχει χρῶμα μόβ και τ' ἄλλο ροδινό.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι δυὸ ἀλυσίδες ποὺ ἀνταμώνονται κάτω και φκειάνουν

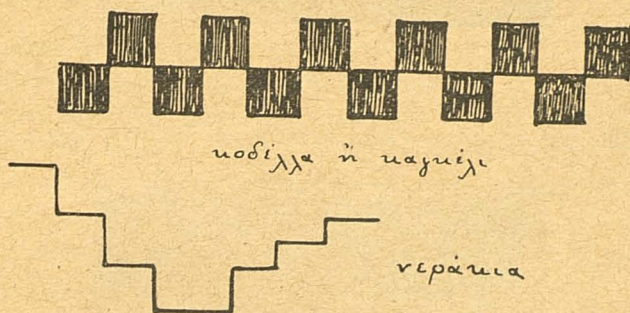

Σχ. 46. Ἀλυσίδα με τὰ ἄνθη.

μιὰ ὀρθή γωνία. Κεντιοῦνται πάνω σὲ ἄσπρον κάμπο καὶ φυσικά πρέπει νὰ ἔχουν χρῶμα ἀντίθετο ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ διακρίνονται. Ἀνάμεσα στὴ γωνιά πού φκειάνουν οἱ δυὸ ἀλυσίδες ξαπλώνεται κάμπος μαῦρος καὶ πάνω στὸν κάμπο αὐτὸν κεντιοῦνται τρία ἄνθη μὲ χρῶμα κόκκινο, τριαντάφυλλα ἄς ποῦμε, γιατί τὸ σχῆμα τους εἶναι τέτοιο ἀκανόνιστο ὥστε δὲ μπορεί κανένας νὰ μαντέψῃ ποῖὸ ἄνθος θέλει νὰ παραστήσῃ ἢ ἑομπλιάστρα. Ἀνάμεσα στὰ τρία ἄνθη κεντιέται κι ἄλλο μικρὸ ἄνθος, κίτρινο αὐτό.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ κεντιέται πρὸ πάντων πάνω σὲ πάντες πού τις πλέκουν μὲ τὰ χέρια καὶ τις ἔχουν γιὰ νὰ στρώνουν κρεβάτια. Τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόβρυσσο καὶ μοῦ εἶπαν πὼς ἦρθε ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιο.

Κοδέλα στὴν Αἰτωλία λένε τὸ δρόμο πού ἀνεβαίνει σὲ ἀνήφορο γυρίζοντας πέρα δῶθε. Τέτοιος δρόμος σὲ πολλὰ χωρία ἀκούεται καὶ μὲ τὸ ὄνομα καγκέλι. Ἀπὸ δῶ λοιπὸν πήρε τὸ ὄνομα καὶ τὸ κόσμημα τοῦτο πού εἶνε συνηθισμένο σ' ἄλλην τὴν Αἰτωλία. Τὸ κεντοῦν στὶς ἄκρες κυλιμιῶν ἢ μαντανίας (σπανιώτερα) μὲ μαῦρο γνέμα· καὶ γιὰ νὰ διακρίνεται κάνουν τὸν κάμπο τους κόκκινο ἢ καὶ τὸν ἀφίνουν ἄσπρο.

Σχ. 47.

Μιὰ τσακισμένη γραμμὴ μαύρη πού νὰ κατεβαίνει σὰ σκάλα κι ὕστερα πάλι ν' ἀνεβαίνει πάνω σὲ ἄσπρον (πρὸ πάντων) κάμπο κυλιμιῶν ἢ μαντανίας τὴ λένε οἱ ὑφάντρες νεράκια. Εἶναι κέντημα πολὺ συνηθισμένο κι εὐκόλο. Πῆρε φυσικά τὸ ὄνομά του ἀπ' τὴ διεύθυνση πού παίρνει λίγο νεράκι, ὅταν κατεβαίνει σὲ κάποια πλαγιά.

Σὲ δυὸ εἰκόνες κυλιμιῶν¹ πού πήρα ἀπὸ φωτογραφίες καὶ τις βάνω ἐδῶ πέρα, βλέπει κανεὶς συνολικά πὼς ὑφαίνεται τὸ αἰτωλικὸ κυλίμι.

Στὴ μιὰ φαίνεται ὁ τρόπος πού διαδέχεται ἢ μιὰ ντάμα τὴν ἄλλη καὶ τρία εἶδη διαφορετικὰ ἀπὸ κοσμήματα: σειρά ἀπὸ διπλὰ πηρούνια, διπλὲς μπαλιάντσες καὶ σταυρούδια.

Στὴ δευτέρη ἐπίσης κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκολουθεῖ ἢ μιὰ ντάμα τὴν ἄλλη, ἀλλὰ τὰ κοσμήματα εἶναι διαφορετικὰ. Κλάρα (κλάδος) τεντώνεται ἀπ' τὴ μιὰ

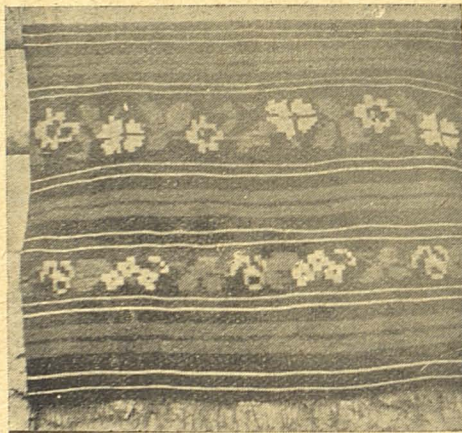
¹ Κοίτα σχ. 48 καὶ 49.

ἄκρη τῆς ντάμας ὡς τὴν ἄλλη μὲ πλούσιο φύλλωμα καὶ λουλούδια ἀπὸ διάστημα σὲ διάστημα.

Σχ. 48. Κυλίμι.

Καὶ στίς δύο εἰκόνες κάτω κάτω διακρίνεται ἡ ἄκρη τῶν κυλιμιῶν καὶ τὰ

Σχ. 49. Κυλίμι.

κλόσσια ποὺ δὲ λείπουν ποτὲ ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦτο τὰ αἰτωλικά ὑφάσματα.

*
* *

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα ἐγὼ μπόρεσα νὰ γνωρίσω κοσμήματα γιὰ χεράμια, μαντανιές καὶ κυλίμια στὴν Αἰτωλία. Ἔχω τὴν ἀντίληψη πὼς εἶναι τὰ πιὸ συνηθισμένα καὶ

γνωστά, χωρίς να παραδέχωμαι βέβαια πώς μ' αὐτὰ τελειώνει τὸ ἅπαντο τῶν κεντημάτων, ὅσα συνηθίζονται. Νομίζω ὅμως, πὼς εἶναι ἀρκετὰ νὰ δώσουν μιὰ ἰδέα ὡς σὲ ποῖο βαθμὸ πρόδου φτάνει ἡ λαϊκὴ τέχνη σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὰ ὑφάσματα. Ἡ συλλογὴ ὄλων τῶν κεντημάτων τοῦ εἶδους τούτου ἀπαιτοῦσε περισσότερὴ εἰδικότητα, μελέτη μακροχρόνια σὲ πολλοὺς τόπους τῆς Αἰτωλίας, κόπους πολλοὺς καὶ δαπάνες μεγάλες, ἐνῶ ἡμεῖς οὔτε τὴν ἀπαιτούμενη εἰδικότητα ἔχουμε οὔτε καὶ τὸ χρόνο στὴ διάθεσή μας, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ χρῆμα.

Ἔτσι σὰ συμπλήρωση στοῦ κεφάλαιου τοῦτο κάνω λόγο γιὰ τὸ γλωσσικὸ μέρος ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ θέμα μας. Ἡ μίμηση καὶ ἀποτύπωση ἐνὸς κεντήματος πάνω σὲ ὑφασμα στὴν Αἰτωλία λέγεται ξόμπλι. Τὸ ρῆμα, ποὺ ἐκφράζει τὴν ἐνέργεια αὐτή, εἶναι ξομπλιάζω, καὶ σημαίνει μιμοῦμαι ἕνα ὅ,τι δῆποτε ἔργο τέχνης. Μπορεῖ νὰ ξομπλιάζω κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση. Ἡ σημασία τῆς μίμησης πέφτει κάποτε καὶ στὴ σημασία τοῦ ἐμπαιγμοῦ, ὅταν κανένας παρατηρώντας τὰ ἐλαττώματα ἢ κακὰ ἐνὸς προσώπου τὰ ὑποκρίνεται, γιὰ νὰ προκαλῆ τὸ γέλοιο τῶν ἄλλων. Μιὰ στροφὴ ἀπὸ τὸ τραγούδι¹ ποὺ τραγουδιέται τὴν πρωτομαγιά στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας λέει:

Χόρευε, Μάη μ', χόρευε, χορεύει γυιὸς σου πρέπει.
Μόπесе τὸ μαντήλι μου τὸ περιξομπλιασμένο.
Κι ἀπὸ τὸ περιξομπλιασμα τρία ἀπάρθενα κοράσια
Τόνα ξομπλιάζει τὸν αὐτὸ καὶ τᾶλλο τὸν πετρίτη,
Κι ἡ τρίτη, ἡ καλύτερη ξομπλιάζ' τὸν Ἄϊ-Θανάση.
— Δὲ θέλω γὼ τὸ Ρήγα, θέλω τὸ παπαδόπουλο
Ποὺ εἶναι γραμματισμένο.
Πόχει χιλιάδες πρόβατα, πόχει χιλιάδες γίδια.

Ἐπ' τὸ τραγούδι τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔκταση τῆς σημασίας τοῦ ξομπλιάζω. Ἐπ' τὴς σημασίας ποὺ εἶπαμε παρὰ πάνω, εὐκολὰ ἔπειτα τὸ ξομπλιάζω πέφτει καὶ στὴ σημασία τοῦ παραξηγῶ: Αὐτὴ ἢ γ' γαῖκα οὐλα τὰ ξομπλιάζει = τὰ λεπτολογεῖ, τὰ παρεξηγεῖ.

Ἐόμπλια εἶναι καὶ τὰ ἴδια τὰ κεντήματα, ποὺ κεντιοῦνται ἀπάνω σὲ ὑφασμα. Ἐχει καλὰ ξύμπλια αὐτὸ τὸ κυλίμι, θὰ πῆ, ἔχει καλὰ κεντίδια, κοσμήματα.

Λογιῶν λογιῶν κεντήματα πάνω σὲ ὑφάσματα βλέπει κανεὶς καὶ στὰ πιὸ ἀπόμακρα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Αὐτὰ ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ χαρακτήρα ποὺ φυσικὸ εἶναι νάχουν, παίρνουν κι ἕνα μεγάλο μέρος ἀτομικότητας στοῦ κάθε χωριὸ ποὺ ταξιδεύουν. Ἡ φαντασία βλέπει, ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ προσθέτῃ κάτι ἢ ν' ἀφαιρῆ λίγο ἀπὸ τὰ κάθε τι ποὺ παίρνει ἀπ' ἄλλου. Αὐτὸ τὸ κάτι, ποὺ βάνει σὰν παραπάνισιο, δίνει τὸν ἀτομικὸ χαρακτήρα. Καὶ γι' αὐτὸ συγκρίνοντας κεντίδια ὁμοια βλέ-

¹ Κόλτα «Ἡ Ναυπακτία Σωτ. Κωτσοπούλου». σελ. 156.

πουμε διαφορές ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Ἐνα παρατηρητικὸ μάτι μπορεῖ νὰ διακρίνη ἄπειρες τέτοιες λεπτομέρειες. Γι' αὐτὸ πολλοὶ σὰν ἀπὸ διαίσθηση ἢ πείρα μποροῦν καὶ διακρίνουνε τὴ φκειασιὰ πὸ ἔχουν σκεπάσματα, κυλίμια κι ἄλλα τέτοια στρωσίδια. «Τοῦτο εἶναι χεράμι κραθθαρίτικο!» «Μαντανία καρπενησιώτικη, κυλίμι ἀγρινιώτικο, σεντόνι μεσολογγίτικο, στρώμα χωριάτικο!» ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε. Ἀσκημένο μάτι λοιπὸν σοῦ διακρίνει μιὰ χαρὰ τὸ ἀτομικὸ πὸ χαρακτηρίζει τὸ κάθε χωριό. Ἄν περάσουν π.δ.χ. προικιὰ ξενοχωρίτισσας νύφης, ἀπ' τὴ φκειασιὰ καὶ τὰ κεντίδια τους μὲ πολλή εὐκολία μαντεύει καὶ τὸ χωριό της.

ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ

Ἡ ἐποχὴ πού ζοῦμε εἶναι μιὰ μεταβατικὴ κατάστασις σ' ὅλο τὸ φανέρωμα τῆς ζωῆς μας. Περνοῦμε ἀπ' τὸν ἀνατολιτισμὸ στὸν εὐρωπαϊσμὸ. Ἡ μετανάστευσις κι ἡ ἐπικοινωνία μας στὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μ' ἄλλους πρὸ πολιτισμένους λαοὺς ἔβαλαν σὲ κυκλοφορίαν πολλὰς νέες — καλὰς καὶ κακὰς — ἰδέες, καὶ καινούριες συνήθειες στὸν τόπο μας· καὶ στὴ ντυμασίαν μας λοιπὸν ἦταν ἐπόμενο νάρθῃ μεγάλη ταραχὴ καὶ σύγχυσις. Στὰ πρὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικὰ χωριά βλέπεις τώρα νὰ φοριέται τὸ εὐρωπαϊκὸ ἐνδυμα γενικὰ σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Σπᾶνια νὰ ἰδῆς σήμερα νέον ἀπ' αὐτοὺς, πού γύρισαν ἀπ' τὸ στρατὸ νὰ ξαναφορέσῃ πιά τὴ λεβέντικη φουστανέλλα. Κι αὐτοὶ οἱ τσοπάνηδες ἀκόμα φόρεσαν μισαβέζικον τύπου ντυμασίας. Αὐτὸ μᾶς διδάσκει πὺς εἶναι ἀνάγκη σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, νὰ περιγράψουμε τὴν αἰτωλικὴν ντυμασίαν, προτοῦ νὰ παραδοθῇ ἀκόμα τελειωτικὰ στὴν ἱστορίαν· καὶ μάλιστα τὴ γυναικείαν ντυμασίαν πού διατηρεῖ ἀνάλλαχτο τὸν τύπο τῆς στὰ ὄρεινὰ ἰδίως χωριά.

Ἐντοίκεια ντυμασίαν.

Οἱ ἄντρες, ὅσοι ἀκόμα φοροῦνε τὴν ἑλληνικὴν φορεσίαν, ἔχουν τὸ ἴδιον ντύσιμο σ' ὅλη τὴν Αἰτωλίαν, ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν, μὲ μικρὰς κι ἀσήμαντες παραλλαγὰς.

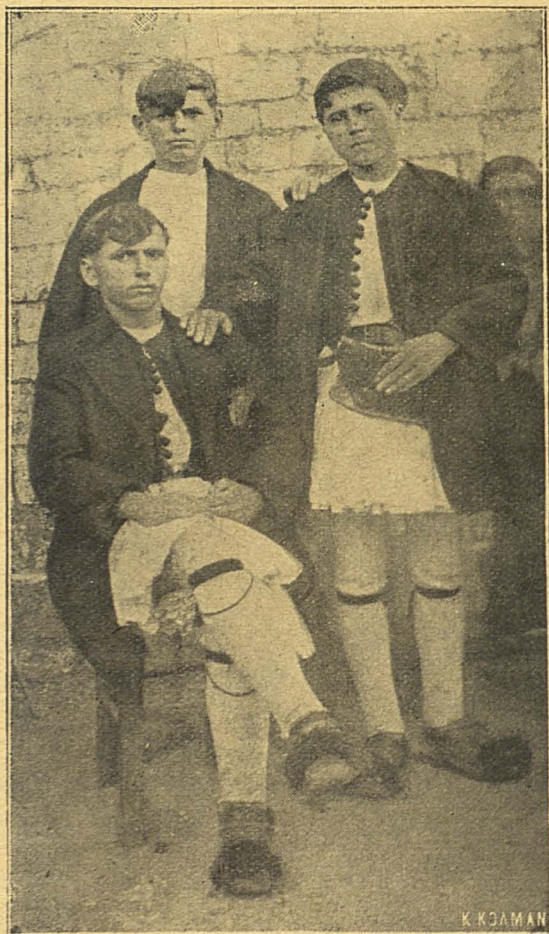
Ἡ κορμοφάνελλα φοριέται ἀπάνω στὴ σάρκα. Λίγοι εἶναι πού δὲ φοροῦν τὴ φανέλλα αὐτὴ σήμερα· πρὸ σκληραγωγημένα ζοῦσαν οἱ παλιότεροι πού δὲν τὴ φοροῦσαν. Τὴ φκειάνουν οἱ γυναῖκες ἀπὸ ὕφασμα ἀπολυτό: (ἀριούφασμένο) μάλλινο. Σπᾶνιο εἶναι νὰ φκειάσουν καὶ πλεχτὲς φανέλλες, γιατί ἔχουν μεγάλον κόπο καὶ χρειάζεται καὶ τέχνη. Οἱ ἀντριπὲς αὐτὲς φανέλλες γίνονται ὀλόλευκες καὶ μονάχα στὴν ἄκρην στὸ μανίκι κεντιοῦνται μὲ κοσμήματα μαῦρα, γαλάζια, ἢ κόκκινα.

Ὅξω ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ φανέλλα ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὸ κοντὸ ἢ ποκάμισο (καὶ κατὰ τὸ δικὸ του γλωσσικὸ ἰδίωμα, κάμσο).

Τὸ φκειάνουν ἀπὸ πανὶ ἀμερικάνικο, λευκασμένο ἢ ἀπὸ χασέ. Στὰ ὄρεινὰ λευκαίνεται τὸ ἀμερικάνικο πανί, ὅπως παρακάτω γράφουμε: Μέσα σὲ νερὸ διαλυοῦνε οἱ γυναῖκες κοπριά ἀπὸ βόδι. Στὴν κάδη πού εἶναι διαλυμένη αὐτὴ ἡ σβουνιά, βουτοῦν μέσα τὸ πανί καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ τοῦλάχιστο μιὰ ἐβδομάδα. Τὴν ἄλλη ἐβδομάδα τὸ βγάξουν ἀπὸ κεῖ, τὸ φέρουν στὸ ρέμμα ἢ στὴ βρύση καὶ τὸ πλαινουν μέσα στὸ νερό. Ὑστερα τὸ κοπανίζου μὲ τὸν κόπανο¹. Μετὰ τὸ καθάρισμα καὶ κοπάνισμα, τὸ διπλώνουν ἀπάνω στὴν πλύστρα (=μιὰ πλατυὰ πέτρα), τὸ βάνουν

¹ Ἐβλίνοσ. Μ' αὐτὸν κοπανίζου καὶ τ' ἄλλα ἀσπρόρουχα, ἅμα τὰ πλαινουν.

διπλωμένο ἔτσι στὸ κεφάλι, τὸ φέρνουν σὲ κάποια λάκκα καὶ τὸ ἀπλώνουν κάτω νὰ στεγνώσῃ μὲ τὸ ἥλιασμα. Μόλις ξατμιστῇ κάθε ὑγρασία, ποὺ ἔχει, τὸ ξαναδιπλώνουν, τὸ φέρνουν στὴν πλύστρα καὶ πάλιν τὸ πλαιίνουν καὶ τὸ κοπανοῦν. Ἐπειτα πάλι τ' ἀπλώνουν. Αὐτὸ τὸ πλύσιμο καὶ τὸ ἀπλωμα ἐξακολουθεῖ ὀλόκληρη καλοκαιρινή

Σχ. 50. Αἰτωλοὶ φουστανελλοφόροι.

ἡμέρα ἀπὸ πρωτὸ ὡς βράδυ. Τῆ νύχτα πάλι τὸ βουτοῦν καὶ τ' ἀφήνουν στὴ σβουινὰ μέσα. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ ξαναλευκαίνουν. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἐξακολουθεῖ πολλὰς κατὰ συνέχεια μέρες ὡσποῦ νὰ λευκαθῇ τέλεια τὸ πανί. Σὲ δέκα τὸ πολὺ μέρες γίνεται κατὰλευκο ὅπως κι ὁ χασές.

Σε παλιότερα χρόνια τὸ κοντὸ τὸ ράβανε ἀπὸ λευκὸ χειρίστο πανί· δηλ. ἀπὸ τὸ βαμπακερὸ πανί πού ὑφαίνεταν στὸν τόπο ἀπάνω.

Τὰ κοντὰ τὰ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες μόνες τους· τὰ κόβουν ἀπάνω σ' ὠρισμένα μέτρα κι ὕστερα τὰ ράβουν μὲ τὰ χέρια. (Ἄν και τὴν τελευταία ἡ μηχανή τοῦ Σίγγερ ἔφτασε καὶ στὰ μακρυνότερα καὶ πιὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικά χωριά καὶ τὸ ράψιμο τοῦ χεριοῦ τὸ ἀντικατέστησε τὸ πιὸ εὐκολο, σύντομο κι ὠραῖο ράψιμο τῆς μηχανῆς).

Τὸ κοντὸ γίνεται μὲ μανίκια πλατυά, πολλὴ ἀνοιχτὰ μπρὸς καὶ σουφρωμένα πάνω στὰ νωμίτια. Τὸ μπροστινὸ τὸ ἀνοιγμα ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ χάρη κι ἡ ὠραιότητα τοῦ χεριοῦ, ὅπως εἶναι σκεπασμένο μὲ τὸ κεντητὸ μανίκι τῆς φανέλλας. Οἱ ἐργατικοὶ γιὰ νάχουν λεύτερα τὰ χέρια τους στὴν ἐργασία, φκειάνουν κλειστά τὰ μανίκια τοῦ κοντοῦ· τὰ φκειάνουν μὲ πελεντζίκια, ὅπως λένε τίς πλατυὲς λωρίδες τοῦ πανιοῦ στὶς ὁποῖες σουφρώνεται τὸ πλάτος τοῦ μανικιοῦ καὶ στενεύει. Στὴν μιὰ ἄκρη ἀπ' τὸ πελεντζίκι ἀνοίγονται οἱ κουμπότροπες. Σ' αὐτὲς περνοῦνται τὰ κοκκαλένια κουμπιὰ πού ράβονται στὴν ἀπέναντι ἀτρύπητη ἄκρη κι ἔτσι κουμπώνεται τὸ μανίκι. Στὸ στῆθος τοῦ κοντοῦ γίνονται οἱ δίπλες ἢ πιέτες λεγόμενες ἢ καὶ μπουιέτες. Κάποτε γιὰ ὁμορφάδα οἱ δίπλες αὐτὲς γίνονται μὲ κεντήματα λευκὰ τρυπητά· ἢ καὶ τρυπιοῦνται αὐτὲς οἱ ἴδιες μὲ τὰ ξεφτίσματα τῶν κλωστῶν καὶ γι' αὐτὸ παίρνουν καὶ τὸ ὄνομα ξεφτίδια. Στὸ λαιμὸ κουμπώνεται τὸ κοντὸ μὲ τὸ λευκὸ κουμπὶ κολλημένο μὲ κλωστή στὴν ἀντίθετη ἀπ' τὴν κουμπότροπα μεριά. Τὸ μάκρος τοῦ κοντοῦ δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸν ἀφαλὸ, καὶ νὰ ὁ λόγος πού τὸ ποικάμισο αὐτὸ λέγεται κοντό.

Μέρη τοῦ κοντοῦ εἶναι οἱ νωμίτες, τὰ μανίκια, τὸ κορμί, τ' ἀστῆθι κι ἡ τραχηλιά.

Τὸ σῶβρακο ἢ συντρόφι.

Πολλὴ πετυχημένα λένε τὸ σῶβρακο συντρόφι οἱ ὄρειοι Αἰτωλοί, γιὰ αὐτὸ εἶναι πραγματικῶς ὁ σύντροφος τοῦ κοντοῦ στὸ κρύψιμο τῆς ἀνθρώπινης σάρκας.

Καὶ τὸ συντρόφι κόβεται καὶ ράβεται ἀπ' τίς ἴδιες τίς γυναῖκες μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ τῆ ραφτομηχανή. Τὰ μποξινόβρακα, δηλ. αὐτὰ πού σκεπάζουν μηροῦς καὶ κνήμες, φτάνουν ὡς στὰ στραγάλια. Ἀπάνω γίνεται ἡ σούφρα δηλ. ἕνας πᾶνινος σωλήνας πού περνοῦν ἀνάμεσά του ζωνάρι ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα φκειασμένο, τὴ βρακοζώνη. Οἱ δυὸ ἄκρες τῆς βρακοζώνης ξεμουτίζουν ἀπ' τίς τρύπες τῆς σούφρας πού εἶναι κοντὰ στὸν ἀφαλὸ Σφίγγοντας κανέναν τὴ βρακοζώνη σουφρώνει τὴ σούφρα καὶ ἔτσι περισφίγγεται στὴ μέση τὸ βρακί. Ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ ἄλλα ἀνοίγματα τῆς σούφρας κοντὰ στὶς βελανίδες περνώντας¹, προσδένονται στὴ βρακοζώνη δυὸ μάλλινα συνήθως σχοινιά. Μ' αὐτὰ κρατιοῦνται τεντωμένες οἱ κάλτσες· τὰ λένε βρακοθηλιές².

¹ ἢ βάλανος. «Μὶ πουνεῖ ἢ βαλανίδα μ', θὰ τ' σταυρώσου».

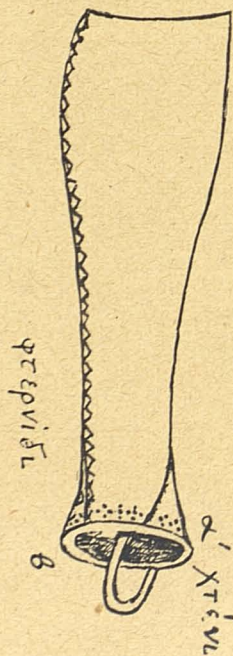
² «Δέσε τὴ «βρακοθλιά σ', νὰ μὴν πέσ' ἢ κάλτσα σ'!».

Τὸ σῶδρακο τὸ φκειάνουν ἀπ' τὸ ἴδιο πανί πού φκειάνουν καὶ τὸ κοντό.

Ἄν τὸ φέρῃ ἢ κουβέντα νὰ σοῦ πῆ τὴ λέξη «σῶδρακο» ὁ Αἰτωλός, θὰ σοῦ ζητήσῃ τὸ συμπάθειο. Τὸ συμπάθειο ζητιέται πολὺ περισσότερο, ἂν εἰπωθῇ ἢ λέξη «βρακί». «Ἐβγαλα τοῦ σῶδρακο ἢ βρακί μ' μι συμπάθειου!» Ἀποφεύγονται ὅμως οἱ λέξεις αὐτές. Σὰν πῶς κοσμιώτερη συνηθίζεται ἀπ' τοὺς παλιότερους ἢ λέξη «συντρόφι». Αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἔλεγαν «σῶδρακο». Μὲ τὴ λέξη «βρακί» κάποτε λογοπαίκτουδν στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τὰ πικιδιὰ καὶ ψάλλουν μονότονα καὶ ρυθμικά, ἅμα βρέχῃ: ἔπιασέ ἔπιασ' ἢ βροχή, κρέμα, κρέμα τὸ βρακί!

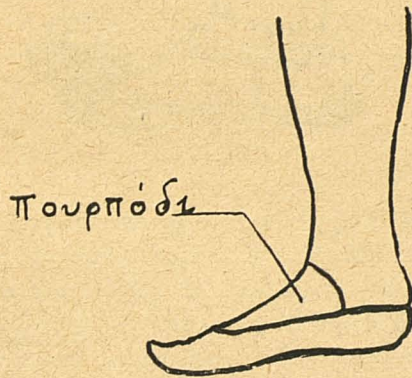
Ἡ κάλτσα.

Οἱ φουστανελλοφόροι στὴ γάμπα φοροῦν τὴν κάλτσα. Οἱ κάλτσες γίνονται ἀπὸ ντόπιο ὕφασμα, τὸ κάλτσοσκούτι, πού εἴπαμε παραπάνω. Σὲ κανένα μέρος τῆς Αἰτωλίας δὲ φοροῦν κάλτσες χρωματισμένες. Συνηθίζονται λευκὲς καὶ μόνον λευκὲς. Τὶς κάλτσες τὶς ράβουν οἱ ραφτιάδες. Γι' αὐτοὺς θὰ γίνῃ λόγος σ' ἄλλο παρακάτω κεφάλαιο. Γιὰ νὰ πετύχῃς καλὸ σουλούπι στὴν κάλτσα, πρέπει νὰ προσέξῃς στὴ ραφή τῆς μπάκας. Πρῶτα λοιπὸν ράβεται ἐδῶ ἢ κάλτσα μὲ συνηθισμένο ράψιμο καὶ ἀπ' ὄξω τῆς περνᾷς σταυροβελονιά. Παρέξω ἀπ' τὴ σταυροβελονιά ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεὶ φκειάνουν γαζιά μὲ λευκὸ βαμπακερὸ νῆμα.

Σχ. 51.

Στὸ κάτω μέρος τῆς κάλτσας κολλοῦν δυὸ τριγωνικὰ τεμάχια, πρῶτο τὸ χτένι (α') δεῦτερο τὸ φτερνίδι (β'). Στὶς ραφές τους φκειάνουν σταυροβελονιά. Τὶς ἄκρες ποὺ εἶναι στὸ ἄνοιγμα τὶς σεραδώνουν μὲ σεράδια μάλλινα. Ὑστερα κεντιοῦνται πὺδ ἔξω ἀπ' τὶς ἄκρες οἱ πούλιες ἢ κωλοφωτιές, μιὰ σειρά, σὰν τ' ἀστέρια κεῖνα ποὺ βλέπουμε στοὺς θόλους παλιᾶς ἐκκλησιᾶς. Κάποτε κεντοῦν καὶ δευτέρη σειρά πὺδ μέσα. Κοντὰ στὰ κόμπια (=στραγάλια) τῆς κάλτσας ἀνοίγουν δυὸ τρύπες γιὰ νὰ δένεται ἢ σκαλοπάτα ἢ τὸ φτερνίδι. Σκαλοπάτα γίνεται ἀπὸ στέριο σκοινὶ μάλλινο στριφτό. Οἱ ἄκρες τους κομποθαζόνται στὶς δυὸ τρύπες. Ἔτσι πιάνεται ἀπ' τὴ φτέρνα τοῦ ποδαριοῦ καὶ τεντώνει τὴν κάλτσα πρὸς τὰ κάτω. Ἄντὶς νὰ φκειᾶσουν τρύπες, παλλές φορές κολλοῦν κομπιὰ κοκκαλένια ὅμοια μὲ κεῖνα ποὺ κολλοῦν στὰ στρατιωτικὰ σάβρακα. Σ' αὐτὰ κουμπώνεται σκαλοπάτα δερμάτινη πόχει στὶς δυὸ ἄκρες τῆς τρύπης. Αὐτὴ εἶναι πὺδ κόσμια κι ἀλαφριά σκαλοπάτα, γιὰτὶ ἢ πρώτη σὰ σκοινὶ κόθει τὸ πόδι. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ τὸ χτένι τῆς κάλτσας γινόταν πὺδ μακρὺ καὶ τριγωνικὸ στὴν ἄκρη κι ἔτσι σκέπαζε τὸ πόδι ἀπὸ πάνω. Αὐτὸ λεγόταν πουρπόδι (=περιπόδιον).

Σχ. 52.

Κατὰ τὸ μῆρὸ ἀπάνω ἢ κάλτσα, ὅπως εἶπαμε, δένεται στὴ βρακοθηλιὰ μὲ σκοινὶ καὶ τεντώνεται. Τὸ σκοινὶ αὐτὸ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας λέγεται παῖθάνι. Γιὰ νὰ μὴν τραδιέται ἢ βρακοζώνα τοῦ βρακιοῦ κάτω ἢ καὶ ἀπὸ φόβο μὴν κοπῆ, ὁ φουστανελλοφόρος ζώνεται δερμάτινη λωρίδα λίγο παρακάτω ἀπὸ τὴ βρακοθηλιὰ. Καμιά φορὰ τὸ παῖθάνι τὸ δένει ἀπὸ τὴ λωρίδα αὐτὴ, ὅχι ἀπ' τὴ βρακοζώνα.

Τὸ τέντωμα τῆς κάλτσας δείχνει τὸ βαθμὸ τῆς φιλοκαλίας πόχει ὁ Αἰτωλός. «Ὅποιος τεντώνει καλὰ τὴν κάλτσα του, θεωρεῖται λεβέντης: τὴν ἔχει τεντωμένη! εἶναι τσελεπής». «Εἶναι κόρδας!» Ὅποιος περπατεῖ μὲ ζαρωμένες κάλτσες εἶναι καὶ λέγεται σθαρνιάρης¹. «Περπατεῖ μὲ τὶς κάλτσες σβάρνα!»

¹ ἢ σβάρνης.

Ἐκπὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνα ἢ κάλτσα δένεται ἀπ' ὄξω μὲ μιὰ μαύρη, μεταξωτὴ συνήθως, λωρίδα πλεχτὴ, ποὺ τελειώνει σὲ γαϊτάνι, καὶ τοῦτο σὲ φούντα. Αὐτὴ λέ-

Σχ. 53.

γεται καλτσοδέτα ἢ τεζγέδα (α). Τὸ δέσιμό της ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη δεξιότητα. Δίνει ὁμορφάδα στὸ πόδι, ἀμα εἶναι δεμένη ἔτσι ποὺ στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς γάμπας, στὸ καλάμι νὰ κἀνη κοιλιὰ κάτω τὸ γαϊτάνι της καὶ ἀποπίσω ἀκριβῶς παρακάτω ἀπὸ τὴν ἀντζα νὰ κρεμιέται ἢ φούντα.

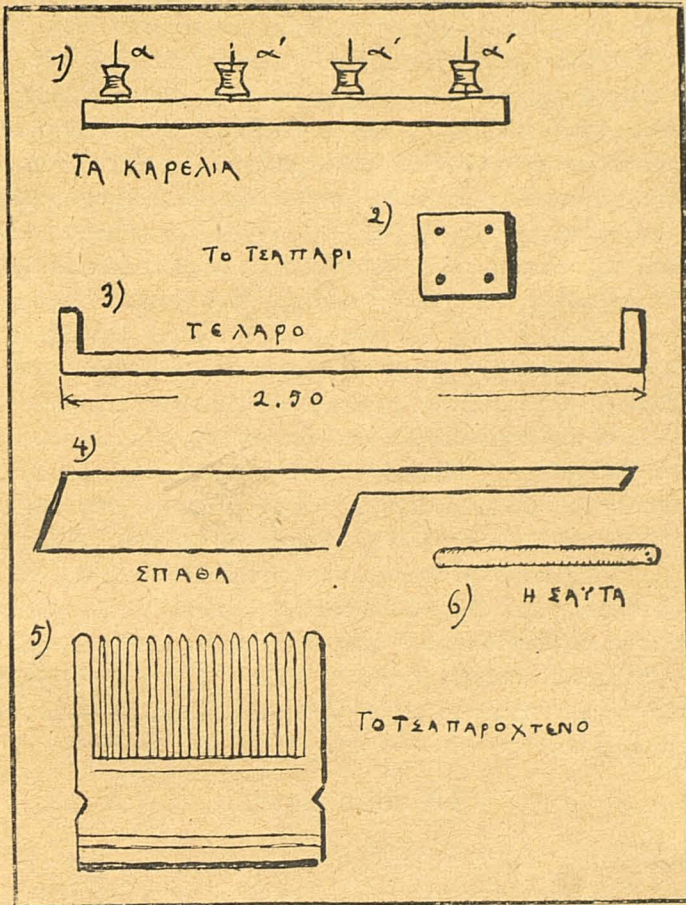
Καμιὰ φορὰ καὶ δυὸ φούντες εἶναι κρεμασμένες ἀπὸ τὴν ἄκρη μιὰ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τῆς μπάκας καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τ' ἄλλο. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ οἱ καλτσοδέτες ὑφαίνονταν μὲ τὸ τσαπαρόχτενο ἢ φρεζόχτενο.

Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ τσαπαριοῦ.

Αὐτὰ τὰ μέρη ποὺ βλέπουμε στὴν εἰκόνα, εἶναι τὰ σύνεργα ποὺ φκειάνουν τὸ μικρὸν ἀργαλεῖο ποὺ ὑφαιναν τὴς καλτσοδέτες καὶ τὰ τσαπάρια. Πρῶτο μέρος εἶναι ἕνα ξύλινο ραβδάκι. Ἐπάνω του κάθετα ἔχει μπημένα τρία σιδερένια παλουκάκια (α') ποὺ περνοῦν μέσα καὶ στρεφογυρίζουν τὰ τέσσερα καρέλλια. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει τὸ ὄνομα καρέλλια. Σ' αὐτὰ τυλιγόταν τὸ μεταξωτὸ νήμα ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑφαιθῆ.

Δεύτερο μέρος εἶναι τὸ τσαπάρι: ἕνα τετράγωνο κομμάτι ἀπὸ ξυρισμένο καὶ ξεραμένο δέρμα δαμαλιοῦ μὲ πλευρὰς 0,05 τοῦ μέτρου καὶ τρύπες σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὴς τέσσερες γωνιὰς γιὰ νὰ περνοῦν τέσσερα νήματα. Εἴκοσι τέτοια τσαπάρια εἶχαν γιὰ νὰ ὑφαίνουν μὲ τὸ μικρὸν αὐτὸν ἀργαλεῖο.

Τρίτο μέρος είναι τὸ τελάρο, ἓνα ξύλο μακρὸν $2\frac{1}{2}$ μέτρα, ποῦ ἔχει στὶς ἄκρες δυὸ μικροὺς πασσάλους μπηγμένους κάθετα.

Σχ. 54. Τσαπαρόχτενα.

Τέταρτο μέρος είναι ἡ σπάθα, ἓνα ἐργαλεῖο μπρούτσινο μᾶκρους 0,18 τοῦ μ. καὶ πλάτους 0,04 μ., στή λαβή του ὄμως 0,01 μ.. Μὲ τὰ χτυπήματα αὐτοῦ πυκνώνονται τὰ νήματα, ἅμα ὑφαίνονται.

Πέμπτο εἶναι τὸ τσαπαρόχτενο. Μικρὸ χτένι ξύλινο μᾶκρους, 0,075 τοῦ μ. καὶ ὕψους 0,07 μ., μὲ 21 δόντια πλάτους 0,011 μ. τρυπημένα κοντὰ στὴν κορυφή, γιὰ νὰ περνᾷ ἀνάμεσα κάποια ξυλένια βεργούλα καὶ τὰ κλείνει.

Καὶ ἕκτο εἶναι ἡ σαΐτα, μιὰ βέργα μᾶκρους 0,13 τοῦ μέτρου. Γύρω της τυλίγεται τὸ νήμα (ὑφάδι), γιὰ νὰ ὑφαίνεται.

*
*
*

Τὸ ὕφασμα μὲ τὰ τσαπάρια γίνεται περίπου ὅπως καὶ τὸ ὕφασμα μὲ τὸν ἀργαλειό. Τῇ θέσῃ τῶν μιταριῶν τὴν ἔχουν τὰ τσαπάρια. Ἄντις γιὰ χτένι χρησιμεύει τὸ τσαπαρόχτενο. Τὸ στενὸ ἰδιασίδι τεντωμένο ὑφαίνεται ἔτσι: Στὴ σαῖτα εἶναι τυλιγμένο τὸ ὑφάδι. Ἄφου φκειάσει ὁ καζάζης μικρὸ στόμα, περνᾷ τὴ σαῖτα κι ἀλλάζει ἀμέσως τὸ στόμα ἀνεβάζοντας μερικὰ ἀπὸ τὰ τσαπάρια καὶ κατεβάζοντας ἄλλα. Μὲ τὴ σπάθα ἔπειτα πιέζει τὰ σταυρώματα τῶν νημάτων, γιὰ νὰ σφιχτῇ τὸ ὑφάδι. Ἀμέσως ἔπειτα ξαναπερνᾷ ἀντίθετα τὴ σαῖτα μὲ τὸ ὑφάδι. Ἀλλάζει τὸ στόμα μὲ τὰ τσαπάρια κι ἐπαναλαβαίνει τὴν ἴδια δουλειά. Ἡ περιγραφή της εἶναι πολὺ δύσκολη. Ἄν ἐπιχειροῦσα νὰ τὴν περιγράψω μὲ κάθε λεπτομέρεια, θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο, γιὰτὶ σήμερα οἱ καζάζηδες τῶν χωριῶν ἀνήκουν στὴν ἱστορία. Ἐπροσπάθησα ἀπὸ πληροφορίες νὰ σχηματίσω σαφῆ ἰδέα τῆς ὑφαντικῆς αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ ἔγινε ἀδύνατο, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ποὺ μοῦ ἔδιναν τίς πληροφορίες, δὲν ἦταν σὲ θέσῃ νὰ ποῦν καθαρὰ καὶ ξεδιαλυμένα τὰ πράγματα, ἀφοῦ μοῦ τίς ἔδιναν ἐμπιστευμένοι μονάχα στὴ μνήμη τους. Γι' αὐτὸ καὶ περιωρίστηκα κατ' ἀνάγκη στὴ χοντρικὴ, ὅπως παραπάνω, περιγραφή, ποὺ δίνει μιὰ ἀπλὴ ἰδέα τοῦ τι γινόταν μὲ τὴν τέχνη αὐτή.

Σήμερα λοιπὸν δὲ βρίσκονται τεχνίτες γιὰ νὰ φκειάνουν στὸν τόπο τίς καλτσόδετες καὶ τὰ τσαπάρια. Ἄν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ χρειαστῇ κανεὶς τέτοια πράγματα, καταφεύγει στὸ ἐμπόριο. Καθὼς ἔμαθα, γίνονται στὴν Πάτρα.

Οἱ πεδινοὶ Αἰτωλοὶ καὶ ἰδίως οἱ Ζυγιῶτες, (οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ποὺ βρίσκονται στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ Ζυγοῦ¹ τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου), ποὺ καὶ σήμερα οἱ περισσότεροὶ φουστανελλοφοροῦν, ὡς καὶ τίς κάλτσες ἀκόμα τίς ἀγοράζουν. Οἱ ἀγοραστὲς κάλτσες, ἰδίως οἱ πλεχτές, ποὺ συνήθως, φοριοῦνται σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ἐρχονται ἀπὸ τὴν Τρίπολη.

Τὰ τσαρούχια.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι σπανίως νὰ φορέσουν τσουράπια στὰ πόδια τους. Μόνον τίς πίσσημες ἡμέρες, ὅπως εἶναι τὰ Πασκαλόγιορτα καὶ τὰ Παγγύρια, φοροῦν τέτοια καὶ τότε γιὰ καλωπισμὸ. Γιὰ ποδήματα ἔχουν τὰ τσαρούχια.

Στὰ περισσότερα αἰτωλικὰ χωριὰ βρίσκονται τσαρουχάδες, τεχνίτες δηλ. ποὺ φκειάνουν τὰ τσαρούχια. Ὅλοι οἱ τύποι τῶν τσαρουχιῶν τῆς Αἰτωλίας, εἶναι χωρὶς μακρὲς μύτες. Τέτοιες τὰ ἡπειρώτικα τσαρούχια ἔχουν. Οἱ μύτες κρύβονται σὲ μαύρη, καὶ κάποτε σὲ παρδαλὴ² πλούσια φούντα, ποὺ γίνεται ἀπὸ μάλλινα γνέματα ἀγοραστά. Καλλιτεχνικὰ τσαρούχια φκειάνουν στὸ Ἀγρίνιο, στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Κεφαλόβρυσο. Στὸ τελευταῖο μάλιστα ἔγινε μιὰ δλόκληρη τάξη τσαρουχάδων ποὺ

¹ Ὁ Ζυγὸς γράφεται στὶς γεωγραφίαις Ἀράκυνθος. «Οἱ κλέφτες ἐσκορπίσανε, γινήκανε μπουλούκια. Ὁ Δίπλας πάει κατ' τὸ Ζυγὸ κι ὁ Γιῶργος πάει τὸ Βάλτο. . . .»

² Μὲ παρδαλὴ φούντα φκειάνουν τὰ παιδιάτικα τσαρούχια.

παίρνουν παραγγελίες από όλα τα πλησιόχωρα. Τα πρώτα καλλιτεχνικά τσαρούχια φκειαστήκανε στὸν Καρθασαρά θπου στὰ παλιότερα χρόνια ἔμενε πάντοτε στρατιωτική δύναμη ἀπὸ εὐζώνους, ἐπειδὴ ἦταν κοντὰ τὰ σύνορα. Ἐκεῖ λοιπὸν οἱ τεχνίτες προσπάθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὶς καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις τῆς λεβεντιάς τῆς Ροῦμελης, πὺ ἔδινε τοὺς τσολιάδες καὶ ἰδίως τοὺς γραφικοὺς ἐκεῖνους τύπους τῶν ὑπαξιωματικῶν, πὺ οὔτε στὴν προεδρική φρουρὰ δὲν τοὺς βλέπει κανεῖς σήμερα. Ἔτσι ἔγιναν ξακουστὰ τὰ καρθασαριώτικα τσαρούχια. Οἱ τεχνίτες λάβαιναν παραγγελίες κι ἀπὸ ἄλλες εὐζωνικὲς φρουρές. Ἐπίσης καὶ στὸ Καρπενήσι ἔφκειναν τσαρούχια ἀριστοτεχνικά. Κι ἐδῶ ἔδειχναν τὴ λεβεντιά τους οἱ εὐζωνοὶ, πρὶν νὰ μετατοπιστοῦν τὰ σύνορα στὸν Ὀλυμπο. Τότε ἦταν ὁ καιρὸς πὺ γίνονταν προμήθειες μεγάλες ἀπὸ τὸ μοσκομυρωδάτο ρουσσικὸ ταλατίνι¹. Σήμερα ὅσο χάνεται ἡ φουστανέλλα, τόσο καὶ τὰ τσαρούχια ὑποχωροῦν σιγὰ σιγὰ στὰ παπούτσια καὶ οἱ τσαρουχάδες δίνουν τὴ θέση τους στοὺς τσαγγάρηδες.

Οἱ παλιότεροι στὰ ὄρεινὰ μέρη φοροῦσαν τσαρούχια μὲ θηλιές ἀπὸ δέρματα γουρουνίσια ἢ βοδινά. Γιὰ νὰ τὰ φκειαῖσουν, καὶ τάφκειαναν μόνοι τους, ἔκοθαν ἀπ' τὸ τομάρι τοῦ γουρουνιοῦ τους, πὺ σφάζανε τὰ Χριστούγεννα ἢ ἀπὸ βοϊδοπέτσια πὺ τ' ἀγόραζαν ἀκέρια ἀπὸ χασάπηδες. Ἐπίσης προμήθειες μεγάλες ἀπὸ δέρματα ἔκανε τότε τὸ ἐμπόριο στὴν Οὐγγαρία. Τὰ γγαρέζικα πετσιὰ ἐρχόντανε κομμένα σὲ πλατυὲς λωρίδες πὺ τίς ἔλεγαν φασκιές διπλωμένες σὲ δίπλες ἴσιαμε τὸ μάκρος τοῦ ποδαριοῦ. Ἀπὸ κάθε φασκιὰμποροῦσε νὰ βγάλῃς δυὸ ζευγάρια τσαρούχια καὶ κάτι. Ὅσες φασκιές ἦταν βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἄκρα τοῦ πετσιοῦ λεγόντανε ἄκρες. Οἱ πιὸ εὐποροὶ ἀγόραζαν γιὰ τσαρούχια ὀλόκληρες φασκιές· ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ζητοῦσαν ἀπ' τὸν ἔμπορο καὶ τοὺς ἔκοθε τόσο μονάχα πετσιὰ, ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ ἓνα ζευγάρια. Τὰ λουριά τους τάβγαναν ἀπὸ παλιὰ τυροδέσματα πρὸ πάντων, ἀφοῦ ξυρίζαν τίς τρίχες. Ἄμα τρυποῦσαν, ἔφκειαναν καινούρια, γιὰτὶ τὰ τσαρούχια κεῖνα δὲν ἔπαιρναν πέτσωμα.

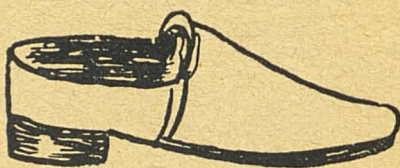
Στὰ ὑστερώτερα χρόνια περιωρίστηκε αὐτὴ ἡ συνήθεια. Ἀγόραζαν καὶ φοροῦσαν τσαρούχια φκειασμένα ἀπὸ τεχνίτες. Τὰ πρώτα αὐτὰ τεχνικά τσαρούχια τὰ ὠνόμασαν «τεμπέλικα τσαρούχια» ἢ μαστορικά². Λίγοι τὰ φοροῦσαν. Κι οἱ ἐργατικοὶ προμηθεύονταν τέτοια τσαρούχια, ἀλλὰ τὰ φοροῦσαν τίς γιορτές, γιὰ νὰ κλησιάζωνται.

Οἱ πιὸ πλούσιοι στὰ χωριὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τεμπέλικα τσαρούχια, φοροῦσαν κάποτε καὶ παπούτσια βιδέλα τῆς φουστανέλλας. Ἡ παλιὰ αὐτὴ φόρμα τῶν παπούτσιῶν δὲν ἔλλειψε ὀλότελα. Οἱ καλοὶ φουστανελλοφόροι καὶ σήμερα ἀκόμα φο-

¹ Τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα τσαρούχια γίνονταν μὲ ρουσσικὸ ταλατίνι. πὺ σήμερα δὲν ὑπάρχει.

² Λεγόντανε τεμπέλικα ὑποθέτω, γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο. Ὅλοι οἱ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι εἶχαν συνήθεια νὰ φοροῦν τὰ τσαρούχια μὲ τίς θηλιές. Τὰ μαστορικά τ' ἀγόραζαν καὶ τὰ φοροῦσαν οἱ χασομέρηδες πὺ γιὰ ἓναν ἢ ἄλλο λόγο δὲν ἔπιαναν μὲ τὸ χερί δουλειὰ· τὰ φοροῦσαν λοιπὸν οἱ τεμπέληδες.

ροῦν τέτοια παπούτσια. Τὰ φκειάνουν οἱ τσαγγαράδες πού φκειάνουν καί τὰ παπούτσια γιά τούς φραγγοφόρους.

Σχ. 55. Βιδέλο παπούτσια.

Τέτοια ποδήματα, χωρίς τακούνι ὅμως, ἀπό κοινὸ τομάρι ἀργασμένο στὸν τόπον — (Μεσολόγγι κι' Ἀγρίνιο, ὅπου εἶναι ταμπακαριά) — φκειάνουν σήμερα στὸ Κεφαλόδροσο καί τὰ φοροῦν οἱ γεροντότεροι. Στὴν ἴδια φόρμα πάνω φκειάνουν καί παπούτσια γιά μικρὰ παιδιά.

Τσαρούχια καί παπούτσια μὲ ἓνα ὄνομα γενικὸ τὰ λένε πουδισιά στὴν Αἰτωλία. Τόσα χρειάζομαστε τὸ χρόνο γιά πουδισιά στὸν σπίτι μας. Κι ἓνα ζευγάρι ἀκόμα ὑποδήματα λέγονται «πουδισιά»: «Δὲμ πήρα πουδισιά κι τσάν'σα τὰ νύχια μ' ἀπ' τὰ λιθάρια!». «Χουρίς πουδισιά δὲ μπουρεῖ νὰ περπατήσ' κανένα!».

Ἡ φουστανέλλα.

Τὸ χαρακτηριστικώτερο ἀπὸ τὰ φορέματα τοῦ τόπου εἶναι ἡ φουστανέλλα. Ἀπ' αὐτὴ παίρνει τὸ ὄνομα «φουστανελλοφόρος» κείνος, πού φοράει τὰ ντόπια αἰτωλικὰ φορέματα.

Τὴ φουστανέλλα τὴ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες — (παλιότερα τὴν ἔρραβαν κι οἱ ραφτάδες γιά καλύτερα) — μὲ πανί ἀμερικάνικο λευκασμένο ἢ μὲ χασέ (:χασιδένια φουστανέλλα). Γιά νὰ γίνη μεγάλη φουστανέλλα, χρειάζεται ἓνα ἀκέριο κομμάτι

Σχ. 56.

πανί. Κόβονται πρώτα τὰ λαγγιόλια¹, τριγωνικά κάπως κομμάτια πανιοῦ. Συρράβοντας ἔξ λαγγιόλια φκειάνουν μάννα ἢ λόξα. Κολλοῦν ἔπειτα τίς μαννάδες κι ἡ φουσανέλλα εἶναι ἔτοιμη. Ἡ πιὸ ξακουσμένη κι ὀνομαστή στὰ χρονικά τῶν φουσανελλοφόρων φουσανέλλα εἶναι αὐτὴ ποὺ γίνεται μὲ σαράντα μαννάδες: «φουράει φουσανέλλα μὲ σαράντα μαννάδες αὐτός!». Ὁ κάτω γύρος τῆς φουσανέλλας πιστρώνεται καὶ τὸ πίστρωμα αὐτὸ τὸ περνοῦν μὲ γαζί: τὸ γαζώνουν. Στὴ μέση σουφρώνονται οἱ μαννάδες. Οἱ δίπλες συρράβονται κι ἔτσι ἐδῶ γίνεται ἡ σούφρα ἢ σουρά. Ἀπ' τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς σουρᾶς συμπιάνεται ἕνας βαμπακερὸς σωλήνας φκειασμένος ἀπὸ χοντρὸ πλεχτὸ πανί ἐπίτηδες καμωμένο γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Αὐτὸν τὸ σωλήνα τὸν γεμίζουν μὲ χοντρὸ κορδόνι ἀπὸ λωρίδες πανιοῦ φκειασμένο. Ἔτσι γίνεται ἡ στέρια βάση ὅλης τῆς φουσανέλλας. Ἐδῶ κρατιέται τὸ βάρος τῆς. Εἶναι ἡ φρέζα.

Τὸ μάκρος τῆς δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Στὰ μέτρα τῆς εἶναι μιὰ φουσανέλλα, ἂν ἡ κάτω ἄκρα τῆς ἐγγίξει τὴν κλειδώση, ἀλλὰ δὲν κρύβει τὴν ἄντζα.

Ἐννοεῖται, πὼς αὐτὴ ἡ φουσανέλλα, εἶναι ἡ πιὸ τέλεια, ποὺ μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανένας. Φκειάνουν ὅμως καὶ φουσανέλλες κατώτερες μὲ λιγώτερες μαννάδες οἱ φτωχότεροι.

*
* *

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ φουσανέλλες ράβονταν ἀπὸ χειρίσιο χοντρόπανο καὶ μάλιστα μὲ κορμί ἀπάνω, ὄχι μὲ φρέζα. Ἀφοῦ τίς ράβανε δηλ., τίς κολλοῦσαν ἔτσι φκειασμένες σὲ πάνινο γελέκι χωρὶς μανίγια ποὺ σκέπαζε ὅλο τὸ κορμί καὶ κουμπωνόταν μπροστὰ μὲ θηλυκωτήρες. Τέτοιες κορμοφουσανέλλες φκειάνουν καὶ σήμερα ἀκόμα — κεῖ ποὺ συνηθίεται ἡ φουσανέλλα — γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ δὲν εἶναι ἄξια νὰ κρατήσουν ἄλλου εἶδους φουσανέλλα στὴ μέση τους. Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, οἱ τσοπάνηδες φοροῦσαν καὶ τίς λερὲς φουσανέλλες, δηλ. ἀλέμμιμένες μὲ ξύγκι². Αὐτὲς τίς ἀντικατάστησε τώρα τελευταῖα φουσανέλλα ἀπὸ σκουρο δρίλλι. δηλ. ὀντουλαμάς ἢ ἡ πουκαμίσα.

Τὸ ζουνάρι.

Ἡ φουσανέλλα κουμπώνεται μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μὲ δυὸ κόπτες συρματένιες. Ὅστερα περισφίγγεται στὴ μέση, ὄξω ἀπὸ τὴ φρέζα μὲ τὸ ζουνάρι. Αὐτὸ εἶναι μεταξωτὸ μαῦρο, κόκκινο, ἢ μὲ γραμμὲς ἄσπρες καὶ γαλάζιες καὶ στίς δυὸ το ἄκρες τελειώνει σὲ μεγάλη τοῦφα ἀπὸ φῶντες μακρὲς πόχουν τὸ αὐτὸ χρῶμα μὲ τὸ ζου-

¹ «Νὰ ἰδοῦμι τὴ λαγγιόλ' θὰ τοῦμ πὰρ' αὐτόν».— ποῖα ἰδέα θὰ πρυτανεύση σ' αὐτόν. (ἡ φράση θὰ καταστάλαξε στὴ σημασία αὐτὴ ἀπὸ κάποιο ἀνέκδοτο, φαίνεται).

² Συνήθεια ποὺ τὴν πῆραν ἀπ' τοὺς κλέφτες.

νάρι. Κομποθιάζεται στην κοιλιά εμπρός και οι ουτρές της φούντας του ρίχνονται ξαπλωτά δεξιά και κάτω για να στολίζουν τη φουστανέλλα. Ἀντίς για ζωνάρι πολλές φορές οἱ φουστανελλοφόροι ἔχουν λωρίδα με παρδαβέλα ἀπὸ δέρμα ἀργασμένο, πὸ τὴ φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες.

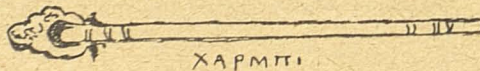
Ἄλλοτε τὰ ζωνάρια τάπαιρναν ἀπ' τοὺς τσαπαράδες· σήμερα τὰ ἀγοράζουν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, ὅσοι συνηθίζουν νὰ τὰ φοροῦν ἀκόμα.

Τὸ σελλάχι.

Ἀπάνω στὸ ζωνάρι ζώνεται ἄλλη δερμάτινη λωρίδα ὁ Αἰτωλός. Αὐτὴ κρατεῖ τὸ σελλάχι ἢ σελλιᾶχι. Αὐτὸ τὸ φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες ἀπὸ ἀργασμένο δέρμα με 3, 4, 5 ἢ και περισσότερα φύλλα. Κάθε φύλλο συρράβεται με ἄλλο φύλλο στὶς ἄκρες κι' ἔτσι ἀνάμεσα σὲ κάθε δυὸ φύλλα γίνονται σακκοῦλες βαθυὲς πὸ μπορεῖ νὰ κρύψη κανεὶς ὅ,τι θέλει. Τὸ σελλάχι ὅμως εἶναι εἶδος πολυτέλειας.

Τὸ φοροῦν οἱ ἄντρες γιὰ τὴν ὁμορφιά, γιὰ ἓνα ντάτλι¹. Μέσα στὸ βάθος τοῦ σελλαχιοῦ μόλα ταῦτα κρύβουν τὰ χαρτονομίσματα ἢ τὸ πορτοφόλι με τὰ λεπτά. Σ' ἄλλο φύλλο παρὰ ὄξω βάνουν τὴν τσατσάρα, τὸ καθρεφτάκι, τὸ σουγιά, τὸ σφογομάντηλο, και τὴν καπνοσακκούλα. Τὸ σφογομάντηλο μάλιστα τὸ βάνουν ἀκριβῶς κατ' ἀποπάνω, και τὴν καπνοσακκούλα πολλές φορές τὴν κρεμοῦν ἀπὸ τὴ λωρίδα γιὰ νὰ πέφτη κάτω στὶς δίπλες τῆς φουστανέλλας. Παλιότερα, πὸ ἢ ὄπλοφορία ἦταν γενικὴ και κανένας κρατικὸς νόμος δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ τὴν περιορίση, ἀποπάνω ἀπὸ τὸ σελλάχι ἔβανε ὁ Αἰτωλὸς τὴν κουμπούρα του, (πολλὲς φορές

ΓΙΑΤΑΓΑΝΙ

ΧΑΡΜΠΙ

ΧΑΝΤΖΑΡΙ

Σχ. 57.

ἀσημοκούμπουρα), και στὸ πὸ ἔξω φύλλο τὸ χαρμπί², πὸ χρειάζοταν γιὰ

¹ Γι' αὐτὸ στὸ ἔξω φύλλο φκειάνουν και κεντίδια με λεπτά μαῦρα λουριά.

² Και σήμερα εἶναι σὲ χρῆση τὸ χαρμπί· μ' αὐτὸ ἀποσέρνουν (τροχοῦν κάπως) τὰ κοπίδια, και τὸ λένε μασάκι. Τὸ φοροῦν οἱ χασάπηδες στὸ σελλάχι.

τὸ γέμισμα καὶ γιὰ νὰ ἀποσέρνω νται τὰ κοπίδια (τροχιοῦνται σουγιές, μαχαίρια κλπ.). Ἐπίσης σ' ἓνα φύλλο τοῦ σελλαχιῦ γράδωναν τὸ φκάρι¹. Σ' αὐτὸ μέσα ἔχωναν τὸ χαντζάρι ἢ τὸ γιαταγάνι. Ἦταν ὁ καιρὸς τῆς πάλας ἀκόμα τότε.

Ἀπόξω ἀπὸ τὸ σελλάχι στὶς λωρίδες περασμένα περνοῦσαν τὰ ἀσημένια γαντζουδία (πόρπες ἀργυρές)². Τέτοια γαντζούδια κολλοῦσαν καὶ στὶς λωρίδες τῶν τσαρουχιῶν³. Στὸ ἀπάνω μέρος τοῦ σελλαχιῦ ἀκουμπάει συνήθως τὸ δεξιὸ του χέρι ὁ φουστανελλοφόρος γιὰ ἀνάπαψη.

Σελλάχια φητεῖάνουν οἱ τσαρουχάδες δύο εἰδῶν: τὰ ἀπλά, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καὶ τὰ κεντητά. Σήμερα ἡ χρῆση τῶν σελλαχιῶν πολὺ περιωρίστηκε. Τὸν περιορισμὸ αὐτὸν τὸν ἔφερε ἡ ὑποχώρηση τῆς φουστανελλας κι' ἴσως θὰ εἶχε λείψει διόλου τὸ σελλάχι, ἂν μὴ γιὰ πρακτικὸ σκοπὸ δὲ τὸ φοροῦσαν καὶ πολλοὶ ποὺ φοροῦν τὸ νόθο τύπο τῆς ντυμασιᾶς· γιὰτί, βλέπεις, ἔχουν γιὰ ἀποθήκη ἀσφαλῆ γιὰ ὅσα ἔχουν ἀνάγκη νὰ κουβαλοῦν μαζί τους. Ἔτσι λοιπὸν στὴν Αἰτωλία βρίσκεις ἄντρες ποὺ φοροῦν παντελόνι, τσαρούχια, γελέκο, πουκάμισο μὲ πλατυὰ μανίκια καὶ πατατούκα, καὶ στὴ μέση τους νὰ ἔχουν ζωμένο τὸ σελλάχι⁴.

Τὸ γελέκι.

Ἀπόξω ἀπ' τὸ πουκάμισο φοριέται τὸ γελέκι. Τὸ φκειάνουν οἱ βραφτιάδες. Δυὸ φόρμες γελεκιῶν εἶναι γνωστὲς στὸν τόπο: τὸ ἀνοιχτὸ (μπροστὰ) καὶ τὸ σταυρωτὸ⁵. Γιὰ νὰ γίνῃ τὸ γελέκι χρειάζεται μαῦρο ἢ γαλάζιο (παλιότερα κι' ἄσπρο) μάλλινο δίμιτο ὕφασμα, ποὺ τὸ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες τῶν Αἰτωλῶν καὶ τὸ μαντανίζου ν στα μαντάνια. Κάποτε μεταχειρίζονται καὶ ὕφασμα εὐρωπαϊκὸ, ποὺ τὸ ἀγοράζου ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, καὶ τὸ λένε βόυχο ἢ τσόχα. Οἱ ἄκρες τοῦ γελεκιοῦ σεραδώνονται μὲ χάρτσια μεταξωτὰ ἢ καὶ σεράδια μάλλινα. Τὰ χάρτσια συρράβονται καὶ κολλιόνται στὸ γελέκι μὲ μεταξωτὲς κλωστὲς ποὺ λέγονται μπερσίμι. Κατὰ τὸ δεξιὸ πλευρὸ τοῦ γελεκιοῦ κολλιόνται κουμπιὰ φκειασμένα ἀπὸ ὕφασμα ποὺ μαζεμμένο σὰ σφαῖρα τὸ περιτυλίγει νῆμα μεταξωτὸ· ἀντίκρυ στὰ κουμπιὰ κατὰ τὴν ἄλλη φτερούγα τοῦ γελεκιοῦ κολλιόνται οἱ θηλιές.

Ποτὲ δὲ γίνεται τὸ γελέκι τόσο πλατὺ ὥστε νὰ μπορῆ κανεὶς νὰ κουμπῶνῃ τὰ κουμπιὰ στὶς θηλιές.

Καὶ τὰ δυὸ τοῦτα, μένου ἀχρησιμοποίητα καὶ ὑπηρετοῦν μόνο στὴν καλλι-

¹ Θηκάρι.

² Ἐπίσης καὶ τὰ φσεκλίκια, (ἀσημένια), ποὺ ἔθωναν μέσα τὰ φουσεκία.

³ Τὰ τεμπέλικα τσαρούχια εἶχαν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ στὰ κόμπια θελιές. Ἀνάμεσά τους περνοῦσαν λωρίδες καὶ μὲ παραθέλα τις κούμπωναν, ἀπὸ πάνω στὸ χτένι γιὰ νὰ μὴ βγαίνῃ τὸ τσαρούχι ἀπ' τὸ πόδι.

⁴ Σελλάχι λέγεται καὶ τὸ θηκάρι ποὺ βρίσκονται μέσα τὰ φασσόλια (ποὺ τὰ λένε καὶ χαρόνια) λέγονται καὶ μαυροσελλάχια καὶ μοιάζου σὰ μαῦρο σελλάχι.

⁵ Σταυρωτὸ λέγεται καὶ τὸ γελέκι: «Δό μ' το σταυρωτὸ μ' νὰ τὸ ντυθῶ!»

τεχνική έμφανιση. Μονάχα τό κουμπι πού βρίσκεται στην άκρη στο γιακά φτάνει την άπέναντι θηλιά.

Αυτό κουμπώνουν κάποτε. Κατά τή δεξιά φτερούγα του γελεκιού, ακριβώς άποκάτω στο δυζι κολλούν μικρή τσέπη πού χρησιμεύει για ώρολογοθήκη. Τή λένε τσεπούλα.

*
* *

Τό σταυρωτό γελέκι έχει πολύ μακρυές τις δυό φτερούγες του για να σταυρώνονται (σταυρωτό) και κουμπώνονται. Τό σχέδιο τουτο είναι βέβαιο πως ήρθε από τό Μοριά όπου συνηθίζεται πολύ. Συνηθισμένο χρώμα του γελεκιού είναι τό μαύρο· στο Κάτω Βενέτικο τής Ναυπακτίας φκειάνουν και γελέκα γαλάζια από ευρωπαϊκό ρούχο· τό άσπρο όμως γελέκο πού άλλοτε ή χρήση του ήταν γενική, σήμερα σπάνια να τό ιδή κανείς.

Τά ρούχα πού φορεϊ ό Αιτωλός άπ' τήν κορμοφανέλλα ως τό γελέκι είναι αρκετά για τήν καλοκαιρινή περίοδο.¹

Οί παλιότεροι νοικοκυραίοι τής ανώτερης κοινωνικής τάξης, φοροούσαν γελέκια από τσόχα φκειασμένα όλοκέντητα. Σήμερα μονάχα στις κασέλες για κειμήλια μπορεϊ να βρίσκονται εδώ εκεί—τέτοια γελέκια.

Τό τσιπούνι ή κοντόσα.

Ένα γελέκι με μανίκια άνοιχτά πού κρέμονται από πίσω στα νώτα και φτάνουν ως κάτω στη μέση, λέγεται τσιπούνι ή κοντόσα.² Τό φοροούν ή άπ' όξω από τό πουκάμισο ή και όξω άπ' τό γελέκι.

Κατασκευάζεται από τό ύφασμα πού φκειάνουν και τό γελέκι ή κι από ευρωπαϊκό ρούχο. Όλα τά άνοίγματά του όπως και τά άνοίγματα των μανικιών σεραδώνονται με μεταξωτά ή και με μάλλινα χάρτσια. Κάποτε γίνονται και τσιπούνια όλοκέντητα.

Για τό ευζωνικό τά παλιότερα χρόνια έφκειαναν κοντόσες με μάλλινο δίμιτο λευκό ύφασμα και τις κεντούσαν όλόγυρα με μάλλινα μαύρα ή γαλάζια σεράδια. Οί ώραιότερες ράβονταν στο Καρπενήσι, παραμεθόριο πριν από τό 1881, όπου είχαν τήν έδρα τους και ευζωνικά τμήματα, όπως είπαμε.

Στά όρεινά χωριά τά τσιπούνια τάφκειαναν όλόλευκα και με σεράδια επίσης λευκά. Αυτά άπαιτούσαν μεγάλη καθαριότητα και γι' αυτό τάπλαιναν κάθε έβδομάδα.

¹ Αν και σε άλλες εποχές, πού άπαιτούνται βαρύτερα ένδύματα, φορη κανείς ρούχα ως τό γελέκι κι είναι κίνδυνος να κρυολογήσει, λένε στην Αιτωλία: Θά πουντιάση άπ' τό κρύο. Είναι στού γιλέκ! Ή: Μ' έήκεις στού γιλέκ! όξου σήμερα κι θα κρυώης.

² Κοντόσα λέγεται και ή κοσομπόλα γυναίκα: Άχ, μωρή, κοντόσα, τί μόκαμες.

Σήμερα πουθενά στην Αιτωλία δε βλέπεις να φορούν τσιπούνι· αντικαταστάθηκε με τὸ γελέκι πὸν κι αὐτὸ εἶναι τσιπούνι χωρὶς μανίκια.

Ἐκτὸς τῶν λέξεων «τσιπούνι», καὶ «κοντόσα» ἔγιναν καὶ τὰ ἐπώνυμα «Τσιπούνης», «Κοντόσης», πὸν ἀκούονται δῶ ἐκεῖ ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ.

Ἡ Φέρμελη.

Ὅσοι ἦταν ἀπὸ ἀρχοντικὰς οἰκογένειας, φοροῦσαν παλιότερα ἀντὶ τῆς κοντόσας φέρμελη. Τὸ ρούχο αὐτὸ εἶναι παραλαγὴ τοῦ τσιπουνοῦ, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως πολυτελέστερο ἀπ' αὐτὸ, δηλ. με ὕφασμα εὐρωπαϊκὸ φκειασμένο καὶ με χάρτσια μαῦρα ὀλομέταξα σεραδωμένο, καὶ με κεντίδια στολισμένο στὶς ἄκρες καὶ στὰ ἀνάμεσα.

Εἰκ. 58. Φουστανελλοφόρος με φέρμελη.

Ἡ Φέρμελη φοριόταν ὕστερα ἀπὸ τὸ πουκάμισο, καὶ τὰ μανίκια τῆς ἦταν ριγμένα στὶς πλάτες ¹ καὶ ἔφταναν ὡς παρακάτω ἀπὸ τὴ μέση.

Ἄπ' ὄξω ἀπ' αὐτὴ ντύνονταν τὸ ἐπίσης ὀλοκέντητο γελέκι ποῦ οἱ δυὸ τοῦ ἄκρες στὸ στήθος ἦταν πρὸ μέσα ἀπὸ τὶς ἄκρες τῆς φέρμελης. Ἔτσι διακρίνονται οἱ δυὸ σειρὲς τὰ κουμπιὰ καὶ οἱ δυὸ σειρὲς οἱ θηλιές καὶ ἀπ' ἀντίθεση τὸ κάτασπρο καὶ ὀλοκέντητο πουκάμισο.

Ἡ φέρμελη καὶ τὸ γελέκι ² εἶχαν τὸ ὄνομα: πῖσιλιά. Κι ἀπ' τὸ ὄνομα αὐτὸ βγήκε τὸ γνωστὸ καὶ ἀπ' τοῦ Καραϊσκάκη τὸ τραγούδι ἐπώνυμο: Πισλῆς: «Καὶ σὺ Πισλῆς κατήντησες καυμένε Ἀραπογιάννη».. δηλ. ἔδειξες διαγωγὴ βλαβερὴ στὸ ἐθνικὸ συμφέρον ὅπως ὁ Πισλῆς.

Ἡ πατατούκα. Ὁ μπιλτσές.

Τὸ γνωστὸ πανωφόρι, ποῦ φοράει ὁ φουστανελοφόρος στὴ θέση, ποῦ ἕνας φραγγοφόρος θὰ φοροῦσε τὸ σακάκι, λέγεται πατατούκα. Ράβεται ἀπὸ ὕφασμα διμῖτο μάλλινο, γινωμένο σὲ μαντάνι καὶ βαμμένο μαῦρο. Ἐπίσης καὶ μὲ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα ράβεται πατατούκα, (κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ δρίλλι καὶ λινὸ σιὰ πεδινά), καὶ τότε λέγεται: ρούχινη πατατούκα, ἢ τσόχινη. ³ Τὴ ράβουν οἱ ραφτάδες καὶ τὸ μᾶκρος τῆς δὲν εἶναι πρέπον νὰ φτάνη παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ τὶς κολλοῦν τσέπες καὶ κατὰ τὸ δεξιὸ βυζὶ τσεπούλα, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ μέσα μέρος ψηλά κατὰ τὸν κόρφο ἄλλη τσέπη γιὰ τὸ πορτοφόλι.

Ἡ πατατούκα ράβεται μὲ ὕφασμα λευκὸ, (ὅταν εἶναι μάλλινο ἐγγώριο), φοριέται κάμποσον καιρὸ καὶ ἔπειτα βάφεται μαύρη, γιὰτὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὼς ἅμα λερωθῆ, παίρνει στερεώτερο τὸ χρωματισμό. Οἱ ρούχινες πατατούκες ἀγοράζονται στὶς ἀγορὲς τῶν πόλεων ὅπου τὶς ράβουν εἰδικοὶ ραφτιάδες ἢ καὶ ἀπὸ τὰ μαγαζιά τοῦ χωριοῦ ὅπου τὶς φέρνουν καὶ τὶς μεταπωλοῦν οἱ μικροῦμποροι.

Ἡ πατατούκα φοριέται ὄξω ἀπ' τὸ γελέκι μὲ βαλμένα τὰ μανίκια στὰ χέρια. Αὐτὸ εἶναι τὸ σεμνὸ ντύσιμο. Καμιά φορὰ ὅμως τὴν πατατούκα τὴ φοροῦν καὶ ἀνάρριχτα στὶς πλάτες, ὅπως λένε. Ὁ τρόπος αὐτὸς δείχνει κάποια περηφάνεια καὶ νταϊλίκι ⁴, γι' αὐτὸ οἱ σοβαροὶ ἄντρες τὸν ἀποφεύγουν.

Πατατούκα γινόμενη μὲ πολλὰ λαγγιόλια γιὰ νὰ εἶναι πλατυὰ πολὺ, ⁵ ἔτσι σὰ σακκὶ κάπως, λέγεται ταμπάρο ἢ μπιλτσές. Κατασκευάζεται ἀπὸ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα μὲ μακρὰ μανίκια καὶ ἔχει ἀστάρι κόκκινο ἀπὸ μέσα. Ὁ μπελτσές

¹ Ὅχι σπάνια φοροῦσαν τὰ μανίκια στὰ χέρια ὅπως καὶ στὴν εἰκόνα φαίνεται.

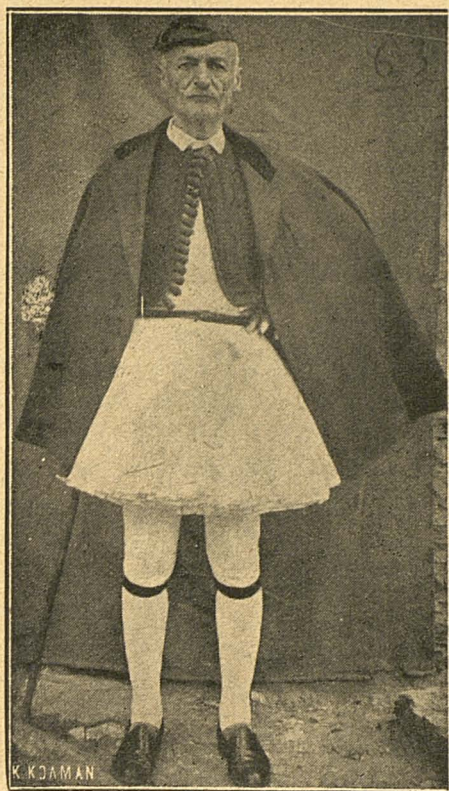
² Φερμελωτὸ γελέκι λεγόταν.

³ ἢ δρίλλινη καὶ λινή.

⁴ Ἄφτον αὐτὸν τὴ φορεῖ ἀνάρριχτα.

⁵ Νὰ πλῆθ τὸ κουρμί.

φοριέται από πολλούς στο Ζυγὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ στὰ καμποχώρια τοῦ Ἄγρινιου.
Ἡ πατατούκα εἶναι τὸ συνηθισμένο πανωφόρι στὴ Ναυπακτία καὶ Εὐρυτανία.

Σχ. 59. Φουστανελλοφόρος με μπιατσές.

με τὴ διαφορά πὼς στὴ Ναυπακτία βάφεται μαύρη, ἐνῶ στὴν Εὐρυτανία πέρα γιὰ πέρα γαλάζια.

Ἡ σκούφια.

Στὸ κεφάλι ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὴ σκούφια: (τὸ καλοκαίρι σχεδὸν ὅλοι οἱ νεώτεροι φοροῦν τώρα ψάθινα καπέλλα). Εἶνε δύο εἰδῶν σκούφιες, οἱ κοινὲς καὶ οἱ σκούφιες τῆς πολυτέλειας. Τὶς βρᾶθουν ἰδιαίτεροι ραφτιάδες ποὺ ἐργάζονται σὲ ἐργαστήρια μικροπόλεων, ὅπως τὸ Καρπενήσι, ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἄγρινιο, τὸ Κεφαλόβρυσο.... Γιὰ νὰ ραφτοῦν σκούφιες χρειάζεται υἶφασμα ἀμερινό, ποὺ λένε στὸ ἐμπόριο. Οἱ κοινὲς σκούφιες γίνονται ἀπλούστατες χωρὶς κανένα κέντημα στὸ γύρο· μόνο τὶς κολλοῦν

παπάζι¹ στή μέση ἀκριβῶς τοῦ κεφαλιοῦ. Ἄσταρώνονται ὅμως ἀπὸ μέσα μὲ κόκκινο ἀστάρι χωρὶς ἐξαίρεση σχεδόν.

Οἱ πολυτελέστερες κατασκευάζονται μὲ μεταξωτὸ ὕφασμα (ἀπλάζι). Ὁ γύρος στολιζέται μὲ μεταξωτὰ μαύρα χάρτσια ποῦ συγκολλιόνται μὲ μπερσίμι. Ἔτσι γίνεται τὸ κέντημα ποῦ λέγεται κ α φ ά σ ι α, γιὰτὶ μοιάζει σὰν αὐτὰ κι ἀπὸ κάτω γίνονται τὰ τ σ α μ π ά κ ι α, ποῦ ἀλήθεια μοιάζουν σὰ μιά σειρὰ σταφυλάκια τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο κρεμασμένα.

Στὶς τέτοιες σκούφιες φκειάνεται καὶ τὸ παπάζι μὲ πολλὰ κεντίδια ἀπὸ χάρτσια.

Ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὴ σκούφια στραβά,² ἀφοῦ πρῶτα τὴν τσακίσει. Διπλώνει τὸ γύρο τῆς δηλ. ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος πρὸς τὰ μέσα κι ὕστερα τὴν τοποθετεῖ πλάγια κάτω πρὸς τὸ δεξι αὐτί. Αὐτὸ εἶναι τὸ «φορεῖ τὴ σκούφια στραβά». Γιὰ νὰ μὴν πέφτη ὅμως ἀπ' τὸ κεφάλι του τὴν πιάνει μὲ μιά κόπτσα ἀπ' τὰ μαλλιά.

Ἀφοῦ τοποθετήσῃ ἔτσι τὴ σκούφια, σιάζει καὶ τὰ μαλλιά του μὲ τσατσάρα, μάλιστα ὅταν ἔχη πολλὰ τέτοια. Οἱ νέοι Αἰτωλοὶ περιποιοῦνται συνήθως τὴν κόμη τους: φκειάνουν πόλκα τὰ μαλλιά. Μπροστὰ ἀφήνουν τὸ τσουλούφι: μὰ τούφα μαλλιά. Αὐτὸ τὸ λένε καὶ λόϊδο καὶ τὸ σιάζουν μὲ χάρη κατὰ τὰ πλάγια. Εἴπαμε παραπάνω πὼς στὸ σελλάχι τους φέρνουν τὸ καθρεφτάκι καὶ τὴν τσατσάρα. Συχνὰ τὰ βγάνουν λοιπὸν καὶ μὲ νεανικὴ φιλαρέσκεια περιποιοῦνται τὰ μαλλιά. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ οἱ νέοι στὰ ὄρεινὰ χωριά φοροῦσαν στὸ κεφάλι μαῦρο μαντήλι, ὅπως οἱ κλέφτες στὰ χρόνια τῆς ἐπανάστασης. Ἡ συνήθεια αὐτὴ σβύστηκε σήμερα ὄχι ὅμως κι ὀλότελα. Τὸ μαῦρο μαντήλι τὸ φοροῦν κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἄντρες στὰ βουνίσια χωριά ὄχι ὅμως γιὰ ἐπίδειξη παλικάριας, ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια, ἀλλὰ γιὰ πένθος.

Οἱ γέροι ποῦ ζοῦσαν τὸν καιρὸ στὴν Ἐπανάσταση καὶ λίγο ἀργότερα ὡς τὰ χρόνια τοῦ Ὁθωνα φοροῦσαν φέσια μὲ μεγάλες φοῦντες, ὅσοι τὸ λέγε ἡ σακκούλα του³, καὶ χωρὶς φοῦντες οἱ φτωχότεροι. Τὰ φέσια αὐτὰ ἦταν, ἄς ποῦμε, πολὺ μεγάλες σκούφιες κι ἔμοιαζαν σὰν τὰ μάλλινα καλυμαύκια τῶν παπάδων ποῦναι στὰ χωριά. Πολλὰ τέτοια τὰ φυλάνε ἀκόμα μερικοὶ σὰν κειμήλια τῶν προγόνων τους μέσα στὶς καστέλες καὶ δὲν εἶναι σπάνιο σὲ κάθε χωριὸ νὰ ἰδῇ κανεὶς δύο τρία, ἂν ἔχη τὴν ὄρεξη καὶ τὴν περιέργεια. Τὶς Μεγάλες Ἀπόκριες μάλιστα, ποῦ γίνονται οἱ μασκαράδες, ξεθάφτουν ἀπ' τὴν κρύφτρα τους τέτοια κειμήλια καὶ τὰ φοροῦνε στὸ κεφάλι τους, σὰν ἀντιπροσώπους μιᾶς ἄλλης μακρυνῆς ἐποχῆς. Τοὺς ταράζουν τὸ αἰώνιο ὕπνο ποῦ τάρριξε ὁ χρόνος καὶ τὰ ἐμπαιζοῦν. Εἶναι τόσο μεγάλα, λέει, ὥστε χωροῦσαν ἓναν κἀδὸ καλαμπόκι μέσα! Τὰ καημένα τὰ φέσια, ἔγι-

¹ ἓνα κυκλικὸ τεμάχιο ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα· σὰν ἀφαλός.

² Τί μᾶς τν ἔβαλες στραβά! Στὰ καμποχώρια φοροῦν τὶς σκούφιες ἴσια χωρὶς δίπλα. Μονάχα τὶς γέρνουν λίγο κατὰ τὸ δεξι μέρος τοῦ κεφαλιοῦ.

³ ἦταν εὔποροι.

ναν σάν τὰ παλιά κονίσματα πού τὰ πᾶνε στό γυναιτίκι, πού λέει κι ἡ παροιμία!!!

Ἡ συνήθεια γιὰ νὰ φοροῦν φέσια ἐξακολουθοῦσε ὡς τώρα στὰ τελευταία χρόνια στήν Ἀμπλιανη. Ἐβλεπες πολλοὺς ἄντρες λεβέντες, νὰ δείχνουν μὲ περηφάνεια τὴ μεγάλη φούντα τοῦ φεσιῦ τους. Μάλιστα οἱ Ἀμπλανίτισσες καὶ σήμερα ἀκόμα τὴν κρατοῦν τὴν παράδοση. Συμμαζεύουν τὶς πλεξίδες τῶν μαλλιῶν τους μέσα σὲ φεσάκια χωρὶς φούντες κι ἀπάνω ἀπ' αὐτὰ ρίχνουν τὰ μαντήλια ἢ τὶς βαμπακέλες.

Ἦστερα ἀπ' τὸ φέσι καὶ τὰ μαῦρα μαντήλια τόσο πολὺ ἐπικράτησε ἡ σκούφια στήν Αἰτωλία ὥστε τὸ ρῆμα «σκουφώνομαι» πού κυριολεχτικὰ σημαίνει, βάνω σκούφια στό κεφάλι, πῆρε καὶ μεταφορική σημασία. Σήμερα μπορεῖ νὰ πῆ ὁ Αἰτωλὸς «σκουφώνομαι μὲ ψάθα, μὲ πηλίκιο καὶ μ' ἕτι ἄλλο». Τὸ ἴδιο «σκουφώνεται» κι ἡ γυναῖκα μὲ τὸ μαντήλι.

Τὰ ἐπαγγελματικὰ ὀνόματα «σκουφᾶς» καὶ «σκουφῆς» ἀκούονται καὶ σάν ἐπώνυμα ἐδῶ ἐκεῖ στήν Αἰτωλία.

Ἡ φλοκάτα.

Δὲν εἶναι ἄγνωστο ἔνδυμα στοὺς Ἕλληνες ἢ φλοκάτα. Ὅποιος διάβασε Βαλαωρίτη, θὰ διάβασε καὶ τὸ στίχο: «Ἐβρόντησαν τὰ χαῖμαλιά, ἀνέμισε ἡ φλοκάτη».

Ἡ φλοκάτα εἶναι ὁ πρόγονος τῆς σημερινῆς πατατούκας. Ὅταν ἤμουν ἀκόμη παιδί θυμοῦμαι. πὼς οἱ περισσότεροὶ στήν Αἰτωλία φοροῦσαν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα.

Οἱ ραφτιάδες πού σήμερα ράβουν τὶς πατατούκες, κείνη τὴν ἐποχὴ ἔρραβαν τὶς φλοκάτες. Γι' αὐτὸ τότε οἱ γυναίκες ὕφαιναν μάλλινο δίμιτο σκουτί καὶ τὸ ἔφκειαναν κροσσωτό. Ἦστερα τὸ ἔφερναν καὶ τὸ μαντάνιζαν στὸ μαντάνι κι ἔτσι ἔβλεπες ἕνα δόλοευκο ὕφασμα σάν ἐκεῖνο πού σήμερα ἀκόμα φκειάνουν τὶς τσέργες στὰ χωριά. Τὸ σχῆμα τῆς φλοκάτας ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς πατατούκας. Ἡ ραφτική κείνης τῆς ἐποχῆς παίρνοντας γιὰ βάση πὼς ἡ φουστανέλλα, τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα, δὲν ἔπρεπε νὰ κρύβεται ἀπὸ τὰ πανωντύματα, ἔφκειασε καὶ τὴ φλοκάτα λαγγιολωτή. Ἔτσι τὰ λαγγιόλια τῆς φλοκάτας ἐπρόσθεταν στὴ φουστανέλλα, δὲν ἀφαιροῦσαν, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν τὸ πανώννυμα ἔμοιαζε μὲ τὴ σημερινὴ πατατούκα. Γιὰ νὰ καταφέρῃ ὁ ράφτης τὸ ἐξόγκωμα τῶν λαγγιολιῶν καὶ τὶς δίπλες ἔφκειανε τὸ κορμί τῆς φλοκάτας μὲ μέση ἀκολουθώντας τὴ γραμμὴ τοῦ ἀνθρώπινου κορμιοῦ.

Γιὰ νὰ μὴν κρύβεται τὸ ὠραῖο ἀνοιχτὸ μανίκι τοῦ ἀντρίκειου ποκάμισου, πού σὰ μιὰ μικρὴ φουστανέλλα σκέπαζε καὶ ὠμόρφινε τὸ χέρι, τὰ μανίκια τῆς φλοκάτας γίνονταν πολὺ μικρά, ἀνοιχτὰ καὶ τριγωνικά. Ἔτσι σάν αὐτιὰ σκέπαζαν τὸ χέρι μονάχα ὡς τὸν ἀγκῶνα.

Ἡ τραχηλιά κι ὅλη ἡ γύρα τῆς φλοκάτας ἐσεραδώνεταν μὲ πλατυὰ ταινία ἀπὸ μάλλινα ἄσπρα σεράδια. Στὶς ἄκρες ἀπ' τὶς φτεροῦγες τῆς κι ἀνάμεσα στὰ νώμια ἔφκειαναν κάποτε καὶ κεντίδια μὲ τὰ ἴδια τὰ σεράδια. Ὅλες τὶς ραφῆς τὶς κεντοῦσαν

μέ σταυροβελονιά από πάνινες λευκές κλωστές. Σεραδώματα και σταυροβελονιές γίνονταν μόνον στην πρόσωπη μεριά. Συνήθως απ' αυτή φορούσαν τή φλοκάτα στα πισημόμημερα και τις γιορτάδες. Τις καθημερινάδες που βρίσκονταν στις δουλειές τή φορούσαν απ' τήν ανάποδη, όπου είχε τὸ φλόκο. Ήταν έτσι ραμμένη λοιπόν, ὥστε μπορούσε κανείς νά τή φορέση κι ανάποδα και πρόσωπα.

Ποτὲ δὲν ἔβαφαν οἱ Αἰτωλοὶ τή φλοκάτα, ὅπως τή βάζουν σὲ μερικά μέρη τῆς Φθιωτιδοφωκίδας, όπου τή φοροῦν ἀκόμα. Τὴν κρατοῦσαν ἄσπρη καὶ γι' αὐτό, εἶχε μεγάλη δυσκολία στὸ πλύσιμο τῆς. Ἐπρεπε νὰ ξεδέψη πολὺ σαποῦνι καὶ κόπο κανείς, γιὰ νὰ τὴν ἀσπρίση, ὅταν θὰ εἶχε λερώση απ' τὸ πολὺ τὸ φόρεμα. Ἀληθινὴ ἀνακούφιση αἰσθάνθηκαν οἱ δυστυχησμένες γυναῖκες, ἅμα τὸ ἔνδυμα αὐτὸ ἔδωκε σιγὰ σιγὰ τή θέση του στὴν πὶδ σύφερη πατατούκα. Ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ ἕνα μάταιον κόπο. Γλίτωσαν ἀπ' τὰ πλυσίματα!

Σήμερα ἀπολύτως πουθενὰ στὴν Αἰτωλία δὲ φοριέται ἡ φλοκάτα. Ἡ ἐμφάνισή τῆς κάποτε τις Ἀποκρές, ὅταν τύχη νὰ τή φορέση κάποιος μασκαράς προκαλεῖ τὰ γέλοια. Θεωρεῖται κι εἶναι βέβαια ἀρχαιολογικὸ ἀντικείμενο ποὺ ἀδίκως θὰ πιάνη τὸ χῶρο καμιανῆς παλιοκασσέλας χωριάτικης. Καὶ πόσο χῶρο θέλει νὰ φυλαχτῆ ἕνα τέτοιο βαρὺ κι ἀσυφέρευτο ἔνδυμα!

Τὸ καππότι.

Γιὰ πανώντυμα οἱ ὄρειοι καὶ κακοτοπίσιοι Αἰτωλοὶ ἔχουν τὸ καππότι. καὶ ἰδίως οἱ τσοπάνηδες. Πρακτικώτερο καὶ χρησιμώτερο ἔνδυμα ἀπ' αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ βρεθῆ. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ σκουτὶ τραγομαλλίσιο. Εἶναι γνωστὸ πόσο στέριο καὶ ζεστὸ εἶναι τὸ τραγόμαλλο· ἀλλ' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἔχει καὶ μιὰ ἄλλη σπουδαία ἰδιότητα· δὲν τὸ κολλάει ἡ βροχὴ. Ὅταν πέφτη νερὸ πάνω σὲ τραγομαλλίσιο νεροτριβισμένο σκουτὶ, διώχεται σὰν ἀπὸ μουσαμὰ ἢ ἀπὸ τὰ καλάμια τῆς ἀχυροκάλυθας. Τὸ πρόβιο μαλλὶ δὲν τὴν ἔχει σὲ τέτοιο βαθμὸ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος λοιπόν ποὺ ἀνάγκασε τοὺς Αἰτωλοὺς τσοπάνηδες κι ἄλλους σχεδὸν τοὺς κακοτοπίσιους νὰ φκειάνουν πανώντυμα ἀπὸ τραγομαλλίσιο σκουτὶ. Τοὺς κρατεῖ ζέστη τὸ χειμῶνα, ἅμα τὸ ψῦχος εἶναι τσουχερὸ καὶ διαπεραστικὸ, καὶ διώχνει ἀπὸ τὸ κορμὶ τους τὴ βροχὴ καὶ τὸ χιόνι, ὅταν αὐτοί, σὰν τσοπάνηδες καὶ ζωμάχοι ποὺ εἶναι, ἀναγκάζονται νὰ ζοῦν ὄξω ἀπὸ στέγη μέρα καὶ νύχτα.

Τὸ ὕφασμα ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ φκειάσουν τὸ καππότι, τὸ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες στοὺς ἀργαλειοὺς καὶ γιὰ νὰ κρουσταῖνη καὶ γίνεται βασταγερό, τὸ φέρνουν καὶ τὸ νεροτριβίζουν στὴ νεροτριβιά. Ἔτσι γίνεται ἕνα σκουτὶ, σκυλί μονᾶτο,¹ ποὺ λέει ὁ λόγος.

Τὸ καππότι τὸ ράβουν εἰδικοί ραφτιάδες, οἱ καπποτάδες, (αὐτοὶ ποὺ ράβουν καὶ τις κάππες). Μοιάζει κάπως μὲ τὴν πατατούκα· διαφέρει ὅμως κιόλας, γιὰτι γί-

¹ πολὺ στερεό.

νεται λίγο λαγγιλωτό και με κατσούλα ανάμεσα στα νόμια. Ἐπίσης τὰ μανίκια του στο περισσότερο μάκρος τους είναι ανοιχτά. Τὰ συρράβουν και γίνονται κλειστά μόλις ἐκεῖ κοντά στα δάχτυλα, γιά νά κρατιοῦνται στο χέρι, όταν θά είναι ἀνάγκη νά

Σχ. 60. Καπποτοφορεμένοι.

τὰ ντυθῆ ὁ τσοπάνος. Καί τὰ ντύνεται, ἅμα τὸ κρύο εἶναι πολὺ ἢ ἅμα βρέχη, γιά νά προφυλάξῃ καί τὸ χέρι του ἀπ' τῆ βροχή. Ἄν ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι καλός, κρατεῖ ἐλεύθερα τὰ χέρια του. Ἀφήνει τὰ μανίκια νά κρέμουνται πίσω στίς πλάτες του ὅπως τὰ μανίκια τοῦ τσιπουνοῦ καί τῆς κάππας.

Ἡ γύρα τοῦ καπποτιοῦ σεδαρώνεται μὲ δυὸ τρία ἄσπρα μάλλινα σεράδια· κάποτε ὅμως ἔτσι γιά πολυτέλεια τὸ σεράδιωμα γίνεται καί μὲ ποῖο πολλὰ σεράδια καὶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο στολίζεται καί μὲ κεντίδια ὅμοια μὲ κείνα ποὺ φκειάνουν στὴν κάππα καί στα σεγγούνια. Στίς ἄκρες τοῦ γιακά ξεπέχουν τοῦφες ἀπὸ σεράδια. Αὐτὲς κουμποθαζονται, καὶ ἔτσι μπορεῖ νά κλειστῆ τὸ στήθος ἀπὸ μπρός.

Ἦχι μόνο τὸ χειμῶνα φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς τὸ καππότι, ποὺ εἶναι βέβαια ἀνάγκη, ἀλλὰ καί τὸ καλοκαίρι ἀκόμα. Δὲν τοῦ κάνει βᾶρος, δὲν αἰσθάνεται τῆ ζέστα του. Εἶναι δυνατὸν νά αἰσθανθῆ ζέστα πάνω στα δροσερὰ βουνὰ ποὺ ξεκαλοκαιριάζει; Εἶναι λοιπὸν ὁ παντοτινὸς σύντροφος τοῦ χωριάτη τὸ καππότι. Χειμωναλοκαίρο μ' αὐτὸ κάνει τίς δουλειές του, μ' αὐτὸ κοιμάται. Ποτὲ δὲν τ' ἀφήνει ἀπὸ πάνω του. Κι ὅταν φυσᾷ ὁ Γιαννιώτης, ὁ κοκκαλωτής (ἄνεμος) καί βάνει τὸν καθέναν στο καθούκι του, ποὺ λένε, ὅπως καὶ ὅταν τὸ χιονόνερο καὶ ἡ νεροποντὴ ἀναγκάζῃ τὸν κάθε ξοχίτη νά ζητάῃ μὲ λαχτάρα τῆ ζέστα τοῦ σπιτιοῦ του, ὁ καπποτοφορεμένος τσοπάνης ἀψηφώντας τὴν κακοκαιριὰ ἐξακολουθεῖ τῆ δουλειὰ του μένοντας στο ὑπαίθρο μέρα καὶ νύχτα. Τόσο τοῦ εἶναι χρήσιμο τὸ καππότι! Ἄλλὰ καί τὸ ζεστὸ καλοκαίρι, ὅταν ἡ ζέστα ἀναγκάζῃ τὸν καθένα νά πετάξῃ μακριὰ του κάθε πανώντυμα, γιά νά πάρῃ λιγὴ δροσιά, αὐτὸς φορώντας τὸ χονδρὸ καί δροσερὸ αὐτὸ ἔνδυμα περιφρονεῖ τοῦ ἥλιου τίς ἀκτίνες.

Τσακσίρα, μπουραζάνα, πανωβράκι.

Ἡ φουστανέλλα εἶναι ἔνδυμα τῆς λεβεντιάς καὶ τῆς ἐπίδειξης· δὲν πιστεύω, πῶς ἢ σκοπιμότητα ἐπέβαλε τὴν χρῆσιν τῆς. Δὲν θὰ εἶχε βέβαια σκοπὸ κείνος ποὺ τὴν πρωτοφόρεσε, νὰ σέρνῃ ἀπάνω του ἓνα τέτοιο βάρος ποὺ καμιὰ ζεστασιά δὲν ἔκανε τὸ χειμῶνα, μὰ οὔτε καὶ ὄροσιὰ τοῦ ἔφερνε τὸ καλοκαίρι. (Τὸ ἐνάντιο μάλιστα συμβαίνει· τὸ μεγάλο ἄνοιγμα ποὺ ἔχει ἀπὸ κάτω ἀφήνει ὄλο τὸ κρῦο ἐλεύθερο νὰ μπαίνει στὴν κοιλιὰ τοῦ φουστανελλοφόρου).

Οἱ τσοπάνηδες καὶ ξωμάχει θὰ εἶχαν τὸν κίνδυνο νὰ κρουολογήσουν στὰ σοβαρὰ τὸ χειμῶνα, ἂν φοροῦσαν φουστανέλλα. Ἡ σκέψη αὐτὴ τοὺς ἔκαμε νὰ βροῦνε κάποιον ἄλλο ἔνδυμα πιὸ πρακτικόν, μὰ καὶ φτηνότερον ἀκόμα ἀπ' τὴν πολυδάπανη φουστανέλλα. Σκέφτηκαν νὰ φκειάσουν ἓνα πανώντυμα τοῦ βρακιοῦ ποὺ νὰ σκεπάξῃ τὸ σῶμα ἀπὸ πάνω ἀπ' τὴ μέση ὡς κάτω στὰ πόδια· καὶ τέτοιο ποὺ νὰ μὴν ἀφήνῃ οὔτε τὸ κρῦο νὰ μπαίνει μέσα, μὰ οὔτε καὶ τῆς βροχῆς τὸ νερό. Ἡ φόρμα τοὺς ἦταν ἔτοιμη ἀπ' τὸ σῶδρακο, ἀλλὰ κι ἀπ' τὸ φράγγικο παντελόνι ποὺ ἡ χρῆσιν του ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ γενικεύεται. Ἔτσι ἔφκειασαν ἓνα μακρὸ παντελόνι ἀπὸ τὸ ἴδιο τραγομαλλίσιο σκουτὶ ποὺ φκειάνουν τὸ καππότι μὲ σούφρα πάνω κατὰ τὴ μέση τους. Στὴ σούφρα αὐτὴ μέσα περνοῦν χοντρὴ βρακοζώνια καὶ μ' αὐτὴ τὸ ζώνονται καὶ τὸ κρατοῦν στὴν κοιλιὰ τους. Αὐτὸ εἶναι ἡ τσακσίρα ἢ μπουραζάνα.

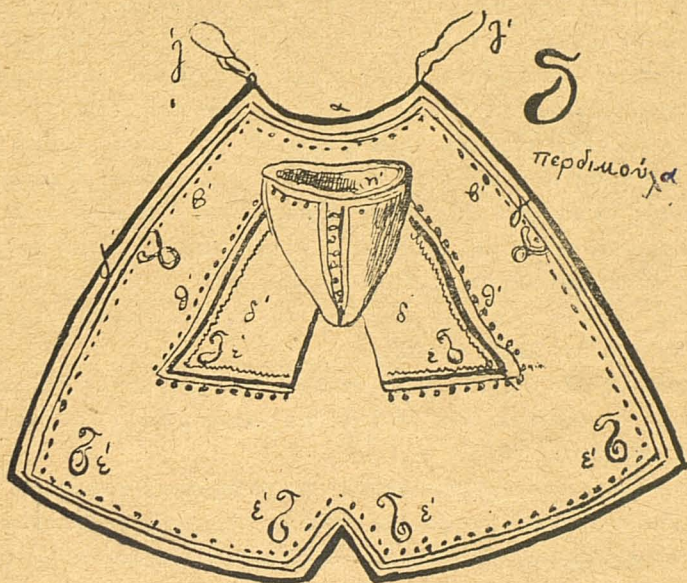
Φοριέται ὄξω ἀπ' τὸ βρακί καὶ τίς κάλτσες. Ἔτσι φυλάει τὰ πόδια ἀπὸ κρῦο καὶ βροχὴ μιά χαρά. Ὁ τσοπάνος — γιὰ αὐτὸς πρὸ πάντων τὴ φορεῖ — αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του ἀσφαλισμένον τὴ χειμερινῇ ἐποχῇ, ποὺ ξεχειμάζει τὰ πράματά του στὰ χειμαδιά. Δὲν καταλαβαίνει, ἂν περνᾷ χειμῶνας ἀπὸ πάνω του. Κι αὐτὲς τίς βροχερὲς καὶ ψυχρὲς χειμωνιάτικες νύχτες, ποὺ μένει στὸ ὑπαιθρο, περιφρονεῖ τὴν κακοκαιρία. Διηγῶνται γιὰ κάποια γεροτσοπάνο Αἰτωλό, πῶς ποτὲ στὴ ζωὴ του δὲν κοιμήθηκε κάτω ἀπὸ στέγη, μὰ φορώντας τὴν τσακσίρα καὶ ποτὲ δὲν κατάλαβε τὴ χειμωνιάτικη πηγωνιά ἐκεῖ πέρα στὴν ἐξοχὴ ποὺ ξενυχτοῦσε. Μονάχα μιά βραδυά, ποὺ μένει ἱστορικῇ στὸν τόπο γιὰ τὸν μέγαν καὶ πρωτοφανῆ πάγο, ἔνωσε λίγο κρῦωμα ποκάτω στὴν πατούσα του καὶ τότε λένε, πῶς εἶπε τὸ πρῶτ' ποὺ ξύπνησε: μωρέ, κατ'άλαθα λίγο μούδιασμα ἀπόψε στὰ ποδάρια μου!

Ὅσοι ὄρειοι Αἰτωλοὶ δὲν εἶναι τσοπάνηδες, δὲν ἔχουν βέβαια ἀνάγκη τῆς τσακσίρας. Τόσο βαρὺ πανώντυμα τοὺς εἶναι βαρετό, μὰ κι ἄχρηστο. Αὐτοὶ φκειάνουν ἄλλο παρόμοιον βρακί μάλλινο ἀπὸ πρόδια μαλλιά καὶ τὸ βάζουν καὶ μαῦρο τίς περισσότερες φορές. Μερικοὶ τὸ φκειάνουν μακρὸ ὡς κάτω στὸ χτένι τοῦ ποδιοῦ, ἄλλοι ὅμως καὶ κοντὸ ὡς τὸ γόνα, κι ἔτσι ἀφήνουν καὶ τίς κάλτσες ξέσκεπες γιὰ νὰ δεῖχουν τὴ χάρη τῆς γάμπας. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μάλλινο βρακί τὸ ὀνομάζουν πανωβράκι, κάποτε καὶ πουτούρι. Τέτοια πουτούρια φοροῦν ὄλα τὰ ἀγόρια στὰ ὄρεινα χωριά, ἀλλὰ κι ὄλα τὰ παιδιά ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς γονεῖς τους στὰ χειμαδιά.

Ἡ κάππα.

Ὅξω καὶ πάνω σ' ὄλα τὰ ἄλλα ἐνδύματα ὁ χωριάτης Αἰτωλὸς σέρνει τὴν κάππα του, ὅταν εἶναι χειμῶνας. Εἶτε φουστανελλοφόρος εἶναι εἶτε μὴ χωρὶς αὐτὴ δὲ βγαίνει πέρα. Ἡ καππότα γίνεται ἀπὸ τὸ τραγομαλλίσιο σκοuti πὸ εἶπαμε παραπάνω κάνοντας λόγῳ γιὰ τὸ καππότι. Εἶναι σ' ὄλους γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα καπποσκοῦτι. Τὰ μαῦρα τραγόμαλλα προτιμοῦνται γιὰ τὸ ὕφασμα τοῦ σκοτιοῦ αὐτοῦ, γιὰτὶ θεωροῦνται σοβαρὰ καὶ σεμνά. Τὴν λιάρα κάππα πὸ γίνεται ἀπ' τὰ λιάρρα: (ξασπριλιάρρα) τραγόμαλλα τὴ φορεῖ ὅποιος κι ὅποιος. Δὲν τῆς δίνουν μεγάλη ἀξία. Τὸ παραγῶμι «λιαροκάππη», πὸ κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἀκούεται καὶ σὰν ἐπώνυμο, μαρτυρεῖ ποιά ἰδέα ἔχουν στὴν Αἰτωλία γιὰ τὴν λιάρα κάππα. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸ τὰ μαῦρα τραγόμαλλα εἶναι πιδ ἀκριβὰ ἀπ' τὰ ἄσπρα¹ στὰ μέρη τοῦτα. Τὰ πρῶτα ζητιοῦνται πολὺ, τὰ δεύτερα ὄχι τόσο.

Κάππες ράβουν οἱ καπποτάδες, εἶπαμε παραπάνω. Τέτοιους μαστόρους λίγα χωριά ἔχουν· δὲν ἔχει τόση μεγάλη πέραση σήμερα ἢ τέχνη τους. Ἀλλὰ καὶ στὰ παλιότερα χρόνια τὸ ἴδιο συνέβαινε. Τὴν παράδοση τῆς τέχνης μετρημένα στὰ δάχτυλα χωριά σὲ κάθε τόπο τὴν κρατοῦσαν. Ἀπὸ κεῖ ξεκινῶντας γύριζαν — (καὶ τώρα γί-

Σχ. 61. Ἡ κάππα.

νεται, σὲ μικρότερο ὅμως βαθμὸ) — ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τὸ χινόπωρο, ἔρραβαν κάππες κι ἔβγαναν τὸ ψωμί τους. Γι' αὐτοὺς πιδ πολλὰ παρακάτω. Εἶναι τὸ

¹ Τὰ λένε καὶ γρίβα καὶ λιάρρα.

πρακτικώτερο και σκοπιμώτερο πανώννυμα σε τούτα τὰ μέρη ἢ κάππα, γιατί κάτω ἀπ' αὐτὴ σκεπάζεται ὅλο γενικά τὸ σῶμα. Κι αὐτὰ τὰ χέρια κρύβονται και φυλάγονται ζεστὰ στὰ κρύα τοῦ χειμῶνα.

Ἀπ' τοὺς δυὸ νωμίτες τῆς κάππας κρεμιοῦνται τὰ καπποτομάνικα (δ') ἢ μανικοκάππια¹, τὰ μανίκια τῆς δηλ. πού ποτὲ δὲ φοριοῦνται², ἀλλὰ τῆς τὰ φκειάνουν γιὰ νὰ μὴ φαίνεται σὰ σούτα γίδα, δηλ. μονάχα γιὰ νὰ δίνουν στὴ φόρμα τῆς ὁμορφιά και χάρη. Γι' αὐτὸ και δὲν ἀφήνουν διόλου ἀνοιγμα στὰ μανίκια. Τὰ ράβουν κι ἔτσι γίνονται ἐκεῖ πίσω δυὸ σακκοῦλες μεγάλες, πού μπορεί νὰ βάλῃ και κρύψῃ κανεὶς ὅ,τι θέλει. Κι ἀλήθεια στὰ καπποτομάνικα οἱ χωριάτες βάνουν σὰν σὲ ἀποθήκῃ ἀσφαλῆ τὰ τσαγγαροσοῦφλια και τίς τσαρχοβέλονες κι ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται γιὰ νὰ πετσώνουν και μπαλῶνουν τὰ τσαρούχια τους. Πιὸ ἀσφαλῆστερο μέρος γιὰ νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς χρήματα δὲ θὰ μπορούσε νάβρῃ ἀπὸ τὸ μανικοκάππι· και γι' αὐτὸ ἐδῶ τοποθετοῦν οἱ καπποφόροι ἄντρες και χρήματα και πολλὰ ἄλλα χρήσιμα πράματα. Σὰν στ' ἀστεῖα λένε γιὰ κείνον πού πολὺ λίγα πράματα ἔχει, πῶς: αὐτὸς ὄ,τ' ἔχει, τὸ σέρνει στὸ μανικοκάππι.

Τὸ πίσω μέρος τῆς κάππας, ἀνάμεσα στὰ μανικοκάππια κι ἀκριβῶς στὴ μέση τῆς τραχηλιάς (α') κολλοῦν τὴν κατσούλα (η'). Ὁ Σκοπὸς τῆς κατσούλας εἶναι διπλός. Πρῶτα πρακτικός, γιατί μ' αὐτὴ σκεπάζουν τὸ κεφάλι, ἅμα βρέχῃ ὕστερα ὅμως και αἰσθητικός, γιατί κάππα χωρὶς κατσούλα εἶναι σὰν κουτσοκέφαλο πρᾶμα και τὴ χαρακτηρίζουν ὡς κουτουρλή. Γιὰ νὰ ξυπηρετῇ λοιπὸν τὴν ὁμορφάδα ἢ κατσούλα κρεμιέται ἐκεῖ πίσω και μένει ξαπλωμένη στὶς πλάτες, ὥσπου νὰ τύχῃ νὰ βρέξῃ. Τότε πὰ κάνει τὸ χρέος τῆς ὀμπρέλλας. Τὴν κουμπώνει ὁ καπποφόρος στὶς ἄκρες περνώντας τὰ κουμπιά στὶς θηλιές πόχει ἀφήσει ὁ ράφτης, κι ἔτσι φκειάνει κάτω σὰ χωνὶ πού τὸ γυρίζει και σκεπάζει τὸ κεφάλι του, γιὰ νὰ μὴ βραχῇ.

Ὅλες οἱ ἄκρες τῆς κάππας ὀλόγυρα σεραδώνονται μὲ μιὰ πλατυὰ ταινία ἀπὸ ἄσπρα μάλλινα σεράδια (γ'). Πιὸ μέσα ἀπ' τὴν ταινία γίνονται κεντίδια (β') μὲ στρίμματα, δηλ. πιὸ λεπτὰ σεράδια.

Στὶς γωνίες ἀπ' τίς φτεροῦγες τῆς καππότας και στὶς ἄκρες ἀπ' τὰ καππομάνικα φκειάνουν ἕνα κέντημα πού τὸ λένε περδικούλα (ε'). Αὐτὸ γίνεται μὲ στρίμματα δίστριφτα.

Οἱ ἄκρες ἀπὸ τὰ μανικοκάππια στολίζονται μὲ σφαιρικὰ κουμπιά (θ') τυλιγμένα μέσα σὲ νήματα βαμπακερὰ ἄσπρα και γαλάζια. Οἱ γαλάζιες φουντίτσες τους πού κρέμονται στὴν ἀράδα και τὸ μικρὸ παράλληλο κεντηματάκι πού κολλιέται πιὸ μέσα

¹ παροιμ. «Μασκαρὰς ὁ Χολέβας μὲ τὸ κοτόπλο στὸ μανικοκάππι», πού ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὴν παροιμ.: «Κλάψε τὸν καθαλλάρη πού κρέμονται τὰ πόδια τ'».

² Παλιότερα οἱ κλέφτες ντύνονταν τὸ ἕνα καπποτομάνικο, γιὰ νὰ μὴν πέφτῃ ἢ κάππα ἀπὸ πάνω τους. Σήμερα, ἀν τύχῃ και ἰδοῦν κανένα πού φορῇ ἔτσι τὴν κάππα, λένε: τὴ φορεῖ κλέφτικα.

ἀπ' τὸ σεράδωμα, δίνουν μιὰ ἀπλή και χαριτωμένη ὁμορφάδα σ' ὅλη τὴν κάππα. Τὴν τραγουδοῦν, σοῦ φαίνεται, κι οἱ περδικούλες ποῦ εἶναι κεντημένες κει δὰ στίς ἄκρες.

*
* *

Ἡ κάπποτα, ποῦ περιγράψαμε παραπάνω εἶναι ἡ πιὸ καλὴ και πιὸ ἀκριβὴ, γι' αὐτὸ και λίγοι τὴ φοροῦν τέτοια κάππα: οἱ μερακλήδες, κι ὅσοι τὸν ἔχουν τὸν παρά. Οἱ περισσότεροι, ὁ κοσμάκης, ποῦ λέει ὁ λόγος, φοροῦν κάπποτες τῆς ἀράδας, δηλ. ἀπλούτερες χωρὶς κεντίδια και πολλὰ σεράδια. Και προτιμοῦν νὰ μὴ ράβουν τέτοιες στὸ σπίτι τους, γιατί κάνουν τὸ λογαριασμὸ τους, και βρίσκουν πὼς οἱ σπιτίσιες κάππες πάντα πιὸ περισσότερα κοστίζουν. Τὶς ἀγοράζουν λοιπὸν στὰ παζάρια, ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ποῦ παζαρεύονται τὶς κάπποτες. Οἱ παζαρίσιες εἶναι φτηνὲς κι ἀφήνουν και τὸ περιθώριο τῆς ἐκλογῆς ἐλεύθερο.

Οἱ ἀγοραστὲς αὐτὲς κάππες εἶναι βέβαια ἀπλές, χωρὶς πολλὰ σεράδια, χωρὶς κεντίδια, χωρὶς περδικούλες και κουμπιὰ, ἀλλὰ ἡ δουλειὰ γίνεται.

Οἱ τσοπάνικες κάπποτες διαφέρουν κάμποσο ἀπὸ τὶς κάππες ποῦ περιγράψαμε παραπάνω. Ἡ τσοπανικὴ ζωὴ εἶναι τέτοια ποῦ οἱ φαντασίεις¹ στὰ ἐνδύματα δὲν ἔχουν καμιὰ πέραση. Φκειάνοντας τὴ ντυμασιά του ὁ τσοπάνης μονάχα στὴ σκοπιμότητα ἀποβλέπει. Ἡ κάππα του πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μακριὰ: νὰ τὸν παίρνη ἀπ' τὰ πόδια, ποῦ λέει ὁ λόγος, γιατί αὐτὴ εἶναι τὸ μοναδικὸ του σκέπασμα ποῦ κουβαλάει ἀπ' τὰ βουνὰ στὰ ξεχειμαδιὰ του κάτω. Δὲν τὴν ἔχει γιὰ τὴ μέρα μονάχα — τότε και τὸ κάπποτι τοῦ εἶναι ἀρκετό, νὰ διώχνη τὴ βροχὴ και τὸ κρύο — τὴν ἔχει πρὸ πάντων γιὰ νὰ ξενουχιάη τὶς μακριὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα μέσα στὴν ἀχυροσκέπαστη κατοιικιά του ἢ κι ὄξω πάνω στὸ πορναρι τὶς περισσότερες φορὲς. Τεντώνει τὴ μιὰ της φτεροῦγὰ κατὰ τὰ πόδια κάτω και τὴν ἄλλη κατὰ τὸ κεφάλι πάνω. Τὴν πιστρώνει πίσω στίς πλάτες του νὰ τὴν ἔχη κάπως και γιὰ στρῶμα και περνάει τὴν νύχτα του μιὰ χαρά, ὅσοδήποτε κρύο κι ἀν κἀνη.

Περνάει νιὰτα, λέει χαρακτηριστικά.

*
* *

Ἡ ζωὴ τοῦ Αἰτωλοῦ χωριάτη, τοῦ ὄρειοῦ τσοπάνη εἶναι σφιχτὰ ὑφασμένη με τὴν κάππα. Ὡς τώρα καμιὰ ἀπολύτως ὑποχώρηση δὲν ἔκαμε τὸ ἐνδυμα τοῦτο σὲ ἄλλο παρόμοιο, ὅπως συνέβηκε με ἄλλα π.δ.χ. τὴ φουστανέλλα, ποῦ ἔδωκε τὴ θέση τῆς στὴν τσακτσάρα και στὸ παντελόνι.

Ἡ «κάπποτα» στὴν Αἰτωλία παίρνει κι ἀρκετὲς παροιμιαικὲς και μεταφορικὲς σημασίες. «Τὴν κρέμασα τὴν κάπποτα μ' στὸ σπίτι αὐτίνο ἐγώ», θὰ πῆ: τὸ πολιτικὸ αὐτὸ σπίτι τὸ ὑποστηρίζω και θὰ τὸ ὑποστηρίζω, ὅσο ζῶ. «Ὅθι: τὴν

¹ τὸ στολίδι.

κρεμάσω γώ τήν καππότα μου, δὲ τὴ ματαξεκρεμάω» θὰ πῆ: ὅποῖανοῦ γίνω φίλος, θὰ εἶμαι γιὰ πάντα φίλος του.

Στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Εὐρυτανίας ὅσα γειτονεύουν μὲ τὸ Βάλτο ἢ «καππότα» ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ «ψῆφος». Ἔχουμε τόσες καππότες» θὰ πῆ: ἔχουμε τόσους ψήφους.

Οἱ τσοπάνηδες, ἅμα σκαρίζουν τὸ καλοκαίρι κι' ἀφήνουν ἔρημο τὸ κονάκι καὶ τὴ στρούγκα τους, ἔχουν τὸ φόβο πῶς μπορεῖ κάποιος νὰ περάσῃ καὶ τοὺς κλέψῃ.

Γιὰ σκιαχτρο λοιπὸν κρεμοῦν ψηλὰ ἐκεῖ κάπου μιὰ κάππα. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία στὰ ἔρημα αὐτὰ μέρη. Ἐνας κακοποιὸς ποῦ μὲ κακοὺς σκοποὺς πλησιάζει τὴ στρούγκα, βλέποντας τὴν κρεμασμένη κάππα ὑποψιάζεται, πῶς κακὴ συνάντηση τὸν περιμένει μὲ τὸν τσοπάνη ποῦ στὸ κονάκι μέσα ἢ ἐκεῖ κάπου γύρω κοιμάται ἢ κάθεται. Ἔτσι: ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα, ποῦ λέει κι ἢ παροιμία. Δὲν τολμᾷ κλέφτης νὰ ἔρθῃ στὸ κονάκι.

Τὸ ἴδιο κάνει κι ὁ δραγάτης, ὅταν λείπη ἀπὸ τὴ δραγασιά. Ἐκεῖ κάπου ψηλὰ ἀφήνει γι' ἀντιπρόσωπό του τὴν κάππα του κρεμασμένη. Οἱ κλέφτες ἀπ' τὸ φόβο πῶς τὸ μάτι τοῦ δραγάτη ἀγρυπνο παρακολουθεῖ τίς κινήσεις τους, δὲν τολμοῦν νὰ μποῦν μέσ' στὰ ἀμπέλια καὶ κλέβουν σταφύλια.

Τῆς παλιῆς κάππες τίς κρεμοῦν καὶ γιὰ σκιαζούρια σ' ἀμπέλια ἢ χωράφια.

Ἡ σημερινὴ ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Μεγάλῃ ἀκαταστασίᾳ ἐπικρατεῖ σήμερα στὴν Αἰτωλία μὲ τὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Ἡ φουστανέλλα τὸ σπουδαιότερο καὶ βασικώτερο ἔνδυμα τοῦ τόπου πάει σιγὰ σιγὰ νὰ σβύσῃ ἀπ' τὴ ζωὴ. Κοντὰ σ' αὐτὴ φεύγουν κι οἱ ἄσπρες σὰν τὸ χιόνι κάλτσες δίνοντας τὴ θέση τους στὸ παντελόνι· τὸ τσαρούχι πολεμáει μέση μὲ μέση, ποῦ λέει ὁ λόγος, μὲ τὸ παπούτσι. Τὸ δοῖθῆ ὁ τόπος ὅμως πολὺ καὶ δύσκολα θὰ σκύψῃ τὸ κεφάλι. Τὸ καππότι βασιλεύει στὰ ὄρεινὰ χωριά καὶ δὲν ὑπάρχει πιθανότητα πῶς μπορεῖ νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἢ πατατούκα ποῦ κι αὐτὴ παράλληλα μ' αὐτὸ φοριέται σὰν ἔνδυμα πῶς πολυτελέστερο. Ἡ κάππα, ἢ σκούφια, τὸ σελλάχι εἶναι ἀκόμα στὴ δόξα τους.

Στὰ κάμποχώρια τὸ καππότι λείπει ὀλότελα. Ἐδῶ τὴ θέση του τὴν παίρνει ἢ πατατούκα, τὸ ταμπάρο ἢ μπελτσές. Τὰ τσαρούχια ὑποχώρησαν κάμποσο στὰ παπούτσια (τὰ φουστανελλάτικα) καὶ ἡ σκούφια εἶναι στὴ δόξα τῆς. Γίνεται ἀταλζωτὴ ὀλοκέντητη ἀπὸ χάρτσια μαῦρα.

Καὶ τῆς κάππας ἢ χρήσῃ δὲν εἶναι γενικὴ στὸν κάμπο. Ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ χεῖμῶνα δὲν εἶναι τόσο δυνατὸ τὸ κρύο ὅσο στὰ βουνά, ἢ πατατούκα ἢ ὁ μπιλτσές εἶναι ἀρκετὰ νὰ φυλάξουν τὴ ζέστα στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου.

Γενικῶς λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ φουστανελλάτικος τύπος τῆς ντυμα-

σιās έπαθε μιὰ σύγχυση. Έκαμε μεγάλη ύποχώρηση σ' έναν άλλον τύπον ανάμικτο, «νόθο». Ποιές είναι οι αιτίες αὐτῆς τῆς ἀναρχίας πού επικρατεῖ;

Δύο είναι οι πιό σπουδαίες αιτίες αὐτῆς τῆς ἀναστάτωσης και τῆς ἀλλαγῆς. Και πρώτη πρώτη είναι ἡ μετανάστευση. Ένα μεγάλο μέρος τοῦ ἀρσενικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Αἰτωλίας στά χρόνια πού πέρασαν ἀπ' τὰ 1909 ὡς τὸ 1912 παρασύρθηκε ἀπ' τὸ γενικό μεταναστευτικό ρεύμα πού επικρατοῦσε τότε, και σήμερα είναι ἐγκαταστημένο στήν Ἀμερική. Οι μετανάστες λοιπόν στέλνουν ἀπ' τὸ νέον κόσμον παλιά ρούχα, (τὰ ἀποφάρια τους), και καινούργια στοὺς ἐδῶ σπιτικούς και συγγενεῖς τους. Έκτός ἀπὸ τοῦτο ὅμως συμβαίνει και κάτι ἄλλο ἀκόμα: πολλοὶ ἀπ' τοὺς ξενητεμένους αὐτοὺς εἶτε γιὰ νὰ βγάλουν τίς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις εἶτε γιὰτι εὐτύχησαν οικονομικῶς στά ξένα, νοσταλγικά θυμοῦνται και πάλι τὸ φτωχὸ χωριὸ τους και γυρίζουν στήν «πατρίδα». Έτσι λοιπόν μαζί με τὰ δολλάρια φέρνουν και τὰ φράγγικα ἐνδύματα πού φοροῦν πιά στὸν τόπο τους, ἀντὶ τῆς φουστανέλλας, πού ἀφήσαν τὸν καιρὸ πού φεύγανε γιὰ τὴν ξενητεία.

*
* *

Δεύτερη αἰτία, μάλιστα ἡ πιό σπουδαία, πού συντέλεσε νὰ ξαφανίζεται μέρα με τῆ μέρα ἡ φουστανέλλα είναι ὁ τελευταῖος πόλεμος. Αὐτὸς ἔφερε τὸ στρατεύσιμο πληθυσμὸ τῆς Αἰτωλίας— ὅπως δὰ κι ὅλης τῆς Ἑλλάδος—σ' ἐπικοινωνία με τίς πόλεις κι ἓνα μεγάλο χρονικό διάστημα και σ' ἐπιμιξία με ξένους λαούς. Γυρίζοντας ἀπ' τὸ στρατὸ σ' ἀπόκεντρα χωριά τους μερικοὶ ἐπίστρατοι ἔφεραν μαζί τους και καινούργιες φράγγικες φορεσιές. Τίς φοροῦσαν πιά γιὰ πάντα ἀντὶ τῆς παλιάς ντόπιας ντυμασιās, γιὰ νὰ δείξουν τάχα πὼς κόβουν κάθε σχέση με τὴν παλιά παράδοση— ἰδέα πού πολεμάει νὰ επικρατήσῃ πέρα γιὰ πέρα στὴ ζωὴ μας ὕστερα ἀπ' τὸ μεγάλο πόλεμο.

Άλλοι πάλι ἐπίστρατοι γύρισαν ντυμένοι μονάχα τῆ στρατιωτικῆ τους τριμμένη στολή. Αὐτὴ τοὺς ἀπόμεινε, μήπως κι εἶχαν ἄλλα ρούχα νὰ φορέσουν; Κι ἔτσι ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ πολὺν καιρὸ φοροῦσε στρατιωτικὰ ἐνδύματα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναστάτωση ὅμως στά τελευταῖα χρόνια τὸ τσαρούχι, ἡ κάλτσα, ἡ πατατούκα κι ἡ σκουφία δὲν ἔπαθαν τέλειο ἐκτοπισμό. Οι ἀρβύλες πού κατὰκλυσαν τὸν τόπο σιγά-σιγά τρίφτηκαν, τὰ στρατιωτικὰ παντελόνια τρύπησαν και μπαλωμένα ἀκόμα, τὸ ἀμπέχοно ἔπεσε κι αὐτὸ κομμάτια και τὸ στρατιωτικὸ πηλίκιο ἀπ' τὴ χρῆση ἔγινε γιὰ πέταμα. Νά, πὼς τὴ θέση τῆς ἀρβύλας ξαναπῆρε τὸ τσαρούχι πού ποτὲ δὰ δὲν ἔλλειψε και τέλεια, κι οι κάλτσες ἔδιωξαν τὰ πανταλόνια· ἡ πατατούκα ἔφαγε τὸ ἀμπέχοно και στὴ θέση τοῦ πηλίκιου πῆγε πάλι ἡ σκουφία.

Έτσι λοιπόν σιγά-σιγά γύρισαν στά παλιά ἐνδύματα αὐτοὶ πού πῆγαν στρατιῶτες, γιὰτι δὲν μποροῦσαν κι ἀλλιῶς νὰ κάμουν, και μάλιστα ὅσοι ἀνήκουν στὴ γεωργική και τσοπάνικη τάξη. Έκεῖ ὅμως πού δὲ φάνηκε καμμιά διάθεση ξαναγυρισμοῦ στὴν παλιά παράδοση τῆς ντυμασιās είναι ἡ φουστανέλλα.

Τὸ σύμβολο τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λεβεντιάς καὶ τὸ καμάρι τῆς Ρούμελης δὲ δείχνει σημάδια νέας ζωῆς. Ἀπὸ σκοπιμότητα πιά δὲ βρίσκουν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα οἱ Αἰτωλοὶ συγχρονισμένο καὶ δὲ δείχνουν καμιὰ διάθεση νὰ τὸ ξανάφορέσουν. Μέσα στὸν ἀγῶνα ποὺ γίνεται σήμερα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τούτης ἢ τῆς ἄλλης ντυμασιᾶς ἢ φουστανέλλα, φαίνεται, πὼς ἔπαθε τὴ συμφορὰ ποὺ παθαίνουν οἱ νικημένοι. Τὴν ἀντικατασταίνει σιγὰ σιγὰ τὸ πρακτικώτερο καὶ συμφερώτερο παντελόνι, καὶ θὰ ἔρθῃ μέρα καὶ μάλιστα πολὺ γρήγορα, ποὺ ἴσως μόνον μέσα σ' αἰτωλικὲς παλιοκάσσελες θὰ μπορῆς νὰ βρῖσκης ἔτσι γι' ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα τίς φουστανέλλες.

Ἔτσι ἐπεκράτησε καὶ νέος τύπος ντυμασιᾶς χωρὶς φουστανέλλα στὸν τόπο. Κάπου βλέπεις παντελόνι, τσαρούχια, καππότι, σκούφια ταιριασμένα. Ἄλλου πατατούκα, τσακσίρα, τσαρούχι, ψάθα γελέκι. Κάποτε καπέλο, πατατούκα, ποτούρι, κάλτσες, παπούτσια. Σπάνια βλέπεις καὶ σκούφια πεσλιά, φράγγικο παλτό, σελλάχι, φουστανέλλα, κάλτσες, παπούτσια. Καὶ τί δὲ βλέπεις! Μιὰ σωστὴ ἀναρχία καὶ σύγχυση! Καὶ τὸ περίεργο εἶναι πὼς δὲ διαμαρτύρεται διόλου τὸ ἔμφυτο σὲ καθέναν αἰσθημα τοῦ καλοῦ. Τί θὰ βγῆ ὕστερα ἀπ' τὴ μεταβατικὴ αὐτὴ κατάσταση εὐκολο εἶναι ὁ καθένας νὰ μαντέψῃ. Ἀπ' τὴ μιὰ ἄκρη τῆς Αἰτωλίας ὡς τὴν ἄλλη θὰ ξαφανιστῇ ἢ φουστανέλλα: ὁ ἀνάμικτος τύπος μόλις θὰ κρατιέται γιὰ λόγους σκοπιμότητος ἀπ' τὴ γεωργικὴ καὶ πρὸ πάντων τσοπάνικη τάξη καὶ λίγο λίγο θὰ ἐπικρατήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἢ φράγγικη ντυμασιά. Στὴν ἀκράτητη αὐτὴ τάση τοῦ νὰ φραγγοφορεθῇ ὅλη ἢ Αἰτωλία πολὺ βοηθᾷ σήμερα καὶ τὸ ἀτομικὸ συμφέρο μιᾶς νέας τάξης ἀνθρώπων, τῶν «φραγγοραφτιάδων». Ἐπίσης καὶ ἡ τάξη τῶν τσαγγαράδων πολεμᾷ νικηφόρα τὴ χρῆση τῶν τσαρουχιῶν. Κυκλοφορεῖ τὸ προϊόν τῆς τέχνης τῆς καὶ στὰ πιὸ ἀσήμαντα χωριουδάκια τώρα τελευταία.

Κι ἡ Αἰτωλία λοιπὸν ἢ καθ' αὐτὸ Ρούμελη ὅπου θαυματούργησε ἡ λεβέντικη γενιά τοῦ 21 μὲ τὴ φουστανέλλα τῆς, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἀγνώριστη σὰν τὴ χωριάτιστα ποὺ ἀφήνοντας τὴν ὁμορφὴ ντυμασιά ποὺ βρῆκε ἀπ' τοὺς πατέρες τῆς φόρεσε τὴν ψεύτικη φορεσιὰ τῆς πόλης καὶ δυσκολεύεσαι νὰ τὴ γνωρίσης.

Γυναίκεια ντυμασιά.

Τρεῖς βασικοὺς τύπους πατροπαράδοτης γυναίκειας ντυμασιᾶς μπόρεσα νὰ ξεχωρίσω στὴν Αἰτωλία. Ὅλοι οἱ ἄλλοι τύποι ἀνάμικτοι ἢ καθαροὶ εἶναι παραλλαγῆς τῶν τριῶν αὐτῶν.

Ὁ ἕνας ὁ τύπος ἔχει τὴν πιὸ μεγάλη ἐπικράτεια μέσα στὴν Αἰτωλία. Τὸν βρίσκεις σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τοῦ παλιοῦ δήμου Εὐρυτάνων: Κόπραινα, Κοντίθα, Δολιανά, Ρουσιὰ, Σέλο, Σέλιτσα, Δομνίτσα, Τσικλίτσα, Κρικέλλου, Σταύλους, καὶ σὲ κάμποσα χωριά τοῦ δήμου Καρπενησίων, ὅπως στὴν Ἀνιάδα, στὸ Μυρέσι κλπ. Ἐπίσης ἀπάνω στὰ ψηλὰ Ἄγραφα, ὅπου ξεκαλοκαιριάζουν οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Ὁ δεῦτερος τύπος ἐξαιρετικὰ βρίσκεται μόνον στὸ χωριὸ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων

Ἄμπλιανη. Οἱ ἄλλοι διαφορετικοὶ κάπως τύποι ποὺ θὰ τοὺς εὕρης στὰ γειτονικά Κραθβαροχώρια Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλνύκοβα, Ἄθόρανη, Τέρνοβα, Σιτίστα, καὶ Ζηλίστα εἶναι παραλλαγές καὶ τίποτε παραπάνω.

Τρίτος τύπος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπικρατεῖ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας κυρίως (πλατανωτικὴ φορεσιά) καὶ στὰ γειτονικά χωριά, Σέλπουζα, Ἀρτοτίδα, Δορβιτσά, Σίμου, Ποκίτσα, Περίτσα, Πέρκο, Καστανιά, Χόμορη, Ἀϊ-Δημήτρη, Κοζίτσα, Κωλοσύρτη, Πόδο, Στράνομα, Βρόστιανη, Στύλια, Γρανίτσα, Βελδίτσαϊνα, Λευτέριανη κλπ.

Καὶ μικρὴ παραλαγή τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐπικρατεῖ στὰ Κραθβαροχώρια, Νεχώρι, Ἀράχωβα, Κλεπά, Συνίστα, Κοτιλίστα, στὰ χωριά τοῦ Κάτω Βενέτικου (πρὶν δῆμο Ναυπακτίδος) Γαυρολίμνη, Βασιλική, Μπιζαϊτέ, Καλαφρούζα, Ἀϊ-Γεώργη, Βλαχομάντρα, Πιτσινέικα, Κάτω Βασιλική.

Στὰ ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας ἐπικρατεῖ μιὰ παραλλαγή ξεμακρυσμένη ἀπ' τὸν πλατανιώτικον τύπο. Πέρα γιὰ πέρα ὡς τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ποὺ εἶναι κατὰ τὴ σημερινὴ Δωρίδα καὶ στὰ περισσότερα χωριά τοῦ Λιδωρικιοῦ εἶναι κυρίαρχη αὐτὴ καὶ μόνη ἢ παραλλαγή μὲ μικρὰ ἀνακατώματα.

Ἡ γυναίκεια ντυμασιὰ στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων

Ὅποιος ξέρει ἀπὸ γυναίκεια καραγγούνικη¹ ντυμασιὰ κι ἐπισκεφτεῖ τὰ χωριά τοῦ δῆμου Εὐρυτάνων, ποὺ εἶπαμε παρὰ πάνω, μπορεῖ νὰ πάθῃ τὸ δικό μου πάθημα. Νὰ νομίσῃ δηλ. πὼς οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων εἶναι Καραγγούνηδες. Θὰ τὸν γελάσῃ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἢ γυναίκεια ντυμασιὰ.

Αὐτὸ ἔπαθα τὴ χρονιά ποὺ πρωτοπέρασα ἀπ' τὸ Μυρέσι, ἓνα βλαχοχώρι ὡς μιάμιση ὥρα μακριὰ ἀπ' τὸ Καρπενήσι καὶ νοτιοδυτικὰ ἀπ' αὐτό. Τὸ βρίσκει κανεὶς μπροστά του, ἂν κατεβαίνοντας τὸ ζυγὸ τῆς Ὄξυας θελήσῃ νὰ προχωρήσῃ τὴ ρεμματιά ποὺ μᾶς φέρνει στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Προυσιωτίσσης. Μοῦ φάνηκε πὼς εἶδα Καραγγούνες κι ἔβαλα στὸ νοῦ μου πὼς ἐδῶ σὲ τοῦτο τὸ θουνὸ θὰ ξεκαλοκαιριάζουν ἴσως καραγγούνικες φαμελιές. Τὸ ντύσιμο τῶν γυναικῶν αὐτὸ μαρτυροῦσε. Γρήγορα ὅμως κατάλαβα τὴν ἀπάτη μου, ὅταν ρωτώντας κάποιον ἀπ' τοὺς ἄντρες, τί γλῶσσα μιλιέται στὸ χωριό, ἔμαθα πὼς μόνον ἑλληνικὰ γνωρίζουν οἱ βλάχοι. Πληροφορήθηκα ἐπίσης, ὅτι τὸ χωριὸ ρημμώνει ὀλότελα τὸ χειμῶνα καὶ πὼς οἱ κάτοικοι χινοπωριάζοντας ἀφήνουν τὸ θουνὸ συφέμελα καὶ σύστανα καὶ κατεβαίνουν νὰ παραχειμάσουν στὴν ἀκροποταμιὰ τῆς Ἐρημίτσας² κοντὰ στὸ Βραχώρι. Ἐπίσης πὼς στὰ παλιότερα χρόνια παραχειμάζαν καὶ στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς, ὅπου μένουν κι οἱ Καραγγούνηδες στὸ χωριό, τὸ Σοροβίγλι.³

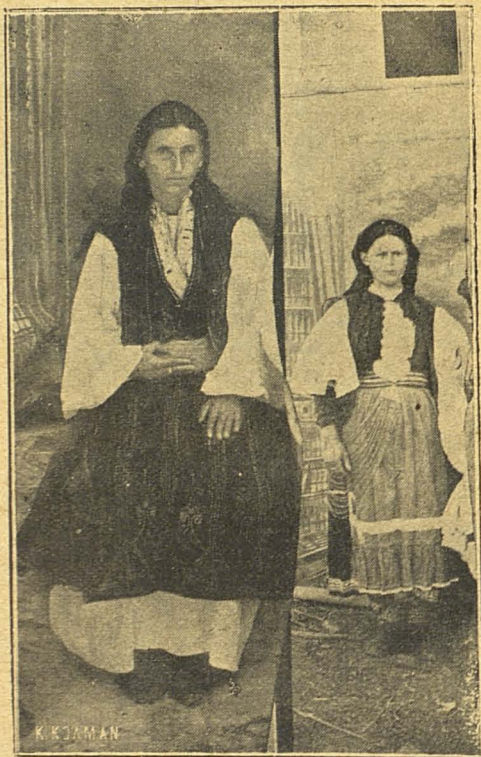
¹ Καραγγούνηδες εἶναι Κασσοβλαχικὸς κλάδος ποὺ κατοικεῖ σὲ 4—5 χωριά τῆς Ἀκαρνανίας. Κοίτα πάρα κάτω.

² Ποτάμι ποὺ πιάνεται ψηλὰ στὴν Κερά Βγένα καὶ πέφτει στὴ λίμνη τοῦ Ἀγγελοκάστρου

³ Ἡ ἀρχαία Στράτος.

Οἱ πληροφορίες αὐτὲς συνδυασμένες καὶ μ' ἄλλες ἐπιτόπιες παρατηρήσεις ποῦ ἔκαμα καὶ σ' ἄλλα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, μ' ἔκαμαν νὰ βγάλω τὰ παρακάτω τρεῖς ὑποθέσεις :

Ἡ οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν κάποτε στὰ παλιὰ χρόνια θὰ ἦταν Καραγούνηδες ποῦ ξεκαλοκαιριάζοντας κι ἀγαπώντας σιγὰ σιγὰ τὸν τόπο ἐγκατεστάθηκαν

Σχ. 62. Μυρσειώτισσα (ἡ ἀριστερά), καὶ Εὐρυτάνα (ἡ δεξιὰ).

γιὰ πάντα στὰ βουνὰ ἀνάμεσα καὶ στοὺς παλιούς Ἕλληνας κάτοικους· ἢ ἦταν πάντα Ἕλληνες ποῦ κατέβαιναν καὶ παραχείμαζαν γύρω ἀπ' τὸν Ἀσπροπόταμο, ὅπου κατοικοῦν ἀπὸ παλαιῶθε οἱ Καραγούνηδες· ἢ εἶναι Σαρακατσαναῖοι βλάχοι ποῦ ἐγκαταστάθηκαν γιὰ πάντα στὰ μέρη τοῦτα ποῦ ἀγάπησαν ξεκαλοκαιριάζοντας ἀπὸ χρόνια ποῦ κανένας δὲ θυμᾶται.

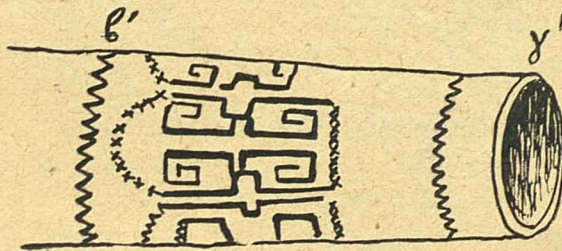
Στὴν πρώτην ὑπόθεσιν γιὰ νὰ σταθοῦμε πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς οἱ Καραγούνηδες ἔπαθαν τέλειο ἐξελληνισμό στὴ γλῶσσα, ποῦ δὲν ἀποκλείεται, ἀν λάβουμε ὑπ' ὄψην μας πόση ἀφομοιωτικὴ δύναμη εἶχε ὁ ἐλληνισμός. Τότε θὰ ποῦμε πὼς ξέμαθαν τὴ γλῶσσα τους καὶ κράτησαν τὴ ντυμασιά.

Ἡ δεύτερη ὑπόθεση στέκεται, ἂν ποῦμε πὼς οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ τῶν βουνῶν παραχειμάζοντας ἀνέκαθεν κοντὰ στοὺς Καραγγούνηδες μιμήθηκαν τὴ ντυμασιά τους· τὴν πῆραν λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὴν κρατοῦν γιὰ πάντα.

Ἡ τρίτη ὑπόθεση πὼς πρόκειται γιὰ Σαρακατσάνους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὸν τόπο τοῦτον κι ἔχτισαν χωριά, μοῦ φαίνεται πρὸ πιθανή, καὶ σ' αὐτὴ μάλλον κλίνω, καὶ τὴν παραδέχομαι ὡς ὀρθή. Τὸ σαρακατσάνικο ντύσιμό τους — οἱ διαφορὲς εἶναι ἀσήμαντες — κι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι δυὸ ἀκλόνητες ἀποδείξεις πὼς οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρίων αὐτῶν βουνῶν ἦταν βλάχοι Σαρακατσαναῖοι. Ἀπ' τὴν ὑπόθεση αὐτὴ δὲν μπορεῖ διόλου νὰ παραμερίσῃ κανεὶς, ἂν μελετήσῃ προσεχτικὰ καὶ τὰ ἔθιμά τους. Εἶναι βλέπεις τσοπάνηδες καὶ τοῦτοι, ὅπως οἱ Σαρακατσαναῖοι, μὰ καὶ τὸ χειμῶνα ξετοπίζονται σφάμελοι, ὅπως κι ἐκεῖνοι. Τί ἄλλο λοιπὸν χρειάζεται γιὰ νὰ πειστή κανένας πὼς ἡ ὑπόθεσή μου αὐτὴ εἶναι ἢ πρὸ ὀρθή;

Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα.

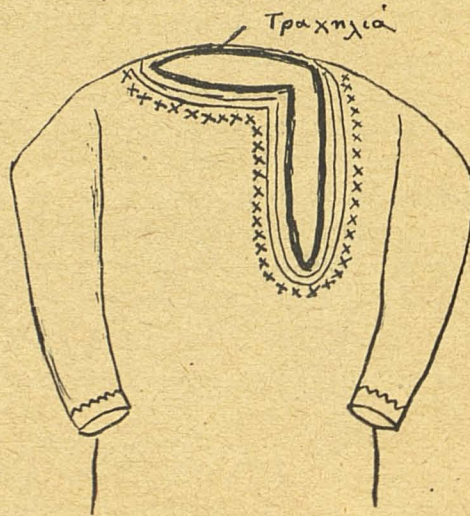
Ὅλες οἱ γυναῖκες τῶν Εὐρυτάνων χωρὶς ἐξαίρεση φοροῦν μάλλινη κορμοφάνελλα ὑφαντὴ μὲ μανίκια πλεχτά. Πρὶν συρράφουν τὰ μανίκια, τὰ στολίζουν μὲ πολλὰ ὠραῖα ἄσπρα κεντίδια καμωμένα ἐπίτηδες ἐκεῖ ποὺ θὰ ξεφαντῶνῃ τὸ χέρι, δηλ. ἀπ' τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ μανικιοῦ γίνεται γαλάζιο γιὰ νὰ ξεχωρίζουν τ' ἄσπρα ξόμπλια, ἐνῶ ἀπ' τὸν ἀγκῶνα κι ἀπάνω, ὅπως κι' ἄλλῃ ἢ ἄλλῃ κορμοφάνελλα, εἶναι ὀλόλευκη. Μπορεῖ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς πὼς περιττὰ θὰ ἦσαν σὲ κάθε

Σχ. 63. Μανίκι κορμοφάνελλας.

ἄλλο μέρος τῆς κορμοφάνελλας τὰ κεντίδια ἐκτὸς ἀπ' τὰ μανίκια. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶμα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἡ Εὐρυτάνα τίς πρὸ πολλῆς φορὲς κρατεῖ ἀνοιχτὰ τὰ στήθια τῆς μπρός. Σὰν δουλευτάρια γυναῖκα ποὺ εἶναι καὶ σὰν μικρομάννα, ἅμα παντρεύεται δὲν κουμπώνει τὴν τραχηλιά ἀπ' τὸ πουκάμισό της, κι ἀπ' τὸ ἀνοιγμα ξεφαντῶναι καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἡ κορμοφάνελλα. Θὰ ἦταν λοιπὸν μιὰ σπουδαία παράλειψη νὰ μὴν κάμῃ κεντίδια στὴν τραχηλιά της. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ κι ἐδῶ βάνει τὴν τέχνη της σ' ἐνέργεια. Ἀλλὰ τὰ κοσμήματα ποὺ φκειάνει σὲ τούτῃ τῇ μεριά δὲν εἶναι ἄσπρα ὅπως στὸ μανίκι, ἀλλὰ γαλάζια γιὰ νὰ διακρίνονται στὸν ἄσπρο κάμπο πάνω.

Τὴ χρήση λοιπὸν τῆς κορμοφάνελλας νομίζω πῶς δὲν τὴν ἐπιβάλανε μονάχα οἱ λόγοι τῆς προστασίας τῆς υγείας, ἀλλὰ καὶ λόγοι αἰσθητικοί· πῶς πολὺ μάλιστα

Σχ. 64. Ἡ κορμοφάνελλα.

τούτοι οἱ τελευταῖοι, γιατί δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ, πῶς δὲ θὰ ἦταν ἀρκετὸ νὰ προστατεύῃ ἀπὸ τὸ κρύο ἓνα τόσο σκληραγωγημένο κορμὶ μονάχα τὸ χοντροποκάμισο.

Τὸ ποκάμισο.

Τὸ γυναικεῖο ποκάμισο στὸ δῆμο Εὐρυτάνων γίνεται πολὺ μακρὺ. Κάποτε φτάνει κι ὡς τὰ κόμπια τῶν ποδαριῶν. Πῶς μεγάλη προσοχὴ δίνουν στὴν τραχηλιά καὶ στὰ μανίκια του, γιατί αὐτὰ δὲ σκεπάζονται ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐντύματα. Ἡ τραχηλιά γίνεται μὲ πιέτες ἀκριβῶς ὅπως ἡ τραχηλιά τοῦ ἀντρίκειου ποκάμισου κι ἐκεῖ πού τελειώνει στὸ λαιμὸ κεντιέται μὲ κόκκινα κεντίδια. Κάποτε πάνω σ' αὐτὴ κολλοῦν σειρήτι ἄσπρο ὀλοκέντητὸ μὲ κόκκινα ξόμπλια. Ἐπίσης στὴ σειρά κολλοῦν κομπιὰ κοκκαλένια γιὰ νὰ τὴν κουμπώνουν καὶ μὴ φαίνεται στὸ στήθος. Ἰδίως τὰ ἀνύπαντρα κορίτσια.

Τὰ μανίκια γίνονται πολὺ ἀνοιχτὰ μπρός, ἀκριβῶς ὅπως τὰ μανίκια τῶν φουστανελλάδων καὶ μὲ πολλὲς σοῦφρες στὸν ὤμο. Στὴν ἄκρη ἄκρη εἶναι ὀλοκέντητα μὲ κόκκινα κεντίδια πού τὰ φκειάνουν μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ εἶναι φκειασμένα πάνω σὲ σειρήτια πού τὰ κολλοῦνε. Ἐπίσης καὶ τὰ νωμίτια στολίζονται μὲ τέτοια κεντίδια, ἀλλὰ κι οἱ ραφὲς ὅλες ἀπ' τὸ ποκάμισο γίνονται μὲ σταυροβελονιά.

Τὸ ποκάμισο ράβεται μὲ τὰ χέρια καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ χειρίσιο πανί ἢ κι ἀπὸ χασέ, ἀν τὸ προορίζουν γιὰ γιορτοφοριάτικο.

Οί γυναίκες κάλτσες (τσουράπια).

Ο τύπος τῶν τσουραπιῶν τῆς γυναίκαε σὲ τοῦτα τὰ μέρη εἶναι διαφορετικὸς ἀπ' τὸν τύπο ποὺ ἐπικρατεῖ στ' ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Βλέποντας ἐδῶ τσουράπια νομίζεις, πὼς βλέπεις ἀντρίκειες κάλτσες πλεχτές. Κι ἀλήθεια τέτοιες θὰ ἦταν, ἂν δὲν τίς ἐπλεκαν πρὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Κάτω ποὺ περίμενες νὰ ἔχουν πατούσα, δὲν τῆ βλέπεις, γιατί ποτὲ δὲν φκειάνουν γυναίκες τσουράπια μὲ τέτοια. Μονάχα δένουν στὸ κάτω ἄνοιγμα μάλλινη σκαλοπότα γιὰ νὰ τὰ κρατῆ ἀπ' τῆ φτέρνα τεντωμένα κάτω. Ποκάτω στὸ γόνα — γιατί ὡς ἐδῶ πάνω κάτω φτάνει τὸ μάκρος τους — τὰ δένουν μὲ μάλλινη στριφτὴ καλτσοδέτα ποὺ τὴν ἔχουν συνδεμένη στὸ περβάκι ἀπ' τὸ ἀπάνω ἄνοιγμα. Ἐνα τέτοιο σκέδιο τσουράπια πολὺ σωστὰ τὰ ὀνομάζουν στὰ μέρη τοῦτα κάλτσες, γιατί εἶναι πραγματικὰ κάλτσες, μὲ μόνη τῆ διαφορὰ πὼς εἶναι πρὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Τὸ ὄνομα ξενίζει στοὺς ἀλλοινοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς. Αὐτοὶ τῆ γυναίκαε κάλτσα τὴν ξέρουν μόνο μὲ τὸ ὄνομα «τσουράπι».

Σχ. 65. Γυναίκαε κάλτσα.

Κάλτσες ἐδῶ πλέκουν μονάχα μάλλινες μὲ γαλάζια γνέματα καὶ τίς φουρτώνουν μ' ἕνα σωρὸ κεντίδια ἄσπρα ποὺ τὰ φκειάνουν μὲ βαμβακερὲς κλωστές. Τόσα εἶναι τὰ κεντίδια ποὺ νομίζει κανεὶς πὼς τίς κάλτσες τίς φοροῦν οἱ γυναίκες ὄχι γιὰ νὰ κρύβουν τῆ γάμπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείχνουν τὸ στόλισμό τους.

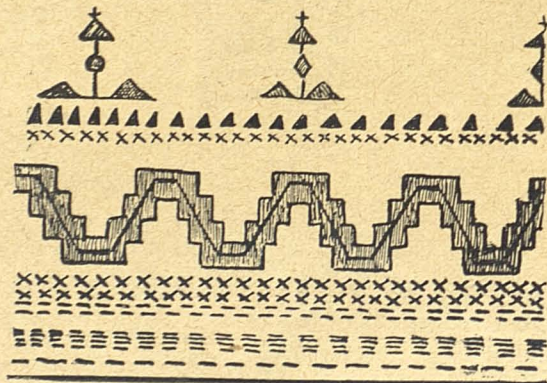
Ἡ ποδεσιά.

Στὰ μέρη τοῦτα τῶν Εὐρυτάνων πολὺ σπάνιο εἶναι νὰ ἰδῆς γυναῖκα μὲ λουροτσάρουχα. Πιὸ πολὺ συνηθίζονται τὰ ἀντρίκεια τσαρούχια τῆς καθημερινῆς ποῦ βρίσκονται στῆς δουλειές τους. Αὐτὰ εἶναι πολὺ στέρια· ἀντέχουν σ' ἕναν τέτοιον ἀγριότοπο ποῦ ὄντας ἔφκειανε ὁ θεὸς τὰ τόπια πράγματι ἐδῶ ἔριξε ὅλη τὴν πέτρα του, ὅπως πολὺ σωστὰ πιστεύει ἡ λαϊκὴ φαντασία. Πῶς θὰ βαστοῦσαν τὰ παπούτσια στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι, στὸ λόγγο, στὰ λιβάδια ποῦ εἶναι ἀναγκασμένη νὰ βρίσκεται ἡ γυναῖκα; Θὰ τάκοβε τὸ στουρνάρι κι ἡ ἀγριόπετρα! Ἡ σωτηρία τους λοιπὸν εἶναι τὰ ἀντρίκεια στέρια τσαρούχια ποῦ τὰ κάνει πιὸ στέρια ἢ πρόγγα ποῦ τοὺς κολλοῦν ἀπὸ κάτω. Σωστὸ πετάλωμα! Καὶ ν' ἀκοῦς ἐκεῖνο τὸ κράπ! κράπ! ποῦ κάνουν, ἅμα περπατῆ μιὰ γυναῖκα!

Τὸ πρᾶμα ὅμως διαφέρει τῆς Κυριακῆς καὶ τῆς γιορτῆς. Τότε φοροῦν τὰ παπούτσια τους οἱ γυναῖκες. Κάτι παπούτσια ἀπὸ πρόστυχο ἀργασμένο πετσὶ σὰν τὰ σκαρπίνια πάνω κάτω φκειασμένα. Δένονται μὲ σκοινιά ἀγοραστὰ γιὰ νὰ συγκρατιοῦνται στὸ πόδι, καὶ τὰ φκειάνουν οἱ ντόπιοι τσαρουχάδες ποῦ φκειάνουν καὶ τὰ τσαρούχια. Τὰ παπούτσια αὐτὰ ποῦ συνηθίζονται στὸν τόπον τοῦτο εἶναι γνωστὰ ὡς θηλυκωτὰ παπούτσια, γιὰ τὴν θηλυκώνεται, δένονται δηλ. μὲ σκοινιά ἀπὸ πάνω.

Τὸ μαλλινοφούστανο.

Ἀμέσως ὄξω ἀπ' τὸ ποκάμισο ἢ Εὐρυτάνα φορεῖ τὸ μαλλινοφούστανο. Τοῦτο γίνεται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὑφασμα ποῦ τὸ υφαίνουν στοὺς ντόπιους ἀργαλειοὺς καὶ βάφεται πάντοτε χωρὶς ἐξαιρέση γαλάζιο. Ράφτρες ποῦ νὰ ἔχουν τὸ ράψιμο γιὰ ἐπάγγελμα δὲ βρίσκεις στὰ βουνίσια ταῦτα βλαχοχώρια. Κάθε μιὰ γυναῖκα ράβει μονάχη τῆς τὸ φουστάνι ποῦ θὰ φορέση καὶ τὸ ράβει μὲ τέχνη ποῦ εἶναι νὰ τὸ θαυμάζης. Τὴν πιὸ μεγάλη τέχνη τὴν δείχνει στὸ κέντημα. Ὁλοκέντητος γίνεται ὁ ποδόγυρος τοῦ

Σχ. 66. Κέντημα ποδόγυρου.

φουστανιού, όλοκέντητη ή τραχηλιά και τάστήθι. Μανίγια δέν έχει τό φουστάνι. Τήν έλλειψη του στολισμού έδώ τήν αναπληρώνουν τά πλούσια κεντήματα του κορμοφανελλίσου μανικιού κι ό άέρας κι ή χάρη του πουκαμισίσου.

Τά κεντίδια γίνονται μέ γνέματα βαμπακερά. Άπ' τήν εικόνα βλέπει κανείς ποιά τάξη έπικρατεί στό κέντισμα του φουστανιού. Πιο κάτω κατά τήν άκρη του ποδόγυρου γίνεται μιá άσπρη συγκρατητή γραμμή. Παραπάνω και παράλληλα σ'αυτή γίνεται δεύτερη άσπρη γραμμή διπλάσια στό πάχος άπ' τήν πρώτη. Άπάνω σε τούτη άπό τόπο σε τόπο όλόγυρα άκομπούνε άσπρες κολώνες, (πώς άλλοιώς νά τίς πω δέν ξέρω).

Λίγο παραπάνω άπ' τίς κολώνες κεντιούνται μέ άπλη βελονιά δυό άλλες παράλληλες γραμμές. Άπάνω άπ' αυτές άκολουθοϋν δυό σειρές άπό πυκνά Χ. Η πρώτη τάχει πυκνότερα ή παραπάνω πιό άραιά τά Χ. Έπειτα άκολουθεί τό γνωστό άπ' τά κυλίμια κόσμημα «άλυσίδα». Έστερα άπ' αυτή έρχεται μιá σειρά όρθογώνια τρίγωνα μικρά. Πάνω άπ' αυτά κεντιέται μιá σειρά άπό δέντρα. Τό καθένα βρίσκεται ανάμεσα σε δυό ισόπλευρα τρίγωνα. Ό κορμός των δεντρών έξογκώνεται στή μέση και παίρνει τό σχήμα του ρόμβου. Κλαδιά και φύλλωμα του καθενού δέντρου παρασταίνονται: μ' ένα τριγωνικό σχήμα κι οι κορφές τους μέ σταυρό.

Γιά νά γίνη τό φουστάνι, πρώτα ράβεται ή φούστα. Αυτή τή φκειάνουν μέ άμέτρητες δίπλες¹. Γιά νά καταφέρουν τόσες πολλές δίπλες δε συρράβουν λαγγιόλια όπως στή φουστανέλλα κι ύστερα νά τά σουφρώσουν στή μέση. Αυτό είναι τό πιο λογικό κι αυτό μποροϋσε νά ύποθέση κανείς, αλλά δέν είναι έτσι. Κείνο που έπιδιόκουν, τό καταφέρουν μ' άλλον τρόπο.

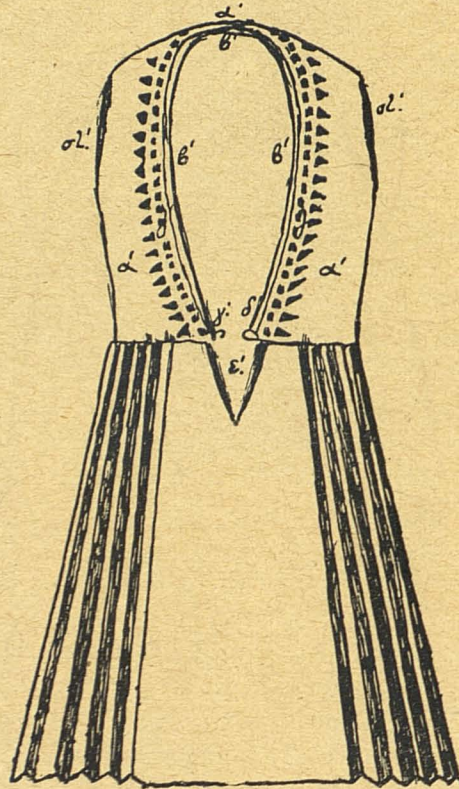
Άφου ράψουν τή φούστα, τήν αφήνουν νά μουσκέψη μέσα σε νερό ένα ήμερόνυχτο. Έστερωτέρα τή βγάνουν άπό κει μέσα, τή στρώνουν κάτω σε καθαρό κι ίσιο μέρος και πιάνοντας άπό δω κι άπό κει φκειάνουν μιá δυό τρεις κτλ. δίπλες ώσπου νά διπλώσουν όλη τή φούστα: μονάχα μπροστά στον άφαλό που έχει και μικρό άνοιγμα δε φκειάνουν δίπλες. Γιά νά στρώση καλά τό δίπλωμα, έτσι καθώς τήν έχουν κάτω τήν πλακώνουν μέ μιá σανίδα κι άπάνω σ' αυτή βάνουν μεγάλο βάρος, πέτρες, κούτσουρα κι ό,τι άλλο βαρύ πράμα. Σ' αυτή τή θέση πλακωμένη τήν αφήνουν και δεκαπέντε μέρες! Έστερο τήν ξεπλακώνουν, κι οι δίπλες στέκονται στή θέση τους πιά. Έτσι διπλωμένη τή συρράβουν στό μάλλινο κορμί που έχουν φκειασμένο άπό πρωτύτερα. Μπροστά στ' άστήθι δέν κουμπώνει αυτό τό κορμογόλεκο, ως τό πω έτσι, και τ' αφήνουν δίχως μανίγια, για νά ξεπροβάλουν τά χιονόλευκα μανίγια του ποκάμισου και φαίνονται άνεμπόδιστα τά κεντίδια της κορμοφάνελλας.

Μιá μικρή τσέπη που φκειάνουν στό φόρεμα τούτο καθόλου δέν μπορείς νά τή διακρίνεις. Είναι κρυμμένη στις δίπλες του φουστανιού στήν κοιλιά ίσια κάτω άπ' τό δεξι χέρι. Έκει σε άπόσταση που νά είναι βολετή στό χέρι, άνοίγουν όριζόντια μέ τό φαλλίδι μιá τρυπίτσα κι άπό τό μέσα μέρος συρράβουν πάνινη σακουλίτσα. Αυτή

¹ πλυσέ δηλ.

είναι ή τσεπούλα. Το άσπρο μαντηλάκι πού τόσο χρειάζεται, άμα πιαστή ό χορός στό χοροστάσι, έδώ μέσα βρίσκεται κρυμμένο.

Δέ χορταίνει τό μάτι σου νά βλέπτης τό βλάχικο αυτό φουστάνι. "Αν τύχη γά-

Σχ. 67. Το μαλλινοφούστανο.

α' β' = νωμίτης. στ' στ' = παραμαλιές. β' β' = τραηλιά. α' α' = κεντίδια τραηλιάς.
γ' δ' = κόπτες. ε' = άφαλός.

μος ή παγγύρι πού μπαίνουν στό χορό όλα τά κορίτσια και μέ καμάρι δείχνουν τις δίπλες των φουστάνιων τους, πλούσια όμορφιά και χαρη σκορπιέται γύρω σου. Κι όταν μια λεπτή εύωδία σαν από βασιλικό, σαν από νυχάκι σαν από μήλα αισθανθής για μια στιγμούλα, ρωτιέσαι : μήπως κι είναι Νεράιδες αυτές πού χορεύουν ;

Ή εύρυτάνικη ποδιά.

Ή ποδιά πού ποτέ δέν πρέπει νά λείπη από ένα τέτοιο βλάχικο ντύσιμο, χωρίς άλλο φοριέται για την όμορφιά. Τό δείχνουν τά πολλά κεντίδια της :

«Στὴν κεντημένη σου ποδιά, μὴρ' Βλάχα,
Μὴρ' Βλάχα, Βλαχοπούλα,
ν' ἐσὺ τὰ ξέρεις οὐλα.
Λαλοῦν ἀηδόνια καὶ πουλιά, μὴρ' Βλάχα.

.....»

Σχ. 68. Εὐρυτάνα με ποδιά κι ἀλύσια.

Ἄκουσά ἔχω πὺς παλιότερα τὴν ἔφκειαναν ὕφαντὴ τὴν ποδιά, ἀλλὰ τώρα σὲ κανένα ἀπὸ τὰ εὐρυτάνικα χωριά δὲν εἶδα τέτοια. Μονάχα στὸ Μυρέσι τὴ βλέπεις νὰ φοριέται ἀπὸ μισόκοπες γριές γυναῖκες. Τώρα φοροῦν ποδιά φκειασμένη ἀπὸ ἀγοραστὸ τσίτι καὶ πάντα γαλάζια. Τὸ γαλάζιο ἔχει νὰ κάμη σ' ἄνδρες καὶ γυναῖκες

τῆς γούρνας¹ ταύτης. Στὴν ἀκρη-ἄκρη τῆς κάτω πλευρίας κολλᾶνε μιὰ ταντέλλα ἄσπρη, πλατυὰ ὡς 0,20 τοῦ μέτρου. Λίγο πιδ πάνω ἀπὸ τούτη κολλοῦν κι ἄλλη πλατύτερη ἀπ' τὴν πρώτη. Ἡ δεύτερη τούτη πιάνει ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρα τὸ πλάτος τῆς ποδιάς ὄλο, κι ὄχι ὅπως ἡ παρακάτω πού δὲ φτάνει ὡς κατάνακρα. Στὶς δυὸ τῆς ἄκρες λοιπὸν ἀναδιπλώνεται κατὰ πάνω ἀπ' τὸνα κι' ἀπ' τ' ἄλλο τὸ μέρος κι ἔτσι γίνεται τελλάρο ἀνοιχτὸ ἀπ' τὴν πάνω μεριά. Δεξιώτερα ἀπ' τὸν ἀφαλὸ καὶ λίγο πιδ κάτω κολλιέται ἡ τσέπη. Ἐνα μπάλωμα ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ τοῖτι γαρνιρισμένα ὀλόγουρα μὲ ἄσπρη κι αὐτὸ ταντέλλα συρραμένο ἀπ' τὴ πρόσωπη φκειάνει τὴν ἀπαραίτητη αὐτὴ τσέπη. Ἐνα τρίγωνο καμωμένο ἀπὸ τὴν ἴδια ταντέλλα στηρίζει τὰ σκέλια του στὶς δυὸ ἄκρες ἀπ' τὸ ἀνοιγμα τῆς τσέπης. Στέκεται σὰν ἄνθρωπος ταισελωμένος πάνω στὴν τσέπη. Δυὸ λωρίδες πάνινες κολλημένες ἀπ' τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριά τῆς ἀπάνω ἄκρας φκειάνουν τὸ ζωνάρι. Τὶς δυὸ ἄκρες τοῦ ζωνarioῦ τὶς κομποθαίξει πίσω στὸ κορμί τῆς ἢ γυναῖκα. Ζώνεται ἔτσι τὴν ποδιά τῆς. Εἶναι κι αὐτὴ ἓνα στολίδι, ἓνα τῆς καμάρι.

Τὸ ἀσημοζούναρο.

Ἄρα τ' ἄλλα μέρη τοῦ σώματος τάχει στολισμένα ἢ γυναῖκα, δὲ θὰ ἦταν παρὰλειψη ν' ἀφήση τὴ μέση τῆς ἀστόλιστη; Γιατί ὄχι; Ἐφκειασε λοιπὸν τὸ ζωνάρι τῆς καὶ τί ζωνάρι! μάλλινο ὑφαντὸ ἢ πλεχτὸ πλατὺ μὲ χρῶμα μαῦρο ἢ γαλάζιο, πού κουμπώνει μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μ' ἀσημένια κεντητὴ κόπτσα (πόρπη) παρόμοια μὲ κείνη πού φοροῦν οἱ παπάδες, ἅμα ντύνονται τὰ ἱερατικά τους γιὰ νὰ λειτουργήσουν, ἀρσενικιά καὶ θηλυκιά. Αὐτὴ τὴν κόπτσα τὴν φέρουν μὲ τὸ ὄνομα θηλυκωτάρι. Στὸ Μυρῆσι τέτοιες πλατυὲς ζώνες φκειάνουν κι ἀπ' ἀργασμένο δέρμα. Τὰ πολλὰ κεντίδια πού τὶς στολίζουν σὲ κάνουν νὰ νομίζης πὼς βλέπεις γυναῖκα μὲ σελλάχι. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία πού κοροϊδεύουν τὶς Μυρῆσιώτισσες οἱ ἄλλοι χωριάτες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὶς λένε «μαυροσελλαχάκηδες».

Ἄπ' τ' ἀσημένιο θηλυκωτάρι κρεμιοῦνται τ' ἀσημένια ἀλύσια. Πέντε ἕξι ἀράδες καὶ κάποτε περισσότερες γαζώνουν τὴν ποδιά ὡς κάτω, ἔπειτα μὲ μιὰ χαριτωμένη καμπύλη ραιδώνουν κατὰ τὰ δεξιὰ κι ἀπάνω καὶ συμμαζεύονται πάλι σὲ μιὰ ἀσημένια κόπτσα πού μοιάζει σὰ γαντζούδι. Αὐτὸ τὸ γαντζώνουν στὸ ζωνάρι. Ἄλλες πάλι γυναῖκες βλέπεις νὰ φορῶν διπλῆς σειρῆς ἀλύσια πού τὶς γαντζώνουν τὴ μιὰ δεξιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἀριστερά. Ἐτσι σοῦ θυμίζουν τὰ χαίμαλιά πού φοροῦσαν τὸν παλιὸν καιρὸ οἱ κλέφτες², καὶ ὕστερότερα, στὶς μέρες μου ἀκόμη τὰ φοροῦσαν καὶ μικρὰ παιδιά.

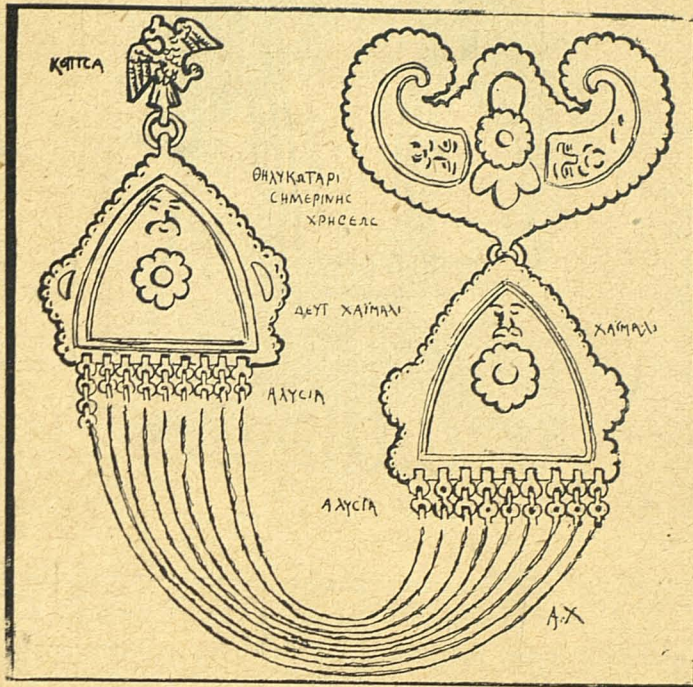
Καὶ δεύτερη ἀσημένιαν κόπτσα φοροῦν οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ δίχως ἀλύσια. Καρφισώνουν μ' αὐτὴ μπροστὰ στὸ στήθος τὸ κεντιστὸ ποκάμισο γιὰ νὰ μὴ μὲν ἀνοι-

¹ τοπικὴ περιφέρεια.

² Κάπου βροντοῦ, μωρὲ Πανουργιά, κάπου βροντοῦνε χαίμαλιά.

χτό. Μοιάζει τὸ κεφάλι τῆς σὰ μικρῆ καυκιὰ πού κρύβει τὸ γαντζάκι πού γαντζώνεται ἢ μακρυὰ σὰ βελόνι καρφίτσα πού πιάνει τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἄκρια τῆς τραχηλιάς.

Σὲ παλιότερα χρόνια φοροῦσαν καὶ ζωνάρια ὄλο ἀπὸ ἀσημένιες πλακίτσες φκεια-

Σχ. 69.

σμένα. Τότε φοροῦσαν καὶ τὶς ἀσημοσουγιές ὅλες ἀνεξάιρετα οἱ γυναῖκες κρεμασμένες ἀπ' ἀσημένιον ἄλυσσο. Σήμερα κάπου καὶ πού βλέπεις τὴν ἀσημοσουγιὰ.

Ὅλα τὰ στολίδια πού γίνονται ἀπ' ἀσήμι εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα ἀσημικά.

Τὸ καππί.

Γιὰ πανώντυμα οἱ Εὐρυτάνες φοροῦνε τὸ καππί. Μὴ γελαστήτε ἀπ' τὸνομα καὶ νομίσετε πὼς πρόκειται γιὰ κανένα εἶδος καππότι. Τὸ καππί εἶναι διαφορετικὸ ἔνδυμα. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο δίμιτο μάλλινο ὕφασμα χοντρό. Τὸ χρῶμα του εἶναι ὀλόμαυρο. Ποτὲ δὲν φκειάνουν καππί μ' ἄλλο χρῶμα. Μοιάζει κάπως μὲ τὴν ἀντρίκεια κοντόσα πού γνωρίσαμε πάρα πάνω. Μάλιστα ἄμα βλέπεις τὰ μανίκια του νὰ κρεμιοῦνται πίσω στὶς πλάτες, νομίζεις πὼς ἀλήθεια πρόκειται γιὰ τὸ εὐζωνικὸ τσιπούνι πού φοροῦσαν παλιότερα οἱ Εὐζῶνοι. Καὶ μπορεῖς νὰ δικαιολογήσης τό-

τε τούς καμπίσιους, πού κοροϊδεύοντας λένε τις άντρογόναικες αυτές «Εύζωνάκια»
 Ἄλλὰ τὸ ένδυμα τοῦτο ἔχει μεγάλες διαφορές ἀπ' τήν κοντόσα. Δέν πιστεύω
 πῶς ἀπό μίμηση τῆς άντρικῆς κοντόσας ἔφκειασαν τὸ πρῶτο καππί. Τὸ σωστότερο

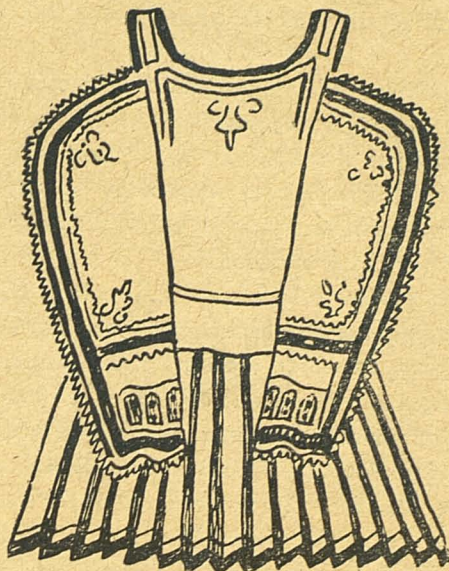
Σχ. 70. Τὸ καππί ἀπὸ μπρός.

εἶναι νὰ παραδεχτοῦμε, πῶς τὸ καππί κατάντησε στὸν τύπο τοῦτο μὲ τὸ χρόνο καὶ
 τὴν ἐξέλιξη· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὄνόμασαν καππί, δηλ. μικρότερο, κομψὸ καππί.

Γιὰ νὰ φκειάσουν καππί πρῶτα-πρῶτα ράβουν ἓνα μάλλινο κορμί πού τὸ μά-
 κρος του νὰ μὴ πέφτη παρακάτω ἀπ' τὴ μέση, καὶ τὸ πλάτος του νὰ μὴ κλείνη
 μπροστὰ τὸ στήθος. Ἀπαράλλαχτο δηλ. σὰν τὸ κορμί τῆς άντρικῆς κοντόσας. Ὑστε-
 ρα στὸ κάτω μέρος αὐτοῦ τοῦ κορμιοῦ συρράβουν κι ἓνα ἄλλο κομμάτι, ὅλο μὲ δίπλες
 φκειασμένο, πού τις διπλώνουν καὶ τις σιάζουν ὅπως τις δίπλες τοῦ φουστανιοῦ· κἀτι
 σὰν κοντὴ φουστανελλίτσα. Κολλοῦν ἔπειτα καὶ τὰ μανίκια· μανίκια ὅμως πού ποτὲ
 δὲ φοριοῦνται, ἀλλὰ πέφτουν ἴσια κάτω ἀπ' τὰ νωμῖτια καὶ μάλιστα συγκρατιοῦνται
 μὲ μιὰ μεταξίνη κόκκινη οὔτρα ἐκεῖ χαμηλὰ πού φτάνουν, γιὰ νὰ μὴν κουνιοῦνται
 διόλου. Ἡ τραχηλιὰ τοῦ καππιοῦ, τ' ἀστήθι, οἱ παραμπαλιές, οἱ κάτω ἄκρες κι οἱ
 συρραμμένες ἄκρες τῶν μανικιῶν σεραδῶνονται μὲ σειρήτια φκειασμένα ἀπὸ μετα-
 ξωτὰ ἢ μάλλινα χάρτσια μαῦρα. Ἀνάμεσα στὰ μαῦρα σεράδια περνοῦν ἀραιὰ ἐδῶ
 ἐκεῖ μεταξωτὰ στρίμματα κόκκινα κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, καθῶς διαβαίνουν τὰ σειρή-
 τια, κεντοῦν καὶ κοσμήματα γαλάζια ἀνοιχτὰ μὲ μεταξωτὰ στρίμματα.

Παρὰ μέσα λίγο ἀπ' τὰ σειρήτια φκειάνουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ X. Τὴ σειρὰ αὐτὴ
 τὴν ἀκολουθαίει ἄλλο σειρήτι ἀπὸ χάρτσια πλατυὰ ὡς 0,08 τοῦ μέτρου. Ἐπειτα
 ἀφήνεται ἄδειος ἓνας στενὸς δρόμος πού γιὰ περβάξι του κολλιέται μιὰ δυστριφτη
 μεταξωτὴ κλωστή κόκκινη (οὔτρα). Τούτην τὴ γραμμὴ τὴν ἀκολουθαίει στενὴ

ταινία γινομένη από τρεις μαύρες ούτρές κι ύστερα από τούτηνη ἔρχεται σεράδι μαύρο διπλωμένο σὰ φεϊδι. Οἱ ἀγγωνές στολίζονται μὲ σεράδια πόχου οὐρανό.

Σχ. 71. Τὸ καππί ἀπὸ πίσω.

Πιὸ μέσα ἀπ' τὶς ἀγγωνές κι ἀνάμεσα στὰ νόμια κεντιοῦνται λουλούδια μὲ οὐτρά κόκκινη.

Τὸ πὼς τὸ ὄμορφο αὐτὸ καππί, ποὺ περιγράψαμε παραπάνω εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ καπποτιοῦ τὸ μαρτυράει κι ἕνας διάμεσος κρίκος τῶν δυωνῶνε τους. Ἐκτὸς δηλ. ἀπ' τὸ γιορτοφοριάτικο καππί τους οἱ γυναῖκες φκειάνουν καὶ φοροῦνε στὶς δουλειές τους κι ἄλλο τέτοιο ἀπὸ τραγομαλλίσιο σκουτί, ποὺ ἔχει νὰ κάμη κι ἀπ' τοὺς δυὸ τύπους. Τὸ σεραδῶνουν κι αὐτὸ στὶς ἄκρες μὲ σεράδια μεταξωτὰ κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο φκειάνουν καὶ κεντίδια σὰν ἐκεῖνα τοῦ γιορτινοῦ καππιοῦ. Στὸ στολισμὸ λοιπὸν καὶ στὰ μέτρα μοιάζει μὲ τὸ καλὸ τὸ καππί· στὰ ὕλικὰ μοιάζει μὲ τὸ ἀντρίκειο καππί ποὺ γνωρίσαμε παρὰ πάνω.

Τὸ χτένισμα τῶν μαλλιῶν.

Τὸ γυναικειο μαντήλι.

Τὰ περιποιημένα μαλλιά τοῦ κεφαλοῦ καὶ οἱ μακρὲς πλεξίδες, (ποὺ τὶς λένε καὶ κόσες ἢ κοσίδες), εἶναι ἕνα στόλισμα ἀπ' τὰ πιὸ σπουδαῖα στὴν Εὐρυτάνα. Μὲ τὴν τσατσάρα της, (μὰ ἀπλὴ τσατσάρα ἀπ' αὐτὲς ποὺ πωλοῦνε στὸ ἐμπόριο), χτενίζει κάθε πρωτὶ τὸ κεφάλι καὶ φκειάνει τὴ χωρίστρα της. Γιὰ νὰ μαλακῶνουν

οί τρίχες, τις ἀλείβει κάποτε μὲ λίγο ἐλιόλαδο ἢ καὶ μὲ βαϊτόλαδο, (κοινὸ λάδι ποῦ βάνουν μέσα φύλλα δάφνης γιὰ νὰ πάρη μυρωδιά). Πιάνοντας ἔπειτα μιὰ μιὰ τούφα μαλλιὰ τὰ πλέει καὶ ρίχνει τις κοσίδες πίσω κατὰ τὴν πλάτη ἢ τις κουλουριάζει πάνω στὸ κεφάλι καὶ τις καταπιάνει. Ἀπὸ πάνω ρίχνει ἔπειτα τὸ μαγτήλι.

Μαντήλια προμηθεύονται ἀπ' τὸ ἐμπόριο. Ἐδῶ σὲ τούτη τὴ γούρνα συνηθιόνται τὰ βαθυὰ κόκκινα, ποῦ τὸ χρῶμα τους μοιάζει πολὺ σὰν τὸ αἷμα.¹ Μὴ νομίσης ὅμως πῶς τὰ φοροῦν ἐδεδέτσι ὅπως τ' ἀγοράζουν· αὐτὸ γίνεται στ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Τὸ περιθώριο τους γύρω γύρω τὸ σεραδώνουν μὲ στενὸ σειρήτι ἀπὸ δυὸ-τρία μεταξωτὰ στρίμματα καμωμένο, κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κρεμοῦνε ἄκρη ἄκρη φουντίτσες τριανταφυλλιές, θαλασσιές ἢ κόκκινες.²

Πρὶν τὸ ρίξουν στὸ κεφάλι τὸ διπλώνουν πιάνοντάς το ἀπ' τις δυὸ ἀντίθετες ἄγωνές. Ἔτσι παίρνει σχῆμα τριγωνικὸ καὶ τὸ βάνουν πάνω στὸ κεφάλι μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε ἢ μιὰ του ἄκρη νὰ πέφτη πίσω στὸ κορμὶ ἀνάμεσα στὶς δυὸ πλάτες καὶ νὰ κρεμιέται μαζὶ μὲ τις ἄκρες τῶν πλεξιδιῶν. Τις ἄλλες δυὸ ἄκρες τις κομποθιάζει ἀπ' τὴ μέση μεριά ἀπ' τις κοσίδες, ἀνάμεσα σβέροκο δηλ. κι αὐτές.

Ἄν ἔχη τὰ μαλλιὰ κουλουριασμένα στὸ κεφάλι, τὸ κουλουριάζει καὶ τὸ σκεπομάντηλο μαζὶ μὲ τούτα. Φκειάνει τὰ μαλλιὰ κουϊρούκι, λέει.

Τὸ πιὸ συνηθισμένο φκειάσιμο τῶν μαλλιῶν ὅμως εἶναι τὸ πρῶτο. Ἔτσι καὶ τὸ μάκρος τῶν μαλλιῶν³ φαίνεται — (γυναῖκα μὲ μακρυὰ μαλλιὰ θεωρεῖται ώραία) — καὶ τὰ πλουμίδια πόχει στὴν ἄκρη τὸ σκεπομάντηλο δὲν κρύβονται· δίνουν χάρη κι ὁμορφάδα σ' ὅλο τὸ ντύσιμο.

Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια.

Γυναῖκα χωρὶς σκουλαρίκια εἶναι κάτι ποῦ δὲ βάνει ὁ νοῦς σου σὲ τούτα τὰ μέρη. Τί ἄντρας εἶναι καὶ δὲ φοράει σκουλαρίκια; εἶναι μιὰ ἀπορία ποῦ πολὺ συχνὰ τὴν ἀκούει κανένας, ἂν τύχη νὰ ἰδοῦνε γυναῖκα χωρὶς τὰ λιλιὰ στ' αὐτιά κρεμασμένα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη γιὰ χρυσὰ σκουλαρίκια. Αὐτὰ σπάνια νὰ τὰ ἰδῆς. Ἐδῶ ἔχουν πέραση μεγάλη τὰ τιποτένια σκουλαρίκια, ποῦ πουλᾶνε οἱ γυρολόγοι ποῦ γυρίζουν μὲ τὴ μόστρα φορτωμένοι σ' ὅλα τὰ κουτσοχώρια. Βλέπεις τις γυναικοῦλες νὰ ξεπετιόνται ἀπ' τις πορτίτσες τους καὶ νὰ διαλένε τὰ κατακίτρινα (παφιλένια) σκουλαρίκια, ποῦ διαλαλεῖ ὁ γυρολόγος στὰ στενοσόκακα τοῦ χωριοῦ. Πολυτιμότερα σκουλαρίκια θεωροῦνε τὰ ἀσημένια ποῦ φκειάνουν οἱ Δημητσανίτες χρυσοῖ ποῦ φτάνουν κι ὡς ἐδῶ στὰ ἀπόκεντρα τούτα μέρη.

Γιὰ νὰ φοριοῦνται τὰ σκουλαρίκια, πρέπει νάναυ τρυπημένα τ' αὐτιά, κι ἔπειδ' ἴ

¹ Ἐχουν πέραση καὶ μαντήλια μὲ κανελὶ ἢ καφέ χρῶμα.

² Τέτοιο στολισμὸ στὸ μαντήλι κάνουν τὰ κορίτσια.

³ Μακρυὰ μαλλιὰ καὶ λίγη γνώση, εἶναι παροιμία.

τὸ τρύπημα στὴ μεγάλη ἡλικία εἶναι δύσκολο, οἱ μαννάδες τρυποῦν μὲ βελόνι τ' αὐτάκια τῶν κοριτσιῶν τούς στὴ μικρὴ ἀκόμα ἡλικία. Γιὰ νὰ ὀψιάσῃ ἡ πληγὴ ποὺ κάνει τὸ τρύπημα, περνοῦν βαμβακερὰ σκοινάκια στὶς τρύπες καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ ὥσπου νὰ παράσῃ ἡ περίοδος ποὺ θὰ τρέξῃ τὸ ἔμψυο. Ἐπίσης πολὺ συνηθίζονται τὰ δαχτυλίδια. Δυὸ καὶ τρία δαχτυλίδια φορεῖ στὸ κάθε χέρι ἢ γυναίκα. Καὶ τί δαχτυλίδια! Ἐδῶ ἔχει μεγάλη πέραση ὁ πόφιλας καὶ τὸ χάλκωμα. Ἀσημένια καὶ χρυσὰ βέβαια δὲ λείπουν, μὰ σὲ πολὺ λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὰ ἰδῇ κανένας. Καὶ στὰ δαχτυλίδια παίξει ρόλο ἐδῶ τὸ ἐμπόριο τοῦ γυρολόγου Δημητσανίτη.

Δαχτυλίδια μόνο οἱ παντρεμένες φοροῦν, τὰ κορίτσια θεωρεῖται ἄπρεπο νὰ βάζουν τέτοιο πρᾶμα στὸ χέρι τους. Τὸ δαχτυλίδι εἶναι γνῶρισμα τῆς παντρεμένης.

Παραλλαγὲς τῆς γυναικείας ντυμασιᾶς τῶν Εὐρυτάνων.

Τὸ Κρικέλου—ἓνα κεφαλοχώρι στὸ πλάι τῆς Ὁξιάς δῶθε ἀπ' τὰ ἱστορικὰ Κοκκάκια κατὰ τὸ μέρος τῆς Εὐρυτανίας—εἶναι ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ δήμου Εὐρυτάνων. Καὶ ὅμως ἡ γυναικεία ντυμασιά ἐδῶ λίγο εἶναι παραλλαγμένη. Τὸ γνωστὸ καππὶ ποὺ κατακλύζει ὅλα τ' ἄλλα χωριά κάπου κάπου τὸ βλέπεις. Παραχωρεῖ τὴ θέση του στὴ σεγγούνα· καὶ ποιά σεγγούνα; ὄχι τὴν ἀπλή, ἀμπλιανίτικη, ποὺ ἐδῶ κοντὰ ἔχει τὸ κράτος τῆς (ἢ Ἀμπλιανῆ 3 ὥρ. μακρὰ ἀπ' τὸ Κρικέλου), ἀλλὰ τὴν καταφορτωμένη ἀπὸ μπιχλιμπίδια πλατανιώτικη σεγγούνα, ποὺ θὰ περιγράψουμε παρακάτω. Μάλιστα ἐδῶ τὸ σεγγούνη γίνεται μὲ πιὸ πλούσια πλουμίδια ἀπὸ κείνα ποὺ θὰ ἰδοῦμε στὸν Πλάτανο.

Ἄλλὰ καὶ τὸ χτένισμα καὶ στόλισμα τῶν μαλλιῶν ἐδῶ εἶναι πιὸ προκομμένο καὶ πιὸ πλούσιο. Σὰν νὰ μὴ φτάνουν τὰ μεταξωτὰ κλοσσάκια τοῦ μαντηλιοῦ νὰ στολίσουν τὸ κεφάλι, κρεμοῦν μπροστὰ στὸ μέτωπο οἱ γυναῖκες κι ἀρμάθες ἀπὸ φλωριά. Βλέποντας τέτοιο στολισμένο κεφάλι ἄθελα φέρνεις τὸ νοῦ σου στὸ στεφανωμένο κεφάλι καμιανῆς βυζαντινῆς αυτοκρατορίσσης, ὅπως τὸ ἔχεις δῆ ζωγραφισμένο σὲ βιβλία. Παίρνεις κείνον τὸν πλούσιο στολισμὸ ποὺ κάθεται πάνω στὸμορφο κεφαλάκι γιὰ κάτι στέμμα βασιλικό. Καὶ σὲ θέλω αὐτὸν τὸ στολισμὸ νὰ τὸν ἰδῆς πιὸ δυναμωμένο σὲ νύφη ποὺ πᾶν νὰν τὴ στεφανώσουν στὴν ἐκκλησιά ἢ σὲ κορίτσια ποὺ σέρνουν τὸ χορὸ στὸ χοροστάσι τὴ μέρα τὸ παγγύρι καὶ δείχνουν ὅλο τὸ νάζι καὶ καμάρι. Τότε (26 Ἰουλίου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς) εἶναι μαζεμμένο στὸ βουνὸ ὅλο τὸ χωριό. Ἀφήσαν τὸ νέο χειμωνιάτικο χωριὸ πόχουν χτισμένο στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Φεῖδαρη κάτω στὸ Μποχώρι κι ἤρθαν νὰ πιοῦν ἓνα μῆνα κρύο νερὸ ν' ἀποπάρουν στὴν Ὁξιά. Παγγυρίζουν. Πάνω στὴ ζούρλια τοῦ χοροῦ κατὰ τὸ βράδυ βράδυ γεμάτες ἀπὸ τὸ καμάρι ποὺ γεννάει ὁ πλούσιος στολισμὸς τῆς ντυμασιᾶς οἱ Κρικελιώτισσες δείχνουν τὴν ὁμορφὴ κορμοστασιά τους· καὶ μὲ πιὸ πολὺ νάζι μάλιστα, ἅμα καταλάβουν, πὼς περίεργα ξένα μάτια εἶναι ριγμένα πάνω σὲ κείνο ποὺ τίς κάνει νὰ καμαρώνουν.

Πιό πολύ παραλλαγμένο είναι τὸ ντύσιμο στὸ Μυρέσι τοῦ Καρπενησιοῦ. Ἐδῶ τὸ ποκάμισο εἶναι μακρύτερο ἀπ' τὸ φουστάνι. Οἱ ἄκρες τοῦ κάτω ξεπέχουν καὶ φτάνουν ὡς τὸ χτένι τοῦ ποδαριοῦ. Τὰ μανίκια τοῦ εἶναι πιό μακρὰ, ὥστε σκεπάζουν καὶ τὸ μισὸ τὸ χέρι· κρύβουν τὰ μανίκια τῆς κορμοφάνελλας. Μπρὸς στὸ στήθος μένει ξεκούμπωτο τὸ ποκάμισο κι ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ κορμοφάνελλα. Ἀλλὰ καὶ τὸ φουστάνι ἐπίσης δὲν κουμπώνεται στὸ λαιμό. Ἡ ποδιά γίνεται ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο μάλλινο σκουτὶ βαμμένο μαῦρο. Κεντίδια ἄσπρα τῆ στολίζουν ἀπὸ πάνω ὡς κάτω.

Ἀφήνω τὸ ζωνάρι. Γι' αὐτὸ εἶπα παραπάνω. Κεῖνο ποῦ πιό πολύ ξεμακραίνει τὶς Μυρεσιώτισσες ἀπὸ τὶς ἄλλες Εὐρυτάνες εἶναι ἡ σεργούνα. Οἱ ἡλικιωμένους ἀπ' αὐτὲς φοροῦν μαλλινοσέγγουνα μαύρη σεραδωμένη καὶ κεντημένη μὲ πλούσια ξόμπλια σὰν ἐκεῖνα ποῦ συνηθίζονται στοῦ Κρικέλου καὶ στοῦ Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας.

Οἱ Καραγγούνηδες.

Μοιάζουν τόσο πολύ στὴ ντυμασιά μὲ τοὺς Εὐρυτάνες οἱ Καραγγούνισσες, ὥστε θὰ ἦταν μιὰ παράλειψη νὰ μὴ γίνῃ ἐδῶ κάπως πλατύτερος λόγος.

Μὲ τὸ ὄνομα Καραγγούνηδες εἶναι γνωστοὶ στὴν Αἰτωλία ἕνα ἀπόσπασμα Κουτσοβλάχων ποῦ κατοικοῦν στὴν ἀκροποτιμὰ τοῦ Ἀσπροπόταμου καθὼς πιάνει ἀπ' τὸ λεπενιώτικον κάμπο καὶ πίσω τὸν κατήφορο ὡς στὴ Σταμνὰ κατὰ τὸ ἀντελικιώτικον τόπο. Στὴ γραμμὴ σχεδὸν ἔχουν χτισμένα τὰ χωριά τοὺς Σοροβέγλι, (μέσα στὰ παλιὰ τεῖχη τῆς Στράτου πρωτ. τῶν ἀρχαίων Ἀκαρνάνων), Ὀχτια, τοῦ Κατσαροῦ, Παλιομάνινα, τοῦ Νταγιάντα. Ἄλλα Καραγγούνικα χωριά εἶναι κατὰ τοῦ Ἀστακοῦ τὰ μέρη, ἢ Γουργιώτισσα, ἢ Ἀγράμπηλη, τὸ Στουρνάρι καὶ τὸ Καλέτσι. Μιλοῦν ὅλοι τὴν Κουτσοβλάχικη γλῶσσα, μιλοῦν τὰ καραγγούνικα ποῦ λένε στὴν Αἰτωλία. Ἐέρουν ὅμως ὅλοι—ἴσως νὰ μὴν τὰ ξέρουν τίποτε γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀκόμα—καὶ τὰ ἑλληνικά, καὶ τὰ μιλοῦν σὰν Ἕλληνες μὲ τὴ συνείδηση πὼς κι αὐτοὶ εἶναι Ἕλληνες.

Μὲ τὰ γειτονικά ἑλληνόφωνα χωριά ποτὲ δὲν κάνουν συμπεθεριές. Ἡ Καραγγούνα παίρνει γι' ἄντρα τὸν Καραγγούνη καὶ τ' ἀντίθετο. Τοὺς χωρίζει μιὰ διαφορὰ σπουδαία καὶ δὲν ταιριάζουν γάμοι Καραγγούνηδων μὲ ἑλληνόφωνους. Τοὺς χωρίζει ἢ ἐντελῶς διαφορετικὴ ζωὴ ποῦ κάνουν. Οἱ Καραγγούνηδες ἦταν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια σκηνίτες νομάδες. Τὸ καλοκαίρι ἀνέβαιναν καὶ ξεκαλοκαίριαζαν στὰ βουνὰ πάνω στ' Ἀγραφα καὶ στὴν Ἡπειρο. Τὸ χειμῶνα κατέβαιναν γιὰ νὰ ξεχειμάσουν μὲ τὰ πράματά τους σὲ τούτους ἐδῶ τοὺς πλούσιους κάμπους. Σιγὰ σιγὰ τὸ βρῆκαν πιό καλὺτερο νὰ στήσουν ἐδῶ τὴ μόνιμη κατοικία τους κι ἀπ' τὰ 1865—1870 ἔχτισαν τὰ χωριά ποῦ ὠνομάσαμε παραπάνω. Αὐτὸ βέβαια ἦταν ἕνα μεγάλο παραστράτημα ἀπ' τὴν παλιὰ παράδοση ποῦ ποιεῖς ξέρεῖ ἀπὸ πότε κρατοῦσε, μὰ ἀξίζει, γιατί πιάσανε τοὺς πιό πλούσιους τόπους κι ἔκαναν καὶ καλλιέργεια ποῦ πρωτότερα τοὺς ἦταν ἄγνωστη τέχνη.

Καὶ μ' ὅλο ὅμως αὐτὸ τὸ παραστράτημα κράτησαν στοργικὰ τὸ πολὺ μέρος τῆς παλιᾶς τῶν ζωῆς. Κράτησαν τὰ πρόβατα. Ὁ Καραγγούνης πρῶτα εἶναι τσοπάνης.

Τὸ τσοπανίλκι τὸ βρῆκε ἀπ' τὸν πατέρα του. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν κι αὐτὸς νὰ βόσκει τὰ ὠραῖα «καραγγούνικα πρόβατα» — οἱ καραγγούνικες προβατίνες εἶναι κυράδες, λένε στὴν Αἰτωλία, καὶ θέλουν νὰ ποῦν πὼς εἶναι ράτσα ἐκλεκτή—στὰ ἴδια λιβάδια πού ἔβοσκαν κι οἱ προσπαππούληδες του. Εἶναι καὶ Καραγγούνηδες πού κάνουν τὸν ἀγωγιάτη μὲ τὰ μουλάρια τους. Δύο, τρία καὶ περισσότερα κάποτε τέτοια φορτιάρικα συντηράει ὁ Καραγγούνης. Καραβάνια ἀπὸ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν ἐμπορεύματα ἀπ' τὸ Βραχώρι πάνω στὰ βουνίσια χωριά τῆς Εὐρυτανίας. Μὲ τὰ καραγγούνικα μουλάρια ταξειδεύουν ὅσοι πᾶνε γιὰ τὰ Κρεμαστά, λουτρά πάνω στὴν Εὐρυτανία. Μὲ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν τὰ πράματά τους ὅσοι ἀπ' τοὺς Καμπίσιους πᾶνε στὸ ξεκαλοκαιριὸ πάνω στὰ βουνά. Καὶ βλέποντας τὸ καραγγούνικο καραβάνι πού τὸ ὀδηγοῦν ἀπὸ πίσω οἱ Καραγγούνηδες μὲ τίς μακρυές τους ἄσπρες σεγγούνες, νομίζεις πὼς βλέπεις τ' ἀδέλφια τους τοὺς Περιβολιώτες καὶ τοὺς Σαμαριναίους κυρατζῆδες πού κρατοῦν κι αὐτοὶ τὴν ἀδιάκοπη συγκοινωνία ἀπ' τοὺς Θεσσαλιώτικους καὶ μακεδόνικους κάμπους ὡς πάνω στὴν ψηλὴ Βασιλίτσα καὶ τὸ Σμόλικα. Ἴδια κι ἀπαράλλαχτη ζωὴ!

Κρατοῦν καὶ κάτι ἄλλο ἀπ' τὰ παλιὰ οἱ Καραγγούνηδες. Κρατοῦν τὴν πατριαρχικὴ τους κοινωνικὴ ὀργάνωση. Τὸ κάθε χωριὸ ἔχει τὸν τρανό του, ἔχει τὸν τσέλιγκα πού τὸ διαφτύνει. Καὶ τὸ τσελιγγάτο βασιστάται διαδοχικὰ ἀπὸ γονιὸ σὲ παιδί. Ὅ,τι πῆ ὁ τσέλιγγας, αὐτὸ γίνεται στὸ χωριό. Ψηφίζουν τὸ βουλευτὴ πού θὰ πῆ ὁ τσέλιγγας.

Καὶ σ' ὅλα τὰ κοινὰ συμφέροντά τους παραστέκεται γι' ἀντιπρόσωπός τους. Μὲ τὸ δημόσιον εἰσπράχτορα, μὲ τὸν ἀποσπασματάρχη καὶ μὲ κάθε ὄργανο τοῦ Κράτους δὲν ἔρχεται σὲ καμιὰ ἐπικοινωνία ὁ Καραγγούνης. Τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ τσέλιγγας. Αὐτὸς πληρώνει τοὺς δημόσιους φόρους τοῦ χωριοῦ, αὐτὸς δίνει λόγο γιὰ κάθε κοινὴ ὑπόθεση. Κι' αὐτὸς τὰ ξεμπερδεύει ὕστερα μὲ τοὺς χωριανούς του.

Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Σοροβιγλιοῦ τὸ κρατεῖ ἢ γνωστὴ ἀπ' τ' Ἀλῆ-πασά τὸν καιρὸ οἰκογένεια τοῦ Μίχα Γιάννικα: «Ὁ Γιάννικας καθαλλίκεψε στὰ Γιάννινα νὰ πάη», λέει τὸ τραγοῦδι. Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Κατσαροῦ τόχουν οἱ Κατσαραῖοι. Στὴν Παλιομάνινα ὁ Κουτσομπίνας, στὴν Νταγιάντα ὁ Νταγιάντας καὶ πάει λέοντας.

Ἄντρίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.

Φύλαξαν καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ τοὺς πατεράδες τους οἱ Καραγγούνηδες. Φύλαξαν ἐκτὸς ἀπ' τὴ γλώσσα, καὶ τὴ ντυμασιά πού μὲ δικὰ τους ὕλικά, μὲ ὕλικά πού τοὺς δίνουν τὰ πρόβατά τους τὴ φκειάνουν μόνοι τους.

Ἔτσι οἱ ἄντρες φορᾶνε ἄσπρες μάλλινες κάλτσες καὶ τσαρούχια μὲ ἀγρινιώτικη φκειασιά. Τίς κάλτσες στὴ γλώσσα τους τίς λένε: τσόριτες καὶ τίς δένουν κάτω ἀπ' τὸ γόνα μὲ μαῦρες καλτσοδέτες, πού τίς λένε: τζόνε. Ἄντις γιὰ φουστάνελλα

φορᾶνε μιὰ μάλλινη ἄσπρη¹ σεγγούνα λαγγιολωτή. Τὰ λαγγιόλια της πολλὰ καὶ διπλωμένα (σὰν τὰ εὐρυτάνικα φουστάνια) μακρὰ ὡς παρακάτω ἀπ' τὴς ἄτζες σοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση μάλλινης φουστανέλλας. Ὅλες τὴς ἄκρες τῆς σεγγούνας τὴς σεραδῶνουν μὲ μάλλινα ἄσπρα σεράδια.

Πάνω στὸ κορμὶ οἱ Καραγγούνηδες φορᾶνε γελέκι ἄσπρο σεραδωμένο μὲ μαῦρα μάλλινα γαϊτάνια καὶ τὸ λένε: ντουλαμίτσι. Σωτερικὰ ἐνδύματα φοροῦνε τὴν κορμοφανέλλα, τὸ κοντὸ καὶ τὸ σῶβρακο, ποὺ τὸ λένε πρεπότς.

Στὸ κεφάλι φορᾶνε τὴν ἀγρινιώτικη ἀτλαζένια κεντητὴ σκούφια, ποὺ τὴ λένε κατσιούλα, καὶ τὸ χειμῶνα ὀλοὶ πέρα γιὰ πέρα σέρνουν τὴ γνωστὴ ἀπὸ παραπάνω αἰτωλικὴ κάππα μὲ τὸ ὄνομα: τεμπάρε.

Γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.

Ζωγραφισμένη ἀλήθεια εἶναι ἡ γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά! Εἶναι ἔργο τῶν χειρῶν τῆς Καραγγούνας. Ἄς ὀνομάσουμε τὰ ἐνδύματά της ἀρχίζοντας ἀπ' τὰ ἐσώρουχα. Πρῶτο εἶναι ἡ κορμοφάνελλα, σὰν ἐκείνη τῶν Εὐρυτάνων, ἴσως μὲ ποῖο μεγάλο στολίδι ἀπ' ἔξω τὸ ποκάμισο, τὸ κι αμίσι, ποὺ λένε, μακρὸ ὡς τὰ ποδιάδια κάτω μὲ ποῖο μακρύτερα ἀπ' τὰ εὐρυτάνικα μανίκια καὶ μὲ ὀλοκέντητο ποδόγυρο. Ἐνας ὀλόκληρος κόσμος κεντιδιῶν κόκκινων, γαλάζιων μαῦρων εἶναι πυκνὰ σκορπισμένα σὲ μιᾶς πιθαμῆς πλατυὰ λωρίδα ποὺ περιτριγυρίζει ὀλόγυρα τὸν ποδόγυρο τοῦ ἄσπρου τούτου πουκάμισου καὶ εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα πόλε. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ὀλοκέντητες κι οἱ ἄκρες τῶν μανικιῶν.

Οἱ κάλτσες ποὺ σκεπάζουν τὴς γάμπες εἶναι πλεχτὲς καὶ δὲν ἔχουν τὸ πολὺ στολίδι, ποὺ ἔχουν οἱ εὐρυτάνικες. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, γιὰτὶ σκεπάζονται ἀπ' τὸ μακρὸ ποκάμισο. Στὰ πόδια κάτω φοροῦν θηλυκωτὰ παπούτσια ἢ κι ἀπλὰ καὶ τὰ λένε πρεπότς.

Γιὰ πανώντυμα φορᾶνε σεγγούνα μαῦρη μακρὰ ὀλοκέντητη, ποὺ μοιάζει σὰν τὴν πλατανιώτικη σάρκα, ποὺ θὰ ποῦμε παρακάτω. Μπρὸς στὴν κοιλιά κρεμᾶνε μαῦρη ὑφαντὴ μάλλινη, μακρὰ ὀλοκέντητη μὲ μεταξωτὰ γαϊτάνια ποδιά, τὴν ποδιάσου. Τὸ κέντημα τῆς ποδιάσου τὸ γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα: φλάμπουρη· τὴς λωρίδες ποὺ τὴς ζώνουν στὴ μέση, πλατυές, φκειασμένες ἀπὸ μάλλινο σκουτὶ πετωμένες μὲ φέλλα καὶ κεντημένες μὲ ὠραιότατο κέντημα ἀπὸ χρυσὰ γαϊτάνια τὴς λένε τίτζγιες = (ζῶνες). Στὴς ἄκρες ἀπ' τὴς τίτζγιες κολλιόνται δυὸ μικρὰ παρατσούκλια κεντημένα μὲ χρυσὰ γαϊτάνια καὶ λέγονται ἀλτίτσιες, στὴ γλῶσσα τους.

Στὸ κορμὶ φοροῦν ὅπως κι οἱ Εὐρυτάνες τὸ καππί, τὴν κότσια, ὅπως λένε φκειασμένη ἀπὸ μάλλινο ὕφασμα μαῦρο καὶ κεντημένη μὲ μεταξωτὰ χάρτσια.

¹ Μὲ τὸν ἴδιο ἀκριθῶς τύπο σεγγούνα φοροῦν κι οἱ Κουτσόβλαχοι τοῦ Πίνδου (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Σμιξη, Ἀδελῆλα, Κρασιά, ἀλλὰ ἐδῶ τὴ βάφουν πάντα γαλάζια: ἄσπρη εἶναι ἀγνωστη ἐκεῖ.

Στις άκρες οί αλίτίσες έχουν κόπτισες για να πιάνουν τήν ποδιά. Στόν άφαλό πάνω γαντζώνεται τó θηλυκωτάρι, τó τσουπρέκι στή γλώσσα τους.

Ειχ. 72. Παντρεμένη Καραγγούνα.

Στό κεφάλι φορούν μαύρο ή καφέ μαντήλι, τó σιαμέϊ· στα αύτια κρεμοούν τά

βέρι=(σκουλαρίκια), στὰ δάχτυλα τὰ νέλο=(χρυσά δαχτυλίδια) καὶ στὸ μπράτσο τὸ μπιλιτζούκι=(βραχιόλι).

Σχ. 73. Ἀνύπαντρες Καραγούνες.

Τὸ φκείασιμο τῶν μαλλιῶν σοῦ θυμίζει ἐκεῖνο τῶν Εὐρυτάνων¹ τὶς πλεξίδες ὅμως τὶς λένε κοσίτσες¹.

¹ Τὶς περισσότερες γνώσεις μου γιὰ τοὺς Καραγούνηδες τὶς ὀφείλω στὸ φίλο κ. Κ. Πρέζα, δάσκαλο τῆς Παλιομάνινας, ποὺ ζῆ πολλὰ χρόνια στὰ καραγούνηκα χωριά καὶ πῆρε καὶ γυναῖκα καραγούνα.

Οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς ἀπὸ ἀνέκαθεν ξεχειμωνιάζουν μὲ τὰ πρόβατά τους καὶ πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι. Τὸ καλοκαίρι πιάνουν τὰ βουνά. Ἀνεβαίνουν ψηλά στὰ Ἄγραφα· καμπόσοι ξεκαλοκαιριάζουν καὶ στὸ Βελούχι τοῦ Καρπενησιοῦ καὶ σ' ἄλλα τῆς Εὐρυτανίας βουνά. Χειμῶνα καὶ καλοκαίρι ζοῦν μέσα στὶς καλύβες ποῦ φκειάνουν οἱ ἴδιοι. Ἡ ζωὴ τους εἶναι ταξεῖδι ἀνοιξῆ καὶ χινόπορο· ξεχειμάσμα μὲ τὰ πρόβατα στὸν κάμπο καὶ ξεκαλοκαιρίασμα στὰ βουνά.

Οἱ Σαρακατσάνες ξέρουν γνέσιμο, ὕφαμα, ζυμοκουλούρισμα, πρόβατα, γίδια καὶ ἀπὸ τίς ἄλλες δουλειές ὅσες χρειάζονται γιὰ νὰ συντηριέται τὸ κονάκι. Ἡ ντυμασιὰ τῶν Σαρακατσαναίων εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὴν караγγούνικη, γι' αὐτὸ καὶ θὰ πῆραν τὸ ὄνομα βλάχοι. Ἔτσι τοὺς ὀνομάζουν στὴν Αἰτωλία. Μάλιστα: Σαρακατσαναίους βλάχους. Κι οἱ γυναῖκες φοροῦνε τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τίς Εὐρυτάνες καὶ τίς Καραγγούνες. Τὰ φκειάνουν μονάχες τους ἀπ' τὰ μαλλιά τῶν προβατιῶν τους. Μιὰ μεγάλη διαφορὰ ὅμως ἔχουν ἀπ' τοὺς Καραγγούνηδες. Μιλοῦν ὄλοι πέρα γιὰ πέρα τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, καὶ μάλιστα τὸ αἰτωλικὸ ἰδίωμα.

Ἀπ' τὸν καιρὸ τ' Ἀλῆ πασὰ ἀκόμα ξεχειμάζαν στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς οἱ Σαρακατσαναῖοι. Ἐδῶ ξεχειμάζε κι ἡ κατσαντωνέικη φάρα ποῦ μᾶς ἔδωκε ἕναν Κατσαντώνη. Ἐδῶ κατέβαινε κι αὐτὸς ὡς καπετάνος καὶ ξεχειμάζε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους κλέφτες ὡσποῦ «ν' ἀνοιξῆ ὁ γαῦρος κι' ἡ ὄξυά νὰ ἰσκιώσουν τὰ λημέρια», γιὰ νὰ πιάσῃ τ' Ἄγραφα. Τὸν ξέρει ὁ προφορικὴ παράδοση γιὰ βλάχο Σαρακατσάνο τὸν Κατσαντώνη. Τὸν ἀντιλαλοῦν ἀκόμα οἱ βλάχες ποῦ λημέριαζε. Ζῆ στὸ στόμα κάθε Αἰτωλοῦ καὶ σήμερα ὅπως, ζοῦσε καὶ τότε ποῦ κατατρόμαζε τ' ἀσκέρια, τ' Ἀλῆ πασά. Τὸν τραγουδοῦν στοὺς γάμους, στὰ παγγύρια, τὸν τραγουδοῦν τὰ πιστημό-ημερα. Διγίνονται τὰ ἄθλα του.

Σ' ὅλα τὰ αἰτωλικὰ χωριά, ἅμα τὰ κορίτσια θὰ μποῦνε στὸ χορὸ γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸ παγγύρι στὸ χοροστάσι ἀκούς νὰ τραγουδᾶνε τὸν Ἀντώνη. Εἶναι ἀπ' τὰ καλύτερα καὶ πιὸ συνηθισμένα τσάμικα τραγοῦδια:

allegro

Οἱ κλε-ρέ-φτις ἀ-πό τ'Α-νά-γρα φα ν'Α-
 τῶ νη ν'Α. τῶ νη γοῖ ἄρ-μα-το-
 λοῖ π'τό Βάλ-το. Τσό - γγα κι Λε πι —
 γιῶ τη

Εχ. 74.

ἀλλογε

Πατηνήσανι τῆ Λιπινού, ν'Αντώνη, ν'Αντώνη,
 Κι τῆ μεγάλη χώρα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Πηράναν ἄσπρα, πηράναν φλωριά, ν'Αντώνη ν'Αντώνη,
 Πῆραν μαργαριτάρια, Τσόγγα κι Λιπινιώνη.
 Πηράναν τῆ Νικολάκινα, ν'Αντώνη ν'Αντώνη,
 πρώτη κουτζαμπασίνα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μπρουστάναν τῆ πᾶν δὲ πανάγινι, ν'Αντώνη, ν'Αντώνη,
 Πίσου δὲν ἀνιμένει, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 —Περπανάτα, Νικουλάκινα, ν'Αντώνη. ν'Αντώνη,
 Κι μὴν κουντανιμένης, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μῆ νὶ σ βαραίνουν τ' ἄρματα ν'Αντώνη, ν'Αντώνη.
 Κι αὐτὰ τ' ἀμμημουκούμπια, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.

Οί Ἀμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιά τους.

Ἡ Ἀμπλιανη εἶναι τὸ ὀρεινότερο χωριὸ τῆς Εὐρυτανίας. 400 σπίτια βλέπεις χτισμένα στὸ πλάγι μιᾶς βεματιᾶς δασωμένης ἀπὸ ἔλατα δῶθε (ΝΔ) ἀπ' τὸ μεγάλο ζυγὸ τῆς Ὀξυᾶς. Εἶναι τὰ σπίτια ποὺ βρίσκουν τὴν ἀνοιξη, ὅταν γυρίζουν ἀπ' τὰ χειμαδιὰ οἱ Ἀμπλιανίτες. Καὶ ξεχειμάζουν στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία ¹.

Ἡ Ἀμπλιανίτισσα εἶναι πολὺ γνωστὴ στὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐδῶ κάθε μέρα ἔρχεται φορτωμένη ἀπ' τὰ ριζὰ τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ξεχειμάζει, καὶ πουλάει τὰ ξύλα ², τ' ἀγριολάχανα τοῦ βουνοῦ, τὰ γαλαχτερά τοῦ κοπαδιοῦ τῆς. — Δάχανα, πιττολάχανα φιλινάδες! ἀκοῦς νὰ διαλαλῇ κάθε μέρα στὰ στενά σοκάκια τῆς δοξασμένης πόλης. Με τὸ ὄνομα φιλινάδα εἶναι γνωστὴ σ' ὅλους ἐδῶ πέρα.

Σχ. 75. Ἀμπλιανίτισσες καὶ Ἀμπλιανίτης.

Κι ἐνῶ ὁ Ἀμπλιανίτης μέρα μὲ τὴ μέρα παραστρατίζει ἀπ' τὸ πατροπαράδοτο ἔνδυμα τοῦ ἀκολουθώντας τὸ γενικὸ νόμο τῆς ἀναρχίας ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν Αἰτω-

¹ Κοίτα «Λαογραφία» Τόμ. Δ' σελ. 441—434.

² Τόσο δένω ξαλιά καὶ φόρτωμα. Ξαλιά: τὸ δικό της φόρτωμα. Ἐπιστολικά δελτάρια ἔχουν τυπωθῆ στὸ Μεσολόγγι μὲ εἰκόνα Ἀμπλιανίτισσας ποὺ σέρνει τὸ μουλᾶρι τῆς φορτωμένο ξύλα.

λία, αὐτὴ στοργικὰ κρατεῖ τὴν παλιὰ ντυμασιά της. Κι ἔτσι βλέπεις τὸ πιὸ ἀταίριαστο πού μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῇ. Ἄντρα μὲ εὐρωπαϊκὰ ντυμασιά καὶ κοντά του νὰ παραστέκη ἡ Ἄμπλιανίτισσα μὲ τὴ σεγγούνα καὶ τὸ καππότι της.

Χωρὶς αὐτὴ ἡ ἀμπλιανίτικη, σκηνητικὴ σχεδόν, ζωὴ θὰ εἶχε ἀλλάξει τῶρα δλότελα, γιὰτι κι ἐδῶ στα χειμαδιὰ πού κατεβαίνουν, ἕκαμαν μόνιμη πιὰ χειμερινὴ κατοικία, τὸ χωριὸ πού χτίσανε μαζὶ μὲ τοὺς Κρικελιώτες κατὰ τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Φεῖδαρη. Τὸ βρίσκεις ταξιδεύοντας ἀπ' τὸ Κρουονέρι στὸ Μεσολόγγι μὲ τὸ σιδηρόδρομο, μόλις περάσεις τὸ γεφύρι τοῦ ποταμοῦ. Τὸ λένε Εὐηνοχώρι καὶ τὸ καλοκαίρι ρημώνεται. Οἱ Ἄμπλιανίτες καὶ Κρικελιώτες πίνουν τὴν Ὁξυά. Τοὺς τραβοῦν τὰ κρύα νερά, ὁ δροσερὸς ἀέρας κι ἡ πατροπαράδοτη συνήθεια.

Ντυμασιά τῆς Ἄμπλιανίτισσας.

Τὸ ποκάμισο.

Καὶ σήμερα ἀκόμα τὸ ποκάμισό της ἡ Ἄμπλιανίτισσα τὸ φκειάνει ἀπὸ χοντρὸ πανὶ ἀγοραστό, (σὰν ἐκεῖνο τὸ χειρίσιο πού παλιότερα ἔβγανε ἀπ' τὸν ἀργαλειὸ της). Τὸ μᾶκρος του περνάει κάτω ἀπ' τὴ μέση τῆς γάμπας. Τὰ μανίκια του γίνονται μακρὰ κι ἀνοιχτὰ τόσο, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ μανίκι τῆς κορμοφάνελλας τὸ κεντητὸ κι ἡ ὀμορφάδα τοῦ μπράτσου. Φουστάνι δὲ φορεῖ ἡ Ἄμπλιανίτισσα ὄξω ἀπ' τᾶσπρὸ της ποκάμισο. Τὸ ἴδιο αὐτὸ τῶχει καὶ γιὰ φουστάνι της, ἕνας λόγος πού τὴν κάνει νὰ τὸ κρατῇ καθαρὸ, λευκὸ σὰν τὸ χιόνι. Ἄν τύχη κάποτε νὰ φκειάση καὶ φουστάνι, τὸ κάνει ἀπὸ ἀπολυτὸ μάλλινο σκουτὶ πού ὑφαίνει μόνη της στὸν ἀργαλειό. Χρῶμα τοῦ δίνει σκοτεινὸ κόκκινο. Τὸ γαλάζιο πού κυριαρχεῖ σ' ἕλα τ' ἄλλα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, ἐδῶ δὲν ἔχει καμιὰ πέραση.

Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα.

Γιὰ πανώντυμα ἡ Ἄμπλιανίτισσα φορεῖ τὴ μανικιάτη σεγγούνα της. Τὴ φκειάνει ἀπὸ δίμιτο μάλλινο μαντανισμένον σκουτὶ τοῦ χεριοῦ της. Τῆς δίνει πιὸ πολὺ μᾶκρος ἀπὸ τὸ μᾶκρος τοῦ ποκάμισου της. Τῆς βάνει μανίκια μακρὰ κλειστὰ ὡς τὸν ἀγκῶνα κι αὐτὸ εἶναι ἴσια ἴσια πού τὴν κάνει διαφορετικὴ ἀπ' τίς πλατανιώτικες καὶ κρικελιώτικες σεγγούνες. Κεῖνες γίνονται χωρὶς μανίκια. Τούτη εἶναι καὶ λέγεται μανικοσέγγουνα, μακρομᾶνα σεγγούνα, μὰ καὶ μανικιάτη, ὅπως εἶπαμε.

Κεῖνες εἶναι χρωματιστές, μαῦρες πάντα σεγγούνες. Ἡ Ἄμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ἄλλο χρῶμα ἐκτὸς ἀπ' τὸ λευκὸ στὴ σεγγούνα της. Τὴ φορεῖ κατάσπρη, καὶ τὴν κρατᾷ εὐλοκάθαρη μὲ τὰ σέχνα πλυσίματα πού τῆς κάνει. Τὸ μόνον πού ἀνέχεται ἡ αἰσθητικὴ της, εἶναι τὸ ἀπλὸ σεράδιωμα στὶς ἄκρες της. Μὲ μιὰ στενὴ λωρίδιτσα λοιπὸν ἀπὸ κόκκινα μάλλινα γαϊτάνια μονάχα τὴν περιτριγυρίζει. Καὶ μπροστὰ

στό στήθος από τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος κολλάει δυὸ σειρήνια μαύρα καμωμένα ἀπὸ μαύρα μάλλινα στρίμματα καὶ λίγα κεντίδια.

Εἶναι καὶ κάμποσο πλατύα ἢ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα. Ἐνῶ οἱ πλατανιώτικες ποτὲ δὲν κουμπώνονται, ἢ Ἀμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ξεκούμπωτη τὴ μανικότη της. Τὴν κουμπώνει μπροστά κατὰ τὸν ἀφαλὸ μὲ τὴν ἀσημένια κόπτσα της. Ἐχει βλέπεις κι αὐτὴ τὸ θηλυκωτάρι της ὅπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες. Ἐχει κρεμασμένα ἀπ' αὐτὸ τ' ἀσημένια ἀλύσια της, ποὺ τὰ συμμαζεῦει καὶ τὰ γαντζώνει δεξιὰ μεριὰ τοῦ ζωναριοῦ της μὲ τ' ἀσημένιο τὸ γαντζοῦδι· ζώνεται ἀπόξω καὶ τὴν ἀσημουγιά της.

Μοῦ φαίνεται πὼς τὴ βλέπω, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι ἀνασκουμπωμένη¹ κι ἔχει γυρισμένες τὸν ἀνήφορο τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς μανίκιες γιὰ νὰ γνέθη τὴ ρόκα της. Πόσες φορές, βλέποντάς την ἔτσι δὲ μοῦ ἦρθε νὰ τραγουδήσω!

Βλαχούλα νερροβόλαγεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα
Κι ὁ βλάχος τὴν καρτέραε

*
**

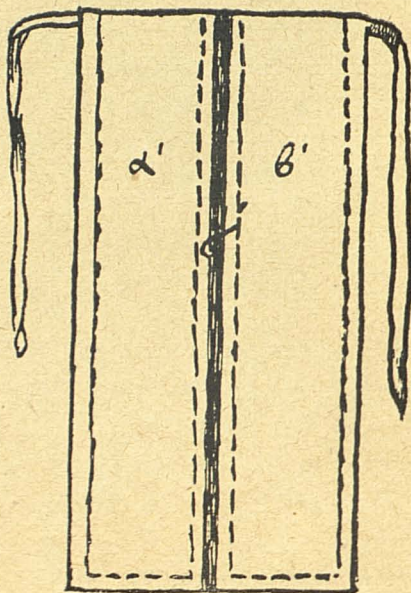
Ἡ σεγγούνα εἶναι ἀχώριστος σύντροφος στὴν Ἀμπλιανίτισσα. Τὴ φορεῖ τὸ χειμῶνα γιὰ τὸ κρύο, τὴ φορεῖ καὶ τὸ καλοκαίρι γιὰ δροσιά· τὴ φορεῖ κι ὅταν πάη κοντὰ στὰ πρόβατα γνέθοντας. Τὴ φορεῖ, κι ὅταν περπατᾷ σκυφτὰ σκυφτὰ πάνω στὶς ραχοῦλες καὶ βγάνη μὲ τὴ σουγιά της τὰ ἄγρια ραδίκια. Τὴ φορεῖ ἀκόμα κι ὅταν φορτώνεται τὴ μεγάλη ζαλιά της. Ποτὲ δὲν τὴν ἀφήνει ἀπὸ πάνω της· μ' αὐτὴ ζῆ, μ' αὐτὴ πεθαίνει. μ' αὐτὴ θάφτεται· ἀμπλιανίτικη σεγγούνα μὲ τ' ὄνομα!

Ἡ ποδιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας.

Γυναίκα χωρὶς ποδιὰ δὲ βρίσκεται μέσ' στὴν Ἀμπλιανή. Θὰ ἦταν ἀσκήμια νὰ δείχνη γιὰ ξωτερικὸ της ἔνδυμα μονάχα τ' ἄσπρο χοντροποκάμισό της, ἀφοῦ δὲ τόχει συνήθεια νὰ μὴ φορᾷ φουστάνι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἀμπλιανίτισσες φκείανουν μιὰ ποδιὰ πολὺ μακρὰ· τόσο μακρὰ ὥστε τὶς παίρνει ἀπ' τὰ ποδάρια· σθαρνιέται ἀπὸ καταγῆς. Ράβουν δυὸ στενὰ μακρὰ κομμάτια ὕφαντὸ μάλλινο δίμιτο ὕφασμα, μαντανισμένο καὶ βαμμένο μαῦρο ἢ βαθὺ κόκκινο. Τὰ δυὸ φύλλα τῆς ποδιᾶς τὰ διακρίνει κι ἀπὸ μακρὰ κανεῖς, γιὰτὶ δὲν κολλιόνται, ἀλλὰ συμπιάνονται μὲ σταυροβελονιὲς ἀριεὲς ποὺ ὅταν τὶς βλέπεις, νομίζεις πὼς εἶναι πλέγμα. Ἀλλὰ κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Τὰ δυὸ φύλλα σεραδώνονται στὸ περιθώριό τους τὸ καθένα χωριστὰ μὲ μιὰ ταινία ἀπὸ κόκκινα μάλλινα σεράδια. Ἐτσι βλέποντάς την, βάνεις στὴν ἰδέα, πὼς δυὸ ποδιὲς συγκολλημένες ἔχεις μπρὸς σου, τὴν κάθε μιὰ μὲ δική της ζωὴ καὶ ὑπό-

¹ Ἐμπηξα τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὴ σεγγούνα, εἶναι παροιμακὸ στὴν Αἰτωλία. Σημαίνει ἐργάζομαι ἀκαταπόνητα.

σταση. Τετοιανῆς λογιῆς ποδιά σου φέρνει στὸ νοῦ πετραχήλι παπαδίστικο. Γιὰ νὰ τὴ ζώνεται στὴ μέση ἢ Ἀμπλιανίτιστα, ἔχει κολλημένες στὶς πάνω δυὸ ἄκρες λω-

Σχ. 76 Ἡ ποδιά.

ρίδες ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα. Τέτοια ἀπλή ποδιά χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι συνηθίζεται ἐδῶ πέρα.

Τ' ἀμπλιανίτικο καππότι.

Ἡ μακρομάνικη σεγγούνα εἶναι πανώνυμα γιὰ τίς καλὲς μέρες τοῦ χρόνου. Τί ἄλλο νὰ φορέση παραπάνω ἀπ' τὸ ποκάμισο καὶ τὴ σεγγούνα ἢ Ἀμπλιανίτιστα, τότε ποῦ ἡ ζέστα τοῦ ἡλίου κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πιθυμήσῃ τὴ γδύμια!

Τὸ χειμῶνα ὅμως; Ἀλλάζει τὸ πρᾶμα. Τότε πιθυμῆται τὸ καππότι. Καὶ τί καππότι νομίζεις, πὼς φορεῖ Ἀμπλιανίτιστα; Λὲς σὰν ἐκεῖνο, τὸ εὐρυτάνικο ποῦ περιγράψαμε πῶς πάνω; Ὁχι. Φορεῖ τὸ ἀντρίκειο γνωστὸ καππότι, τὸ φκειασμένο ἀπὸ τὸ καπποσκούτι ποῦ ὑφαίνει καὶ συγυράει μόνη τῆς ἢ Ἀμπλιανίτιστα. Ἡ μόνη διαφορὰ ποῦ ἔχει τὸ καππότι τοῦτο τὸ γυναικειο ἀπ' τὸ γνωστὸ ἀντρίκειο εἶναι πὼς τὰ μανίκια του γίνονται ἔτσι ποῦ νὰ τάχη πάντα ντυμένα. Τέτοιο πρᾶμα θὰ ἦτον πολὺ ἐνοχλητικό. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ κουνήσῃ ἐλεύθερα τὰ χέρια τῆς ἢ γυναῖκα ἀπ' τὸ χόντρος καὶ τὴν ἀκαμψία τοῦ σκουτιοῦ. Γι' αὐτὸ μονάχα στὴν ἄκρη κατὰ τὰ δάχτυλα κάτω τὸ βᾶθουν καὶ γίνεται κλειστὸ τὸ μανίκι γιὰ νὰ πιάνεται καὶ κρατιέται πάνω στὸ χέρι.

Μὰ κι ἡ κατσούλα δὲ θὰ ταίριαζε σὲ μιὰ γυναίκα, ἂν κολλοῦσαν τέτοια, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀντρίκεια καππότια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὴν ἀπαράτησαν γιὰ τοὺς ἄντρες. Τὰ γυναίκεια καππότια γίνονται χωρὶς κατσούλα.

Κεῖνο ὅμως ποὺ πιὸ πολὺ ταιριάζει στὸ γυναίκειο γούστο, δὲν τὸ παραλείπουν. Στολίζουν τὸ καππότι μὲ πολλὰ ἄσπρα μάλλινα σεράδια, φκειάνουν καὶ περίσσια κεντίδια στὶς φτεροῦγες, πίσω στὴν κάτω μεριά, μπροστὰ στ' ἀστήθια καὶ στὴν ἄκρη στὰ μανίκια. Ἔτσι τὸ καππότι τῆς Ἀμπλιανίτισσας, ποὺ τὸ φοράει ὄλον τὸ χειμῶνα καὶ τίς περισσότερες φορὲς τὸ περιζώνει καὶ μὲ τὴν τριχιά ποὺ φορτῶνεται ξύλα, εἶναι πιὸ ὁμορφότερο ἀπ' τ' ἀντρίκειο.

Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλιοῦ.

Τὸ φακιόλι.

Οἱ κοσίδες κι ἡ χωρίστρα εἶναι κεῖνα ποὺ στολίζουν τὸ γυναίκειο κεφάλι καὶ στὴν Ἀμπλιανη. Δὲν ἔχουν διαφορετικὸν τρόπο στὸ χτένισμα ἀπ' τίς ἄλλες Εὐρυτάνες οἱ Ἀμπλιανίτισσες. Τὸ μόνο ποὺ τίς διακρίνει εἶναι πῶς τίς πλεξίδες ποτὲ δὲν τίς ρίχνουν κάτω στὴν πλάτη. Τὶς κουλουριάζουν πάντοτε ἀπὸ πάνω στὴν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ. Φκειάνουν τὸ κουῖρουκι κι ὅσες εἶναι περασμένες στὴν ἡλικία φοροῦν ἀπόξω καὶ τὸ πατροπαράδοτο κόκκινο φεσάκι.

Ἀνάρριχτα¹ πάνω στὸ κουῖρουκι ρίχνουν οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἓνα ἄσπρο, χιονόλευκο ἀγοραστὸ μαντήλι, τὸ φακιόλι ἢ τὴ βαμπακέλα. Τέτοια μαντήλια φέρνει καὶ ξοδεύει τὸ ντόπιο ἐμπόριο.

Ἄλλο στόλισμα τοῦ κεφαλιοῦ οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἔχουν τὰ σκουλαρίκια. Καὶ τι σκουλαρίκια; Τὰ ψευτοφλουριά, — (γινωμένα ἀπὸ κίτριγον πάφιλα), — ποὺ φέρνουν καὶ πωλοῦνε στὰ μέρη τοῦτα οἱ Δημητσανίτες.

*
* *

Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε κάτι περισσότερο γιὰ τοὺς χρυσαίκοις Δημητσανίτες, ποὺ τοὺς ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω.

Ἡ τέχνη τους εἶναι πατροπαράδοτη. Τὰ ἀργαστήρια τους βέβαια τὰ συντηροῦσαν ἐκεῖ πάνω στὴ Δημητσάνα. Πολλοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς κατέβηκαν στὴν Πάτρα. Ἄνοιξαν ἐδῶ μαγαζιά καὶ φκειάνουν δακτυλίδια, σκουλαρίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἔχει πέραση σήμερα. Γιὰ νὰ πωλήσουν τὸ πρᾶμα τους, σ' ὠρισμένες ἐποχὲς βγαίνουνε γύρω. Τὴν πιὸ καλὴ πελατία τους τὴν ἔχουν στὴν Αἰτωλία. Ἐδῶ περνáει τὸ κάθε ψεύτικο πρᾶμα. Χαλκωματένια, παφιλένια κι ἀπ' ὅ,τι ἄλλο μέταλλο βάνει ὁ νοῦς σου δακτυλίδια, σκουλαρίκια, ἀλυσίδες κλπ. ἔχουν μεγάλη τράθηξη στὰ ἀπόκεντρα χωριά τῆς Αἰτωλίας. Περνοῦν λοιπὸν τὴ στενὴ θάλασσα, ποὺ χωρίζει τὸ Μοριά ἀπ' τὴ Ρούμελη

¹ Κάποτε καὶ περιτυλίγουν τίς βαμπακέλες μαζί μὲ τὰ μαλλιά.

καὶ ταξιδεύουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Τοὺς βλέπεις νὰ κρεμοῦν ἀπ' τὸ λαιμὸ τοὺς μιὰ μόστρα σκεπασμένη μὲ σκέπασμα γυαλένιο. Περνοῦν τὰ σοκάκια τῶν χωριῶν καὶ διαλαλοῦν τὴν πραγμάτια τοὺς.

— Δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, κυράδες!

Γυναικοῦλες βγαίνουν ἀπ' τὶς χωριάτικες πορτίτσες καὶ μὲ λαχτᾶρα διαλένε τὰ ἀσήμαντα δαχτυλιδάκια ἢ σκουλαρίκια. Γιὰ ν' ἀγοράσουν τέτοια δίνουν στὰ τυφλὰ ὅ,τι ζητάει ὁ χρυσικὸς Δημητσανίτης. Δὲν εἶναι δύσκολο κάποτε νὰ πιστέψουν πῶς ἢ μόστρα μονάχα χρυσαφικὰ κρύβει μέσα. Πιὸ καλύτερα κάνει τὴ δουλειά του ὁ χρυσικὸς πωλώντας μὲ ἀνταλλαγές. Δέχεται νὰ παίρῃ παλιὰ ἀσημικά, (ἀσημοκούμπουρες, γαντζούδια, φυσεκλίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἀπ' τὰ παλαιϊκὰ τὰ πράματα), κι αὐτὸς νὰ δίνῃ τὰ δικά του ψευτοδαχτυλίδια καὶ ψευτοσκουλαρίκια. Κι ἔτσι συμβαίνει πολλὲς φορὲς νὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν χρυσικῶν πολὺτιμα πράματα, κειμήλια κάποτε.

Στὴν Ἀμπλιανὴ καὶ σ' ἄλλα τὰ χωριά τοῦ Δήμου Εὐρυτάνων οἱ γυρολόγοι κάνουν ξόδεψη κι ἀπὸ ἀσημικά, γιατί βλέπεις φοριοῦνται ἀκόμα σὲ τούτα τὰ μέρη. Κι ἔτσι δὲν ἀγοράζουν μονάχα, ἀλλὰ πωλοῦν κιόλας ἀπὸ δαῦτα οἱ Δημητσανίτες.

Ἡ Ἀμπλιανίτισσα ἀπαραίτητο εἶναι νάχη κρεμασμένη καὶ τὴ σουγιά της στὴ μέση.

Μ' ἀσημένια θηκάρια σουγιές σήμερα εἶναι σπάνιες. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ νὰ τίς δῆς κρεμασμένες ἀπ' τὰ ἀσημοζούναρα κι αὐτὲς εἶναι φκειασμένες ἀπὸ χέρια παλιὰ. Εἶναι τοῦ παλιοῦ καιροῦ πράματα οἱ ἀσημοσουγιές. Σήμερα συνηθίζονται οἱ γύφτικες σουγιές αὐτὲς ποὺ φκειάνουν οἱ χαλκιάδες στὸν τόπο ἀπάνω μὲ σίδερο καὶ λίγο ταίλι κι ὕστερα τίς μανικιώνουν μὲ γίδινα ἢ κριαρίσια κέρατα. Ἡ σουγιά εἶναι ἀπαραίτητη σὲ τούτες τίς ἀντρογύναικες ἐδῶ πάνω στὰ βουνά. Μ' αὐτὴ βλέπεις κόβουν τὸ κρέας καὶ τὸ κάνουν κοφίδια γιὰ νὰ τὸ μαγερέψουν, μ' αὐτὴ βγάνουν τὰ ἀγρια χόρτα ἀπ' τὴ γῆ, μ' αὐτὴ κόβουν σπάγγια, πελεκοῦνε καὶ ξύλα καμιά φορά, κόβουν τὰ λάχανα γιὰ νὰ φκειάσουν τὴν πίττα. Τούτη ἐδῶ ἡ σουγιά εἶναι ἀπλή· δὲν ἔχει διόλου κεντίδια στὸ θηκάρι ἀπάνω. Οἱ ἀσημοσουγιές ὅμως ἔχουν πολλῶν εἰδῶν κεντίδια ποὺ θὰ ἄξιζε νὰ τὰ σπουδάσῃ ἕνας, ποὺ θέλει νὰ μάθῃ τὰ μυστικά της λαϊκῆς τέχνης.

Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούγια.

Τὰ τσουράπια της ἢ Ἀμπλιανίτισσα τὰ πλέκει μόνη της μὲ δικό της γνέμα γνεσμένο μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια. Τὰ φκειάνει χωρὶς παταῦσες ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες κάλτσες, ἔπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες, μὲ μόνη τὴ διαφορά πῶς δὲν ἀνέχεται τὰ κεντίδια. Καὶ βλέπεις λοιπὸν τίς Ἀμπλιανίτισσες ὅλες πέρα γιὰ πέρα νὰ φοροῦν μονάχα ἄσπρες κάλτσες πλεχτές καὶ τὰ γυμνά τοὺς πόδια νὰ τὰ κρύβουν σὲ κάτι παπουτσάκια ὅμοια μὲ παντόφλες.

Τ' ἀμπλιανίτικο αὐτὸ παπούτσι ἔχει δικό του ξεχωριστὸ τύπο. Τὸν διακρίνει ἡ

στενή μύτη πόχει μπρός. Τὰ φκειάνουν στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία μὲ ἀργασμένο μαῦρο τομάρι ντόπιας ἀργασιάς. Μοιάζουν λίγο μὲ τὰ γνωστὰ γουδάκια, ποὺ φοροῦ-

Σχ. 77. Ἀμπλιανίτικο παπούτσι.

νε στὶς πόλεις οἱ γυναῖκες. Τὰ παπούτσια τοῦτα εἶναι τὰ γιορτινά, τὰ πιὸ καλὰ ποδήματα, ποὺ μονάχα τὶς πύσημες μέρες συνηθίζουν νὰ φοροῦνε.

Τὶς ἄλλες, τὶς καθημερινές, ποὺ τρέχουν ἐδῶ ἐκεῖ γιὰ νὰ μπιτίσουν τὶς δουλειές τους, ποὺ νὰ βαστάξουν τέτοια ἀδύνατα παπούτσια σὲ τέτοια ἄγρια τόπια! Τότε φοροῦνε ὅλες ἀντρίκεια ἐντελῶς τσαρούχια, σὰν ἐκεῖνα ποὺ περιγράψαμε παραπάνω, μὲ τὶς μεγάλες μαῦρες φούντες στὶς μύτες καὶ τὶς πολλὲς πρόκες στὰ πετώματα ἀπὸ κάτω.

Τ' ἀμπλιανίτικα ὑφάματα.

Τὸ ὑφάμα στὰ παλιότερα χρόνια οἱ Ἀμπλιανίτες τὸ εἶχαν σὰν ἐπικουρικό τῆς μεγάλης κτηνοτροφίας τους. Ἀντὶ νὰ πωλοῦν τὰ μαλλιά ποὺ τοὺς ἔδιναν τὰ πρόβατα, τάφκειαναν μόνοι τοὺς ὑφάσματα, τὰ πωλοῦσαν, κι ἔτσι εἶχαν διπλὸ τὸ κέρδος. Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ κι οἱ ἄντρες ὅλοι στὴν Ἀμπλιανὴ ἐγενεθαι μὲ τὶς ρόκες σὰν τὶς γυναῖκες. Ἐβλεπες τοὺς Ἀμπλιανίτες νὰ κάθωνται πάνω στὰ πεζουλᾶκια ποὺ βρίσκονται στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησιάς τους (Ἀγίας Παρασκευῆς) ἢ στὰ σκαμνιά ἀπόξω ἀπ' τὰ μαγαζιά τους καὶ νὰ γνέθουν. Μὲ τὸ τσοπανλίκι λοιπὸν στὸ βουνὸ πάνω καὶ τὸ γνέσιμο περινοῦσαν ὅλο τὸ καλοκαίρι.

Σήμερα τὴν ὥραία αὐτὴ βιοτεχνικὴ παράδοση μονάχα οἱ Ἀμπλιανίτισσες τὴ φυλάνε.

Τὸ κάθε σπίτι ἐκεῖ πέρα ἔχει τὸν ἀργαλειό του· ἀργαλειὸ σὰν ἐκεῖνον ποὺ περιγράψαμε παραπάνω. Ἀλλὰ σὲ μερικὰ σπίτια βρίσκεις κι ἀργαλειοὺς διαφορετικούς. Μεγάλους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὑφαίνουν τὰ μονοκόμματα ὑφάσματα. Τέτοιους βλέπεις στὶς αὐλὲς ἀπ' τὰ σπίτια στημένους. Ποῦ νὰ χωρέσουν μέσα!

Ὅλο τὸ καλοκαίρι τὸ χωριὸ βρίσκεται πάνω κατεπάνω στὸ γνέσιμο. Χιλιάδες ὀκάδες μαλλιά πέφτουν στ' ἀδράχτι· γίνονται γνέματα. Οἱ ἀργαλειοὶ στὰ σπίτια δὲν παύουν μέρα νύχτα. Ὑφαίνουν, ὑφαίνουν ξεσκουμπωμένες οἱ Ἀμπλιανίτισσες! Ὑφαίνουν τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ τὸ ντύσιμο, μὰ ὑφαίνουν καὶ γιὰ τὰ παζάρια. Φκειάνουν καπποσκούτια, καλτσοσκούτια, δίμιτα, ἀπολυτὰ· φκειάνουν σκουτιὰ γιὰ βελέντζες, γιὰ φλωκωτὲς βελέντζες, γιὰ σακκιά, γιὰ σακκούλια· καὶ τί δὲ φκειάνουν! Μονάχα κυλίμια δὲν ὑφαίνουν.

*
**

Ἐκεῖ κοντὰ στὸ ἔβγα τ' Αὐγούστου καραβάνια καραβάνια βλέπεις τίς Ἀμπλιανίτισσες νὰ κατεβαίνουν φορτωμένες μὲ τὰ ὑφάματα. Ἐρχονται δυὸ ὥρες μακριὰ ἀπ' τὸ χωριό τους, ἐκεῖ κάτω πού ἀνταμώνουν τὰ ποτάμια· ἀπὸ δῶ τὸ ἀμπλιανίτικο κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τὸ μεγάλο ποτάμι, ὁ Φεῖδαρης. Ἐκεῖ εἶναι φκειασμένα στὴν ἀράδα, μαντάνια καὶ ντρισίτες. Ἀντηχοῦν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὰ ὄχτια τῶν ποταμιῶν. Μιὰ ἐξαιρετικὴ ζωὴ σκορπιέται στὰ ἔρημα τοῦτα μέρη. Μαντανίζουσι τὰ ὑφάματα οἱ Ἀμπλιανίτισσες, νεροτριβίζουσι τὰ βελεντζικά, γνέθουσι ὅσες δὲν πήραν ἀράδα ἀκόμα· κουθενιάζουσι, γελοῦνε, τραγουδοῦν, λένε ἀστεῖα, λένε παραμύθια. Ἄλλες πᾶνε στὸ χωριό, ἄλλες ἔρχονται· σωστὸ μελίσσι! Λὲς καὶ γιόμισε ἡ ποταμιὰ ἀπὸ ἀσπροφορεμένες Νεράιδες. Ἀσπροβολοῦσι τὰ πλάγια, ἀσπροβολαίει κι ὁ ξεριὰς ἀπ' τὰ πλωμένα σκουτιά. Τάχουσι ἐκεῖ ριγμένα γιὰ νὰ τὰ στεγνώσῃ ὁ ἥλιος.

Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ξακολουθαίει κι ὡς τίς 15 τοῦ Σεπτέμβρη· ἴσως καὶ πιὸ πέρα. Θὰ μπορούσε νὰ ξακολουθᾷ καὶ περισσότερο ἀκόμα, μὰ ὁ καιρὸς γιὰ τὰ παζάρια καὶ τὴ φευγούλα μαζεύει. Νά, ἐκεῖ κοντὰ τὸ μεγάλο παζάρι τῆς Ὑπάτης, τοῦ Κεφαλόβρουσου, τῆς Τατάρνας! Ὅλα τὰ παζάρια φτάνουσι σὲ λίγο, τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Ἐδῶ φέρνουσι οἱ Ἀμπλιανίτισσες τὰ καλοκαιρινὰ ὑφάματά τους. Κι ἐδῶ ἀγοράζεις ὠραῖες βελεντζές, καπποσκοῦτια, σαμαροσκοῦτια κι ἄλλα τέτοια. Στὴν Ὑπάτη ὅλο τὸ ἐμπόριο στὰ ὑφάματα τὸ κρατοῦν οἱ Ἀμπλιανίτες κι οἱ Σαμαριναῖοι. Περίεργο πὼς μοιάζουσι σὲ ὅλα τους, ἀν καὶ τοῦτοι εἶναι ἀπὸ ἀνέκαθεν Ἕλληνες, ἐνῶ κεῖνοι εἶναι βλαχόφωνοι καὶ κατοικοῦν πάνω στὸ Σμόλικα.

Ὑστερα ἀπ' τὰ παζάρια ἀρχίζει ἡ γενικὴ φευγούλα. Λέω γενικὴ, γιὰτὶ κι ἀπ' τῆς Παναγιᾶς ἀκόμα (15 Αὐγ.) πολλὲς ἀμπλιανίτικες φαμελιὲς κατεβαίνουν. Ἐχουσι φκειασμένα ἀμπέλια κάτω στὴ χειμωνιάτικη πατρίδα τους. Πᾶνε νὰ τὰ τρυγήσουσι, νὰ φκειάσουσι τὸ κρασί τους.

Μὰ ὅταν ἀρχίξῃ τέλος τοῦ Σεπτέμβρη ἡ γενικὴ φευγούλα, τότε πιὰ ἡ Ἀμπλιανὴ ρημώνει. Γεμίζουσι οἱ στράτες πού πᾶνε Λαμία καὶ Μεσολόγγι ἀπ' τ' ἀμπλιανίτικα καραβάνια. Πᾶνε νὰ ξεχειμάσουσι, ὥσπου ν' ἀρθῇ πάλι ἡ ἀνοιξὴ νὰ πιάσουσι τὴν Ὁξιά. Ἀφήνουσι στὸ καλοκαιρινὸ χωριὸ μονάχα τὴν καρδιά τους καὶ τοὺς 5-6 φύλακες πού θὰ τὸ φυλάνε.

Οἱ ντυμασιὲς στὴ Μεγάλῃ καὶ Μικρῃ Παλούκοβα.

Ἡ Μεγάλῃ Παλούκοβα δυὸ ὥρες εἶναι μακριὰ ἀπ' τὴν Ἀμπλιανὴ. Μιὰ ὥρα ἀκόμα δῶθε ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὸ Νότο βρίσκεται ἡ Μικρῃ Παλούκοβα. Καὶ τὰ δυὸ χωριὰ πᾶνε σ' ἄλλη ἐπαρχία. Εἶναι Κραββαροχώρια, μὰ ἡ ζωὴ πού κάνουν ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι δὲν παραλλάζει καὶ πολὺ ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικη ζωὴ. Καὶ στὰ χωριὰ τοῦτα οἱ περισσότεροι κάτοικοι εἶναι τσοπάνηδες πού γνωρίζουσι δυὸ πατρίδες. Ἐτοῦτοι ξεχειμάζουσι στὸ Μεσολόγγι ἀπ' ὄξω, μὰ καὶ στ' Ἀπόκουρο οἱ πιὸ πολλοί. Ἀπ'

ὄσους δὲν ἔχουν πράματα ἄλλοι κατεβαίνουν στὰ χειμαδιὰ γιὰ νὰ ξενοεργατευτοῦνε καὶ κάμποσοι μένουν χρονικῆς στὰ χωριά τους. Δὲ ρημῶνεται ὁλότελα ἡ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλούκοβα, ὅπως ἡ Ἄμπλιανη. Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι πιάνουν κι ἀπὸ δουλειά. Καλλιεργᾶνε χωράφια, ἀμπέλια, ξέρουν κι ἀπὸ τέχνες· ἐνῶ στὴν Ἄμπλιανη τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ξέρουν. Ἐκεῖ ὅλη ἡ δουλειὰ τους εἶναι τὰ πρόβατα, τὸ γνέσιμο καὶ τὸ ὕφασμα· ἐδῶ ξέρουν κι ἀπ' αὐτὰ, μὰ δὲν ἀφήνουν καὶ τὸν τόπο τους ἐντελῶς ἀκαλλιέργητο. Στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες μοιάζουσι κάπως περισσότερο μὲ τις Ἄμπλιανίτισσες. Γνέθουν ὕφαινουν· φκειάνουν τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴ ντυμασιά τους, μὰ κι ἄλλα γιὰ πούλημα. Στὰ παλιότερα χρόνια ἔγνεθαν κι οἱ ἄντρες τους, ἀπαράλλαχτα ὅπως κι οἱ γειτόνοι τους οἱ Ἄμπλιανίτες. Ἐδῶ λοιπὸν ἡ ζωὴ μοιάζει πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἀμπλιανίτικη κι αὐτὸ εὐκολὰ ξηγιέται, γιὰτὶ εἶναι τὸ μόνο χωριὸ ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν Ἄμπλιανη. Τριφύλλια, σταφύλια, πωρικά, κρασάκια καὶ λαχανικά τους οἱ Μεγαλο-Παλουκοβίτες τὰ ξοδεύουν στὴν Ἄμπλιανη, γιὰτὶ βλέπεις αὐτὴ εἶναι τὸ μόνο χωριό, ποὺ οὔτε κῆπο δὲ φυτεύουν. Κι αὐτὴ τους ἡ ἀδιάκοπη σχέση τοὺς ἔκαμε νὰ κάνουν καὶ συμπεθερέματα· νὰ πάρουν καὶ νὰ δώσουν γυναῖκες. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες φορᾶνε κάπως σὰν τις Ἄμπλιανίτισσες. Πολλὲς ἔχουν τὴ μακρομάνικη σεγγούνα, ἄλλες ὄχι. Ὅσες φορᾶνε τὴ σεγγούνα, φοροῦν καὶ τὴ μακρὰ ποδιὰ ἀπόξω ἀπ' τὸ ἄσπρο μακρὸ ποκάμισο. Ἀλλὰ οἱ πιὸ πολλὲς φοροῦνε καὶ μαλλινοφούστανο, ποὺ τὸ λένε φανέλλα, ἀλλὰ κάποτε καὶ φουστάνι· ἀπὸ λεπτὸ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα. Τὴ μέση τους τὴ ζώνουν μὲ στενὴ πέτσινη λωρίδα κι ἀπ' αὐτὴ κρεμοῦνε τὴ σουγιά, ποὺ ὅλες χωρὶς ἐξαίρεση τὴ σέρνουν. Ὅσες δὲ φοροῦν σεγγούνα, ὅξω ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, ντύνονται τὸ καππότι. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ βλέπεις νὰ φοροῦν καὶ μάλλινο μαῦρο σάκκο· ἔχουν πετάξει τὸ καππότι καὶ συμμορφώθηκαν μὲ τὴ ζηλιστινιά ντυμασιά. Στὸ κεφάλι ποὺ τὸ χτενίζουν ἀπαράλλαχτα, ὅπως οἱ Ἄμπλιανίτισσες φορᾶνε τὸ φακίολι ἢ τὴ βαμπακέλα· κάπου κάπου νὰ ἰδῆς καὶ χρωματιστὸ σκεπομάντηλο σὰν αὐτὰ ποὺ φοροῦν οἱ γειτόνισσές τοῦς, οἱ Ζηλιστινές. Τσουράπια, παπούτσια, σκουλαρίκια, δαχτυλίδια τὰ ἴδια τ' ἀμπλιανίτικα.

Περισσότερο ἀλαργεύουν στὴ ντυμασιά οἱ Μικρο-Παλουκοβίτισσες. Ἐδῶ ἡ σεγγούνα εἶναι καταργημένη ὁλότελα. Ὅλες οἱ γυναῖκες φοροῦν ἀπόξω ἀπ' τὸ φουστάνι φανέλλα ὕφαντὴ μὲ πολλὰ κεντίδια καὶ λαγγιολωτὴ· στὸ κορμί τους μαῦρο σάκκο καὶ καππότι καλοφκειασμένο, στὶς ἄκρες σεραδωμένο μὲ στρίμματα ἄσπρα, κόκκινα καὶ γαλάζια. Ποδιὲς ἄσπρες ἢ χρωματιστὲς μὲ πολλὰ λουλούδια καὶ κεντίδια, πιὸ κοντὲς ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, φκειασμένες ἀπὸ ἀγοραστὸ τσίτι. Στὸ κεφάλι χτενισμένο καὶ μὲ κουῆρούκι τὰ μαλλιά καμωμένα μαντηλίζονται χρωματιστὰ κεντητὰ σκεπομάντηλα. Ἐδῶ εἶναι συνειδητὴ ἡ διαφορὰ τῆς ντυμασιάς ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικη. Ἀκοῦς νὰ κατακρίνουν τῆς Ἄμπλιανίτισσες μὲ τις μακρομάνες σεγγούνες καὶ τις μακρὲς ποδιές. Στὰ πόδια φοροῦνε παπούτσια θηλυκωτὰ καὶ τις γάμπες τις σκεπάζουσι μὲ τσουράπια ἄσπρα καὶ χρωματιστὰ πλεγμένα μὲ πατούσες. Ἡ Μικρὴ Παλούκοβα βλέπεις εἶναι πιὸ κοντύτερα στὴ Σιτίστα καὶ τὴν Ἄρτοτινα, ἕνα κεφα-

λοχώρι τῆ δῶθε μεριά ἀπὸ τὰ ψηλά Βαρδούσια, καὶ γι' αὐτὸ ἀλλάζει πρὸ πολὺ ἢ ντυμασιά. Σὲ τούτα τὰ πρὸ ξεμακρυσμένα αἰτωλικά χωριά ὅπως καὶ στὴ Στρωμίνιανη

Σχ. 78. Μικρο-Παλουκρεβίτισσα.

Σουρούσι, Νούτσομπρο, Κωστάριτσα, Βοστινίτσα καὶ ἄλλα πρὸ κάτω χωριά ἔχει ἐπικρατήσει σήμερα ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος τῆς ντυμασιάς.

Ἡ πλατανιώτικη γυναίκεια ντυμασιά.

Ποκάμισο, φουστάνι, ποδιά.

Τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ δὲν ἔχει τὸ πλατανιώτικο ποκάμισο. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ χοντρὸ, ἀμερικάνικο ἢ χασιδένιο πανί σύμφωνα μὲ τὰ ἔχοντά της ἢ κάθε μιὰ γυναίκα. Τὸ μᾶκρος του ποτὲ δὲν περνάει τὸ μᾶκρος τοῦ φουστάνιου καὶ τὰ μανίκια δὲν ἔχουν τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ.

Τὸ φουστάνι, ὅταν εἶναι γιὰ καθημερινάτικο, τὸ φκειάνουν ἀπὸ τσίτι, στάμπα, σαλί πὸ τὰ προμηθεύονται στοὺς ἐμπόρους. Ἐδῶ ὕφαντά φουστάνια εἶναι ἄγνωστα.

Παλιότερα πού τὸ ἐμπόριο δὲν εἶχε μπάσει στὸν τόπο εὐρωπαϊκὰ ὑφάσματα, οἱ γυναῖκες φοροῦσαν μονάχα χοντροπουκάμισο ἀπὸ χειρῖσιο πανὶ καμωμένο.

Τὸ φουστάνι τὸ φχειάνουν μὲ κορμὶ καὶ μπροστὰ στὸ στήθος τὸ κουμπώνουν

Σχ. 79. Πλατανιώτισσα.

μὲ πολλὰ κουμπιά ἀπ' τὸ λαιμὸ ὡς τὸν ἀφαλὸ κάτω. Στὰ παλιότερα χρόνια μονάχα στὸ λαιμὸ καὶ τὸν ἀφαλὸ τὸ εἶχαν κουμπωμένο· ἔτσι ἔμεινε ἀνοιγμα γιὰ νὰ φαίνων-

ται τὰ κεντίδια πού φκειάνανε στὴν τραχηλιά τοῦ ποκάμισου. Φουστάνια χωρὶς μα-
νίκια, ὅπως ξέρουμε ἀπ' τ' ἄλλα χωριά, ἐδῶ δὲ βρίσκεις. Σήμερα τὰ μανίκια τὰ
φκειάνουν δλόκλειστα ποπάνω ὡς κάτω· παλιότερα τὰ εἶχαν ἀνοιχτὰ κάτω στὸ χέρι,
ὅπως στὶς μακρυμάνικιες σεγγούνες οἱ Ἀμπλιαντίτισες. Ἔτσι τὸ ἀνασκουμπωμα
ἦταν εὐκολο. Γύριζε τὰ μανίκια παρὰ πάνω ἀπ' τὸν ἀγκῶνα ἢ γυναικα, καὶ ἔκανε
μιὰ χαρὰ τὴ δουλειά της ἀνασκουμπωμένη.¹

Τὸ μάκρος τοῦ φουστάνιου φτάνει ὡς στὰ κόμπια τῶν ποδιῶν κι ἔτσι κρύβει
τὴν πιὸ περισσότερη γάμπα.

Γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ ὁμορφὴ ἢ φορεσιὰ της, ζώνεται καὶ τὴν ποδιά της ἢ Πλα-
τανιώτισσα. Μιὰ ποδιά μακρὰ κάτω ὡς στὸν ποδόγυρο καὶ πλατὰ τόσο ὥστε νὰ
σκεπάζη ὅλο τὸ φουστάνι ἀπὸ μπρός, ἀπλή, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καμω-
μένη ἀπὸ χρωματιστὸ (μονοχρώματη) εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα. Φκειάνουν ποδιές ἀπὸ
δρίλλι, ἀπὸ ἀλαντζά, μὰ κι ἀπὸ τσίτι, ἀπὸ μερινὸ καὶ ἀπὸ πιὸ ἀκριβότερο ὕφασμα
κάποτε, ἀνάλογα μὲ τὰ ἔχοντά τους.

Ἄπ' τὴ ζώνη τῆς ποδιάς κρεμαίει καὶ τὴ σουγιά της, ἀν τύχη ἐργατικιά. Καὶ
μήπως ποιά γυναίκα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐργασία σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ὅπου ὁ ἄν-

Σχ. 80. Ἡ σουγιά.

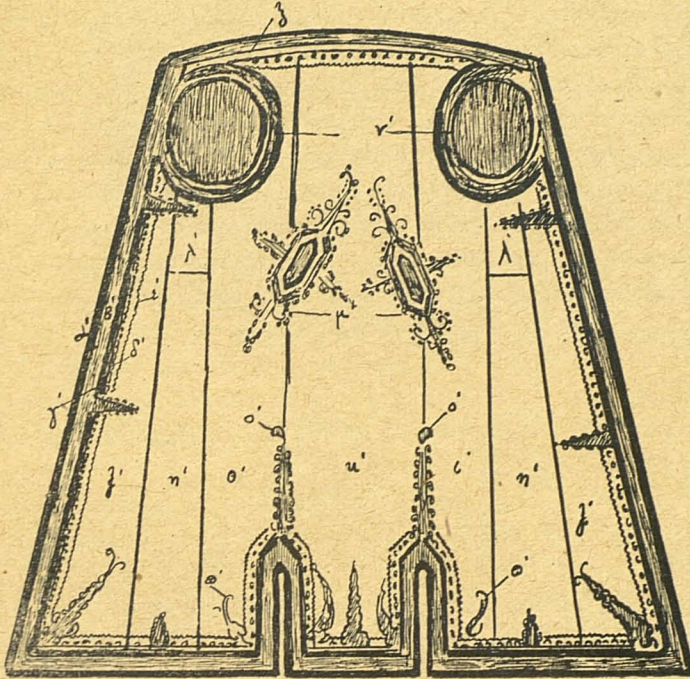
τρας ἀπὸ συνήθειο περνáει τὴ μέρα του στὸ καφενεῖο, ἐνῶ τὸ ἀδύνατο πλάσμα βρί-
σκεται ἀπάνω κατεπάνω στὶς ἐξωτερικὲς δουλειές ἀπὸ τὸ πρωί ὡς στὸ βράδυ σού-
ρουπα!

¹ Ἄνασκουμπώθηκε, μεταφορικὰ θά πῆ: ἔβαλε τὰ δυνατά του. «Ἄνασκουμπώθηκε
αὐτὸς κι ἔκαμε τὴ δουλειά του».

Ἡ σάρκα

Τῆ σεγγούνα ¹, πού ξέρουμε ἀπό παραπάνω, στήν περιφέρεια τοῦ Πλάτανου τῆ λένε σάρκα. Εἶναι τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα σὲ τοῦτον τὸν τύπο τῆς ντυμασιᾶς. Εἶναι ἔτσι φκειασμένη ὥστε νὰ ὑπηρετῆ πὺδ πολὺ τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ.

Δὲν ἐπιτηδιεῦεται ὅποιος κι ὅποιος ράφτης νὰ ράψῃ τὴ σάρκα. Χρειαζέται τέχνη στὸ κόψιμο, τέχνη μεγάλη γιὰ τὰ κεντίδια τῆς. Γι' αὐτὸ εἰδικοί ραφτιάδες

Σχ. 81. Πλατανιώτικη σεγγούνα.

περνοῦν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ράβουν τέτοια πανωντύματα. Τὰ φκειάνουν ἀπὸ μάλλινο, δίμιτο καλοῦφασμένο καὶ μαντανισμένο σκουτὶ θαμμένο μαῦρο. Ἄλλα χρώματα δὲν τὰ βαστάει ὁ τόπος. Τέτοια ὑφαντὰ ὑφάσματα ὑφαίνουν ὅλες οἱ γυναῖκες σὲ τούτῃ τὴν περιφέρεια.

Γιὰ νὰ γίνῃ οἱ σάρκα πρέπει νὰ συρράψῃ ὁ ράφτης ἑπτὰ ὄλα ὄλα κομμάτια πὺδ θὰ τὰ κόψῃ ἀπάνω σ' ὄρισμένα μέτρα ἀπ' τὸ ὕφασμα. Δυὸ λωρίδες πὺδ θὰ

¹ Σῦρε δούλεψε σὲ κείνον πόχει γούνα γιὰ νὰ φορέ(σ)ῃς σεγγούνα. Παροιμία = πήγαινε δούλεψε σὲ εὔπορο γιὰ νὰ πάρῃς καλὸ ἡμεροκάματο καὶ μπορέσῃς νὰ φκειάσῃς γούνα.

πιάνουν τή δεξιὰ κι ἀριστερή πλευρά τῆς σάρκας λέγονται μπροστινές (ζ'). Τὰ λαγγιόλια—δύο—πού ράβονται πιό πίσω ἀπ' αὐτές τὰ ὀνομάζουν κοντολάγγιολα (η'). Τὰ δυὸ ἄλλα λαγγιόλια πού ράβονται πιό πίσω ἀπ' αὐτά, νοματίζονται ἀρκάδες (θ'). Τὸ πιό πλατὺ λαγγιόλι πού πιάνει τὴ ραχιά ἀποπάνω ὡς κάτω, εἶναι ἡ πισινὴ (κ').

Μιά λωριδα πού ἀνταμώνει τὴν κάθε ἀρκάδα μετὸ ἀδέρφι τῆς, τὴ μπροστινὴ ὅταν ξαναρδεφώνονται, γιὰ νὰ ἀφήσουν διάβα στὸ χέρι, τὴν ξέρου μετόνομα νωμάρι (ξ') ἢ νωμίτη. Τ' ἀπαυγάτισμα (ἓνα κομμάτι ὕφασμα), πού κάνουν στὰ κοντολάγγιολα ὥσπου νὰ φτάσουν στὴ μασκάλη, τὸ λένε μασκαλιδι (λ'). Τὰ ἀνοίγματα τῆς σάρκας ὅπου περνοῦν τὰ χέρια, ὄντας ντύνεται τὴ σάρκα ἢ γυναῖκα, λέγονται παραμπάλιες (ν'). Τὰ κεντίδια τῆς τὰ ξέρου μετὸ ὄνομα ξόμπλια. Τὴν ἄκρη ἄκρη τῆς σάρκας τὴν περνάει ἓνα κόκκινο μεταξωτὸ γαϊτάνι (α') τὸ ράβει ἐκεῖ ὁ ράφτης γιὰ νὰ μὴν ξεφτίζη καὶ γιὰ νὰ ὁμορφάινῃ. Πιό μέσα ἀπ' τὸ γαϊτάνι περιτριγυρίζει τὶς ἄκρες τὸ τσαπάρι (β'). Παρὰ μέσα ἀπ' αὐτὸ διαθαίνει ἄλλη λωριδίτσα ἀπὸ κόκκινα γαϊτάνια μεταξωτὰ, ὁ γουργουλὲς (γ').

Τὸ γουργουλὲ τὸν ἀκολουθεῖ κόκκινῃ σειρά γαϊτανιοῦ μεταξωτῇ μετὰμπάκια κρεμασμένα σὰν τὶς σταλαματιές στὴ στέγη. Αὐτὴ εἶναι τὸ ζέχι (δ'). Πιό μέσα διαθαίνει κι ἄλλη μεταξινὴ γραμμὴ, τὸ καφάσι (ε') ἢ βίτσα.

Οἱγωνιὲς ἀπ' τὶς φτεροῦγες, ἢ μεσιά κι οἱ σκισματιές τὸ πίσω μέρος εἶναι ὀλοστόλιστες ἀπὸ ξόμπλια, τὰ λιλοῦδια καὶ τὰ κυπαρίσσια. Οἱ κορφάδες ἀπ' τὶς τσέπες, οἱ φτεροῦγες κι ἡ ἀναμεσαριά ἀπ' τὶς σκισματιές στολίζονται μετὰ κυπαρίσσια· σ' ἄλλα μέρη ξομπλιάζουν τὰ λιλοῦδια.

Μετὸ ὄνομα «τσέπες» εἶναι γνωστὰ τὰ δυὸ μεγάλα ξόμπλια¹ πού κεντοῦνε τὸ πίσω μέρος τῆς σάρκας, ἀκριβῶς ἐκεῖ πού θρίσκονται τὰ νεφρά. Ἐνας πού δὲν ξέρει, ἀκούοντας αὐτὸ τὸ ὄνομα, μπορεῖ νὰ δάλη μετὸ νοῦ του, πὼς πρόκειται γιὰ τσέπες πραγματικές. Κι' ἀλήθεια τὸν καιρὸ πού ἡ σάρκα πρωτοφορέθηκε, τοῦτα ἐδῶ τὰ ξόμπλια θὰ ἦταν οἱ τσέπες, πολὺ βέβαια πιό μπροστὰ ἀπὸ κεῖ πού θρίσκονται τώρα γιὰ νὰναὶ βολετὲς στὰ χέρια. Κοντὰ στὸ νοῦ πὼς σιγὰ σιγὰ καὶ μετὸ χρόνον τὰ ἀνοίγματά τους στολίστηκαν μετὰ κεντίδια, ἀλλὰ καὶ τῆς τσέπης ἡ χρῆση ὑποχώρησε μετὸ χρόνον στὰ κοσμήματα.

Τὴ θέσῃ τῆς λοιπὸν τὴν πῆρην τὰ ξόμπλια κι ἔτσι κατάντησε κεῖ πού τὴν βλέπουμε σήμερα ἀνάμεσα τὴν πισινὴ καὶ τὶς ἀρκάδες. Μονάχα τόνομά τῆς φύλαξε. Τώρα ὁ μόνος σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ ὑπηρετῇ στὴν ἰδέα τῆς ὁμορφιάς· εἶναι ἓνα μεγάλο, τὸ πιό μεγάλο καὶ πιό καλὸ κεντίδι τῆς σάρκας μετὸ πιό μεγάλο κι ὠραῖο κυπαρίσι.²

¹ Αὐτὲς οἱ τσέπες στὸ Βενέτικο γίνονται μεγάλες πολὺ καὶ πιό γυρτές κατὰ τὰ μέσα στὸ πάνω μέρος.

² Ὅταν ἔγραφα τὰ παραπάνω συμπεράσματα δὲν εἶχα ἀκόμη πληροφορηθῆ, πὼς εἶναι ἀκόμα ἀνθρώποι πού θυμοῦνται τσέπες, συρραμένες ὅμως, σ' αὐτὸ τὸ μέρος πού σήμερα θρίσκονται τὰ κυπαρίσσια. Τώρα πού τόμαθα πείθομαι πιά ἀδίσταχτα πὼς ἔτσι εἶναι τὸ πρᾶμα.

“Ολος ο κόσμος των κεντιδιών της σάρκας, τὰ γαῖτάνια, τὸ τσαπάρι, ὁ γουργουλές, τὸ ζέχι ἢ θίτσα ἢ καφάσι συρράβονται πάνω στὸ σκουτὶ μὲ λεπτὸ μεταξωτὸ κόκκινο νῆμα, τὸ μπερσίμι.

Τὸ μάκρος τῆς σάρκας ποτὲ δὲν εἶναι πρέπον νὰ περνᾷ κάτω ἀπ’ τὸν ποδόγυρο τοῦ φουστανιοῦ. Δὲν εἶναι φκειασμένη τόσο πλατυὰ ὥστε νὰ κουμπώνεται μπρὸς στὸ στήθος, ὅπως ἡ ἀμπλιανίτικη μανικάτη. Ἀφήνει ἀνοιχτὸ ὄλο τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ σώματος. Γίνεται χωρὶς μανίκια κι ἔτσι δὲν κρύβεται ἡ ποδιά καὶ τὸ στήθος τοῦ φουστανιοῦ· δὲν κρύβεται κι ἡ χάρη τοῦ χεριοῦ. Τὸ ὄλο τῆς σάρκας εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ δινῆ μονάχα ὁμορφιὰ καὶ χάρη στῆ γυναῖκα. Κι ἀλήθεια γι’ αὐτὸν τὸν σκοπὸ γίνεται. Ἀπόδειξη πὼς ἡ σάρκα κατάντησε ἔνδυμα γιορτινὸ, παγγυριάτικο. Τῆ φοροῦν νὰ πάνε στὴν ἐκκλησία, νὰ χορέψουν στὸ χοροστάσι, νὰ πάνε στὸ χάζι¹, ὄντας γίνεται γάμος ἢ χορὸς γενικός.

Γιὰ τίς καθημερινὲς ποὺ εἶναι ἀναγκασμένες νὰ δουλέψουν, φκειάνουν ἄλλες σάρκες οἱ γυναῖκες κατώτερες, χωρὶς χάρτσια κι ἄλλα τέτοια πράματα· ἀπλὲς χωρὶς λουλούδια καὶ κυπαρίσσια· μονάχα μὲ ἀπλὰ μάλλινα σεράδια κόκκινα δάμμένα σεραδωμένες. Αὐτὲς τίς ἀνασκουμπώνονται στὸ κορμί του πάνω καὶ φορτώνονται τίς ζαλιὲς τὰ πουργάρια ποὺ κατεβάζουν ἀπ’ τὸ βουνό. Τίς ἔχουν γιὰ προσκέφαλο νὰ μὴν τρυπιέται τὸ κορμί τους ἀπ’ τὰ ξύλα καὶ τ’ ἀγκάθια τῶν πουργαριῶν.

Πλατανιώτικα τσουράπια καὶ ποδήματα.

Τσουράπια χωρὶς πατουσες ἐδῶ στὰ μέρη τοῦτα εἶναι ἄγνωστα· μὰ καὶ τὰ τσουράπια μὲ τὰ πολλὰ κεντίδια δὲν τὰ θέλει ὁ τόπος. Κεῖνα τὰ τσουράπια ποὺ ἔχουν ἐδῶ πέραση εἶναι τὰ πλεχτὰ κάτασπρα βαμπακερά ἢ μάλλινα καὶ φοριοῦνται χειμῶνα καλοκαίρι. Ποτὲ οἱ γυναῖκες δὲν ἀνέχονται χρωμχιστὰ τσουράπια.

Δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια περασμένα ἀπὸ τότε, ποὺ γιὰ ποδήματα στὰ πόδια φοροῦσαν τὰ λουρουτσάρουχα. Αὐτὰ ἦταν τῆς μόδας, αὐτὰ εἶχαν πέραση καθημερινὴ καὶ γιορτή. Σήμερα τὰ γουδάκια ξετόπισαν ἀπ’ τίς πιὸ πολλές γυναῖκες τὸ λουρουτσάρουχο², μὰ δὲ μπόρεσαν νὰ τὸ ξαφανίσουν κι ὀλότελα.

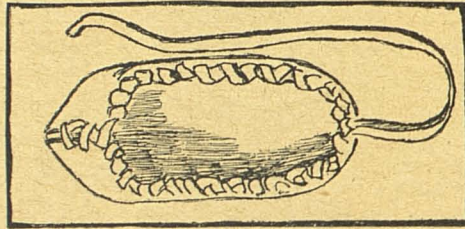
Τὰ λουρουτσάρουχα γίνονται ἀπ’ τὸ γουρουνοτόμαρο, ἢ ἀπὸ βοϊδοπέτσι, μὰ κι ἀπὸ γγαρέζικες φασκιὲς ποὺ τίς φέρνουν ἀκόμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη οἱ ἔμποροι. Πιὸ στέρια τέτοια τσαρούχια φκειάνουν κι ἀπ’ ἀργασμένα χοντρά πετσιά· ἀπ’ τὰ μεσάδια ποὺ ὁ καθένας μας τὰ γνωρίζει, γιατί ἀπ’ αὐτὰ πετσώνουμε τὰ παπούτσια μας. Ἀπ’ αὐτὰ πετσώνουν καὶ τὰ μαστορικά, δηλ. τὰ τσαρούχια ποὺ φκειάνουν οἱ τεχνίτες.

Λοιπὸν παίρνοντας μέτρο κόβουν δυὸ τέτοια κομμάτια πετσι ἴσιαμε τὸ πόδι.

¹ Διασκέδασις.

² Τὸ παίρνουν γιὰ τσαρούχι τῆς φτώχειας. Σῦρε δούλεφε σὲ κείνον ποὺ φορεῖ παπούτσια, γιὰ νὰ φορέ(σ)ῃς τσαρούχια, εἶναι παροιμ., ποὺ σημαίνει: δούλευε σὲ ἕναν πόχει γιὰ νὰ πλερωθῆς καλά, νὰ μporέσῃς νὰ φκειάσῃς τσαρούχια.

Ξουραφρίζουν τις τρίχες καλά για να παίρνουν γυαλιστεράδα. Συρράβουν τις μπροστινές άκρες με λουρί και φκειάνουν τη μύτη του τσαρουχιού. Ύστερότερα περβαζώνουν το άνοιγμα με πλέμα από λουριά γύρω γύρω κι από τόπο σε τόπο αφήνουν τις θηλιές. Αυτή την πλεξίδα τα λουριά, που δεν πρέπει να λείπη απ' το καλό λουρουτσάρουχο, την ξέρουν με το όνομα σύρτης (δ).

Σχ. 82. Λουρουτσάρουχο.

Πίσω στη φτέρνα καταπιάνουν τη μακρυά λουρίδα όχι σπάνια τη βάνουν κι απ' το πλάι. Ωραιότερα κι αλαφρότερα τσαρούχια απ' τα λουρουτσάρουχα είναι σπάνιο για να βρής. Χώνεις το πόδι μέσα και πιάνεις τις θηλιές με σπάγγο ή λουράκι, για να μη ξεφεύγει το τσαρούχι απ' τη θέση του. Πιάνεις την πλατιά λουρίδα και την περιτυλίγεις στη γάμπα όμορφα όμορφα κι είσαι ποδεμένος, έτοιμος για περπατησιά. Έτσι περπατώντας σου φαίνεται πως πατάς αλαφρυά σαν άπάνω στο βαμπάκι. Τίποτα δεν άμποδάει την Πλατανιώτισσα στ' όμορφο και γρήγορο περπάτημα* ούτε οι πέτρες, — κι είναι τέτοιες σωρός, γεμάτες βλες οι στράτες του τόπου της — ούτε ο άνήφορος, ούτε ο κατήφορος, ούτε ή σάρα· ούτε ο πετρώδιος βράχος. Περπατεί σαν τη πέρδικα «πέτρα την πέτρα περπατεί λιθάρι το λιθάρι». Το λουρουτσάρουχο με το πλατύ πλέμα τα λουριά είναι το γιορτιάτικο. Για τις καθημερινές φκειάνουν κι άλλα τέτοια τσαρούχια περβαζωμένα με θηλιές, για να δένονται στο πόδι, και τίποτε παραπάνω.

*
* *

Σάν τούτα, τα άσημότερα τσαρούχια, φορούν άντρες και γυναίκες στα πιό βουνίσια χωριά του Κράβδαρη· είναι το πρακτικώτερο και φτηνότερο υπόδημα για δουλευτάρη άνθρωπο. Μάλιστα το χειμώνα που πιάνουν τα μεγάλα χιόνια, κι άσπρίζει ο τόπος όλος, κατά το υπόδειγμα αυτό φκειάνουν κι άλλο είδος τσαρούχια οι όρεινοί. Της έποχής αλήθεια τσαρούχια. Κατάλαβαν πως θά πέθαιναν απ' το κρύο, αν φορούσαν τα λουρουτσάρουχα που εύκολα βρέχονται και στραπατσιάζουν. Τί έκαμαν λοιπόν; συνήθισαν να φκειάνουν τα καπποτοτσάρουχα, τα ζγαρόνια, που λένε στα μέρη του Καρπενησιού: τσαρούχια από κομμάτια παλιās κάππας ή κι από καινούριο χοντρό καπποσκούτι· ίδια κι απaráλλαχτα όπως τα λουρουτσάρουχα με θηλιές μάλλινες. Και για να τα κάνουν πιό βασταγερά και πιό λουσατά, τα πετσώ-

νουν με χοντρά πετσώματα, και μάλιστα τὰ προγγώνουν για νὰ μὴν ξαγλιστρούνε πάνω στὰ κρούσταλλα και στὸ παγωμένο χιόνι.

Μονάχα κείνοι ποὺ ζήσανε κάποτε χειμῶνα σὲ τέτοια μέρη, μπορεί νὰ καταλάβουν, τί κοστίζουν οἱ σκοῦτες, — ἔτσι λένε αὐτὰ τὰ τσαρούχια στ' ἀπανωχώρια τῆς Αἰτωλίας —. Βάνοντας τὸ πόδι σου τσουραπωμένο μέσα στὴ ζεστή σκούτα και σκεπάζοντας ἀποπάνω τὸ χτένι με τὸ πουρπόδι¹ καταπιάνεις τὶς θηλιές ἀπὸ τὸ ἓνα και τὸ ἄλλο μέρος. Περπάτα τότε ὅσο θέλεις πάνω στὰ χιόνια, στὰ κρούσταλλα, στὰ πάγια· δὲν καταλαβαίνεις κρύο. Μένει τὸ πόδι σου ζεστό, καθὼς ἦταν τότε ποὺ φόρεσες τὴ σκούτα. Οἱ κυνηγοὶ ποὺ εἶναι ἀναγκασμένοι ἀκολουθώντας τὰ χνάρια τοῦ λαγοῦ νὰ τρέχουν μέρα ὀλάκερη κάποτε πάνω στὰ χιόνια, με τὰ σαγάρνια βρήκαν τὴ σωτηρία τους.

*
**

Και τώρα ἄς γυρίσουμε και πάλι στὸν Πλάτανο. Σήμερα τὸ λουρουτσάρουχο βρίσκεται στὴ σθύση του. Μέρα με τὴ μέρα τὸ ξετοπίζει τὸ πέτσινο γουδάκι, τὸ ξετοπίζει τῆς μόδας τὸ παπούτσι κι αὐτὸ τὸ λουστρίνι. Ἐνας ποὺ εἶχε πισκεφτῆ τὰ μέρη τοῦτα τοῦ Κράββαρη πρὶν ἀπὸ 15 χρόνια, ἀν σήμερα τὰ ξαναἰδῆ, θὰ κάμη τὸ θάμα του. Μεταβολὴ ριζικὴ στὴν ποδεσιά! Δὲν ἔλλειψαν βέβαια ὀλότελα τὰ λουρουτσάρουχα, μάλιστα στὰ γειτονικά χωριά τοῦ Πλάτανου. Φοριῶνται ὅμως και τὰ πέτσινα γουδάκια, φοριῶνται κι ἀντρίκεια τσαρούχια, μὰ τὶς Κυριακὲς και πίσημες ἡμέρες σὲ κόβει τὸ λουστρίνι! κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἡ μόδα!

Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι.

Μεγάλη περιποίηση κάνει στὰ μαλλιά της ἡ Πλατανιώτισσα. Τὰ χτενίζει κάθε μέρα, τὰ φκειάνει δυὸ πλεξίδες και τὰ κουλουριάζει καταποπάνω στὸ μέτωπό της. Φκειάναί τὸν τσόκο, ἓνα ὕψωμα ποὺ δίνει κάποιον ἀέρα στὸ πρόσωπο και χάρη στὸ μέτωπο. Πετάνει ἔπειτα ἀνάρριχτα τὸ μεγάλο λαδί μαντήλι και σκεπάζει τὸ κεφάλι της ὅλο². Στέμμα βασιλικὸ νομίζεις τότε πῶς βλέπεις πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της με τὴ χαριτωμένη δίπλα ποὺ κάνει τὸ μαντήλι, ὄντας πέφτη ἀπ' τὸν τσόκο κάτω, για νὰ σκεπάσῃ τὰ μαλλιά και τοὺς δώση μυστηριώδικη χάρη.

Στὰ παραπάνω ἀπ' τὸν Πλάτανο χωριά, ὅπως τὸ Νεχώρι, ὁ Ἄϊ-Δημήτρης κι ἄλλα —, βάνουν μεγάλη προσπάθεια οἱ γυναῖκες, για νὰ δώσουν περισσότερο ὕψος στὸν τσόκο τῶν μαλλιών τους. Βλέποντας νομίζεις, πῶς φοροῦν λοφίο στρατιωτικό. Πλουταίνουν κιόλας τὶς πλεξίδες τους πλέκοντας ἀνάμεσα τὰ πλέματα, τοῦφες μεταξωτὲς ἢ βαμβακερὲς ἀπὸ γνέμα μαῦρο ἢ καστανό. Φαντάσου τότε τί χόντρος και

¹ Ἐξέχωρο μάλλινο κομμάτι ὕφασμα.

² Τέτοια μαντήλια φέρνουν και πωλοῦν οἱ ντόπιοι ἐμπόροι. Εἶναι γνωστὰ ὡς πολιτικὰ κι ἔχουν πολλὰς κλάρες, λουλούδια ξομπλιασμένα μέσα.

τί υψος παίρνει ὁ τσόκος! Καὶ καθὼς εἶναι βαλμένο ἀνάρριχτα τὸ μαντήλι μὲ τὴ μιὰ του ἄκρη πίσω στὸ κορμὶ καὶ τὶς ἄλλες δυὸ του ριμένες πάνω στὰ νώμια, ἀφήνει νὰ φαίνωνται τ' αὐτιά τῆς γυναίκας καὶ δείχνουν τὰ δυὸ σκουλαρίκια· ἐδῶ κρεμοῦν παλιὰ βενέτικα φλουριά ἢ τούρκικες χρυσὲς λίρες καὶ τὰ συνταιριάζουν μ' ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἀλυσίδα πού διαβαίνει στὸ σβέρκο.

Στὰ δάχτυλα φοροῦν καὶ δαχτυλίδια χρυσά, οἱ πιὸ πολλές, μὰ καὶ τὰ τιποτένια παλιοδαχτυλίδια, πού συνηθίζουν οἱ Εὐρυτάνες κι Ἀμπλιανίτισσες δὲν λείπουν ἀπ' τὶς πιὸ φτωχῆς γυναῖκες.

Εὐτύχημα πὼς ἐδῶ σὲ τούτη τὴ γούρνα λίγη διάθεση δείχνουν οἱ γυναῖκες ν' ἀλλάξουν τὴν πατροπαράδοτη ντυμασιά. Σὲ μιὰ κωμόπολη, σὰν τὸν Πλάτανο, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ μπορέσης νὰ μετρήσῃ στὰ δάχτυλα τὶς γυναῖκες πού πέταξαν τὴ σάρκα κι ἀκολούθησαν τὴ μόδα. Ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ φουστανέλλα σβύστηκε ὀλότελα κι οἱ ντόπιοι φραγγοραφτιάδες δὲν προφτάνουν νὰ ντύσουν τοὺς φραγγοφορεμένους ὅλους πέρα γιὰ πέρα Πλατανιώτες, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ Πλατανιώτισσα στοργικὰ φυλάει τὴν παλιὰ παράδοση καὶ διώχνει ἐπίμονα τὴν ψώρα τοῦ νεωτερισμοῦ πού κοντεύει νὰ κατακλύσῃ ὅλη τὴν Αἰτωλία.

Παραλλαγὴς τῆς πλατανιώτικης ντυμασιάς.

Ὅσο ἔμακραίνει κανεὶς ἀπ' τὴν ἐπικράτεια τῆς σάρκας τόσο κι ἡ ντυμασιά παραλλάζει. Ἡ Κόνισκα π. δ. χ. καὶ τὰ χωριά τοῦ δήμου Ἀμπρακίας στὴν Τριχωνία εἶναι μακρὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο 3-5 ὥρες, κι ὅμως οἱ παραλλαγὲς εἶναι αἰσθητές. Τὸ νόθο ἔνδυμα ἔχει ξετοπίσει ἐδῶ σχεδὸν τὴ σάρκα μὲ τὴ συντροφιά της.

Τὴ θέση της τὴν πήρε ὁ μαῦρος σάκκος. Ἀλλὰ κι ἐν ἐδῶ ἐκεῖ κάπου ἀκόμα κρατιέται, τὴ βλέπεις παραλλαγμένη. Γίνεται λαγγιολωτὴ καὶ μὲ ἐλάχιστα κεντήματα· σεραδώνεται μὲ στενὸ τσαπάρι, τὶς περισσότερες φορὲς μάλλινο, καὶ στολίζεται μὲ φτωχὰ λουλουδάκια στὶς φτεροῦγες καὶ στὶς τσέπες πίσω.

Πιὸ μακρὰ ἀπ' τὴν Κόνισκα, στὸν Τέρνο, πού πέφτει στὴν Εὐρυτανία, (3 ὥρες πέρα ἀπὸ τὴν Κόνισκα), παρατηρεῖται διασταύρωση δύο τύπων στὴ ντυμασιά·—ἐδῶ εἶναι τὰ σύνορα τῆς σάρκας καὶ τοῦ καππιόυ.—Βλέπεις γυναῖκες πού φοροῦν καππί· βλέπεις ὅμως κι ἄλλες πού προτιμοῦν τὴ σάρκα· κι ἄλλες πού περιφρονοῦν καὶ τὰ δυὸ. Φοροῦν δηλ. σάκκο, μὰ δὲ βγάνουν τ' ἀλύσια καὶ τὶς Εὐρυτάνικες κάλτσες· σωστὴ σύγχυση!

Ἄς ἔρθουμε τώρα κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο: 3-4 ὥρες μακρὰ ὅπου εἶναι ὁ Ἀθαρίκος, ἡ Δερβέκιστα, τὸ Καλούδι, ἀποκουρίτικα χωριά, μὰ καὶ πιὸ μακρύτερα ἀκόμα, στὸ Κάτω Βενέτικο, ὅξω ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο. Κι ἐδῶ ἡ σάρκα, ὅπου δὲν ξετοπίστηκε, ἔπαθε παραλλαγὴ. Τὴ φοροῦν λαγγιολωτὴ σεραδωμένη μ' ἀπλὸ σεράδωμα. Οἱ τσέπες ἔχασαν τὸν ὄνομά τους· τὶς γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα κοκκότια.

Ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα ντύματα ἄλλοῦ πολὺ κι ἄλλοῦ λίγο γύρισαν κατὰ τὸ νόθο τύπο.

Πιο ἐκφυλισμένον τύπο πλατανιώτικης σάρκας φοροῦν οἱ γυναῖκες στὰ Κραββαροχώρια, πού γειτονεύουν μὲ τοῦ Λιδωρικῶς τὰ μέρη. Ἐδῶ σεραδώνουν τὴ σεγγούνα μὲ μαῦρα σεράδια. Τὴ φοροῦν κι ἀπ' τὴν ἀνάποδη κι ἀπ' τὴν πρόσωπη. Σ' ἄλλα χωριά παρατέρα, ὅπως στὴ Βοϊτσά, Πενταγιούς, Ἄρτοτινα φοροῦν καὶ σεγγούνες

Σχ. 83. Τερπιτσιάνα.

(Τερπίτσα, χωριό κοντὰ στὴν Κόνισκα).

φλοκωτές χωρὶς λαγγιόλια. Ὄταν βρίσκωνται στὶς δουλειές ἀφήνουν τὸ φλόκο ἀπ' ὄξω, ἅμα πᾶνε σ' ἐκκλησία, σὲ γάμο, χορὸ, παγγύρι τίς φοροῦν ἀπ' τὴν πρόσωπη πού ἔχει καὶ τὸ σεράδιωμα. Στὴν Ἄρτοτινα, ἅμα λυποκρατοῦν οἱ γυναῖκες, φοροῦν τὰ σεγγούνια μὲ τὸ φλόκο ἀπόξω (ἀνάποδα) ὡς τίς σαράντα. Στὰ μέρη τοῦτα ἡ σεγ-

γούνα είναι γνωστή με τὸ ὄνομα «σεγγούνι», πού δὲ σημαίνει τὸ ἴδιο με τὴ «σεγγούνα» ἢ «σάρκα». «Τώρα φοροῦν σιγγούνια οἱ γυναῖκες· νὰ βουλά φόραγαν κι δῶ σιγγούνες ἔπους στὴν Ἄμπλιανη κι' στ' Πλάταν' τὰ μέρη», ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε.

Σχ. 84. Τερνιώτισσα.
(Τέρνος εὐρυτανικὸ χωριό).

Σεγγούνια φοροῦσαν καὶ μέσα στὸ Λιδωρίκι καὶ στὰ γύρω χωριά. Μάλιστα σὲ καμπόσα καὶ σήμερα φοριέται τὸ σεγγούνι, ἀλλὰ τοῦτα ἐδῶ τὰ σεγγούνια γίνονται λαγγιολωτὰ με πολλὰ λαγγιόλια καὶ μακρὰ ὡς τὰ πόδια· κάτι σὰ φλοκάτες, ἀλλὰ βαμμένα δλόμαυρα.

Πολίτικη ντυμασιά.

Στ' ἀπάνω Κραββαροχώρια καὶ στοῦ Λιδωρικιοῦ τὰ χωριά, ἄμα θέλουν νὰ σοῦ ποῦν πῶς μιὰ γυναῖκα δὲ συνηθίζει πιά νὰ φορῆ σεγγούνι, σοῦ λένε: αὐτὴ φοῦ-

ρεϊ πουλίτικα: ἢ αὐτὴ ἔχει πουλίτικη ντυμασιά, τάβγαλι τὰ βλάχικα. Βλάχικα εἶναι τὸ ντόπιο παλιὸ ντύσιμο, πολίτικα ὁ νόθος στερονογέννητος τύπος.

Πολλὰ χρόνια πρωύτερα σὲ τοῦτα ἐδῶ τὰ χωριά παράλληλα μὲ τὴ σεγγούνα πολλές γυναῖκες, ἀπὸ καλὲς οἰκογένειες πρὸ πάντων, φοροῦσαν πολίτικα: «πολιτίστηκαν αὐτές!». Τέτοια ντύματα συνήθιζαν νὰ φοροῦν οἱ νυφάδες. Τὶς ἔβλεπες νὰ παρουσιάζωνται μὲ πολὺ μακρὸ μεταξωτὸ φέρεμα, ποὺ σβαρνιότουσαν κάτω. Ἡ φούστα τοῦ ἦταν κολλημένη σὲ κορμί μεταξωτό, (σὺ γ κορμο φουστάνι), ἀνοιχτὸ μπροστὰ στ' ἀστήθι. Οἱ τραχηλιὲς στολίζονταν μὲ μεταξωτὰ καὶ χρυσοῦφанта σειρήνια. Τὰ μανίκια τοῦ ἐφάρμοζαν σφιχτὰ πάνω στὰ μπράτσα, καὶ κάποτε τάφηναν λίγο ἀνοιχτὰ κατὰ τὸ ἀνοιγμα, γιὰ νὰ ἀνασκουμπώνωνται. Αὐτὸ τὸ φέρεμα ἦταν γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «κουρκάζες».

Ἀπόξω ἀπ' αὐτὸν φοροῦσε ἡ γυναῖκα στὸ κορμί της κι ἄλλο μεταξωτὸ μὲ χρυσοῦφанта σειρήνια στολισμένο κορμί, τὸ μποκότο.

Κι ἀπόξω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα φορέματα ντυνόταν μακρὸ μαῦρο μὲ μεταξωτὰ σεράδια σεραδωμένο πανωφόρι ἀπὸ τσόχα φκειασμένο, τὴν κοζόκα. Κοντότερο τέτοιο πανωφόρι μὲ μανίκια ἀνοιχτά, ὅπως τοῦ πεσλιοῦ, τόλεγαν κοζοκί.

Στὸ ὁμορφοχτενισμένο κεφάλι ποὺ φκειάναν καὶ τὶς πλεξίδες κουῖρούκι φοροῦσαν ὀλοκόκκινα φέσια μὲ μακρυὲς φούντες ὀλομέταξες κρεμασμένες ἀπὸ μακρυὰ πολὺ χρυσοῦφанта πλέγματα, τὰ παπάζια. Ἡ φούντα κρεμασμένη, καθὼς ἦταν κάτω ἴσια ἀπ' τὸ δεξὺν τὸν ὦμο, ἔφτανε ὡς στὸν ἀφαλὸ. Γιὰ νὰ μὴν πέφτη τὸ φέσι, τὸ γάντζωναν μὲ ἀσημένια κόπτσα στὸ κουῖρούκι.

Τέτοιες ἀρχόντισσες κι ἀρχοντοπούλες, τὶς καθημερινὲς ποὺ δὲν ταίριαζε νὰ φοροῦν τὸ φέσι, σκέπαζαν τὸ κεφάλι μὲ μαύρη σκέπη ἢ σκεπομάντηλο, μαντήλι δηλ. λεπτότερο ἀπ' τὰ συνηθισμένα. Τυλίγανε τὶς πλεξίδες καὶ μαζί μὲ τὴ σκέπη ἔφκειαναν τὸ ὄραιο κουῖρούκι.

Στὶς γάμπες φοροῦσαν χρωματιστὰ (μαῦρα, κόκκινα, κιτρινωπὰ κλπ.) καλτσούνια, ποὺ τ' ἀγόραζαν στοὺς ἐμπόρους καὶ κάτω στὰ πόδια παπούτσια ἀπὸ βιδέλο, τὰ σκαρπίνια ἢ στιβάλια.

Στὰ δάχτυλα εἶχαν ὄραια χρυσὰ δαχτυλίδια, στ' αὐτιά τους κρεμοῦσαν σκουλαρίκια ἢ βενέτικα φλουριά, στὸ λαιμὸ τὸ γχιορτάνι καὶ τὰ στ' ἀστήθι ἔμπηγαν τὴ χρυσὴ καρφίτσα.

Ὑλικά τῆς ραφτικῆς.

Σεράδια μάλλινα, λευκὰ ἢ χρωματιστά, στρίμματα, : (πιὸ λεπτὰ σεράδια) καὶ κλωστὲς ἢ ράμματα¹ τὰ φκειάνουν οἱ γυναῖκες σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας.

Τὰ χάρτσια, (μαῦρα ἢ κόκκινα) τὰ μεταξωτά, τὰ τσαπάρια, τὰ γαῖτάνια,

¹ Ἐχω γιὰ τ' γούνα σ' ράμματα, παροιμ. = ἔχω τὰ μέσα νὰ σὲ τιμωρήσω.

τις οὐτρές, τὰ μεταξωτὰ ράμματα ἢ μπερσίμια, τὰ χηνώματα¹ καὶ τὰ μπαϊρακλιά τάφκειαναν ἄλλοτε οἱ καζάζηδες. Σὲ μερικὰ αἰτωλιακὰ χωριά ἦταν ξέχωρη τάξη βιοτεχνίας τοῦτοι ἐδῶ οἱ τελευταῖοι. Τοὺς εὔρισκες στὴν Κόνισκα, στὴ Δορβιτσά, στὸν Πλάτανο. Καὶ σήμερα ἀκόμα θυμοῦνται στὴ Δορβιτσά τὸ ὄνομα τοῦ Κοντοηλάκη, ἐνὸς παλιοῦ δασκάλου, ποὺ κάνοντας τὸ δάσκαλο ἦταν καὶ καζάζης².

Κουκούλια τὴν ἐποχὴ κείνη ἔβγανε πολλὰ ὁ τόπος. Ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ πολιτεύονταν. Καὶ σήμερα ἀκόμα βλέπεις γιομάτα τὰ χωριά ἀπὸ ἀσπροσυκαμηνιές. Τίς εἶχαν φυτεμμένες τότε γιὰ νὰ παίρνουν τὰ συκαμινόφυλλα καὶ θρέφουν τὰ σκουλήκια. Σὲ κάμποσα χωριά ἦταν καὶ τεχνίτες ποὺ μπορούσαν νὰ σοῦ κάμουν τὸ κουκούλι μετὰξι· ἤξεραν τὴν τέχνη. Ἀπὸ τούτους ἀγόραζαν λοιπὸν οἱ καζάζηδες τὸ μετὰξι ὅσο χρειάζοταν γιὰ τὴ δουλειά τους. Δὲν τοὺς ἦταν ὅμως δύσκολο νὰ προμηθεύονται τέτοιο κι ἀπ' τὴν Πάτρα.

Τὸ ἔκαναν βάντες (λυσίδια) καὶ τὸ ἔβαφαν μὲ ριζαρίσιες ἢ μπακαμίσιες βαφές. Συνηθισμένα χρώματα ἦταν τὸ κόκκινο καὶ τὸ μαῦρο. Ὅστερα ἀπ' τὸ στέγνωμα ἀνάξαιναν τίς βάντες σὲ σιδερένιο λανάρι κι ἔπεφτε ἡ σκώρα. Μὲ ἓνα εἶδος ἀνέμης ἔπειτα ἔγνεθαν, ἔστριβαν, ἔστριβαν μιὰ συγκρατητὴ κλωστή κι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος τὴν ἔκαναν κουδάρι. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ λεγόταν στρίψιμο.

Ἀπ' τὰ μεταξωτὰ αὐτὰ γνέματα ὑφαίναν οἱ τσαπαράδες τὰ τσαπάρια, ὅπως γράφαμε παραπάνω. Γαϊτάνια, χηνώματα, μπαϊρακλιά, οὐτρές, μπερσίμια εἶναι νήματα ἄλλα παχύτερα κι ἄλλα ψιλότερα. Τὰ γαϊτάνια ἀντιστοιχοῦν στὰ μάλλινα σεράδια ἢ τὰ χοντρά στρίμματα· οἱ οὐτρές στίς δίστριφτες μάλλινες κλωστές· τὸ μπερσίμι στὰ μάλλινα ράμματα. Ἡ οὐτρά καὶ τὸ μπερσίμι περنيοῦνται στὸ βελόνι· ἢ οὐτρά σὲ χοντρότερο, τὸ σπανέλι ἢ σπανόκωλο³ καὶ τὸ μπερσίμι σὲ ψιλό. Τὰ γαϊτάνια, τὰ χηνώματα καὶ τὰ μπαϊρακλιά τὰ εἶχαν γιὰ τὸ γάζωμα καὶ τὰ κεντήματα.

Τὰ ὕλικά λοιπὸν ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ σεραδωθοῦν οἱ σάρκες τὰ πεσλιά, οἱ σκούφιες, ἢ γιὰ νὰ πλεχτοῦν ἢ ὑφαθοῦν οἱ καλτσοδέτες, τάβρισκαν οἱ τσαπαράδες πάνω στὸν τόπο· Τάφκειανον στὸν Πλάτανο, στὴ Δορβιτσά, στὴν Κόνισκα κι ἄλλου.

*
* *

Τὸ ὄνομα «καζάζης» καὶ στὸ ἰδίωμα «καζάης» εἶναι τούρκικο· καθὼς μὲ πληροφόρησε πρόσφυγας δάσκαλος⁴ θὰ πῆ κερδοσκοπός. Ἄν ἡ ἐξήγηση εἶναι σω-

¹ Εἶδη κλωστές.

² Κι ἐγὼ ἔφτασα τέτοιο δάσκαλο, τὸν Καούρη στὸ Μεγαθέντρο ποὺ διαβάζοντας τὰ παιδιά στὸ φαλτήρι, ὑφαίνε τὰ σακκιά.

³ Εἶναι καὶ σκιζόκωλα, καὶ στρογγυλόκωλα βελόνια. Κατὰ τὸ σχῆμα τῆς τρύπας καὶ τὸ βελόνι.

⁴ Ὁ κ. Ἀμπατζόγλου, τουρκομαθής.

στή, πού δὲν ἔχω λόγους ν' ἀμφιβάλλω, βγάλω τὸ συμπέρασμα πὼς στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, πού πῆραν αὐτὸ νόημα, πρέπει νάδινε πολλὰ κέρδη τὸ ἐπάγγελμα πού εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τὰ ὑλικά τῆς «σάρκας». Ἡ σεγγούνα τότε ἦταν κυρίαρχη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν Αἰτωλία. Μοῦ τὸ διηγόταν καὶ ἡ γιαγιά μου, γιὰ 90 χρονῶν στὰ 1887 πού πέθανε.

Οἱ τσαπαράδες ἢ τσαπαρηῆδες¹ ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ καζάζηδες. Κοιτάζοντας στὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅσα ἔφκειανε τὸ χέρι τους, τοὺς ἔδωκαν καὶ εἰδικώτερο ὄνομα.

Ἐποδιαίρεση καζάζηδων πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε καὶ τοὺς γαιτάνηδες, πού ἀσφαλῶς θὰ ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν τέτοιοι, πὼς μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε τὴν προέλευση πού ἔχουν τὰ παρανόματα π' ἀκούονται ἐδῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία «Γαιτάνηδες»; Πρέπει νὰ ἦταν βέβαια ἐποχὴ πού θὰ ξεχώριζαν οἱ τσαπαράδες ἀπ' τοὺς γαιτάνηδες.

Οἱ ραφτιάδες.

Σὰν ἰδιαίτερη τάξη μέσα στοὺς διάφορους τεχνίτες πού βγαίνουν στὴν Αἰτωλία, ξεχωρίζουν οἱ ραφτιάδες. Ἡ τέχνη περνάει ἀπὸ παπποῦ σὲ πατέρα, σὲ παιδί· εἶναι πατροπαράδοτη, ὅπως κι ὅλες οἱ ἄλλες τέχνες στὴν Αἰτωλία². Ἡ Κοζίτσα καὶ Κλεπά, τὰ δυὸ μεγάλα Κραβδαροχώρια εἶναι ἡ μάννα τῶν ραφτιάδων. Τὸ ὄνομα «Κο(ζ)ιτσάνοι» μάλιστα κατάντησε νὰ σημαίνει σχεδὸν τοὺς ραφτιάδες. Κι ἡ Κόνισκα ὅμως, τὸ κεφαλοχώρι, πού πάει κατὰ τὴν ἐπαρχία τῆς Τριχωνίας, ἔβγανε πολλοὺς τέτοιους ραφτιάδες, (καὶ σκουφάδες πολλοὺς πού γέμισαν καὶ τὸ Ἀγρίνιο).

Σήμερα τὸ ἐπάγγελμα τῶν ραφτιάδων εἶναι στὴ δύση του· σβύνεται σιγὰ σιγὰ μαζί μὲ τὴν παλιότερη ντυμασιὰ τοῦ τόπου. Παιδιά ἀπὸ οἰκογένειες ραφτιάδων παραστρατίζοντας λίγο ἀπ' τὴν παράδοση τῶν γονέων τους γίνονται σήμερα ράφτες γιὰ φράγγικα ρούχα. Οἱ γονεῖς τους, ὅσοι ζοῦνε, ἔμειναν «Ἑλληνοράπται», τὰ παιδιά πολιτίστηκαν· ἀνοιξαν «ραφεῖα» καὶ ἔγιναν «ράπται εὐρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων». Αὐτὰ φέρνει ὁ χρόνος!

Τῆς παλιᾶς σχολῆς οἱ ραφτιάδες, κλασσικοὶ τύποι τῆς τέχνης τους, εἶχαν ὁ καθένας τὴ δική του ἐπαγγελματικὴ περιφέρεια. Συντεχνίτης δὲν καταπατοῦσε ποτὲ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου συντεχνίτη. Ἡ πελατία ἦταν κληρονομικιά. Τὴ βρῆκε ὁ κάθε τεχνίτης ἀπ' τὸν πατέρα του, ἀπ' τὸν παππούλη του τότελα. Κι ὁ κάθε χωριάτης βρῆκε τὸ ράφτη ἀπὸ Ἀδάμ - Παπαδάμ, πού λέγει ὁ λόγος. Τὸ εἶχε σὲ ἁμαρτία, ἢ

¹ Σήμερα παρανόμι στὸ Γκερτοβὸ τῆς Τριχωνίας.

² Ὅταν βρῆκα στὸ ἑκκλησίῳ τῆς Δερθέκιστας Ἁγ. Παρασκευῆ ἐπιγραφή στὴν πλάκα τῆς ἁγίας τράπεζας πάνω πού γράφει πὼς ὁ Φράγγο Τσαπραζολῆς, ὁ μάστορας ἔκτισε τὸ ἐκκλησάκι στὰ 1740 καὶ πὼς αὐτὸς ἦταν ἀπ' τὸν Τέρνο τῆς Εὐρυτανίας, στάθιχα περιεργος, νὰ μάθω, ἂν σώζεται σήμερα τέτοια οἰκογένεια. Μὲ πολλὰς ἐρευνες πληροφορήθηκα, πὼς ὑπάρχει ἀλήθεια καὶ μάλιστα βγάνει ὄλο μαστόρους, χτίστες.

νά εἰπῶ καλύτερα, δὲν τὸ εἶχε σὲ γούρι ν' ἀλλάξη τὸ ράφτη τῶν γονέων του. Σὰ θρησκεία θεωροῦν οἱ Αἰτωλοὶ τὸ κάθε τι ποὺ κληρονομᾶνε ἀπ' τοὺς γονέους τους! τὸν παπά, τὸν γιατρό, τὸν μάστορα, τὸ φίλο τόχουν σὲ κακὸ νὰ τὸν ἀλλάξουν. Βλάβει ἢ ὠφελεῖ αὐτὴ ἢ συντηρητικότητα; Ξέρω κι ἐγώ! Μακάρι νὰ φύλαγαν καὶ τὴν παράδοση τῆς ντυμασιάς! Πόσο πιὸ εὐτυχημένα θὰ ζοῦσαν!

Οἱ Κοζιτσάνοι ραφτιάδες κι οἱ Κλεπαίτες, ὅσοι ἐδῶ ἐκεῖ σῶζονται ἀκόμα κρατοῦν καὶ σήμερα τὴν πελατία σ' ὀλόκληρες περιφέρειες. Τὸ δῆμο τῶν Εὐρυτάνων τὸν τρῶνε¹ οἱ Κοζιτσάνοι. Δὲν περνάει παγγύρι σὲ χωριὸ ποὺ νὰ μὴν τοὺς βρῆσκης μπροστά σου. Λυοῦν τὰ παλιά τους νταραθέρια (=δοσοληψίες) καὶ κάνουν νέες συμφωνίες γιὰ τὰ χινοπωριάτικα ραψίματα. Καὶ βλέπεις, ἐνῶ ὁ χορὸς πάει τρεῖς δίπλες², αὐτοὶ στέκονται ξέμακρα κάπου ἀπ' τὸ χοροστάσι καὶ ριμένοι στὶς βαθυὲς σκέψεις ποὺ γεννοῦνε οἱ φροντίδες, λένε κι ὄλο λένε γιὰ τὰ ραψίματα τοῦ χωριοῦ. Κουβεντιάζουν μὲ τοὺς πιὸ γερόντους.

*
* *

Περνώντας τὰ παγγύρια, ἔβγα τοῦ Αὐγούστου, ποὺ μαζεβοῦν κι οἱ ξωτερικὲς δουλειές, παίρνοντας στὸν ὄμο τὸ σακκούλι μὲ τὰ ψαλλίδια καὶ τίς σιδερένιες πῆχεις οἱ ραφτιάδες κοπιάζουν³ στὰ χωριά γύρα. Οἱ Κοζιτσάνοι πᾶν τὸν Τέρνο, τὴ Ρουσκά, τὰ Δολιανά, τοῦ Κρικέλου κι ὄλα τ' ἄλλα κείνα τὰ χωριά ποὺ βρίσκονται δῶθε ἀπ' τὴν Καλλιακούδα. Καὶ ράβουν τὰ ραψίματα πόχει τὸ κάθε σπίτι. Τὰ ραψίματα, ποὺ συμφώνησαν τὸν καιρὸ ποὺ γίνονταν τὰ παγγύρια. Ἄλλοι ραφτιάδες γυρίζουν τὰ κάτω χωριά, Πλάτανο, Περίστες, Μπέρο κι ὄλα τὰ ἄλλα χωριά τοῦ Βενέτικου ἀπάνω καὶ κάτω, ποὺ κρατᾶνε ἀκόμα τὸ παλιό⁴. Ἐδῶ ράβουν σάρκα, ἐκεῖ μακρομάνα σεγγούνα, ἀλλοῦ καππότι, κάπου ἐδῶ - ἐκεῖ ἀντρίκειες κάλτσες, πατατοῦκες, γελέκια, ποτούρια, τσακτσίρες· ράβουν καὶ κάππες οἱ πιὸ παλιότεροι ραφτιάδες.

Ἡ πλερωμὴ γίνεται μὲ τὸ κομμάτι· τόσα τὸ καππότι, τόσα ἢ κάππα, τόσα τὸ ζευγάρι οἱ κάλτσες, τόσα ἢ σάρκα καὶ πάει λέοντας. Σήμερα τελειώνοντας τὰ ραψίματα οἱ ραφτιάδες, παίρνουν καὶ τὰ λεπτὰ στὸ χέρι. Μὰ παλιότερα, ποὺ εἶχε ὁ Θεὸς νὰ κάμη⁵, φύλαε τὸ λόγο του ὁ κόσμος κι ὄλες οἱ δουλειές γίνονταν μὲ τὸ κρέτιτο (=πίστωση). Ποῦ νὰ τάβρη τότε τὰ λεπτὰ στὸ χέρι ὁ πᾶσα ἕνας! Τσοπάνηδες μὲ ἕνα σωρὸ πράματα, νοικοκυραῖοι ἀτράνταχοι μὲ χτήματα καὶ μὲ ὄλα τὰ καλά τους δὲν εἶχαν νὰ πλερώσουν τὰ φκειαστικά ἐδετότε ποὺ τελειῶνε τὸ ράψιμο. Βλέπεις ἦταν λίγος ὁ παράς! Οἱ ραφτιάδες τάξεραν

¹ Περιέρχονται· νέμονται.

² Βρίσκεται στὴν ἀκμὴ του.

³ Ἐμφανίζονται.

⁴ Κρατοῦν τὴν παράδοση.

⁵ Ἔπαρχε πίστη· ἦταν ἀλληλοσεβασμός.

ὅλα αὐτά, καὶ ποτὲ δὲν εἶχαν τὴν ἀξίωση νὰ πλερωθοῦν ἀμέσως, μόλις τελείωναν τὴ δουλειά τους. Ἐβαναν ἓνα ὄριο γιὰ τὴν πλερωμὴ. Γιὰ τοὺς τσοπάνηδες: μεθ' αὐ-
ριο στὸν κοῦρο, στὸ γάλα! Θὰ μοῦ δώκης τόσα ποκάρια μαλ-
λιά! τόσο βούτυρο! τόσο τυρί! τόση πρέντζα· ἓνα ἀρνί, κα-
τσίκι ἢ ὅ,τι ἄλλο καὶ θὰ ξεπλέξουμε! Γιὰ τοὺς ζευγολάτες: μεθ' αὐ-
ριο στὰ στάρια, στὰ καλαμπόκια!

Ἐνωμάκι λοιπὸν ἔτρωγαν οἱ ραφτιάδες τὶς μέρες ποὺ ἔρραβαν στὸ σπίτι κι ὕστερότερα ἔφευγαν καὶ πήγαιναν σ' ἄλλο σπίτι, σ' ἄλλα χωριά νὰ ράψουνε. Περι-
μεναν τὸν καιρὸ ποὺ θὰ εἰσπράξουν ἀπ' τοὺς πελάτες τους. Τὸ καλοκαίρι λοιπὸν
ἄλλες περισοδεῖς. Ἐβγαίναν μὲ τὸ σακκί, ποὺ λέει ὁ λόγος, παραταριά¹
τὰ χωριά καὶ εἰσπραζαν ἀπὸ τοὺς πελάτες τους τὸ τυρί τους, τὸ βούτυρό τους, τὰ
μαλλιά τους, τὸ σιτάρι τους, τὸ καλαμπόκι τους. Βέβαια τσοῦγκραγαν² δῶ κεὶ
καὶ μετρητά. Στὸ παγγύρι τοῦ χωριοῦ ἦταν ἀπαραίτητη ἡ παρουσία τοῦ ράφτη.
Τότε μποροῦσαν ν' ἀνταμώσουν τοὺς ξωμάχους πελάτες τους.

*
* *

Τώρα ἂς παρακολουθήσουμε τὸ ράφτη στὴ δουλειά του ἀπάνω. Μπαίνοντας
στὸ σπίτι τοῦ πελάτη πρῶτο πράμα πόχει νὰ κάμῃ ὁ ράφτης, εἶναι νὰ εὐχηθῇ.

— Ὡρα καλή μας καὶ βλοημένη μας! εἶναι ἡ εὐκὴ του.

Πιάνει ἓνα μέρος ποὺ νάναι παράθυρο ἀντίκρυ μέσα στὸ δωμάτιο. Στρώνει
κάποιο χεράμι, ἀδειάζει τὰ ψαλλίδια του ἀπ' τὸ σακκούλι, κάθεται σταυροπόδι αὐτὸς
καὶ τὸ καλφούδι του κι ἀρχίζει. Κοίταξε κεὶ κάτω τί βγήκε μέσα ἀπὸ κείνο τὸ πα-
λισάκκοσλο ποὺ βρήκε ἀπ' τὸν παππούλι του ἀκόμα! ἓνα χοντροψάλλιδο, τὸ τερζί-
τικο ψαλλίδι· τ' ἀκοῦς νὰ κάνῃ γράπ! γράπ!, ἄμα ἀρχίζει νὰ κόψῃ τὸ μάλλινο
σκουτί. Τὸν πιάνει, μιὰ σιδερένια πιάστρα νὰ πιάνῃ σὰν τ' ἀγκίστρι τὸ σκουτί ποὺ
θὰ ράψῃ καὶ νὰ τὸ κρατῇ τεντωμένο· τὸ σπανέλι του, βελόνι χαμοχοντροῦ ὄχι καὶ
τόσο μακρὸ, περίφημο γιὰ τὸ ράψιμο στὰ μάλλινα· τὴν πήχη, ἓνα σιδερένιο πῆχυ,
ποὺ τσακιάται σὲ δύο καὶ μαζεύεται· τὸ κλούφι, μιὰ μικρὴ μάλλινη σακκουλίτσα,
ποὺ τὴν ἔχει γιὰ θήκη τοῦ ψαλλιδιοῦ του· τὴ δαχτυλήθρα, σιδερένια μεγάλη
δαχτυλήθρα σφαιρικὴ μὲ πολλὰς γουδίτσες ἀπ' ὄξω.

Ἐρχεται ἔπειτα τὸ πρόσωπο τοῦ σπιτιοῦ ποὺ θὰ φκειάσῃ ἔνδυμα καὶ παίρνει
τὰ μέτρα ὁ ράφτης μὲ τὴν πήχη του. Ἐαπλώνει τὸ σκουτί κάτω· μετράει ἀπὸ δῶ,
μετράει ἀπὸ κεῖ. Γράπ, γράπ, ἀρχίζει μὲ τὸ χοντροψάλλιδο, ἐνῶ συγχρόνως εὐχον-
ται. Μὲ γειά σου καὶ μὲ χαρά σου! εἶναι ἡ εὐκὴ ποὺ δίνει σὲ κείνον
ποὺ θὰ φορέσῃ τὸ καινούριο.

Παίρνει ὕστερα τὰ κομμάτια, τὰ δίνει στὸν κάλφα του νὰ τὰ καρφοκολλήσῃ
κι ὕστερα ἀρχίζει τὸ ράψιμο. Πιστρώνει κάτω τὸ κομμάτι, ποὺ θὰ ράψῃ καὶ κάθεται

¹ Ὅλα τὰ χωριά στὴ σειρά.

² Ἐπαιρναν ἐδῶ ἐκεῖ.

ἀπάνω, πιάνει τὴν ἄλλη ἄκρα του μὲ τὸν πιάκο γαντζώνοντάς τον στὸ πουτούρι ἢ τὴν κάλτσα του καὶ περνάει ἀδιάκοπα δῶθε κειθε τὸ σπανέλι του. Ἀργαλειὸς πᾶει τὸ χέρι του!¹ Ράθει, ράθει, ράθει. Κάποια ὥρα εἶχε συγκολλήσει τὰ πιὸ σπουδαῖα τεμάχια. Φωνάζει τότε τὸν πελάτη του καὶ τὸν νταίνει. Παραβάνει τὸ ροῦχο. Κόβει ἀπὸ δῶ, κόβει ἀπὸ κει, ὅσο πού τὸ φέρνει στὴ θέση του. Τὸν γδαίνει κι ἀρχίζει πάλι τὸ ράψιμο. Ράψιμο, γάζωμα, σταυροβελονιά, κέντημα, πίστρωμα, σεράδωμα, τρύπες, κουμπιά, νὰ ἢ δουλειὰ τοῦ ράφτη, ὥσπου νὰ μπιτίση τὸ ραψίμι. Τελευταία πάλι ντύσιμο, γιὰ νὰ ἰδῇ πὼς ἔρχεται πάνω στὸν πελάτη του. Τὸ κοιτάζει ἀπὸ δῶ, τὸ κοιτάζει ἀπὸ κει. Ἐδῶ θέλει μάζωμα, ἐκεῖ θέλει πάριμο, τὸ κουμπὶ θέλει παρακάτω, κι ἄλλες τέτοιες κουβέντες ἀκοῦς νὰ γίνονται. Πάλι βγάλσιμο, λίγο ἴσασμα, καὶ ξαναφόρεμα. — Ἄ! καλὸ σοῦ ἔρχεται! μὲ γειά σου καὶ μὲ χάρά σου! εὔχεται. Τὰ ἴδια κι ἄλλοι πού θὰ παρατύχουν. Κι ἂν εἶναι ἀνύπαντρος τοῦ εὔχονται: καὶ γαμπρός! Ἄν εἶναι κορίτσι: καὶ νύφη!

— Θὰ τὸ βρέξουμε κιόλας!² εἶναι μιὰ ἀστεία εὐχὴ πού λέγεται πάντοτε σὲ κείνον πού θὰ φορέση πόδημα ἢ ροῦχο καινούριο.

Ἔτσι ὁ ράφτης ράθει μὲ τὴ σειρά ὅλα τὰ ραψίμια πόχει τὸ σπίτι. Κάθεται μία, δύο, τρεῖς μέρες: μιὰ ἐβδομάδα κάποτε. Εἶναι ὁ φίλος τοῦ σπιτιοῦ. Ἐξαιρετικὸς περιποιήσεις κάνει στὸ ράφτη ἢ σπιτονοικυρά. Τοῦ πᾶει πρῶτ' γιόμα τὸ γλυκό του, τὸ ρακί του, τὸν καφέ του. Τοῦ φκειάνει τὸ πιὸ ἐκλεχτὸ φαγητό. Τοῦ φκειάνει καὶ τηγανιστὸ μ' αὐτὰ καὶ τυρί. Τοῦ ζυμώνει ψωμί μὲ τὴν πιὸ ψιλὴ σίτα. Εἶναι καλομαθημένοι οἱ ραφτιάδες καὶ θέλουν περιποίηση ἐξαιρετικὴ. Παροιμία ἔχουν μείνει πιά τά: «Μὴν εἶσι ράφτης νὰ σοῦ φκειάσομι τηγανιστό;» «Στοῦ ράφτ' φκειάνουνε τηγανιστὸ ὅχ' ὄπου κι ὄπου!»³

Οἱ καλοὶ ραφτιάδες φαίνονται στὰ γάζωματα καὶ στὰ κεντίδια πού φκειάνουν. Γιὰ χάρτσωμα πολὺ λίγους ραφτιάδες μπορεῖς νὰ βρῆς καλοῦς. Αὐτὴ εἶναι μιὰ δουλειὰ μονότονη καὶ μαραζιάρικη. Καὶ ἐν γένει ἡ τέχνη τοῦ ράφτη εἶναι παθητικὴ. Γι' αὐτὸ οἱ ραφτιάδες ἀλεγάρουν τὴν ὥρα τους μολογώντας μωραπάδες καὶ παραμύθια κάποτε καὶ τραγουδώντας κλέφτικα τραγούδια. Οἱ πιὸ πολλοὶ ραφτιάδες τυχαῖνον χωραταντζήδες: φκειάνουν μονάχοι τους ἀστεῖες ἱστορίες⁴. Λένε πολλὰ κουτσοκέφαλα νὰ περνᾷ ἡ ὥρα. Ἀνακοινώνουν νέα καὶ κοτσομπολέματα ἀπ' ἄλλα χωριά. Κάποτε καὶ ραδιουργοῦνε. Βάνουν φτυλιές, πού λέει ὁ λόγος. Κάνουν πειράγματα. Φκειάνουν καὶ συμπεθερεῖς. Τάζουν νυφάδες σὲ νέους, καὶ γαμπρούς σὲ

¹ Ράθει γρήγορα.

² Κι ἐννοοῦν νὰ τοὺς κερᾷ κάτι ποτὸ συνήθως.

³ Κι ἡ παροιμία: Ἐνα ἦταν τόφασ ὁ ράφτης: βέβαια κάτι τέτοια ἀρχὴ θάχη.

⁴ Ἐνας τέτοιος ἔακουσμένος στ' Ἀπόκουρο ράφτης ἦταν ὁ Μπλιακούρας ἀπ' τὴν Ἀμπρακιά. Μποροῦσε νὰ κρατῇ ἀκροατήριο ἀγρυπνο ὅλη νύκτα εἶχε διηγηματικὸ κι ἤξερε τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας ἀπὸ κουτσοκέφαλα. Ἐφκειανε καὶ δικὰ του τέτοια.

κορίτσια. "Όλα, όλα τὰ φκειάνουν. Πολλές φορές και στα οικιακά τῶν πελατῶν τους ἐπεμβαίνουν.

Γι' αὐτὸ ἄπειρες ἀστείες ἱστορίες εἶναι φκειασμένες γιὰ τοὺς ραφτιάδες. Μποροῦσε νὰ γράφη κανεὶς ἕναν τόμο, ἂν εἶχε τὸν καιρὸ και τὴ διάθεση νὰ τὶς μαζέψῃ ὅλες. "Όσες μπόρεσα νὰ μαζέψω τὶς γράφω παρακάτω.

Ἄστειες ἱστορίες ραφτιάδων.

1

Μιά φορά ἕνας ράφτης ἤθελε νὰ πιῇ ρακί, ἀλλὰ ντρεπόταν νὰ ζητήσῃ τῆς νοικοκυρᾶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖ κοντὰ στὴν παρασιὰ ἦταν μιὰ γάτα. Τὴ χτυπάει λοιπὸν μὲ τὴ δαχτυλήθρα του στὸ κεφάλι λέγοντας: ψί! γάτα, ποὺ κάθεσαι σὰν τὸ παγούρι μὲ τὴ ρακί, ἔπου πίνουμε!

"Άκουσε ἡ νοικοκυρά τὸ λόγο τοῦ ράφτη και κατάλαβε, τὶ ἤθελε ὁ ράφτης.

—Θέλεις ρακί, μάστορα, και δὲν μιᾶς; τοῦ λέει.

—Ἐ! δὲν τὸ εἶπα γὼ γι' αὐτό! ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα σῦρε, φέρε λιγάκι, ἂν εἶναι! εἶπε.

Τὶ νὰ κάμη λοιπὸν ἡ νοικοκυρά! Πῆγε και τοῦ ἔφερε κι ἔπτε.

2

Κάποιος μιὰ φορά ρώτησε τὸ Μπλακούρα, τὸ ράφτη ἀπ' τὴν Ἄμπρακιά, ποὺ τὰ βρίσκει τὰ βελόνια.

—Δὲ σοῦ τὸ μαρτυράω, πὼς τὰ σπέρνω κει πέρα στα παλιοχίτρια, γιατί θὰ πᾶς νὰ μοῦ τὰ πάρῃς!!

Ἐκεῖνος πίστεψε, πὼς ἀλήθεια σπέρνει στα παλιοχίτρια ¹ ὁ Μπλακούρας και φυτρώνουν τὰ βελόνια. ² Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βλάκας σηκώθηκε και πῆγε κει γιὰ νὰ βρῇ τὰ βελόνια!

"Υστερα ἀπὸ κάμποση ὥρα ξαναγύρισε.

—Δὲν ἦῦρα βελόνια, εἶπε· μονάχα κάτι χορταράκια ποὺ μοιάζουν σὰ βελόνια εἶναι κει!

—Ἄχ! μαθέ, λέει ὁ Μπλακούρας μπᾶϊ και μοῦ χάλασε τὰ βελόνια, γιατί εἶναι χλωρά, δὲ σκλήρυναν, δὲν γίνηκαν ἀκόμα!

Ἐκεῖνος ὁ κουτὸς τάχαψε ὅλα γιὰ σωστά.

3

Μιά φορά ὁ Μπλακούρας ἔρραβε σὲ κάποιο σπίτι. Σ' αὐτὸ διάφτυναν τρεῖς

¹ Ἐρείπια σπιτιῶν. Παλιὸ χωριό.

² Αὐτὰ ποὺ ὠνόμαζε βελόνια εἶναι οἱ πρασιλῆθρες, χορτάρια ποὺ ἅμα ξηραθοῦν ἀλήθεια μοιάζουν σὰ βελόνια.

νοικοκυράδες, συννυφάδες ἄς ποῦμε. Μιὰ μέρα ἔβαλαν στὸ κακάδι κρέας γιὰ νὰ βράση.

Λοιπὸν ἐρχόταν ἢ μιὰ νοικοκυρὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ φαγητό, ἔπαιρνε ἕνα κοψίδι κρέας τὸ ἔτρωε κι ἔφευγε. Ἐρχόταν ἢ ἄλλη, τὸ ἴδιο. Ἐφαγαν, ἔφαγαν, τάδειασαν τὸ κακάδι· λίγα κοψίδια ἔμειναν καὶ λίγο ζουμί.

Αὐτὰ τάβλεπε ὁ Μπλιακούρας ἀπὸ κεῖ πού καθόταν κι ἔρραβε. Τὶ νὰ κάμη κι αὐτὸς γιὰ νὰ ἀστειευθῆ μετὰ τὴν λαιμαργία τῶν γυναικῶν! Φύλαξε τὴν ὥρα πού δὲν ἦταν καμία ἐκεῖ. Τρυπώνοντας τα μετὰ τὸ θελόνι του ἀρμάθιασε σὲ μιὰ κλωστή ὅλα τὰ κοψίδια, πού εἶχαν ἀπομείνει. Τὴν ἀρμάθα τὴ θούτηξε μέσα στὸ ζουμί κι ἄφησε τὴ μιὰ ἄκρη τῆς κλωστῆς νὰ κρέμεται στὰ χεῖλια τοῦ κακαδιοῦ· καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεφεύγῃ ἀπ' τὸ θάρος τῶν κοψιδιῶν, τὰ γράδωσε ἐδεκεῖ μετὰ τὸ καπάκι. Πούμωσε, μαθὲς, τὸ κακάδι μετὰ τὸ καπάκι κι ἀπ' ὄξω κρεμόταν ἡ κλωστή.

Ἐρχεται ἢ μιὰ νοικοκυρὰ, γλέπει μιὰ κλωστή κρεμασμένη στὰ χεῖλια τοῦ κακαδιοῦ, ντροπιάστηκε... Τὸ πέρασε, καὶ πολὺ σωστὰ γιὰ μεγάλη προσβολή. Ἄκουσ νάχη τὸ φατὶ μέσα κλωστὲς καὶ τρίχες!.. Πισωκώλιασε τότε κι αὐτὴ τὸ ράφτη, γιὰ νὰ μὴν τὴ δλέπη, τί θὰ κάμη· πιάνει τὴν κλωστή ἀπ' τὰ χεῖλια πού τὴν εἶχαν σφιμένη οἱ ἄκρες τοῦ καπακιοῦ, τραβάει..., δύσκολα ἔβγαίνει. Ἐβαλε τότε κι αὐτὴ τὰ δυνατὰ της. Τραβάει πάλι καὶ τότε ξεπετιέται καπάκι, ἀρμάθα κρέατα... Αὐτὴ μὴ προσέχοντας καλὰ καλὰ τί συμβαίνει, ἔκαμε νὰ πετάξῃ πέρα τὴν κλωστή, ἀλλὰ σκόρπισε τὰ κοψίδια μεσ' στὸ δωμάτιο.

Ὁ Μπλιακούρας ξεκαρδίστηκε στὰ γέλοια, γιὰτὶ κατάφερε κείνο πού ἤθελε.

4

Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπίτι
κι ἀπὸ ὄθι θέλει πηδᾶει.

Μιὰ φορὰ ἕνας ράφτης ἔρραβε σὲ ἕνα σπίτι. Κάποια ὥρα τοῦ ἦρθε ὄρεξι νὰ φάῃ τηγανίτες. Τὶ νὰ κάμη κι αὐτός! Λέει στὸν κάλφα του:

— Ἄμα ἰδῆς τὴν νοικοκυρὰ, νὰ ἔρθῃ δῶ μέσα γιὰ νὰ κάμη κάτι, σὺ νὰρχίσῃς νὰ κλαῖς· ἐγὼ θὰ σὲ ρωτήσω τότε: «τί κλαῖς, παιδί μου;» Σὺ νὰ πῆς: «Θέλω τηγανίτες!»

Περίμεναν, περίμεναν κάμποση ὥρα. Νά σου τὴν καὶ παρουσιάστηκε ἡ νοικοκυρὰ. Ὁ κάλφας ἀρχίζει νὰ κλαίῃ.

— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, ὄρε; τὸ ρώτησε ὁ ράφτης.

— Θέλω τηγανίτες, εἶπε τὸ παιδί.

Ἡ νοικοκυρὰ, πού δὲν κατάλαβε καλὰ καλὰ τὴν κουβέντα πού ἔκαμε ράφτης καὶ κάλφας, ρώτησε:

— Γιατὶ κλαίει τὸ παιδί, μάστορα;

— Θέλεις τηγανίτες, γιὰτὶ μου! λέει ὁ μάστορας· καὶ σάματι τρώει λίγες! Θέλει ἕνα ταψὶ νὰ χορτάσῃ! Σοῦναι ἕνας φαγάς!

— 'Α! νὰ φκειάσουμε! εἶπε ἡ νοικοκυρά. 'Αλήθεια, πῆγε ἔβαλε τὸ τηγάνι στὴ φωτιά κι ἔφκειασε ἓνα ταψὶ τηγανίτες· σωρὸ ὡς κεὶ πάνω. Τὶς ἔφραε τότε στοὺς ραφτιάδες κι ἔφαγαν ὅσες μπόρεσαν.

'Ἄλλη μέρα ὁ ράφτης εἶχε μάρα νὰ φάη καρύδια. Πίσω τὰ ἴδια ἔκαμε λοιπόν. Ἔβαλε τὸ καλφούδι κι ἄρχισε νὰ κλαίῃ.

— Τί θέλεις, ὀρέ, τοῦ λέει, βγάλε τὸ σκασμό!

— Θέλω καρύδια α α! ! (ἔτσι τορμήνεψε νὰ πῆ).

'Ἡ νοικοκυρά ἄκουσε καὶ κατάλαβε τώρα, πὼς ὁ μάστορας θέλει καρύδια νὰ φάη. Εἶχε πολλὲς κοχύσιες αὐτὴ ἢ νοικοκυρά, ἀλλὰ τίς εἶχε στὸ νταβάνι γιὰ νὰ εἶναι ἀσφαλισμένες. Τὶς εἶχε βάλει κεὶ πάνω ἀπὸ τὴ γλαβανή¹.

Τότε λοιπόν παίρνει κι αὐτὴ μιὰ ξυλένια σκάλα καὶ τὴ σταίνει στὰ χεῖλια τῆς γλαβανῆς. Σιγὰ σιγὰ ὕστερα ἀνέθηκε ἓνα ἓνα τὰ σκαλοπάτια καὶ ἔφτασε στὸ ταβάνι. Τρύπωσε ἀπ' τὴ γλαβανή καὶ σύρθηκε μέσα γιὰ νὰ φτάσῃ τὰ καρύδια. Ἦταν λίγο βαθυὰ βαλμένα. Ἔβανε ἔβανε καρύδια σ' ἓνα ταψὶ ποὺ εἶχε μαζί της! Ἀκούεταν ὁ βρόντος ἀπὸ κάτω. κρ. κρ. κρ.!

Τὴ στιγμή ποὺ ἦταν αὐτὴ τρυπωμένη, ὁ ράφτης γιὰ νὰ χωρατέψῃ, εἶπε στὸ καλφούδι καὶ πῆρε τὴ σκάλα ἀπὸ κεὶ ποὺ ἦταν στημένη. Ἡ νοικοκυρά χαμπάρι δὲν εἶχε. Ἄμα μπίτισε τὴ δουλειά της, σύρθηκε τοῦ κώλου πίσω, κρέμασε τὰ πόδια της κάτω καὶ τὰ κούναε πέρα δῶθε, γιὰ νὰ βρῆ τὸ σκαλοπάτι τῆς σκάλας νὰ πατήσῃ. Τὰ γυρίζει σιαδῶ, τὰ γυρίζει σιακεὶ τὰ πόδια, ποὺ σκάλα καὶ ποὺ μάρθα!² Ἄρχισε νὰ στενοχωριέται πολὺ ἡ γυναῖκα. Ὁ κάλφας βλέποντας τὴ στενοχώρια τῆς γυναίκας τόβαλε στὰ γέλοια καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τὰ κρατήσῃ.

'Ἡ νοικοκυρά, ποὺ λιονοκατάλαβε, τί εἶχε γίνεῖ, βλέποντας πὼς ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ κατεβῆ ἀπὸ κεὶ ποὺ ἦταν κατεβασμένη δὲν εἶναι, ἐτοιμάζεται νὰ πηδήσῃ κάτω.

Ὁ μάστορας πόφκειασε τὴ δουλειά του ὅπως ἤθελε, λέει τότε στὸ καλφούδι, ποὺ γελοῦσε:

— Τί γελᾶς ὀρέ! Ἡ νοικοκυρά τὸ ὀρίζει τὸ σπίτι της, κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει. Κι ἔτσι ἔμεινε ὁ μῦθος.

5

'Ἐνας ράφτης ἦταν γυναικάς· κυνηγὸς στὶς γυναῖκες, μὰ νὰ νὰ καημένη!³

Μιὰ μέρα ἔρραβε σὲ κάποιον σπίτι. Ἡ νοικοκυρά γυάλιζε· ἦταν χαμομόρφῃ, κι ὁ ράφτης γαργάλιστηκε ἀπ' τὴν ὁμορφάδα της.

Ἦτανε καὶ τεχνίτης αὐτός· μυρίστηκε, πὼς ἀγαπάει τὰ ξυνὰ ἢ γυναῖκα, καὶ τῆς μπῆκε ἀπὸ καλὴ μεριά.

¹ Ἡ γλαβανὴ σὲ πολλὰ χωριά λέγεται καὶ καταρράχτης.

² Παροιμιῶδες.

³ Ὑπερβολικά.

Μιά μέρα πήρε ένα κάρβουνο και χάραζε τάχα ένα γυροβόλι κάτω στο πάτωμα. Ἡ νοικοκυρά ήταν στο άλλο δωμάτιο.

Κάποια ὥρα ἔρχεται αὐτοῦ πού ήταν ὁ ράφτης. Τὸν κοιτάζει...ἔφκειανε ένα γυροβόλι κάτω. Γελώντας τότε πάει πὺ κοντὰ στο ράφτη καὶ τοῦ λέει:

—Τὶ φκειάνεις αὐτοῦ, μάστορα; Τὶ τὸ θέλεις τὸ γυροβόλι;

—Ὅποιος πατήση μέσα στο γυροβόλι θὰ πάθῃ τὴ δουλειά!... λέει. Ἄλλὰ φυλάξου, ... τὸ καλὸ πού σου θέλω!

—Ἐγὼ θὰ πατήσω! λέει αὐτῇ!

—Μή! θὰ τὴν πάθῃς! τῆς λέει ὁ μάστορας.

—Θὰ πατήσω!

—Μή!

Τὰ ἤθελε, μαθές, ὁ κωλ..... τῆς κι ἤθελε νὰ πατήσῃ ἢ νοικοκυρά! Κι ἀλήθεια πάτησε μὰ τὴν ἔπαθε τὴ δουλειά κι ὁ ράφτης ἔκαμε τὸ γουστο του.

6

Ὁ βλάχος κι ὁ ράφτης.

Ἐνας κάποτε ήταν βλάχος. Φύλαγε καμιὰ τριανταριά πρόβατα πάνω στὶς ράχες. Τὸν δούλευε τὸ κρῦο, ἡ βροχὴ κι οὔλα τ' ἄλλα κακὰ ὅσα τραβοῦν οἱ τσοπαναῖοι.

—Τὶ τραβάμε, ἐμεῖς οἱ μαῦροι βλάχοι; ἔλεε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό.

Νιὰ μέρα πέρασε ἕνας ράφτης ἀπὸ τὴ ράχη, πού φυλαε ὁ βλάχος τὰ πρόβατα. Χαιρέτησε καὶ στάθηκε λίγο.

—Ὅρέ, ράφτης εἶσαι; τοῦ λέει ὁ τσοπάνης.

—Ναί! εἶπε.

—Γλέπεις τί τραβάμε ἐμεῖς οἱ βλάχοι;

—Ὀῦλοι μας τὰ ἴδια τραβάμε!

—Κάνουμε μιὰ δλειά!; λέει ὁ ράφτης. Νὰ γένῃς ἐσὺ ράφτης καὶ γὼ νὰ πάρω τὰ πρόβατα; Πάρε σὺ τὴν πήχη μου καὶ τὰ ψαλλίδια!

—Τὸ κάνουμε λέει ὁ βλάχος. Ἐγὼ καλύτερα θὰ περνᾶω ἀπὸ τσοπάνης! Θὰ κάθουμε παραφωτιὰ καὶ θὰ ράφτω! θὰ τρώω τὸ καλὸ μου τὸ φαί μέσα στὴ ζέστα μου.....!

Ἔτσι ἔκαμαν ἄλλαξαν. Ὁ ράφτης πήρε τὰ πρόβατα, ὁ βλάχος τὰ ψαλλίδια καὶ τὴν πήχη.

—Τώρα νὰ μὲ μάθῃς πὼς θὰ κόβω καὶ πὼς θὰ ράβω! τοῦ λέει ὁ βλάχος τοῦ ράφτη.

—Πρῶτα θὰ μετράς, ὕστερα θὰ κόβῃς καὶ ἄλλο τελευταία θὰ ράβῃς καὶ θὰ σιδερώνῃς, λέει ὁ ράφτης.

Ἐχώρισαν ἔπειτα. Ὁ ράφτης πὺ εἶχε τὸ μυαλό του, πήρε τὰ πρόβατα καὶ τὰ

πούλησε. Πήρε μπόλικο χρήματα κι αγόρασε άλλα εργαλεία για τήν τέχνη του. Γύριζε μέσα στά χωριά κι έβγανε παράδες, όπως και πρωύτερα.

‘Ο βλάχος πήρε τὸ σακκούλι μὲ τὰ εργαλεία στὸν ὦμο και πήγε σὲ κάποιον χωριὸ γιὰ νάβρη δουλειά. Καθὼς διάβαινε σ’ ἕνα σοκάκι τὸν εἶδε μιὰ γυναίκα και τοῦ φώναξε!

— ‘Ορέ, ράφτη, ἔρχεσαι νὰ μου ράψης ἕνα σεγγούνη;

— ‘Ερχομαι, λέει ἐκεῖος.

Πῆγε ἐκεῖ, ἔπιασε παραφωτούλα, και στρώθηκε κάτω. Τόφεραν τὸ σκοuti γιὰ νὰ τὸ ράψῃ.

Τραβάει μὲ τὸ ψαλλίδι και τὸ κόβει λωρίδες, λωρίδες, μάννες· μέτρησε και ὕστερα τόρραψε.

Τώρα κατάλαβε τι ἔπαθε! Πὼς δὲ γίνεται ράφτης ἔτσι, στά καλά καθούμενα ὁ καθένας! Τότε παίρνει και αὐτὸς κάμποσα ξύλα και τάστησε ὀρθά.

Τὰ σκέπασε μὲ γούιες ἀπὸ σκοuti, τις ἔρραψε κει πάνω και ἔφκειασε ἕνα εἶδος σὰ λύκο. Τὸ λύκο εἶχε στὸ νοῦ του! αὐτὸν ἔβλεπε κάθε μέρα κει πάνω στὸ βουνό, πὸ φύλαε τὰ πρόβατα!

Κάποτε μπαίνει ἢ νοικοκυρὰ μέσα γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ φαῖ, νὰ φάῃ, τηράει... τι νὰ ἰδῇ! λύκος!

— Τι ἔφκειασες αὐτοῦ, μάστορα; τοῦ λέει, σεγγούνα ἢ λύκο;

— Λύκο ἔφκειασα εἶπε ἐκεῖος· νὰ φάῃ ἐμένα πρώτα, πὸ ἀπαράτησα τὰ πρόβατά μου και σεργανάω σιαπέρα, και ὕστερα ἐσέναν, πὸ μὲ διάλεξες γιὰ ράφτη!

Αὐτὰ ἔγιναν. Ἐχασε και τὰ πρόβατα ὁ βλάχος και οὐλα τὰ καλά του, γιὰ νὰ θέλῃ νὰ γείνη ράφτης!

Γιορτινὴ και καθημερινιατικὴ ντυμασιά.

Δυὸ εἰδῶν ντυμασιὲς ἔχουν οἱ Αἰτωλοὶ, τὴ γιορτινὴ και τὴν καθημερινιατικὴ. Τὰ καινούρια μου λέγοντας ἐννοοῦν τὴν πρώτη. ‘Όταν μιλοῦν γιὰ τὴ δεύτερη, λένε τὰ παλιά μου. ‘Η καινούρια φουστάνελλα πρέπει νὰ εἶναι καμωμένη μὲ πιὸ πολλὰς μαννάδες¹ και χασιδένια· οἱ κάλτσες θὰ εἶναι ρούχινες ἢ πλεχτὲς Τριπολιτσιώτικες, και ὄχι ἀπὸ ὕφαντὸ σπιτίσιο καλτσόσκοuti. Οἱ γιορτινὲς καλτσόδετες θὰ εἶναι μεταξωτὲς και ὄχι λινομέταξες ἢ μάλλινες. Τὸ γελέκι ἀπὸ καλό, ἀγοραστὸ ὕφασμα, καλοραμμένο και μὲ πολλὰ κεντίδια, ἢ σκούφια ἀτλαζένια ὀλοκεντητὴ και τὰ τσαρούχια μὲ περισσότερὴ πολυτέλεια και μὲ πιὸ μεγάλες φούντες καμωμένα.

Τὰ καινούρια ξανανιώνονται τὴ Λαμπρὴ πάντα, ἀν τύχη και τριφτοῦνε. Τότε τὸ καλεῖ ἢ μέρα γιὰ ξεκαινούργωμα. Μὰ και ὄντας θὰ γίνη γαμβρὸς κανεὶς πάντα ἢ καινουριά εἶναι ἀπ’ τὰ ἀπαραίτητα. Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἔρχεται ἢ

¹ Αὐτονοῦ δὲν τοῦ λείπει λαγγιόλι τοῦ λείπει μάννα. Παροιμ. πὸ σημαίνει, πὸς αὐτὸς ἔχει μεγάλη δόση τρέλλας.

Λαμπρή. Μιά φορά παντρεύεται ὁ ἄνθρωπος· εἶναι λόγοι ποὺ δικαιολογοῦνε κάθε δαπάνη γιὰ τὸ ξεκαινούργωμα.

Τὰ γιορτινὰ φυλάγονται διπλωμένα στὶς κασσέλες μέσα. Οἱ νοικοκυράδες τὰ σιάζουν, θάνουν ἀνάμεσα βασιλικούδια, μαντζουράνες καὶ μῆλα. Γι' αὐτὸ, ἅμα θὰ τὰ θγάλη τίς γιορτές γιὰ νὰ φορεθοῦν, ἔχουν μιὰ μυρωδιά ποὺ ἀνασταίνει τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ καινούρια φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς γιὰ νὰ πάη στὴν Ἄγάπη, νὰ πάη στὸ χάξι κάτω στὸ χοροστάσι, νὰ πάη στὸ παγγύρι, νὰ πάη συμπέθερος, νὰ πάη γιὰ νύφη.

Γιορτινὰ κρατοῦν κι ὅλες οἱ γυναῖκες, τὰ καλά τους. Οἱ περισσότερες παντρεμένες γιὰ πιὸ καλά κρατοῦνε τὰ νυφιάτικα. Τάχουν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ τους καὶ πεθαίνοντας ἀφήνουν διάτα νὰ τὰ πάρη ἡ νύφη τους, ἂν ἔχουν παιδί παντρεμένο, ἄλλιῶς ἡ τσιούπα ἡ ἀνύπαντρη.

*
* *

Ἡ κασσέλα ἡ νυφιάτικη εἶναι ἐπίτηδες γιὰ τὰ καινούρια. Ἐδῶ βλέπεις μὲ πολλὴ μεγάλη ἐπιμέλεια διπλωμένα καὶ θαλμμένα τὸ κεντητὸ ποκάμισο, τὰ ὀλοκέντητα τσουράπια, τὸ φουστάνι μὲ τίς δίπλες, τὸ σεγγούνι, τὴ σάρκα μὲ τὰ χάρτσια, τὸ μαντήλι τὸ ρουμπίνι, τὸ λαδί...τὴ σκέπη, τὸ παλιὸ τὸ φέσι τὸ νυφιάτικο, τὰ παλιά τὰ κουζιουκιά τῆς βάθας, τ' ἀσημοζούναρο, τὰ σκουλαρίκια, τὸ γκιορτάνι ὅλα μὲ τάξη. Κι' ἀνάμεσά τους ξερὰ κλωνιά ἀπὸ βασιλικό, μῆλα κατακίτρινα, νυχάκι, ξερὰ φύλλα ἀπὸ τριαντάφυλλα. Θεῖα εὐωδιά ἔρχεται στὴ μύτη σου, σύντας θ' ἀνοίξῃ τὸ σεντούκι ἡ νοικοκυρὰ γιὰ νὰ θγάλη τὰ καινούρια. Ἄρωμα σκορπιέται στὸ δρόμο, ὄντας θὰ πηγαίη στὴν ἐκκλησιά!

Λαμπρή, πσιημόημερο, παγγύρι, γάμος δὲν περνάει στὸ χωριὸ χωρὶς νὰ φορέσουν τὰ καινούρια οἱ γυναῖκες. Εἶναι μεγάλη ντροπὴ νὰ θγῆ ὄξω μὲ καθημερινάτικα ρούχα τίς χρονιάρες μέρες μιὰ γυναίκα. Βγῆκε ἀνάλλαη σοῦ λένε. Εἶναι κάτι ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ χωρέση στὸ νοῦ τοῦ χωριάτη. Μονάχα σὲ μιὰ φτωχιά γυναῖκα ποὺ ἔχει ρούχα μονοφόρια συχωριέται τέτοιο πρᾶμα.

Πολὺ ἔχουν νὰ κάμουν καὶ τὰ χρώματα στὰ γυναίκεια ἐνδύματα... Ἄλέγγρα, κόκκινα, τριανταφυλλιά, ὀλοκέντητα ταιριάζουν στ' ἀνύπαντρα κορίτσια. Ἡλικιωμένες γυναῖκες, παντρεμένες ἔχουν τὴν κατάκριση, ἂν δὲ βάζουν σκοῦρα. Μαντήλι σκοῦρο, ποδιά σκοῦρα, φουστάνι σκοῦρο, ὅλα σκοῦρα εἶναι αὐτὰ ποὺ κάνουν πιὸ σεβαστὴ μιὰ μεσόκοπη γυναῖκα.

Τὰ μῦρα μόνο στὸ πένθος εἶναι ἀνεκτὰ στὴν Αἰτωλία. Μιά χήρα τὰ θάφει ὅλα μαῦρα· φουστάνι, ποδιά, μαντήλι, σεγγούνι μὲ τὰ χάρτσια θὰ τὰ γυρίση στὸ μαῦρο. Ἄλλοίμονο, ἂν περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ τῆς νὰ μὴ συμμορφωθῆ μὲ τὸ γενικὸ αὐτὸ ἔθιμο! Νὰ πεθάνη ὁ ἄντρας τῆς κι αὐτὴ νὰ τὸ χῆ τῆς μικρῆς τῆς Παναοῦ-

λας!¹ Θα τὴν κατακρίνη ὁλος ὁ κόσμος. Θα τῆς ποῦνε ὅσα σέρνει ἡ σκοῦπα. Κι ἡ χήρα θὰ φορῆ τὰ μαῦρα ὄσοντα ζῆ.

Οἱ ἀδερφάδες φοροῦν τὰ μαῦρα ἕνα διάστημα γιὰ νὰ δείξουν τὸ πένθος, ὅταν χάσουν κάνα σπιτικό τους. Στὰ βουνα αὐτὸ τὸ πένθος γιὰ λίγον καιρὸ τὸ φυλάνε· στοὺς κάμπους πὺ πολὺ. Βγάνουν ἀνύπαντρα κορίτσια τὰ μαῦρα, ἅμα θὰ παντρευτοῦνε.

* * *

Ἐντίχτυπο στὸ χρῶμα τῆς γυναίκειας ντυμασιᾶς ἔχει κι ἡ ξενητεία. Ποτὲ δὲν ἀνέχονται ἀλέγγρα χρώματα σὲ σπίτι πόχει ξενητεμένο. Τὸ σκοῦρο εἶναι τὸ πὺ συνηθισμένο. Αὐτὸ δείχνει τὸν πόνο τῆς καρδιάς γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀγαπημένου προσώπου πὺ λείπει. Ἐνδύματα πὺ θὰ ἔχουν κάθε ἄλλο χρῶμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκοῦρο πρέπει νὰ κρυφτοῦν στὴν κασσέλα· θὰ βγοῦν, ἅμα γυρίση ὁ ξένος. Μὰ καὶ τὰ μαῦρα δὲν ἐπιτρέπονται. Θεωρεῖται κακόσημα διὰ νὰ φορέσουν σπίτι μαῦρα, ὅταν λείπη κάποιος σπιτικός τους.

Ἡ ντυμασιὰ τῶν παιδιῶν.

Στὶς παραμονὲς πὺ πρόκειται νὰ γεννήση μιὰ μάννα ἐτοιμάζει τὰ σκουτιὰ γιὰ τὸ μωρό. Σεντόνι καὶ σπαργανίδα τάχει προικιάτικα. Κόβει λοιπὸν παλιόρουτια ἀκόμα (=παλιὰ ἐνδύματα) καὶ φκειάνει ἀρκετὰ κωλόπανα βαμπακερά, τὶς πάνες, καὶ μάλλινα. Ἐπίσης πλέκει καὶ τὴ φασκιά, ἕνα σκοινὶ ὀπωσοῦν χοντρό. Τῆ φκειάνει μὲ τὴ ρόκα συνταιριάζοντας γνέματα ἄσπρα, κόκκινα, μαῦρα. Ράβει καὶ πουκαμισάκια πάνινα καὶ γελεκάκια, τὰ πρῶτα φορέματα τοῦ παιδιοῦ, πὺ θὰ φέρη στὸν κόσμο.

Στὴν ἐτοιμασίᾳ αὐτῆ πὺ γίνεται γιὰ τὸ μουσαφίρη (=τὸ περιμενόμενο μωρό) βοηθοῦνε κι οἱ στενοὶ συγγενῆδες. Ἄλλος δίνει πάνινο παλιόρουχο, ἄλλος παλιὲς κάλτσες· παλιὰ μαλλινοφούστανα, παλιὲς κορμοφάνελles κι ὅτι ἄλλο τέτοιο. Ὅ,τι καὶ νὰ δώσουν ὅλα εἶναι χρήσιμα γιὰ τὸ ντύσιμο τοῦ μωροῦ πὺ θαλάρθη στὸν κόσμο.

Τὸ γεννησαροῦδι τὶς πρῶτες μέρες τὸ περιποιεῖται ἡ μαμή. Μόλις πέσει ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μάννας του, αὐτῆ τὸ ἀφαλοκοπάει· αὐτῆ τὸ δένει μὲ τὰ κωλόπανα καὶ τὸ φκειάνει κόπανο. Ξαπλώνοντας τὰ πόδια τῆς στρώνει ἀπάνω τὴ σπαργανίδα ἢ τὸ σεντόνι· ἔπειτα ξαπλώνει κι ἄλλα κωλόπανα πάνινα καὶ μάλλινα ἀνάκατα. Ντύνει τὸ μωρούλι (: Δράκος ἢ Κούσιος. Δρακούλα ἢ Κοτσόρω) μὲ τὸ πουκαμισάκι μονάχα, τὸ ξαπλώνει μπρούμυτα καὶ φέρνοντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὰ κωλόπανα σφίγγει τὸ παιδί ἔτσι πὺ νὰ μὴν κινιέται διόλου. Ὅξω, μονάχα τὸ κεφάλι ἀφήνει· καὶ γιὰ νὰ μὴ γέρνη κι αὐτὸ κάτω, τὸ μαντηλίζει μὲ γυναίκειο μαντήλι καὶ τὶς ἄκρες του τὶς γραδώνει στὰ κωλόπανα μέσα.

¹ Παροιμία.

Ἐπειτα φασκιώνει τὸ μωρό. Τριγυρίζει πολλές φορές μὲ τὴ φασκιά τὰ κωλόπανα τὸ κάνει σὰν κοκορέτσι. Φασκιωμένο ἔτσι τὸ βυζοπιάνει ἢ μάννα στὸ βυζί της. Ἐβδομάδα δλάκερη ἢ κι ὡς τις σαράντα λύσιμο καὶ δέσιμο τοῦ μωροῦ γίνεται ἀπ' τὴ μαμή πὺ πηγαινοέρχεται στὸ σπίτι τῆς λεχώνας. Ἄλλὰ κι ἡ ἴδια ἢ μικρομάννα μαθαίνει νὰ κάνη αὐτὴ τὴ δουλειά. Τὰ κωλόπανα χρειάζονται συχνὰ πλύσιμο. Τis πρῶτες μέρες στὴ δουλειά αὐτὴ δὲ μπερδεύεται ἄλλος ἀπ' τὴ μαμή· ὑστερώτερα κι ὡσποῦ νὰ ξεσηκωθῆ ἢ λεχώνα, βοηθάει κι ἡ μάννα της· βοηθάει κι ἡ πεθερά, βοηθοῦν κι οἱ γειτόνισσες.

*
* *

Στὰ βαφτίσια ὁ νουὸς χαρίζει πουκάμισο καὶ σκουφίτσα· τουλάχιστο αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀπαραίτητα. Τὸ πουκάμισο τὸ λένε λαδόπκαμσο. Χωρὶς αὐτὸ βαφτίσια δὲ γίνονται. Νουοὶ μὲ ἔχοντα καὶ προκοπὴ τὸ θεωροῦν ντροπὴ τους νὰ χαρίσουν μονάχα πουκάμισο. Αὐτοὶ δίνουν καὶ φουστανάκι· κάποτε φέρνουν καὶ φωτίκια ἀγοραστὰ μέσα σὲ κουτί.

Μὲ τὰ φωτίκια μεταλαβαίνει ὑστερώτερα ἢ μάννα τὸ μωρό της

Ἄμα πάψη τὸ δέσιμο τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἀνάγκη γιὰ πιὸ καλὰ ρουχαλάκια. Ἡ ἴδια ἢ μάννα ράβει καὶ φουστανάκι ἀπὸ τσίτι τοῦ παιδιοῦ της· τοῦ φκειάνει καὶ ποδίτσα καὶ σαλιόρα (= μικρὴ ποδιά πὺ τὴν κρεμάει στὸ λαιμὸ του γιὰ νὰ πέφτουν πάνω τὰ σάλια καὶ τὰ γάλατα τοῦ μωροῦ καὶ μὴ λερώνεται).

Σιγὰ σιγὰ φορεῖ καὶ τσουραπάκια στὸ μωρό, καὶ σκουφίτσα μαύρη, πολλές φορές καὶ μεταξωτή. Κρεμάει καὶ φλουριά γύρω γύρω. Ὅσο εἶναι μικρὰ τὰ μωρά, φοροῦν τὰ ἴδια ἐνδύματα ἀρσενικά καὶ θηλυκά. Τὸ πολὺ πολὺ γίνεται διάκριση στὰ ποδήματα. Στὰ ἀγοράκια ταιριάζουν τσαρουχάκια μὲ παρδαλὲς φουντίτσες, στὰ κοριτσάκια παπουτσάκια.

Στὴν παιδικὴ γλῶσσα τὸ φόρεμα λέγεται πιπί. «Φόρεσε τὸ πιπί σου!», λέει ἢ μάννα στὸ μωρό της. Τὰ ποδήματα λέγονται παπά καὶ παπάκια. «Ἐβάλα τὰ παπάκια μ'» λέει τὸ μικρούλι.

Πολὺ γρήγορα χαλοῦν τὰ ἐνδύματα τῶν μικρῶν παιδιῶν. Παλιώνουν θέλουν ξεκαινούργωμα. Γι' αὐτὸ συχνὰ συχνὰ φκειάνουν οἱ γονεοὶ φορεσιούλες στὰ παιδιά τους καὶ πολὺ συχνὰ ἀγοράζουν παπάκια. Ἐδῶ γίνεται πὺ γίνεται ἢ χαλασιά, ἄμα ἀρχίση τὸ περπάτημα! Εὐκόλα στραπατσιάζονται ἀπὸ μικρὰ παιδιά. «Τὰ στραβοπατᾶν», λένε οἱ γονεῖς τους.

Λαμπρὴ Χριστοῦ πάντα ξεκαινουργώνονται τὰ φορεματάκια τῶν παιδιῶν. Κι ὅταν μεγαλώσουν κάμποσο καὶ πᾶνε δυὸ χρονῶν, σ' ἀρσενικά φοροῦν καὶ πατατούκες· κάποτε καὶ καππούλες. Τὰ τσοπανόπουλα ἀρχίζουν πολὺ γρήγορα νὰ φοροῦν τίς καλτσούλες τους, μὰ καὶ τίς σύγκορμες φουστανελλίτσες. Ζώνονται ἀπόξω καὶ τὴν πέτσινη λωριδίτσα· κρεμοῦν καὶ τὴ σουγιά τους.

Τὰ κοριτσάκια φοροῦν μάλλινα φουστανάκια, ποδίτσες, μαντηλάκια καὶ παπου-

τσάκια, ἂν δὲ φοροῦν λουρουτσάρουχα, ὅπως συμβαίνει, ὄντας πᾶνε κοντὰ στὰ πράματα.

*
* *

Μὲ πόση χαρὰ περιμένουν τὰ λαμπριάτικα ρούχα τὰ παιδάκια! Τὰ κόκκινα τσαρούχια εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἰδανικὸ ποῦ μπορεῖ νάχη ἓνα χωριατόπουλο.

Ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς γιὰ νὰ πάῃ σκολεῖ τὸ παιδάκι, ἡ μάνα φκειάνει καὶ τὴ μαρούδα ἀπὸ μάλλινο ὕφαντὸ σκουτὶ ἀπολυτὸ, ἓνα σακκουλάκι δηλαδὴ παρδαλό. Στὶς ἄκρες κρεμάει καὶ ἓνα σωρὸ φουντίτσες κόκκινες, μαῦρες, κίτρινες. Μὲ τι χαρὰ καὶ τί περηφάνεια κρεμάει τὴ μαρούδα τὸ δασκαλοῦδι! Νὰ τὴ γιομίσῃς γράμματα, τοῦ εὐχονται ὅλοι. Καὶ γραμματικὸς! καὶ παπάς! δίνουν εὐχὴ ἄλλοι.

Στὴ μαρούδα μέσα βάνει τὸ βιβλιαράκι ὁ μικρὸς τὴν πλάκα, τὸ κοντύλι, μὰ καὶ τὸ ψωμὶ ποῦ τοῦ δίνει ἡ μάνα του ὡσποῦ νὰ γυρίσῃ τὸ γιόμα σπίτι.

Ὁ νουνὸς χάριζει καινούργια φορεσιὰ στὸ βαφτιστικὸ του, ἅμα ἀρχίσῃ νὰ περπατᾷ. Παντελόνι, σακάκι, τσουράπια, παπούτσια ἢ τσαρούχια, σκουφίτσα ἢ ἄλλο εἶδος καπέλο τοῦ τὰ στέλνει μὲ κάποιο δικό του. Ἄν τύχῃ σὲ ξενοχώρι ὁ βαφτιστικὸς, τοῦ τὰ στέλνει μὲ καθαλλάρη.

Ὁ κουμπάρος χάριζει στὸ νουνὸ τοῦ παιδιοῦ του ἓνα ζωντανὸ ἄρνι, γιὰ τὸ χάρισμα τῆς φορεσιᾶς γίνεται συνήθως στὸ τέλος τῆς Μεγάλῃς ἐβδομάδος. Τ' ἄρνι χάριζεται γιὰ λαμπριάτικο.

Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν.

Μεγάλῃ ντροπῇ θεωρεῖται στὴν Αἰτωλία νὰ θαφτῇ ἀνάλλαγος ὁ πεθαμένος. Τὸ σάβανο μόνον στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τὸ συνηθίζουν.

Λοιπὸν μόλις πλυθῇ μὲ κρασί τὸ λείψανο, ἀμέσως ἔπειτα τὸ ἀλλάζουν. Βγάνουν τὰ παλιὰ ἀσπρόρουχά του καὶ τὰ ντύνουν καινούρια. Ὑστερα τοῦ φοροῦν τὰ πιὸ καλά του ρούχα ποῦ βρίσκονται στὴν κασσέλα, καὶ στὸ κεφάλι τοῦ βάνουν τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι¹, ἂν φοροῦσε κάποτε τέτοιο. «Τὸν κάνουν γαμπρό». Στὰ πόδια του φοροῦν καινούρια ποδήματα. Τέτοια πρόστυχα, μὰ καλοφκειασμένα καὶ λουσάτα πουλᾶνε οἱ τσαρουχάδες ἢ τσαγγαράδες, τὰ νεκροπάπουτσα.

Τὴν κάσσα (= φέρετρο) τὴ στρώνουν μὲ χεράμι ἢ σεντόνι καὶ στὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ βάνουν προσκεφαλάδα ἢ μαξιλάρι. Στὸ δεξιὸ χέρι σ' ἓνα ἀπὸ τὰ δάχτυλα περνοῦν τὸ πιὸ καλὸ δαχτυλίδι.

Ἄν ὁ νεκρὸς εἶναι γυναῖκα, τὸν νταίνουν ἐπίσης τὰ πιὸ καλά τὰ γιορτινά του ρούχα. Κι ἂν ὁ πεθαμένος τύχῃ νὰ εἶναι ἄγαμος ὁ στολισμὸς γίνεται πιὸ πλούσιος.

¹ Κάποτε τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι τὰ βάνουν παρακάτω στὴν κοιλιά του πάνω ἔτσι γιὰ νὰ φαίνεται πὼς ἔχει σκούφωμα ὁ νεκρὸς, μὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν στὸ κεφάλι.

Τότε πρέπει νά γίνη ἀλήθεια γαμπρός ἢ νύφη. Μάλιστα τοῦ βάνου καὶ στεφάνι στό κεφάλι.

Μόλις ἀποθώσουν τήν κάσσα μέσα στό χάσμα τοῦ τάφου, βγάνουν ἀπ' τὸ χέρι τοῦ τὸ δαχτυλίδι, ἀν εἶναι χρυσό, καὶ τὸ δίνουν στοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, μὴν τὸ φάη ἄδικα τὸ χῶμα. Ἐπίσης παίρνουν ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ τὸ μαξιλάρι ἢ τήν προσκεφαλάδα γιὰ νά πέση τὸ κεφάλι κάτω στήν κάσσα μέσα.

Τόσο νοικοκυρεμένοι εἶναι πολλοί, ὥστε τὰ γαμπριάτικα (ἢ νυφιάτικα) ροῦχα τοὺς τὰ φυλάνε στήν κασσέλα γιὰ νά τοὺς τὰ φορέσουν στό θάνατό τοὺς. «Φυλάω γὼ τὰ γαμπριάτικά μου, νὰν τὰ φορέσω στὸν τελευταῖο μου γάμο· δὲ θέλω νά τρέχουν τὰ παιδιὰ μου γιὰ νά βροῦν καινούρια νά μ' ἀλλάξουν, γιὰ νά σατοψυχᾶνε», ἀκοῦς καὶ σοῦ λένε, ὅταν βρίσκωνται στὴ ζωὴ ἀκόμα. Πολλοὶ πεθαίνοντας διατάζουν καὶ παιὰ ροῦχα νά τοὺς ντύσουν, ἅμα θὰ στολίσουν τὸ λείψάνό τοὺς.

Τὰ προικιάρια ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα.

Γιὰ ἓνα κορίτσι ποῦ θὰ παντρευτῆ τὸ πιὸ σπουδαῖο μέρος τῆς προίκας θεωρεῖται ὁ ρουχισμός. Στὰ παλιότερα χρόνια μάλιστα ἡ μόνη προίκα ποῦ ἔδιναν οἱ γονεῖοι στὰ κορίτσια ποῦ πάντρευαν, ἦταν τὰ ροῦχα. Μετρητὰ σπανιώτατα ἔπαιρνε ὁ γαμπρός. Μόνο μπορούσε νά πάρη μεράδι ἀπ' τὴν περιουσία τοῦ πεθεροῦ, ἀν τύχαινε νά μὴν ἔχη αὐτὸς ἀρσενικά παιδιὰ.

«Προίκα» ὅταν ἔλεγαν ἐννοοῦσαν κυρίως τὸ ρουχισμό. Σήμερα δίνουν πιὸ πολλὰ σκεπάσματα κλπ. ὅπως καὶ ἐνδύματα ἀπὸ ὅσα ἔδιναν στὰ παλιότερα χρόνια. Θεωρεῖται μεγάλη ντροπὴ νά παντρευτῆ κορίτσι καὶ νά μὴν ἔχη προίκα. Κι ἔτσι βλέπεις γοῖκο νύφης μὲ τέσσερα, πέντε καλὰ κυλίμια, τρεῖς τέσσερες κυλιμίσιες μαντανίες, ἄλλες τόσες ἀπολυτές· χεράμια πέντε ἔξη, βελέντζες ὀχτῶ· δέκα, μαλλινοσέντονα κι ἄλλα σεντόνια πέντε, ἔξη· δυὸ τρία ζευγάρια σακκιά, ἓνα δύο δισάκκια, τριάντα κάποτε σακκούλια, δέκα καὶ περισσότερα κομμάτια προσκέφαλα, προσκεφαλάδες τέσσερες πέντε, μαξιλάρια πέντε ἔξη· γυναίκεια πουκάμισα εἴκοσι, τριάντα ... ἀντρίκεια πέντε ἔξη κωπάνω κτλ.

Σαράντα κομμάτια σκουτιά, (δηλ. σκεπάσματα στρώματα, χεράμια) θεωρεῖται μιὰ ἰδανικὴ προίκα. Γι' αὐτὸ μεγάλη προσπάθεια βάνουν τὰ κορίτσια, νά ὑφάνουν ὅσο μποροῦν περισσότερα ροῦχα. Τὰ μετρητὰ, σοῦ λένε, φεύγουν σ' ἂν τῆς Λαμπρῆς τ' αὐγά. Ἐκεῖνο ποῦ μένει εἶναι τὸ ροῦχο.

Πολλοὶ γαμπροὶ παίρνουν τόσον πολὺ ρουχισμό, ὥστε ἔχουν γιὰ ὅλη τους τὴ ζωή.

Γιὰ νά δώσω μιὰ ἰδέα καθαρῆ τὸ τι δίνουν στήν Αἰτωλία σ' ἓνα κορίτσι ποῦ παντρεύουν, δημοσιεύω παρακάτω τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2255 τοῦ 1870 συμβόλαιο τοῦ συμβολαιογραφείου Κουρήτιδος. Λέει τὸ προικιὸ ποῦ ἔδωκε ἓνας πατέρας στὴ θυγατέρα του.

1) Πέντε κυλίμια, μίαν βελέντζαν χονδρήν, δύο βελεντζοποούλες, δύο στρώματα γεμάτα, ἕξ χεράμια, ἓν στῶμα, ἓν ἐφάπλωμα, ἓν ζευγὸς σακκιά, ἓν δι-σάκκιον, ὀκτὼ σακκούλια, ἑννέα ζευγάρια τσουράπια, ἑννέα προσκεφαλάδες δαμασκή· ἓν σεγγούνη· μάλλινον, ἓν φορτσέρι, μίαν κασσέλαν, τρεῖς φουστανέλλες, δεκατρία κοντὰ ὑποκάμισα, δεκατρία ὑποκάμισα γυναικεία, ἑπτὰ ἀνδρικά, εἴκοσι πετσέτες, δύο σακ-κούλια, δύο σεντόνια, ἓν τραπεζομάντηλο, τέσσερα μεσοφούστανα· ἓνα σάκκον μετα-ξωτόν, ἓνα ὁμοίον μερινόν, ἓν φουστάνιον ματαξωτόν, ἓν γελέκον μὲ χρυσᾶ, ἓν κοζοκί μὲ χρυσᾶ, δύο φουστάνια λινομέταξα, ἓν ὁμοίον· τρία ὁμοία σκαντζέζικα, ἓν ὁμοίον ἀμπορίτζα (;), ἓν ὁμοίον ιαντάντα (;) ἑννέα ποδιές, πέντε σκέπες, μιὰ καλαμά-τα¹ μεταξωτή, δύο λαιμοδέτια, δύο μανικοτραχηλιές, δεκατέσσερα μαντή-λια καλαμαριού², τέσσερα ζεύγη σκαλτσουίνων καὶ ἑπτὰ κομμάτια χαλκώματα· ἓν ζευγὸς ἐνωτίων χρυσῶν καὶ ἓν δακτυλίδιον χρυσοῦν ἀξίας ἀπάντων δραχ. χιλίων (!!!) καὶ μετρητὰς δραχμ. 1500 καὶ προσέτι τὰ ἐξῆς ἀκίνητα: πέντε ρίζες ἐλαιόδεντρα εἰς μίαν γραμμὴν εἰς θέσιν Μάρθας ἀμπέλι, ἀξίας δραχμ. διακοσίων καὶ τρία στρέμ-ματα ἀμπελοτόπον εἰς θέσιν Τούμπα ἀξίας δραχμ. διακοσίων ἧτοι ἓν ὄλφ δραχμ. τρεῖς χιλιάδες . . . κλπ. . . ».

*
* *

Πολὺ μεγάλη ντροπὴ θεωρεῖται νὰ πάρῃ κανεὶς γυναῖκα ἄπροικη στὴν Αἰτωλία. «Τὴν πῆρε γυμνή» εἶναι μιὰ κατηγορία πολὺ βαρῦα κι ὁ κάθε ἓνας προσπαθεὶ νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Μὰ κι οἱ γονεὶς καὶ τὰ κορίτσια ποὺ δὲ θὰ φροντίσουν νὰ φκειά-σουν ρουχισμό ἔχουν τὴν κατάκριση ὅλης τῆς κοινωνίας. Μὲ μάτι ἄγρυπνο παρακο-λουθοῦν ὅλοι τὶς προσπάθειες μιᾶς κόρης, ὅταν φκειάνῃ τὰ προικιά της.

Τὴν Πέφτη πρὶν τοῦ γάμου γίνεται μάλιστα σωστὴ ἐπιθεώρηση τοῦ γοῖκου τῆς μελλοντοφῆς. Μαζεύονται ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ κεὶ στὸ σπῆτι της νὰ κερά-σουν τὰ προικιά. Ἄλλο μπῆχνει ἀνάμεσα βασιλικούδια, ἄλλο ματζουράνες, ἄλλο μῆλα· πολλὲς γυναῖκες μπῆχνουν ἀνάμεσα στὰ ρούχα καὶ βαμπάνι. Σ' ὅλο τὸ χωριὸ διαλαλιέται πόσα κομμάτια ρούχα ἔχει ἢ νύφη καὶ τὰ εἶδη των μ' ὅλες τὶς λεπτο-μέρειες.

Ἄλλὰ καὶ τὴν Παρασκευὴ ποὺ παίρνει ὁ γαμπρὸς τὰ ρούχα, ὅλων τῶν γυναι-κῶν ἢ προσοχὴ εἶναι συμμαζεμένη στὸ ποσὸν καὶ στὸ ποιὸν τῶν προικίων ποὺ περ-νοῦν φορτωμένα πάνω σὲ φορτιάρικα ζῶα καὶ κάποτε σὲ ἀμάξια, ὅπου τυχαίνει ἀμα-ξωτὸς δρόμος. Αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον, τὸ πάγχλιον εἶναι ἢ αἰτία ποὺ οἱ προ-σπάθειες πολλαπλασιάζονται νὰ γίνουν καλὰ καὶ ὅσο μπορεῖ πρὸ πολλὰ προικιά στὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας. «Τί γιὰ ντροπὲς εἴμαστε!» «Τί θὰ εἶπῃ ὁ κόσμος!»

¹ Μαντήλι καλαματιανό.

² Χρωματιστὰ χερομάντηλα.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

Α

Ἄγγωνή σελ. 91
 ἀγκλιθέρα, 31
 ἀγζιά, 15
 ἀγρισκορόμηλο, 15
 ἀδίμητη, 33
 ἀδίμητες (μαντανίες), 33
 ἀδράχτι, 10, 12, 26
 ἀδραχτιάζω, 13
 ἀδριά, 3
 ἀκουινιά, 11
 ἄκρα, 59
 ἄλτιτσα, 96
 ἄλυσια, 87, 88, 118
 ἄλυσια, 44, 85
 ἄλυσια με ἄνη, 46
 ἀμερικάνικο πανί, 8
 ἀμπλιανίτικο παπούτσι, 107
 ἀμπορίτζα, 137
 ἀνάλλας, 132
 ἀναμαλλιιάζει, 29
 ἀνάρριχτα, 66, 117, 118
 ἀνασκουμπώνομαι, 112
 ἀνασταίνω, 132
 ἀνέμη, 16, 122
 ἀνεμίδι, 16
 ἀνοιχτό, 63
 ἀνοιῶ, ἀνοί, 18
 ἀντί, 19, 20
 ἀπάλα, 5, 6
 ἀπάνω πάλα, 29
 ἀπάνω παλαμίδα, 29
 ἀπολυτό, 63
 ἀπολυτό σκουτί, 19, 20
 ἀπολυτόχτενο, 20
 ἀποκατάρι, 21
 ἀποπαίρω, 93
 ἀποστούπι, 56
 ἀργαλειός, 25, 102, 126

ἀργαστήρι, 29
 ἀρχάδες, 114
 ἀρκούδα, 28
 ἀρνοκόκι, 3
 ἀρνόχρο, 3
 ἀρνοπόκι, 3
 ἀρχή (ή), 13
 ἀσημοζούναρο, 88, 132
 ἀσημοκούμπια, 100
 ἀσημοκούμπουρα, 62
 ἀσημοσουγιά, 103, 106
 ἀτλάζι, 68
 αὔτιά, 11
 ἀφαλός, 30, 86

Β

Βαένι σελ. 26
 βαϊόλαδο, 92
 βαμπακέλα, 105, 109
 βαμπακιά, 7
 βάντα, 13, 16
 βαντακιιάζω, 13
 βαντάκιασμα, 1, 3
 βαψίμι, 14
 βελανίδα, 53
 βελανίδες, 53
 βελέντζα, 24, 34, 137
 βελεντζοπούλα, 32, 137
 βελεντζοσκουτί, 24
 βελόνα, 23
 βελονάκι, 34
 βενέτικο φλωρί, 118
 βεργίτζω, 6, 7.
 βέργισμα, 6, 7
 βεργόσκοινα, 7
 βέρι, 98
 βιδέλα, 59
 βίτσα, 114, 115
 βλάρι, 9

βλάχικο, 121
βλάχος, 1
βνά, 1
βρακοζώνα, 53
βρακοθηλιά, 53, 55
βυζοπιάνω, 134
βυσσινί, 15

Γ

Γαζιά σελ. 54, 61
γαϊτάνης, 123
γαϊτάνι, 114, 115, 121
γάμπα, 83, 102
γαντζούδι, 63, 88, 103
γαῦρος, 99
γελέκι, 63, 64, 124
γεννησαρούδι, 133
γιαταγάνι, 62, 63
γιδαραῖοι, 6
γίνεται, 29
γίνη, 29
γιομίδι, 33
γκαρδιόβεργα, 18, 22
γκαρδιώνω, 18
γκιορτάνι, 121, 132
γκρεμεζί, 15
γλαβανή, 129
γλάστρα, 46
γλυκό, 126
γνέστρα, 10
γνώση, 92
γοικιασμένο, 31
γοϊκος, 136
γουδοχέρι, 9
γούνα, 113, 121
γουργουλές, 114, 115.
γούρνα, 88, 118
γραδώνω, 63
γρίβα, 73
γρίβο, 3
γυαλίζω, 129
γυναίτικι, 69
γυρίζω, 15
γυροβόλι, 130
γυρολόγος, 92
γυφτολάναρα, 4

Δ

Δασκαλούδι σελ. 135
δαχτυλήθρα, 125, 127
δαχτυλίδι, 92
δεμάτι, 17, 18
θέντρινο ξύλο, 4
δέρνω, 7
διασίδι, 22
διμίτο, 20
διμιτόχτενο, 20
δίπλα, 53, 124
δισκος, 43, 44.
διστριφτο, 33
δόντι, 5, 12
δοξάρι, 8
δρούγα, 12
(στα) δύο, 20

Ε

Έλατιάς σελ. 10
ελατίσια ρόκα, 10

Ζ

Ζαλιά σελ. 101, 103
ζγαντζιασμένο, 16
ζγαρόνι, 116
ζευγάρια, 17
ζέχι, 114, 115
ζουνάρι, 61
ζωνάρι, 94
ζωριό, 26

Η

Ήλιος σελ. 40

Θ

Θερμός σελ. 4
θηλιά, 59, 63
θηλυκωτάρι, 88, 89, 97, 103
θηλυκωτήρες, 61
θηλυκωτό παπούτσι, 84
θρούμπα, 9
θύρα, 20

I

Ίδιασμα σελ. 17
 ιδιάστρα, 17

K

Καγκέλι σελ. 47
 καζάζης, 58, 122, 123
 καζάης, 122
 καινούρια, 131
 καινούριο, 125
 κακάδι, 128
 κακατοίδες, 14
 κακατσιδιάζω, 15
 κακοσημαδιά, 133
 κάλαμαριού (μαντήλι), 137
 καλαμάτα, 137
 καλαματιανό μαντήλι, 137
 καλαμίδες, 17
 καλαμποκάκι, 3
 καλαμπόκι, 3
 κάλανη, 26
 καλανάκι, 29
 καλεῖ (ἡ μέρα), 131
 κάιτσα, 54, 94, 106, 126, 128
 κάλτσα (γυναικεία), 83
 καλτσοδέτα, 55, 122
 καλτσοσκοῦτι, 54, 107
 καλτσούνι, 121
 κάλφας, 115, 128
 καλφούδι, 125, 129
 κάμπρος, 32, 37
 κάμσο, 51
 κάναλη, 26, 29
 κανελί, 92
 καπεταναῖοι, 35
 καπνοσακκούλα, 62
 κάππα, 73
 καππί, 89, 90, 91, 96, 118
 καπποσκοῦτι, 29, 73, 107, 116
 καππότα, 75, 76
 καπποτάς, 70
 καππότι, 70, 76, 105, 109, 124
 καπποτομάνικο, 74
 καπποτοτσάρουχο, 116
 καραμάνικα, σελ. 3
 καραμελωτή, 33, 38

καραμπογιά, 14
 καρβασαριώτικο, 59
 καρδιά, 39
 καρέλλι, 56
 καρέλλια, 20
 καρελλομάννες, 21, 22
 καρπίδι, 33
 καρφίτσα, 121
 καρφοκολλάω, 125
 καρφώματα, 22
 κάσσα, 135
 καταπιάνει, 25
 καταπιάνω, 12
 καταρράχτης, 129
 κατσούλα, 74, 105
 καφάσι, 114, 115
 καφάσια, 67
 κελαρμίνι, 11
 κεντίδι, 35
 κεντρί, 27, 29
 κεραμίδι, 15
 κερασί, 15
 κεφάλι, 17, 18
 κεφαλοκάλανη, 26
 κηκίδι, 11, 14
 κηκεδιάζω, 15
 κιαμίσι, 96
 κλάρα, 47
 κλειδάκια, 37
 κλειδί (άπλό), 39
 κλειδί πόλεως, 39
 κλειδιά, 28
 κλοσσάκι, 93
 κλόσσια, 32, 48
 κλούφι, 125
 κλώστης, 34
 κλωστές, 121
 κοδέλα, 47
 κοζόκα, 121
 κοζοκί, 121, 137
 κοκκότια, 118
 κοκκότια κλειστά, 37
 κονάκι, 1, 76
 κοντά (υποκάμισα), 137
 κοντίδι, 5
 κοντό, 51, 53, 54
 κοντόδεντρο, 49
 κοντολάγγιλο, 144

κοντόσα, 65, 90
 κοπάνι, 28, 29
 κόπανο, 133
 κόπανος, 51
 κοπιάζω, 124
 κοσίδες, 91
 κοπίδι, 61
 κόπτσα, 61, 86
 κόρδα, 8
 κόρδας, 55
 κορμί, 61, 119, 121
 κορμογέλεκο, 85
 κορμοφάνελλα, 4, 34, 81-82, 85, 94, 102
 κορτσίδα, 33
 κόσες, 91
 κοσίδα, 105
 κοσίτσα, 98
 κότσια, 96
 κοτσομπόλα, 64
 κουδάρι, 16
 *κουδάριασμα, 15
 κουζιουκί, 132
 κουϊρούκι, 92, 109, 121
 κουλόκρα, 3
 κουλουκρίζω, 3
 κουμπούρα, 62
 κουλουριάζω, 92
 κουντανιμένω, 100
 κουντόσα, 64
 κουρήτα, 29
 κουρκαζές, 121
 κοῦρος, 125
 κουτζαμπασίνα, 100
 κουτσουκέφαλα, 126
 κουτιά, 39
 κουτουρλή, 74
 κραββαρίτικο, 5
 κραίνω, (=σά νά σοῦ κραίνου) 11
 κρέτιτο, 124
 κτάδα, 18
 κυλίμι, 33, 137
 κυλίμια, 24
 κυλιμία, (μαντανία) 33, 136
 κυλιμόχτενο, 20
 κυπαρίσσι, 114, 115
 κυρατζής, 95
 κωλόπανο, 133
 κωλοφωτιά, 55

Λ

Λαγγιόλι, 61, 85, 96, 119
 λαγούδι, 9
 λαδί, (χρώμα) 15, 117
 λαδί, (μαντήλι) 132
 λαδόπκαμσο, 134
 λάϊο, 3
 λαναράκι, 5, 6, 10
 λαναράς, 6
 λανάρι, 4, 5
 λανάρισμα, 4, 5
 λαπατιάζω, 15
 λαύρα, 1
 λεβέτι, 4
 λειτουργάει, (ό παπάς) 2
 λιάρα κάππα, 73
 λιάρα, 73
 λιαροκάππη, 73
 λιθάδι, 1, 2
 λιθαρόπουλα, 38
 λιλούδι, 114
 λινάρια, 7
 λιναροχώραφο, 8
 λόξα, 60, 61
 λουλάκι, 11
 λουλούδι, 91
 λουριά, 59
 λουρουτσάροχο, 115, 116, 135
 λυσίδι, 122
 λωρίδα, 62, 96

Μ

Μαγγούρα, 28
 μακρύδι, 5
 μακρουμαλλίδι, 5
 μακρομάνα, 102
 μαλλινοσέντουνο, 24
 μαλλινοφούστανο, 86, 109
 μανίκι, 81
 μανικοκάππι, 74
 μανικώνω, 11
 μάννα, 60-61
 μανικοσέγγουνα, 102
 μανικάτη, 102
 μανικοτραχηλιά, 137
 μαντάνι, 31

μαντανιά, 24, 32
 μαντανίζεται, 29, 31
 μαντανίζω, 13
 μαντήλι, γυναικ. 91
 μαντήλι, 92
 μαντήλι, (πλατανιώτικο) 117
 μάραθα, 129
 μαρούδα, 135
 μασάκι, 62
 μασκαλίδι, 114
 μασούρια, 23
 μαστορικά, (τσάρουγια) 59
 μαστραπάς, 38
 μάτρα, 3
 μαυροσελλαχάκι, 63
 μαυροσελλαχάκης, 88
 μαυροφέρνει, 3
 μέλεγος, 15
 μελιός, 15
 μεράκι, 11
 μεσάδι, 135
 μεσοφούστανο, 137
 μηλί, 15
 μικρομάγνα, 134
 μιταρόγνεμα, 19
 μιτάρωμα, 19
 μονάτο, (σκυλί) 70
 μιτάρια, 19
 μιταρόξυλα, 19
 μιταροσκοίνια, 19
 μίτιασμα, 19
 μονή σπάθα, 41
 μονοφόρι, 132
 μουσαφίρης, 133
 μπαϊρακλιά, 122
 μπάκα, 56
 μπακάμι, 14
 μπαλιάτσα, 47
 μπαλιατσάκι, 40
 μπαλιάτσες, 47
 μπερσίμι, 63, 115, 122
 μπιλιτζούκι, 98
 μπιλτσές, 66, 76
 μπινέλι, 11
 μποζινόδρακο, 53
 μπουιέτα, 53
 μπούκα, 54
 μποκότο, 121

μπουραζάνα, 72
 μπροστινή, 114
 μυλαύλακο, 29, 30
 μύτη, 34

N

Νεκροπάπουτσο, 135
 νέλο, 98
 νερά, 32, 40, 49
 νεράκια, 47
 νερό-νερά, 41
 νερόμυλος, 25
 νεροτριβιά, 24-25, 31
 νεροτριβίζομαι, 30-31
 νεροτριβίζω, 34
 νησίτσα, 3
 νιάτα, (περνάει) 75
 νοικοκυρά, 4
 νταϊλίκι, 62
 ντάμα, 47
 νταραβέρια, 124
 ντιφαρίκι, 11
 ντουλαμάς, 61
 ντουλαμίτσι, 95
 ντριστίλα, 24
 νυχάκι, 132
 νυχτέρια, 12
 νωμάρι, 114
 νωμίτης, 53, 74, 82, 86, 114

Ξ

Ξαίνω, 5, 8
 Ξασιά, 5
 Ξάστρα, 5
 Ξεβγάνει, 4
 Ξεκαινούργωμα, 134
 Ξενίτζες, 83
 Ξενούρα, 1
 Ξενοϋφάινω, 24
 Ξεσηκάνομαι, 134
 Ξεστούπι, 5
 Ξεφτίδι, 53
 Ξεχειμαδιά, 75
 Ξόμπλι, 49, 114
 Ξομπλιάζω, 49
 Ξοχίτης, 71

ξυλόχτενα, 20
 ξωμάχοι, 72
 ξωμάχος, 125
 ξυνίζω, 15

Ο

Ὀμάλια, 1
 ὀμάλιες, 1
 ὀντάς, 33
 ὄξυά, 99
 (τά) ὀρθά, 20
 οὐρανί, 15
 οὐτρά, 122
 ὀψιάζω, 93

Π

Παγγύρι σελ. 1, 132
 παγγύρια, 58
 παγγυρίζομαι, 1
 παῖδάνι, 55
 παζαρίσια (κάππα), 75
 παίρνει ἀπ' τὰ πόδια, 75
 παίρνει, 14
 πάλα, 27, 29
 παλαμίδα, 27, 29
 παλικάρια, 28
 παλιά (τά), 131
 παλιό (τό), 124
 παλιογάλαζο, 4
 παλιορούτι, 133
 παλιοχίτρια, 127
 πάνα, 133
 πανάρι, (τ' ἀργαλειού), 21
 πανόχτενο, 20
 πανάντι, 22
 πάντες, 47
 πανωθράκι, 72
 παπά, 134
 παπάζι, 68, 121
 παπάκια, 134
 παρακαλιά, 12
 παραμπαλιά, 86, 90, 114
 παραταριά, 125
 παρδαβέλα, 62
 παρδαλό, 35
 παραξέρω, 5

παρδαλά, 35
 πασκαλιόγιορτα, 58
 παταριές, 27 σημ.
 πατατούκα, 66, 124
 πατερίτσα, 31, 41
 πάτος, 22, 24
 πατούσα, 83, 109
 παττήθρες, 21, 22
 πελεκάνος, 11
 πελεντζίκι, 53
 περδικούλα, 73, 74, 75
 περιξόμπλιασμα, 49
 περπατεί με τις κάλτσες σβάρνα, 55
 πεσλί, 122
 πετρομέλανη, 14
 πήζει, 31 σημ.
 πηρουνάκι, 37, 47
 πήχη, 125
 πιάκα, 125
 πιάκο, 126
 πιέτα, 53, 82
 πῆνος, 4, 15
 πιπί, 134
 πισημόημερο, 70, 132
 πισινή, 114
 πισλιά, 66
 πιστρώνομαι, 65
 πιταροῦδ', 9
 πιττολάχανα, 101
 πλέει, 92
 πλέματα, 117
 πλέξιμο, 34
 πλέρα, 10
 πλούμιδι, 35
 πλύστρα, 51, 52
 ποδαρικό, 28
 ποδεσιά, 84
 ποδιά, 104, 110
 ποδιά (εὐρυτάνικη), 86
 ποδιάσου, 96
 ποκάμισο, 51, 82, 110
 ποκάρι, 3, 4, 125
 πόλε, 96
 πολιτεύομαι, 122
 πολιτικό, 117, 121
 πόλκα, 68
 πόλκα τὰ μαλλιά, 68
 πορτοκαλλί, 15

ποτούρι, 124, 125, 126
 πουδισιά, 60
 πουκαμίσια, 61
 πουλιά, 35, 36
 πούλια, 55
 πουρπόδι, 36, 55, 117
 πρᾶμα, 1
 πρασσιλήθρα, 127
 πρέντζα, 125
 πρεπότς, 95-96
 πρόγγα, 84
 προσκεφαλάδα, (θαμασκι) 137
 προικιό, 31

Ρ

Ρακί, 127
 ράμματα, 121-122
 ραφτιάδες, 54, 123
 ράφτρα, 84
 ριζά, 101
 ριζάρι, 14
 ριζαρίσιο, 15
 ριζοβούνι, 2
 ρίξη μαλλί, 31
 ρίχνω, (τό ἔρριξα μέ...) 18
 ροδάμι, 14
 ρόκα, 10
 ρουμπίνι, (μαντήλι) 132
 ροῦντα, 3
 ροῦχο, 63

Σ

Σάβανο, 18
 σάιτα, 57
 σάκκος, 118
 σακκούλα, 68
 σαλιόρα, 134
 σάλοκέλιμο, 33
 σαμαροσκοῦτι, 24
 σαρακατοάνικο, 81
 σάρκα, 113, 118, 123
 σθάρνα, 18
 σθάρνης 55
 σεγγούνα, 102, 113, 119, 120, 121, 123, 124
 σεγγούνα, (μακρυμάνικη) 109, 112
 σεγγούνη, 120, 131, 137

ΙΣΤ. ΛΑΟΓΡ. ΒΙΒΛ.

σειρήτι, 90
 σελλιάχι, 62
 σετόνι, 33
 σεράδι, 55, 121
 σεράδωμα, 102
 σεραδώνω, 55
 σηκώστρα, 92
 σιαμέι, 97
 σίβα, 3
 σιφούνι, 29
 σκάλα, 30
 σκάλες, 30
 σκάλισμα, 15
 σκαλοπάτα, 55
 σκαλτσοδέτα, 34
 σκαλτσοσκούτι, 24
 σκαμάγγι, 9, 10
 σκαμαγγίζω, 10
 σκαμάγγισμα, 9
 σκαντζέζικο, 137
 σκάρος, 1
 σκαρπίας, 35
 σκαρπίδι, 39
 σκέπασμα, 31
 σκέπη, 121
 σκεπομάντηλο, 92, 121
 σκιζόκωλο, 122
 σκλίδα, 5
 σκοτώνει, 14
 σκοτώνω, 14
 σκουλαρτί, 92
 σκούτες, 117
 σκουτί, 22
 σκουφάς, 69, 123
 σκουφής, 69
 σκούφια, 66, 67
 σκώρα, 122
 σουγιάς, 112
 σούτα (γίδα), 74
 σούφρα, 53, 61
 σπάθα, 57
 σπάθες, 20, 28
 σπανέλι, 122, 125, 126
 σπανόκωλο, 122
 σπαργανίδα, 133
 σπαργανήθρα, 34
 σπάργανο, 34
 σταματήρα, 29

στάνη, 1
 σταυροβελονιά, 103
 σταυρός, 38
 σταυρούδι, 47
 σταύρωμα, 17, 18
 σταυρώνομαι, 64
 σταύρωση, 17, 18, 19
 σταυρωτό, 13, 64
 στενοσόκακο, 92
 στημόνι, 10
 στοιδιάζω, 8
 στοιδανόχερο, 9
 στοιδαχτός, 8
 στόμα, 18, 24
 στορίζω, 11
 στραβά, 68
 στραβώνω, 134
 στρίμμα, 74, 90, 92, 103
 στρίμματα, 121, 122
 στριφτό, 34
 στρογγυλόκωλο, 122
 στρούγκα, 76
 στρώμα, 31
 στρώση, 85
 στύψη, 15
 στύφιασμα, 15
 στυψιάζω, 15
 συγκαίριάζω, 16
 συγκορμο (φουστάνι), 121
 συναρίζομαι, 1
 συντρόφι, 53
 σύρτης, 116
 σύστανα, 79
 σφάμελα, 79
 σφοντύλι, 10, 12
 σφογγομάντηλο, 62
 σύνορα, 1
 σύφερη, 70

Τ

Ταλατίνι, σελ. 59
 ταμπάρο, 66, 76
 τεζγέδα, 55
 τεμπέλικο (τσαρούχι), 59
 τελάρο, 57
 τερζέτικο, 125
 (τά) τέσσερα, 20

τζόνε, 95
 τηγανίτα, 27, 29
 τηγανητό, 126
 τίζγια, 96
 τόπια, 1
 τουλούπα, 5
 τουλουπιάζω, 12
 τρανός, 95
 τραόμαλλα, 3
 τραχηλιά, 81, 82, 86, 90
 τραγότσολο, 34
 τριανταφυλλί, 15
 τσαγγαροσόφλι, 74
 τσακίζω, 68
 τσακτσίρα, 72, 124
 τσάμικο τραγούδι, 99
 τσαμπάκι, 68, 114
 τσαπαράς, 62, 122, 123
 τσαπάρι, 56, 57, 114, 115, 118, 121, 122
 τσαπαρόχτενο, 55, 56, 57
 τσαρδί, 6
 τσαρουχάς, 58
 τσαρούχι, 58, 59, 60, 106
 τσαρχοθέλονα, 74
 τσελεπής, 55
 τσέλιγγας, 95
 τσέπη, 114, 118
 τσεπούλα, 64
 τσέργα, 24, 32
 τσεργοπούλα, 32
 τσιγάλι, 18
 τσιπούνη, 64, 65
 τσόκος, 117
 τσόλι, 34
 τσοπαναραίοι, 1
 τσοπάνος, 1
 τσοπανούδι, 11
 τσόριτς, 95
 τσουγκράω, 125
 τσούζει, 1
 τσουλούφι, 68
 τσουπρέκι, 97
 τσουράπι, 34, 83, 106, 115
 τσουραποθέλονα, 34
 τσόχα, 63
 τυλιγάδι, 13
 τυλιγαδιάζω, 13
 τύλιγμα, 11

τύλιμα, 18, 19
 τυλίχτρα, 18

Υ

Υγάδι: σελ. 3, 10, 12, 22
 ύφαμα, 16
 ύφάντρα, 20, 22, 23

Φ

Φακίολι: σελ. 105, 109
 φανέλλα, 109
 φαντασία, 75
 φασκιά, 59, 133
 φασκιώνω, 134
 φέρμελη, 65, 66
 φέσι, 68
 φιλινάδα, 101
 φκάρι, 63
 φκειάνω, 31
 φκειάσιμο, 4
 φκειαστικά, 124
 φλάμπουρη, 91
 φλοκάτα, 69
 φλόκος, 119
 φλοκωτή (βελέντζα), 107
 φορτσέρι, 137
 φουντάνα, 26
 φούσκωμα, 24
 φουσκώνω, 24, 31
 φουσανέλλα, 60, 76
 φουστάνι, 110
 φραγγοραφτιάδες, 78
 φρέζα, 61
 φρεζούλα, 37
 φρεζόχτενο, 56
 φσεκλίκι, 63
 φτερνίδι, 54, 55
 φτερό, 23, 26
 φτερούγα, 103
 φτερωτή, 26
 φύλλα, 46
 φυσικί, 15
 φυτίλι, 10
 φυτρί, 15, 42
 φωτίκια, 134

Χ

Χάζι: σελ. 132

χαζιφρούω, 31
 χαϊμαλιά, 88, 89
 χαϊμαλί, 88
 χαμπούρνι, 14
 χαλάτσης, 8, 9
 χαλίκια, 4
 χαλκιάς, 106
 χαντζάρι, 62, 63
 χαρμπί, 62, 63
 χάρτσι, 63, 64, 90
 χάρτσια, 64, 121, 132
 χάρτσωμα, 126
 χειμαδιά, 1, 72, 102
 χειμωνοκαλόκαιρο, 71
 χειρσιμο, 9, 53, 61, 62, 82, 111, 112
 χεράμι, 32, 137
 χεράμια, 24
 χεραμίσια, 33
 χεραμίσιες μαντανιές, 33
 χέρι, 18
 χερολάδη, 5
 χερούλι, 5
 χηνώματα, 122
 χοντροθέλεντζα, 34
 χοντρολάναρο, 4, 10
 χοντροψάλλιδο, 125
 χορός, 124
 χοροστάσι, 86, 93, 99, 124, 132
 χουλιάρια, 26, 29
 χράμι, 24, 32
 χρυσικός, 92, 105, 106
 χρυσοχέρα, 9
 χτένι, 20, 54, 55
 χτένισμα μαλλιών, 91
 χύνει, 14
 χωρατατζής, 126
 χωριά, 1
 χωρισ τους, 1
 χωρίστρα, 91, 105

Ψ

Ψάινομαι: σελ. 24, 29, 32
 ψαλλίδια, 21
 ψευταδίμιτο, 19
 ψήσιμο, 24
 ψιλό λανάρι, 5
 φιλούλια, 3
 ψωμάκι, 125
 ψωμί (έθγαναν), 73

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

*Αβαρίκος σελ. 118
 *Αδδέλλα, 96
 *Αδώρανη, 79
 *Αγγελόκαστρο, 79
 *Αγ. Μαρίνα, 2
 *Αγ. Παρασκευή, 93, 107, 123
 *Αγραμπέλη, 94
 *Αγραφα, 78, 94, 99, 101
 *Αγρίνιο, 33, 34, 42, 58, 60, 67, 123
 *Αδάμ-Παπαδάμ, 123
 *Αΐ-Γιάννης, 2
 *Αΐ-Δημήτρης, 79, 117
 *Αΐ-Θανάσης, 49
 Αιτωλία, 1, 6, 7, 8, 10, 14, 20, 23, 32, 33, 39, 46, 49, 58, 63 κλπ.
 Αιτωλικαί οικήσεις Δ. Λουκοπούλου, 40
 *Ακαρνάνες, 94
 *Αλέκος, 2
 *Αλή-Κάμπος, 1
 *Αλή-Πασάς, 95, 99
 *Αμπλιανη, 99, 79, 93, 102, 103, 105, 106, 107, 109, 120
 *Αμπλιανίτσα, 69, 101, 103, 104, 106, 108, 109, 118
 *Αμπλιανίτης, 107
 *Αμπρακιά, 39, 118, 126
 *Ανιάδα, 78
 *Αντώνης, 99
 *Απόκουρο, 108, 126
 *Αράκυνθος, 58
 *Αραπογιάννης, 66
 *Αράχωβα, 79
 *Αρτοτίθα, 79
 *Αρτοτίνα, 15, 18, 32, 109, 113
 *Ασπροπόταμο, 80, 94
 *Αστακός, 94

Β

Βάλτος σελ. 76, 100
 Βαμπακάλωνο, 7
 Βαμπακήστρα, 7
 Βαρδούσια, 1, 2, 110
 Βασιλική, 79
 Βασιλίτσα, 95
 Βελδίτσαϊνα, 79
 Βελή-Γκέκας, 35
 Βελούχι, 1, 2, 99
 Βενέτικο, 114, 124
 Βέντζια, 32
 Βλαχομάντρα, 79
 Βοϊτσά, 119
 Βοιωτία, 9
 Βοσνίτσα, 110
 Βρόστιανη, 79

Γ

Γαϊτάνης σελ. 123
 Γαυρολίμνη, 79
 Γιάννινα, 95
 Γιαννιώτης (κοκκαλωτής), 71
 Γιώργος, 58
 Γκερτοβός, 123
 Γουργιώτισσα, 94
 Γρανίτσα, 79

Δ

Δερβέκιστα, 39, 40, 118, 123
 Δημητσάνα, 105
 Δημητσανίτης, 92, 93, 105, 106
 Δίπλας, 58
 Δολιανά, 78, 124
 Δομνίτσα, 6, 78
 Δορβιτσά, 79, 122

Δράκος, 133
 Δρακούλα, 133
 Δωρίδα, 79

E

Ἐλληγες σελ. 81, 108
 Ἐπαχτος, 118
 Ἐργάνη Ἀθηνά, 34
 Ἐθνογῶροι, 102
 Ἐδρυτάνα, 80, 81, 84, 87, 94
 Ἐδρυτᾶνες, 81, 82, 84, 93, 118
 Ἐδρυτανία, 6, 95, 99, 101, 118, 123

Z

Ζηλίστα σελ. 79
 Ζυγίωτης, 58
 Ζυγός, 1, 67, 101

H

Ἡπειρος, 94

K

Κακασιόδας σελ. 14
 Κα'αφρούζα 79
 Καλέτσι, 94
 Καλλιακούδα, 1, 6, 124
 Καλούδι, 118
 Καραγγούνα, 79, 94, 96, 97, 98
 Καραγγούνης, 79, 81, 94, 95, 98, 99
 Καραγγούνισσα 94
 Καραϊσκάκης 66
 Καρβασαράς 59
 Καρπενήσι, 1, 59, 64, 67, 79, 94, 99, 116
 Καστανιά, 79
 Καταβόθρα, 2
 Κατοχή, 1
 Κατσαντώνης, 99
 Κατσαραίοι, 95
 Κατσαροῦ (τοῦ), 94, 95
 Κάτω-Βασιλική, 79
 Κάτω-Βενέτικο, 64, 79, 118
 Κέδρος, 1
 Κεφαλόδρυσο, 24, 39, 42, 43, 45, 46, 58, 60, 67
 Κλεπά, 79, 123

Κλεπαίτης, 124
 Κοζίτσα, 79, 123
 Κοζιτσάνος, 124
 Κοκκάλια, 93
 Κόνισκα, 118, 119, 122, 123
 Κοντίβα, 78
 Κοντογλάκης, 122
 Κόπραινα, 78
 Κοτιλίστια, 79
 Κοτσόρω, 133
 Κουρήτιδος, 135
 Κούσιος, 133
 Κουτσόβλαχοι, 96
 Κουτσομπίνας, 95
 Κουτσόπουλος, 49
 Κράββαρη, 116, 117
 Κραδβαραχώρι, 79, 108, 119, 120, 123
 Κρανιά, 96
 Κρικελιώτης, 102
 Κρικέλου, 93, 94, 124
 Κρουονέρι, 102
 Κωλοσύρτυς, 79
 Κωστάριτσα, 110

Λ

Λάκκος, 1
 Λαμία, 101, 107, 108
 Λεπενού, 79, 99
 Λεπινιώτης, 100
 Λευτέριαν, 79
 Λιβαδιά, 8
 Λιδωρίκι, 79, 118, 120
 Λιθαρόστρουγκα, 1
 Λιπινού, 100

M

Μάρθα, 137
 Ματαφημένη, 1
 Μεγάλες Ἀποκριές, 68
 Μεγάλη-Μικρή Παλούκοβα, 79
 Μεγάλη Παλούκοβα, 108, 109
 Μεγαλοπολουκοβίτης, 109
 Μικρή Παλούκοβα, 109
 Μικροπαλουκοβίτης, 109
 Μεσολόγγι, 1, 39, 58, 60, 67, 101, 107, 108, 112
 Μικρά Ἀσία, 39

Μίχα Γιάννικας, 95
 Μοριάς, 66, 105
 Μπεζαϊτές, 79
 Μπέρκος, 124
 Μπλακούρας, 126, 127, 128
 Μπουχώρι, 93
 Μυρέσι, 78, 79, 87, 95
 Μυρесиιώτισσα, 80, 88, 94

N

Ναυπακτία, 49,64,67
 Νεράϊθα, 108
 Νεράϊδες, 86
 Νεράκια, 1
 Νεχώρι, 117
 Νεχωρίτης, 9
 Νικολάκινα, 100
 Νούτσομπρο, 110
 Νταβέλης, 2
 Νταγιάντα, 94, 95
 Νταγιάντας, 95
 Νοέμβριος, 1

O

Όθωνας, 68
 Όξυά, 79, 93, 101, 102
 Ούγγαρία, 59
 Όχτια, 94
 Όχτιώβρης, 1

Π

Παλιςμάνινα, 94, 95, 98
 Παναγιά, 108
 Παναγία Προσιώτισσα, 79
 Παναούλα, 132
 Πανουργιάς, 88
 Πάτερ Κοσμάς, 24
 Πάτρα, 58,122
 Πενταγιούς, 129
 Περιβόλι, 96
 Περιβολιώτης, 95
 Περίστα, 79, 124
 Πέρκος, 79
 Πιτσινέϊκα, 79
 Πίνδος, 79, 96

Πλατανιώτισσα, 118
 Πλάτανος, 79, 93, 94, 113, 117, 118, 120,
 122, 124
 Ποκίστα, 79
 Πόρτες, 1
 Πρέζας, 78

P

Ρούμελη, 78, 105
 Ρουσκά, 78, 124

Σ

Σαμαρίνα, 96
 Σαμαρινιώτης, 95
 Σαμαριναίοι, 108
 Σαρακατσάνα, 99
 Σαρακατσαναίοι, 30, 78, 81, 99
 Σαρακατσάνος, 81,
 Σαρανταήμερο, 1
 Σέλιτσα, 6, 78
 Σέλο, 78
 Σέλπουζα, 79
 Σίμου, 79
 Σιτίστα, 79, 109
 Σιμί, 96
 Σιμόλικας, 95, 108
 Σοροβίγλι, 94, 95
 Σουρούστι, 110
 Σοῦφλες, 1
 Σταμνά, 94
 Στουρνάρι, 94
 Σταῦλοι, 74
 Σράνομα, 79
 Στράτος, 94
 Στρομίνιανη, 110
 Στύλια, 79
 Συνίστα, 79

T

Ταξιάρχης, 24
 Τατάρνα, 108
 Τερνιώτισσα, 120
 Τέρονα, 79
 Τέρονος, 119, 120, 123, 124
 Τερπιτσάνα, 119

Τούμπα, 137
 Τριγωνία, 38, 43, 118, 123
 Τρίπολη, 58,
 Τσικλίστα, 78
 Τσόγγας, 100
 Τσουράπας, 36

Υ

Υπάτη, 24, 108
 Ύφαντής, 24

Φ

Φειδαρης, 93, 102, 108
 Φθιωτιδοφωκίδα, 70
 Φραγγο—Τσαπραζολής, 123

Χ

Χάσια Μακεδονίας, 32
 Χολέδας, 74
 Χόμορη, 79
 Χριστούγεννα, 59

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ

Τὰ ὑλικά	Σελ.	1—3
Κατεργασία τῶν μαλλιῶν, προβάτων	»	4—6
» » » γιδιῶν	»	6—7
Προμήθεια καὶ κατεργασία θαμπακιῶ	»	7—10
Τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν	»	10—12
Τὸ βαντάκισμα, τὸ θάψιμο, τὸ κουδάριασμα	»	13—16
Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα	»	16—25
Τὰ μαντάνια. Οἱ νεροτριβῆς	»	25—31
Σκεπάσματα καὶ στρώματα	»	31—34
Τὰ πλεξίματα	»	34—36
Τὰ κοσμήματα ποὺ συνηθίζονται στὰ ὑφάσματα	»	37—50

ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ

Ἐντρίκεια ντυμασιά	»	51—53
Τὸ σώθρακο ἢ συντρόφι	»	53—54
Ἡ κάλτσα	»	54—56
Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ τσαπαριοῦ	»	56—58
Τὰ τσαρούχια	»	58—60
Ἡ φουστανέλλα	»	60—62
Τὸ σελλάχι	»	62—63
Τὸ γελέκι	»	63—64
Τὸ τσιπούνη ἢ κοντόσα	»	64—65
Ἡ φέρμελη	»	65—66
Ἡ πατατούκα	»	66—67
Ἡ σκούφια	»	67—69

Ἡ φλοκάτα	Σελ.	69—70
Τὸ καππότι	»	70—71
Τσακτσίρα, μπουραζάνα, πανωθράκι	»	72
Ἡ κάππα	»	73—76
Ἡ σημερινή ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιά	»	76—78
Γυναίκεια ντυμασιά	»	78—79
Ἡ γυναίκεια ντυμασιά στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων	»	79—81
Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα	»	81—82
Τὸ ποκάμισο	»	82
Οἱ γυναίκειες κάλτσες (τσουράπια)	»	83
Ἡ ποδεσιά	»	84
Τὸ μαλλινοφούστανο	»	84—86
Ἡ εὐρυτάνικη ποδιά	»	86—88
Τὸ ἀσημοζούναρο	»	88—89
Τὸ καππί	»	89—91
Τὸ χτένισμα τῶν μαλλιῶν. Τὸ γυναίκειο μαντήλι	»	91—92
Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια	»	92—93
Παραλλαγὴ τῆς γυναίκειας ντυμασιάς τῶν Εὐρυτάνων	»	93—94
Οἱ Καραγγούνηδες	»	94—95
Ἀντρίκεια караγγούνικη ντυμασιά	»	95—96
Γυναίκεια караγγούνικη ντυμασιά	»	96—98
Οἱ Σαρακατσαναῖοι	»	99—100
Οἱ Ἀμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιά τους	»	101—102
Ντυμασιά τῆς Ἀμπλιανίτισσας. Τὸ ποκάμισο	»	102
Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα	»	102—103
Ἡ ποδιά τῆς Ἀμπλιανίτισσας	»	103—104
Τὸ ἀμπλιανίτικο καππότι	»	104—105
Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλοῦ. Τὸ φακίολι	»	105—106
Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούχια	»	106—107
Τὰ ἀμπλιανίτικα ὑφάσματα	»	107—108
Οἱ ντυμασιῆς στὴ μεγάλη καὶ μικρὴ Παλούκοβα	»	108—110
Ἡ πλαταγιώτικη γυναίκεια ντυμασιά. Ποκάμισο, φουστάνι, ποδιά	»	110—112
Ἡ σάρκα	»	113—115
Πλατανιώτικα τσουράπια καὶ ποδήματα	»	115—117

Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι	Σελ. 117—118
Παραλλαγὴ τῆς πλατανιώτικης ντυμασιᾶς	» 118—120
Πολίτικη ντυμασιᾶ	» 120—121
Ἑλικά ραφτικῆς	» 121—123
Οἱ ραφτιάδες	» 123—127
Ἄστειες ἱστορίες ραφτιάδων, 1, 2, 3	» 127—128
4. Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπῆτι κι' ἀπ' ἔθι θέλει πηδᾷει	» 128—129
Ἄστεία ἱστορία, 5	» 129—130
6. Ὁ βλάχος κι' ὁ ράφτης	» 130—131
Γιορτινὴ καὶ καθημεριναίτικη ντυμασιᾶ	» 131—133
Ἡ ντυμασιᾶ τῶν παιδιῶν	» 133—135
Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν	» 135—136
Τὰ προικιάτικα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα	» 136—137
Ἄλφαθητικὸς πίνακας λέξεων ἰδιωματικῶν	» 139—147
Ἄλφαθητικὸς πίνακας κυρίων ὀνομάτων	» 149—151

AE 1673

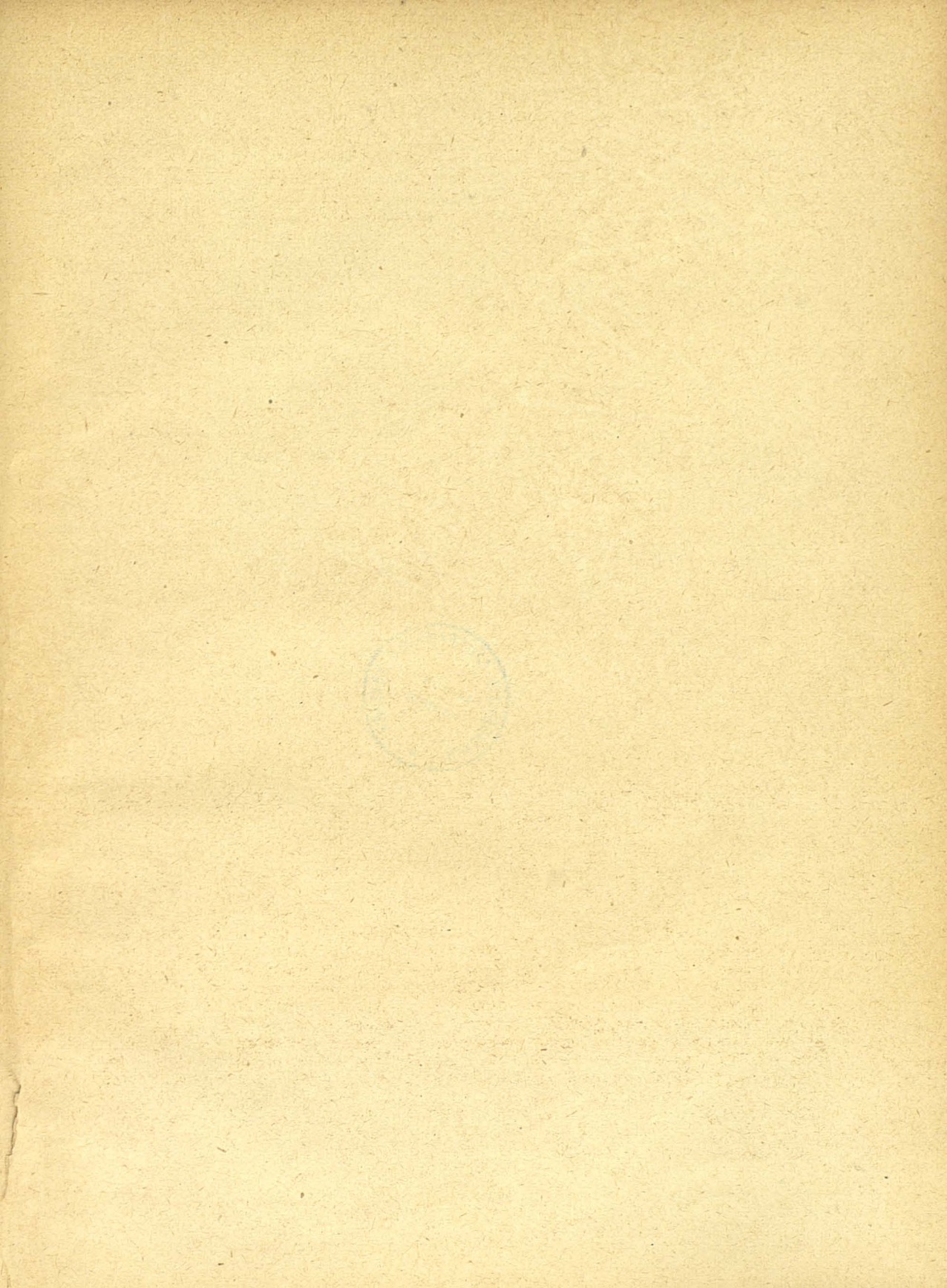
Γ 8 12

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΓΙΑ ΕΝΑ Ή ΑΛΛΟ ΛΟΓΟ ΞΕΦΥΓΑΝ

- Νά φύγη ἀπ' τὸ «κι» ὅπου τυχόν βρίσκεται ἡ ἀπόστροφος.
- Σελ. 5. Σημ. 1. Πρὶν ἀπ' τῆ λέξη «πλαίσιο» νά γραφτῆ ἡ λέξη «σάν».
- » 5. » 2. Στιχ. 2. Ἡ λέξη «συνήθειο» νά γραφτῆ μὲ ἐφίλον γιώτα.
- » 10. Στιχ. 30: «ἀφήγουν» ἀντὶ «ἀφίνουν».
- » » » 36 «μονοκόμματη» ἀντὶ «μονοκόματη».
- » 15. » 31 «δίνουν» ἀντὶ «δίδουν».
- » 21. » 12 «καρελλομάννες» ἀντὶ «καρελλομάνες».
- » 22. » 4 «πλατυὰ» ἀντὶ «πλατιά».
- » 29. Σημ. 1 Στιχ. 2 «κόπανο» ἀντὶ «ὄπινο».
- » 30. Στιχ. 33 «ἀλαφρυὰ» ἀντὶ «ἀλαφριά».
- » 31. » 20 «ἐξοχή» ἀντὶ «ἐξωχή».
- » 32. » 1 Νά σβυστῆ ἡ λέξη «τά». ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα «στά» «παζάρια».
- » 32. Σημ. 3 νά γρ. «καρτσίδα» ἀντὶ «καρτσίδα».
- » 33. » 1 » » «Καρπίδι» ἀντὶ «κορπίδι».
- » 36. Στιχ. 7 » » «βαρυές» ἀντὶ «βαρειές».
- » 38. » 1 » » «παρακάτω» ἀντὶ «παραπάνω».
- » 39. » 15 » » «Δερβέκιστα» ἀντὶ «Δερβέρκιστα».
- » 45. Ν' ἀλλάξῃ ὁ ἀριθμὸς τοῦ σχήμ. εἰς «44» ἀντὶ τοῦ «14».
- » 51. Στιχ. 29 νά γρ. ἀντὶ «ρέμμα», «ρέμα».
- » 53 » 1 » » «χειρίσιο» ἀντὶ «χειρίστο».
- » 53 » 22 » » «νωμίτες» μὲ ὀξεῖα.
- » 53. Σημ. 1 » » τὸ «ἦ» μὲ κεφαλ.
- » 54 Στιχ. 4 » » «συμπάθειου» ἀντὶ «σιμπάθειου».
- » 54. » 13 » » «τίς» ἀντὶ «τς».
- » 55. Σημ. 1 » » τὸ «ἦ» μὲ κεφαλ.
- » 61. Στιχ. 24 » » «ἀλειμμένες» ἀντὶ «ἀλέιμμένες».
- » 63. » 9 » » «φκειάνουν» ἀντὶ «φητειάνουν».
- » 63. Σημ. 1 » » «θηκάρι» ἀντὶ «θηκάρι».
- » » » 4 » » «Σελλάχι» » «σελλάχι».
- » 66. Στιχ. 31 » » «μπιλοτές» » «μπελοτές».
- » 66. Σημ. 3 » » «Ἦ» ἀντὶ «ῆ».
- » 68. Στιχ. 21 » » «Ἐπανάστασης» ἀντὶ «ἐπανάστασης».
- » 68. Σημ. 1 » » τὸ «ένα» μὲ κεφαλ.
- » 68. » 3 » » » «ἦταν» » »
- » 70. Στιχ. 10 νά γραφ. «γυναῖκες» ἀντὶ «γτναῖκες».
- » 70. Σημ. 1 » » τὸ «πολύ» μὲ κεφαλ.
- » 74. » 1 » » τὸ «παροιμ» μὲ κεφαλ.
- » 75. » 1 » » τὸ «τό» μὲ κεφαλ.

- σελ. 76. Στιχ. 26 νά γρ. «δύσκολα» ἀντί «δύσκολα».
- » 76. » 32 » » «μπιλτσές» ἀντί «μπελτσές».
- » 77. » 8 » » «ἀποφόρια» » «ἀποφάρια».
- » 77. » προτελευταῖος νά γρ. «καμιά» ἀντί «καμιιά».
- » 78. Στιχ. 35 νά γρ. «Κρικέλου» ἀντί «Κρικέλλου».
- » 79. » 25 » » «ρεματιά» » «ρεμματιά».
- » 88. » 6 » » «τελάρο» » «τελλάρο».
- » 83. » 30 » » «άλύσια» » «άλύσσια».
- » 88. Σημ. 1 τὸ «τοπική» μὲ κεφαλαῖα.
- » 93. Στιχ. 6 νά γραφ. «Πάφιλας» ἀντί «πόφιλας».
- » 94. » 34 » » «παράδοση» » «παράδωση».
- » 99. » 5 » » «χινόπωρο» » «χινόπορο».
- » 99. » 23 » » «Δηγιόνται» » «Διγιόνται».
- » 100. » 1 νά γραφτῆ: «πα-τη-νή-σανι». «Λι-νι-πινού». «Πη-ρα-ναν». «Μρουστά-ναν»
 «Νι-κολά-νά-κίνα» καὶ στιχ. 12 νά γραφ. «ἀσημοκούμπια» ἀντί «ἀμημοκούμπια».
- Σελ. 106. Στιχ. 3 νά γρ. «πραμάτεια» ἀντί «πραμάτια».

230 14701
Π. Χ. Βουδίνης
Κάτοχος

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων ἔλαβεν ἐσχάτως γενναίαν δωρεάν παρ' ἀνωνύμου ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐτησίας προσόδου ταύτης διατίθεται ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς περισυλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ἱστορικῶν ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὰ γεγονότα καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐξ ἄλλου δὲ Λαογραφικῆς ὕλης ἐκ πάσης ἑλληνικῆς χώρας, ἤτοι δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, παροιμιῶν, ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἔργων λαϊκῆς τέχνης κλπ.

Ὁ Σύλλογος, ἀποδεχθεὶς εὐγνωμόνως τὴν δωρεάν ταύτην, ἀπεφάσισε τὴν ἴδρυσιν **Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης**, ἣτις εἰς σειρὰν τευχῶν ὁμοιομόρφων, ἀλλ' αὐτοτελῶν, περιοδικῶς ἐκδιδομένων, θὰ περιλαμβάνη δημοσιεύματα σύμφωνα πρὸς τοὺς ὅρους τῆς δωρεᾶς, ἀνέθεσε δὲ πᾶσαν τὴν περὶ τούτων ἐπιμέλειαν εἰς πενταμελῆ **Ἐπιτροπὴν** ἀποτελουμένην ἐκ δύο μελῶν τοῦ Συμβουλίου, τῶν κ. κ. Ι. Π. Δοανίδου ὡς προέδρου καὶ Γ. Δροσίνη ὡς γραμματέως, καὶ τριῶν ἐταίρων τοῦ Συλλόγου, λόγῳ τῆς ειδικότητος αὐτῶν, τῶν κ. κ. Κ. Ἀράντου, Σωκρ. Κουγέα καὶ Στίλπ. Κυριακίδου.

Γινομένης ἐνάρξεως τῆς ἐκδόσεως τῆς **Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης** διὰ τοῦ παρόντος πρώτου βιβλίου, ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῶν νὰ εὐρύνῃ τὸν κύκλον τῶν δημοσιευμάτων αὐτῆς ἀπευθύνεται:

1) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτα οἰκογενειακὰ ἐγγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν δράσαντας, ἢ πρὸς τοὺς συλλέκτας τοιούτων, ἐὰν ἐπιθυμοῦν τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ν' ἀπευθυνθοῦν δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὴν **Ἐπιτροπὴν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης** εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου (Ἀκαδημίας 42) ὀρίζοντες λεπτομερῶς τὸ εἶδος τῶν ἐγγράφων καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῶν.

2) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτον λαογραφικὸν ὕλικόν καὶ ἐπιθυμοῦντας τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ν' ἀναφέρουν καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ εἶδος, τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν τόπον τῆς προελεύσεώς του.

Πάντες οἱ ἀνωτέρω παρακαλοῦνται νὰ δηλώσουν συγχρόνως τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς δέχονται νὰ παραχωρήσουν πρὸς δημοσίευσιν τὸ ἱστορικὸν ἢ λαογραφικὸν ὕλικόν τὸ ὁποῖον κατέχουν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000114561

